

૧૦૧-૦૦ શાહ મગનલાલ મોતીચંદ પનારલાલના મુપુત્રી રસીલા-
બેને કરેલ અકાઈની તપસ્યા નિમિત્તે, મગનલાલ
મોહનલાલની કંપની તરફથી.

૫૧-૦૦ શાહ જયતીલાલ છત્રનભાઈએ કરેલ ૧૬ ઉપવાસની
તપસ્યા નિમિત્તે તેમના ધર્મપત્ની સુશીલાબેન તરફથી.

૫૧-૦૦ મંછાબેન શીખાભાઈએ કરેલ તપસ્યા નિમિત્તે તેમના
મુપુત્રો તરફથી

૧૦૧-૦૦ ૨૨૦ વસંતલાલ કુટીરચંદ શાહના સ્મરણાર્થે તેમના
ધર્મપત્ની પુષ્પાબેન તથા મુપુત્ર ગૌતમકુમાર તરફથી.

૧૦૧-૦૦ વયોવૃદ્ધ પ્રયાતમૂર્તિ ૨૨૦ સાધ્વીજીશ્રી હીરજીજી મ.
ના શિષ્યા સાં પુષ્પાજીજી મં ના પરમ વિનયી શિષ્યા
સાં મનકજીજી મં ની શુભપ્રેરણાથી થયેલ જ્ઞાન-
ખાતાની આવકમાથી જ્ઞાનભક્તિ નિમિત્તે બેનો તરફથી.

૧૦૧-૦૦ ૫ પૂં જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરીશ્વરજી
મં ના સમુદાયના વિદુષી સાધ્વીજી શ્રીમનોપજી
જી મં ના શિષ્યા સાધ્વીજી શ્રીમનોહરજીજી
મં ના શિષ્યા કાર્યદક્ષા વિદુષી સાધ્વીજી શ્રી
દમયંતીજીજી મં તથા તેમના મુશિષ્યા કુમુદજી
જી મં ની પ્રેરણાથી જ્ઞાનભક્તિ નિમિત્તે બેનો તરફથી.

શ્રીધમેતશિખર તીર્થોદારિશ, તપસ્વી, કાર્યદક્ષ વિદુષી
સાધ્વીજી શ્રીરંજનજી જી. મં ના પરમવિનયી મુશિષ્યા
સાધ્વીજી શ્રીપ્રવિણજીજી મં ની શુભ પ્રેરણાથી જ્ઞાન-ભક્તિમાં ભેટ.

૧૦૧-૦૦ જલગામ નિવાસી શાહ રતીલાલ મગનલાલના સ્મર-
ણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્ની જયાબેન તથા મુપુત્રો
ચંદ્રકાન્તભાઈ તથા અનંતભાઈ તરફથી.

ઉપયોગી હોઈ અહીં તેની નકલ આપવામાં આવે છે. માત્ર આ નકલ નવપદને અંગે હોવાથી બીજા તપવાળાઓએ પોતપોતાના તપની પદ સંખ્યા ધ્યાનમાં લઈ તે તે સંખ્યા પ્રમાણે આ વસ્તુઓ કરવી એટલી સૂચના છે.

નવપદની ઓળીના ઉજમણાનો વિધિ.

આરો સુદિ સાતમથી આંગિલ કરવાં શરૂ કરી પૂનમના દિવસ લગી નવ આંગિલ કરવાં એવી નવ ઓળી કરી જ્યારે નવે નવે એકાદી આંગિલની ઓળી પૂર્ણ થાય ત્યારે સાડચાર વર્ષે નવપદની ઓળીનું વ્રત પૂર્ણ થયે ઉદાપત-ઉજમણું કરવું જોઈ વ્રતની સફળતા સ્વાધીન થાય છે.

દાસના રિવાજ મુજબ પોતાના વિશાળ સુંદર મકાનની અંદર આગના વિશાળ જિનભુવનમાં ઉજમણાની રચના રચવી એટલે કે ઓળી ઓળી રંગી પત્રિત કરેલા ને સ્વચ્છ હવાવાળા મકાનમાં સિદ્ધ મકાનના મંડાપની રચના કરી તે આઠ પાંખડીવાળા ગર્ભયુક્ત કમળની રચના કરી ધોળા ધાનથી શ્રીઅરિદંતની મધ્યગર્ભમાં સ્થાપના કરી પૂર્વની પાંખડીમાં રાતા ધાનથી સિદ્ધપદનું, દક્ષિણ પાંખડીમાં ખીજા પદનથી આચાર્યપદનું, પશ્ચિમ પાંખડીમાં નીલા ધાનથી ઉપાધ્યાયપદનું અને ઉત્તર પાંખડીમાં ચામ રંગના ધાનથી સાધુપદનું સ્થાપન કરી જ્યારે વિદિગિયે ધોળા ધાનથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ને તપપદની સ્થાપના કરવી. તે પાંખડીઓની ગાજળ રાતા ધાનની તે પછી ખીજા ધાનની અને તે પછી ધોળા ધાનની, સંસ્મરવાળા કંઠરા કરી નવગઢ કરવા.

રકાબી, ઘંટડી, નવકારવાળી, ચાપના, આયમની, ત્રાંખાકુંડી, અટમંજલિક,
 આરતિ, ધૂપધાણા, મંગળદીપક, ચંદરવા, પુરિયાં તોરણ, વાસકુંધી
 કાંજી, પછેડી, છત્ર, આમર, મોરપીંછી, વાટકી, કચોલા, યાળી,
 પૂજણી, ઓરસીઆ, દીવા, બાળેક, ધગ, ઘંટ, ઢાંઢાસણ, ઢાંઢા, તાંબડી-
 ચાપનના ઉપકરણ, વાટકા, અમરગતિ, બરાસ અમર ખાલા, શ્રીપાલ-
 છના રાસના પુસ્તકો, ટીપ, રમાલ, પાકા, કવણી, કવળી, સાપડી, લેખણ,
 ચાકુ, કાતર, દાબડા, દાબડી, ખડિયા, હિંગોળકિયા, પાટલી, ઓળીઆ,
 કાટિયા, પાટી, પુસ્તક રાખવાના ડબબા, દોરા, ચાખખી, વાસદેવના વાટકા,
 વતરણાં, કાંજી, આંકણી, પાત્રાં, પડલા, ઝોળી, યોળપટ્ટા, સચારીયા,
 ઓધાની ઢાંડી, કાંજી, કપડા, ડાંડાં, ઓધા, મુદપાત, કલ્પસૂત્ર, તરપણી,
 ચરવળા, તેની ઢાંડી, સુપડી, શાહીના પડીકાં એ બધી યાન ફર્નિ-
 ચરિત સંબંધી નવ ચીજો લેવી. તથા દીરા ૩૪, રાતીચુની ૩૧,
 પીતોળ ૩૬, નીલચુનીઓ ૨૫, યાનિ ૨૭, મોની ૧૩૮, રૂપાના વરખ
 ૧૦૦, સોનાના વરખ ૧૦૦, સાબેણી દર ૧, પંચવર્ણી શ્રીકળના ગોળા,
 નવ મહની સ્થાપના, અને વિવિધ ગેતામિષ્ટાન્ન વિગેરે નવપદ્મ આગળ
 ધરવાં, નવ દિવસ નવપદ્મની પૂજા, શ્રાવના, પ્રભાવના, સ્વામિવત્સલ
 સહિત ભણાવી છવનનો દહાવ સર્વ નવપદ્મનું મત અનુમાળનું જેથી
 ઉમય ભવમાં અપાર આનંદમંગલ પ્રાપ્ત થાય છે.

અંતમાં આ 'તપ અને ઉદ્યાપન' ના વાંચન-મનન દ્વારા ભગ્ય
 હોયો આરાધના કરે એજ અભ્યર્થના.

નિઃકમ સંવત ૨૦૨૭

લી

ભાદરવા સુદ બીજી ૧ રવિવાર તા. ૨૨-૮-૭૧ મદાસી પાનાચંદ સાકેરચંદ
 મહાવીરસ્વામી જન્મવાચનદિન સવેરી શાન્તિચંદ છગનભાઈ
 શરત.

કરનાર, પૂજ્યપાદ, આગમવાચનાદાતા, આગમપુરૂષના ઉપદેશક યુગપ્રધાન-
સદશ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૯ ના મહા વદ ૨ આગમમંદિરમાં ખીરાજમાન
પ્રતિમાજી આદિની અંજનશલાકા અને મહા વદ ૫ ના પ્રતિષ્ઠા પાલીતાણામાં
તથા વિક્રમસંવત્ ૨૦૦૪ ના મહા સુદ-૩ શુક્રવારે શ્રી વર્ધમાન જૈન
તામ્રપત્રાગમમંદિરમાં ખીરાજમાન પ્રતિમાજી આદિની પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર
અને સુરત. શેઠ મંછુભાઈ દીપચંદની ધર્મશાળામાં વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૫ના
માનુર્માસમાં પોતાનો અંતસમય જાણી અંતિમ આરાધના માટે
“આરાધના-માર્ગ” નામના ગ્રંથની રચના કરનારા, વિક્રમસંવત્ ૨૦૦૬
ના વૈશાખ સુદ ૫ થી પંદર દિવસ અનશન સ્વીકારવા પૂર્વક અર્ધપ-
દારાને મૌન અવસ્થામાં રહી તેમાં જ વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૬ના વૈશાખ
૧૬-૫ શનિવાર ૨૬:૦૦ ટાં ૪ ક. ૩૨ મિ. અમૃતને ચોદડીએ પોતાના
અનન્ય-પદ્ધતિ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવશ્રી માણિક્યસાગર-
સૂરીશ્વરજી મહારાજના સ્વમુખે ચતુર્વિંશ સંધની હાજરીમાં નમસ્કાર-
મહામંત્રનાં સ્મરણ કરતા કરતા નિર્વાણ પામ્યા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી તો આદ્યા ગયા પણ આપણા માટે તેજોશ્રીની
નમ્રિ માટે સુરત શહેરની અંદર ગોપીપુરામાં શ્રી વર્ધમાન જૈન તામ્ર-
પત્રાગમમંદિર છે તેની સામે જ સરકારી સ્પેશીઅલ પરવાનગી લઈને
શ્રી આગમોદ્ધારક-સંસ્થાની પોતાની જગ્યામાં ૫૦ પૂઠ આગમોદ્ધારક
ગુરુદેવશ્રીનો અન્નિર્મલકાર કરવામાં આવેલ છે, અને તેજ જગ્યા ઉપર
જ. ૯૯૦૦૦ ના અર્ધ અંધાવાળેલ ભવ્યગુરુમંદિરમાં ૫૦ પૂઠ ધ્યાનરથ
ગુરુદેવશ્રીની પ્રતિમા ખીરાજમાન કરવામાં આવેલ છે. પ્રતિષ્ઠા ૧૦૦૦૦
નાં અનન્ય-પદ્ધતિ વર્ષે વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૭ ના મહાસુદ ૩ શુક્રવારના રોજ
તેજ જગ્યા અનન્ય-પદ્ધતિ ગંજોશ્રીની આજ્ઞામાં અત્યારે લગભગ ૪૦૦
નાં અનન્ય-પદ્ધતિ આદિની આરાધના કરી રહેલ છે તે
જગ્યા અનન્ય-પદ્ધતિ આગમોદ્ધારક મહારાજ શ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી
મહારાજ તરફ કરાવેલ છે.

જો અનન્ય-પદ્ધતિ ગુરુમંદિરમાં રહેલ નિર્મિત પ્રમોગની નોંધ.

૫૦ પૃષ્ઠ આગમોદારકે-આચાર્ય પ્રવરશ્રી
આનંદસાગરમૂર્તિશ્વરજી મહારાજ

મુરતના ગુરૂમંદિરના અપૂર્વદર્શ્યો

અને અવ્ય-પ્રતિમા

શ્રીઆગમોદારક-ગુરૂમંદિર

આ મંદિર આગમોદારક આચાર્ય શ્રી આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી ના સમરજીયિદ્ગરે નિર્માણમાં આવ્યું છે.

પરંતુ પૂર્વ આગમોદારક આચાર્યદેવેશ શ્રી આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિ. સં. ૨૦૦૬ ના વૈશાખ વદ ૫ ને સનિવારના દિવસે મુગ્ધ મધ્યે ત્રોષીપુરાના માળિકગિરિમાં આવેલી શેઠ મંજુભાઈ દીપચંદની ધર્મદાતામાં (લીંબડાના ઉપાધ્યક્ષમાં) નિર્વાજ પામ્યા હતા. તેમના દેહને અગ્નિસંસ્કાર શ્રીઆગમોદારકસંસ્થાની માલિકીની, સદેરની વચમાં આવેલી જગ્યા ઉપર સરકારી રેપ્રેસિન્ટેસ (ખાસ) પરવાનગીથી કરવામાં આવ્યો હતો તે જગ્યા ઉપર શ્રીઆગમોદારકગુરૂમંદિર નાંધી વિ. સં. ૨૦૦૭ના મહા સુદ ૩ ને શુક્રવારના દિવસે ૫ પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજીની પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા તેમના અન્નધ-પદ્મર આચાર્ય શ્રીમાજીકચસાગરસૂરીશ્વરજીના વરદ દરને કરાવવામાં આવી છે.

આ ગુરૂમંદિર બાંધવામાં કુલ ખર્ચ લગભગ અઠાસી હજાર રૂપિયાનો થયો છે.

રંગમંડપમાં પ્રવેશદારની ઉપર ધ્યાનસ્થ ગુરૂદેવનું તૈલચિત્ર મૂકવામાં આવ્યું છે. તે ચિત્ર આચાર્યદેવ શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મ. નિર્વાજ પહેલાં પંદર દિવસ જાગૃતી કારકિર્દીમુદ્રાએ ખાનમાં રહેલા તેનું છે તેઓ તે દરમિયાન અરેલના પજુ ન હતા અને સૂતા પજુ ન હતા જે રીતિમાં ખાનમાં રહ્યા હતા તેનું આલેખ આ તૈલચિત્ર છે.

રંગમંડપના પ્રવેશદારની અને આગળે ગુરૂદેવશ્રીના દીક્ષાથી માંડી અંત સુધીનાં ચારુમાસોની અને જીવનનાં મુખ્ય પ્રસંગોની નોંધ આપવામાં આવી છે.

સુરતના ગુરૂમંદિરના અપૂર્વદર્શ્યો

અને અપ્ય-પ્રતિમા

શ્રીઆગમોદારક-ગુરૂમંદિર

આ મંદિર આગમોદારક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરમુરૂશ્વરજી ના રમણચિદ્રૂપે અધિપત્યમાં આપ્યું છે.

પરમ પૂજ્ય આગમોદારક આચાર્યદેવેશ શ્રી આનંદસાગરમુરૂશ્વરજી મહાગજ પિ સં. ૨૦૦૬ ના વૈશાખ વદ ૫ ને રૂનિવારના દિવસે સુગમ મધ્યે મોડીપુગના માગણિયામાં આવેલી શેઠ મંજુભાઈ દીપચંદની ધર્મદાતામાં (લીંગદાતા ઉપાધિવામાં) નિર્વાજ પામ્યા હતા. તેમના રહેનો અગ્નિસંસ્કારે શ્રીઆગમોદારકસંસ્થાની માલિકાની, શહેરની વચમાં આવેલી જગ્યા ઉપર સરકારી સ્પેસિયલ (આસ) પરવાનગીથી કરવામાં આપ્યો હતો તે જ જગ્યા ઉપર શ્રીઆગમોદારકગુરૂમંદિર બાંધી પિ. સં. ૨૦૦૭ના મહા સુદ ૩ ને શુક્રવારના દિવસે ૫ ૫, આચાર્યદેવ શ્રીઆનંદસાગરમુરૂશ્વરજીની પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા તેમના અન્નય-પદ્ધતિ આચાર્ય શ્રીમાજીકવસાગરમુરૂશ્વરજીના વરદ હસ્તે કરાવવામાં આવી છે.

આ ગુરૂમંદિર અધિવામાં કુલ અર્ચ્ય સગમગ આપ્યાસી હજાર રૂપિયાનો સંપો છે.

રંગમંડપમાં પ્રવેશદ્વારની ઉપર ધ્યાનરથ ગુરૂદેવનું તૈલચિત્ર મુદ્રામાં આપ્યું છે. તે ચિત્ર આચાર્યદેવ શ્રીઆનંદસાગરમુરૂશ્વરજી મ. નિર્વાજ પદેલાં વંદર દિવસ આગમથી કાઠરસમુદાયે ધ્યાનમાં રહેલા તેનું છે તેઓ તે દરમિયાન અરેલના પજ ન હતા અને સૂતા પજ ન હતા જે રિધનિમાં ધ્યાનમાં રહ્યા હતા તેનું આભેદન આ તૈલચિત્ર છે.

રંગમંડપના પ્રવેશદ્વારની બંને બાજુએ ગુરૂદેવશીના દીક્ષાથી માંડી અંત સુધીનાં ચારુભાસોની અને જીવનના મુખ્ય પ્રસંગોની નોંધ આપવામાં આવી છે.

રંગમંડપમાં દક્ષિણ તરફના દ્વારની ઉપર શ્રીઆગમોદ્ધારકે આપેલી વાચનાનું દર્શ્ય છે.

રંગમંડપમાં પશ્ચિમ તરફની બન્ને બાજુની દીવાલો ઉપર આગમોદ્ધારકના રચેલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અન્યો અને સંકલિત અન્યોનાં નામો આરસમાં અંકિત કરાવવામાં આવ્યાં છે.

ગભારાના પ્રવેશદ્વાર ઉપર રાજપ્રતિષ્ઠાધતું દર્શ્ય છે. આમાં મળે ગુરુદેવશ્રી, ડાબી બાજુએ શૈલાનાનરેશ છે ને જમણી બાજુએ રાજાએ આપેલો અમારી પાસેનો પટક છે.

રંગમંડપમાં ઉત્તર તરફના દ્વારની ઉપર (૧) સ્કંદિલાચાર્યે આપેલી માયુરીવાચના છે ને (૨) દેવદ્વિગણિક્ષમાશ્રમણે કરાવેલ પુરતકારોદળરૂપ વલ્લભીવાચના છે.

રંગમંડપમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર તરફના દ્વારોની બન્ને બાજુએ ચાર દર્શ્યો છે. પૂ. આગમોદ્ધારકઆચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના સદ્વિપદેશથી રચાયેલ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુનઃદેશ્વાર કુંડ તરફથી છપાએલ સચિત્ર ‘આરસાસૂત્ર’ મૂળ તામ્રપત્ર ઉપર ઉપસાવેલ અક્ષરોથી અલંકૃત કરી સુંદર ક્રેમમાં તેયાર કરીને દીવાલ ઉપર લગાડવામાં આવેલ છે. તે એક અદ્ભુત વસ્તુ શ્રી આગમોદ્ધારક ગુરુમંદિરમાં દર્શન કરવા લાયક બનેલ છે.

રંગમંડપના ધુમટમાં ગુરુદેવશ્રીના દેહની જેવી રમશાનયાત્રા નકલેલી દત્તી, લેલી આબેહુય તેમાં આલેખવામાં આવી છે.

આદરણીય ગુરુ પીઠ ૧
સ્થાપના તા. ૨૨-૮-૧૨
આદરણીય ગુરુ પીઠ ૧
સ્થાપના તા. ૨૨-૮-૧૨

શ્રી.
આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરી
શિષ્ય
ગુગુસાગર

વિષયાતુકમ

કેશના	પૃષ્ઠ.
પ્રવચન-કથા.	૧
ગુણ ને ગુણીપર ચત્ર.	૨
અવગુણે.	૪
વાણીજની સિદ્ધિ.	૭
અવગુણિયમાં અનર્થ.	૮
વિરાધનાથી નિર્મલસનું કેમ ?	૯
પ્રવચન રાત્રાદિની મર્યાદા.	૯
તપનું રથાન અને તેની મલુનરી.	૧૧
તપથી નિઃકામિતકર્મનો શબ્દ.	૧૩
તપનું સંવત્સરદયરિનપણું.	૧૪
તપનું ઉપાદાનપણું કેમ નહિ ?	૧૬
શરિત્રની ઉપાદાનતા.	૧૭
ચારિત્રમાં સમાચારીની જરૂર.	૧૮
તપ એ સાધણ નથી કે અંતરાય નથી.	૧૯
તપનું કાયોપક્રમિકપણું.	૨૨
છત્તસિદ્ધનું સાધન તપ.	૨૬
તપમાં વિરોધીનું કારણ.	૨૬
મુદ્ધમજુદિની જરૂર.	૩૦
વર્તમાનના અધ્યાત્મીઓ.	૩૨
અનંતી વખત પ્રાપ્તિનો પ્રુધાસો.	૩૪
મોક્ષના આશયથી કષ્ટપણું.	૩૭
સાધણ ક્રિયા કહેનારને જવાબ.	૩૯
તપ એ અજ્ઞાન ક્રિયા કેમ કહેવાય ?	૪૨
જ્ઞાનીને તપની જરૂર.	૪૪

આહારના સંકલ્પમાત્રથી તપને ત્યજવું યોગ્ય નથી.	૪૫
કર્મોની અનાદિ સ્થિતિ ને સિદ્ધિની અનાદિતા.	૪૬
નિર્જરા માટે તપનીજ કર્તવ્યતા.	૫૦
તપથી સકામનિર્જરા, સમ્યગ્દર્શનાદિની જરૂર.	૫૨
સમ્યગ્દર્શન સાથે સમ્યગ્જ્ઞાન.	૫૩
ચારિત્ર ને તપની સંવર-નિર્જરા માટે જરૂર.	૫૪
સંયમથી સંવર કે નિર્જરા ?	૫૫
તપથી કર્મક્ષય થવાનું કારણ, - રસના આદિનું દુર્જયપણું.	૫૭
વિગર્હ વર્જવાની જરૂર.	૬૧
રસના આદિના ક્રમનું કારણ.	૬૩
તપમાં આહાર ત્યાગ અને આહારની વાસનાની અનાદિતા.	૬૪
શરીરાદિ બંધનોનું કારણ પણ આહાર.	૬૫
તૈજસની અનાદિતા.	૬૬
આહારથી શેષ સંજ્ઞાઓનો પ્રાદુર્ભાવ.	૬૭
આત્માનું જ્ઞાતાપણું ને ઈન્દ્રિયોનું નિયામકપણું.	૬૮
તીર્થોમાં તપરવાનો નિયમ	૭૦
તપની કરણી.	૭૧
ગાળા ૭ બેદોમાં અનશનની સત્સર્ગતા.	૭૩
અનશન તપનું શાસ્ત્રીય સ્થાન.	૭૪
તપવ્યા કરનાર મહાત્માઓ.	૭૪
અશ્વત્થર તપની રક્ષા પણ ગાળા તપથી છે.	૭૭
અશ્વત્થ તપના અનશનભેદને અંગેજ તપસ્વીપણું.	૭૮
અનશનના શાસ્ત્રીય બેદ.	૮૦
અશ્વત્થ આદિ તપોનું શાસ્ત્રીયવિતપણું.	૮૫
નિર્વિતે અશ્વત્થ તપ કરવા આજ્ઞા.	૮૬
અશ્વત્થ તપ આશ્વત્થ અને તેનું શાસ્ત્રીયપણું.	૮૬
કેદ. ૧૯ (કેદ. ૧૯) ની કર્તવ્યતા.	૮૬

સ્વર્ગતણું મેક્ષસાધનપણું.	૯૭
ઉદ્દેશવાળી તપસ્યાથી પણ પરમચારિત્ર.	૯૯
ઉચ્ચભક્તની જરૂરીઆત.	૯૯
ઉચ્ચભક્તિ અર્થેની જરૂરીઆત.	૧૦૦
ઉચ્ચભક્ત જરૂરી પણ કસ્ટગ્યાત નહિ.	૧૦૨
ધાર્મિકકાર્યોમાંજ જરીઆતને આગળ કરવી એ શું ?	૧૦૨
અન્ય રીતિએ થતા ઉચ્ચ અર્થો.	૧૦૩
જોતોની સરેલાઓનું અર્થ અને તેનો મુદ્દાર.	૧૦૪
ધર્મરક્ષા આદિને નામે ફંડ અને તેનો દુરુપયોગ.	૧૦૬
પૂજા પરમેશ્વરની કે પૈસાની ?	૧૦૬
સમ્યક્દર્શનાદિકોનું મુજબમંપણું.	૧૧૦
સમ્યક્દર્શનાદિકની નંધમાં અદેગુના.	૧૧૨
દાનાદિ૧૫ મર્થતમય ધર્મની સાધના.	૧૧૩
સામનો અર્થાતરે સાત મેગવે તેનો ઉપયોગ	૧૧૪
ધનનો ધર્મમાં પણ વ્યય ન કરે તે રીત.	૧૧૫
કનુસને ચારિત્રની અયોગ્યતા.	૧૧૭
દાનધર્મથી જ શ્રાવકપણું.	૧૧૮
ભક્તિ અને અનુકંપાદાનથી મહાશ્રવકપણું.	૧૧૮
શ્રીઅરિહંતપદને આરાધવાની રીતિ.	૧૧૯
શ્રીસિદ્ધપદને આરાધવાની રીતિ.	૧૨૧
મીઆયાવંપદને આરાધન કરવાની રીતિ.	૧૨૩
ભક્તિ, બહુમાનમાં વ્યાખ્યાબેદ.	૧૨૪
આયાવંભગવંતોની ભક્તિ આદિની જરૂરીઆત.	૧૨૫
આયાવંભગવંતોનું વૈરાગ્ય.	૧૨૫
આયાવંભગવંતની પ્રાંતમ્ય સંબંધી વિચાર.	૧૨૬
આયાવંની સ્થાપનાનુંજ ઈત્તરિકપણું દોષ.	૧૨૬
ભક્તિઆદિથી જ આરાધનાની યોગ્યતા.	૧૨૬

આચાર્યની પ્રતિમાદ્વારા આરાધના કેમ નહિ ?	૧૩૦
સિદ્ધમહારાજશ્રી મહર્ષીનાથજીની પૂજા કરતાં,	૧૩૧
છઠ્ઠરથ ભગવાન્ મહાવીરની પૂજા કેમ ?	૧૩૨
આચાર્યભગવંતો આદિની મૂર્તિ આદિનો ઉપયોગ.	૧૩૩
ફેટા અને ઓછાપેણીગોથી પંચેદ્રિય હત્યાનો પ્રસંગ.	૧૩૪
શ્રીઉપાધ્યાયપદની આરાધનાની રીતિ.	૧૩૪
આચાર્ય-ઉપાધ્યાયની એકતા.	૧૩૫
ઉપાધ્યાયજીનું આરાધન સ્થાનદાનથી કેમ ?	૧૩૫
આરાધના માટે અશન-વસ્ત્રાદિકનું દાન.	૧૩૬
સ્થાનાશનવસ્ત્રાદિ પૂરવાનો પ્રભાવ.	૧૩૭
શ્રીસાધુપદને આરાધન કરવાની રીતિ.	
સાધુપદ આરાધવાની વિધિ એ	૧૩૮
આચાર્યાદિની પણ આરાધના વિધિ.	
સર્વસાધુઓની આરાધના એજ સાધુપદની આરાધના,	૧૩૯
અભિગમન (સામેયા)નો લાભ.	
સર્વસાધુઓને અશન ને વસ્ત્રાદિના દાનથીજ	૧૪૦
સાધુપદનું આરાધન-એક અનુકરણીય વ્યક્તિ.	૧૪૧
સામાન્ય સાધુઓના વૈયાવચ્ચાદિથી થતી આરાધના.	૧૪૨
સર્વસાધુઓના વિનયાદિકને કરવાની જરૂર.	૧૪૨
શ્રી શ્રીપાત્રમહારાજની અશનાદિનું દાન કેમ કરાય ?	૧૪૪
અનિચિત્સંવિભાગમાં શ્રાવકોને દાન.	
શ્રીઅરિસંતાદિકનેજ પરમેષ્ઠિ તરીકે કેમ ગણ્યા ? પંચ	૧૪૫
નમસ્કારમાં ગુંગા કેમ ન લીધા ? જુદા ગુણોની આરાધનાની રીતિ.	૧૪૫
ગુણોની આરાધનાની મુખ્યતા કેમ ? ગુણોની આરાધનાથી	૧૪૬
ગુણોની આરાધના ને વિરાધનાથી વિરાધના કેમ ?	
ગુણોની આરાધનામાં શક્યતા, પાત્ર ગુણોની	૧૪૭
અશક્યતા (ગુણોનીજ પયુષાસના).	૧૪૮

નવપદમાં સ્વતંત્રપણે શુભ આરાધન લેવાનું કારણ.	૧૪૮
રથયાત્રાની પ્રાચીનતા ને જરૂરીઆત.	૧૫૦
રથયાત્રા એ શ્રાવણનું જરૂરી વાર્ષિકકૃત્ય.	૧૫૧
રથયાત્રાનો જગતમાં શાસન શોભામાં મ્હોટો ફાળો.	૧૫૨
[સર્વ શાસન રસિકોએ આવવું જોઈએ.]	
રથયાત્રા વખતે શાસનરસિકોનો સેવા ઉપયોગ.	૧૫૨
ચરધી અંત સુધી રથયાત્રાના ઉત્સવમાં રહેવું.	૧૫૩
રથયાત્રાની અવશ્ય કર્તવ્યતા.	૧૫૪
રથ જેંચવો કે વાહન જોડવાં.	૧૫૫
શાસનરસિકોને રથયાત્રાની રસિકતા.	૧૫૬
રથયાત્રામાં વાજાંત્ર સમુદાય.	૧૫૭
રથયાત્રામાં આમૂલજ્વાહિની કર્તવ્યતા.	૧૫૮
શેરીવાળાઓનું કર્તવ્ય.	૧૫૮
ઢાટ ને ધરવાળાનું કર્તવ્ય.	૧૫૯
રથયાત્રા એ અપુર્વભાષા.	૧૫૯
ત્રીયંબાત્રાની જરૂરીઆત ત્રીયંબા બેઠો.	૧૬૦
રથાવર ત્રીયો.	૧૬૦
ત્રીયંબાત્રાની વાર્ષિક કર્તવ્યતા.	૧૬૨
દર્શનપદની આરાધનામાં શ્રીસંધપૂજનો ફાળો.	૧૬૨
આદ્યપ્રસારી હોય તે શ્રીસંધની પૂજ્યતા.	૧૬૨
પૂર્વધર ભગવાનોએ વર્ણવેલ શ્રીસંધ.	૧૬૩
શ્રીસંધપૂજની વાર્ષિકકર્તવ્યતા.	૧૬૪
અવચનસાધર્મિકને સંધપૂજમાં શા માટે સેવા ?	૧૬૫
છઠ્ઠા પદમાં દર્શનચંદ્ર લેવાથી અભિધેયની વિશિષ્ટતા ને	
દર્શનવાચ્યતાવાળાનું નમન.	૧૬૬
સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન સાથે ધવાવાળા છે. છતાં	
સમ્યગ્દર્શન પૂર્વે કેમ ?	૧૬૬

માર્ગ આરાધકોની ભક્તિમાં સાવધ-નિરવધપણાના વિચારનો અભાવ.	૨૨૬
માર્ગવાળાની ભક્તિમાં સાધિકરણપણા આદિનો વિચાર એ મિથ્યાત્વ.	૨૨૬
અનુકંપાદાનમાં પણ સાવધ કે સાધિકરણપણું વિચારાય નહિ.	૨૨૭
અનુકંપા અને અદિંસાના વિષયોની ભિન્નતા.	૨૨૮
વિરતિવાળાઓની વિશેષપાત્રતા અને ચારિત્રપદના આરાધન માટે તેની ભક્તિ.	૨૨૮
ગુણવાળી વ્યક્તિની આરાધનાની જરૂર	૨૨૯
ભક્તિ કરતી વખત ધારેલા ગુણોની પ્રાપ્તિ.	૨૨૯
વ્રતાદિના પાલન અને ભક્તિનું ભાવ-અનુદાનપણું કરવા શું કરવું ? દ્રવ્યાનુદાન કહેનારાઓને ચેતવણી.	૨૩૦
દ્રવ્યાનુદાન તરીકે વ્રતાદિને ગણવાનો હેતુ.	૨૩૧
શ્રી જૈનશાસનની ઉત્પત્તિની જરૂર.	૨૩૨
આશ્રપદ્ધતિયોગી ન ટાળી શકાય તેવાં દુઃખોનું નિવારણ કરવાનો માર્ગ.	૨૩૩
મરણભયને ધરનારું આપું જગત છે, પણ જન્મભયને ધારે તેજ સમજુ.	૨૩૩
મરણભયની વ્યર્થતા ને જન્મ ટાળ્યા સિવાય મરણની અનિવાર્યતા.	૨૩૩
મરણભય ને અવગૂઝ ને જન્મભય તે ગુણ.	૨૩૪
જન્મોદ્ધવના ભયનું આજીવનું પણ કર્મના ભયનું આંતરિકપણું.	૨૩૪
પાપને એકવાનો રહેતો ને દયાભાવિકદશા પ્રાપ્ત કરવાનો અન્ય માર્ગ.	૨૩૪
દિ સંદિક પાપોની ભયંકરતાના અપાલનો પ્રભાવ.	૨૩૬
જન્મ-દોષ ને મિત્રવાદોષ શબ્દના પ્રયોગનો હેતુ.	૨૩૬
દિ સંદિક પાપોને ધોષવાની શક્તિ એજ ધર્માનુગમ.	૨૩૭

આગમોદ્ધારકની હિતશિક્ષા

ધરમાં ત્યારે સારી તબિયત હોય ત્યારે પ્રમાદ છોડી ઉપયોગ રાખી તીર્થયાત્રા વિગેરેનો લાભ ઉઠાવશે.

સંસારસમુદ્રથી તારનાર શ્રી જીનેશ્વરમહારાજે નિરૂપણ કરેલ દાનાદિ ધર્મ છે. એ વાત દરેક ધર્મિષ્ઠને મનન કરી હૃદયંગત રાખવાની છે.

સંસારસમુદ્રથી તારનાર ધર્મ છે, એ વાત ધ્યાન રહે, અંશાતાતે ઉદય નાશકરનાર દેવાદિકનું ને દાનાદિકનું આરાધન છે.

સંસારઅરણ્યમાં મુસાફરી કરનારાઓને શ્રીજીનેશ્વરમહારાજ ૩૫ મહાસાર્થવાદની અને તેના વાક્યોના આલંબનની પુરી જરૂર છે.

સંસાર અરણ્યમાં મુસાફરી કરનાર ને શિવપુરૂષી ઈંદ્રિયરે પર્વોચ્ચનાર શ્રી જીનેશ્વરમહારાજે નિરૂપણ કરેલ દાનાદિમય ને દર્શનાદિ ૩૫ ધર્મજ છે.

સંસારસમુદ્રમાં આધિ વ્યાધિથી પીડાતા પ્રાણીઓએ પોતાના અને પરના કલ્યાણ માટે સર્વ જીવના દુઃખોનો પરિહાર કરવા કઠીંગદ રહેવું. સ્વપરના જગ્યાવનાં સાધનોનો દરરોજ ઉપયોગ કરવો તે-જરૂરી છે. શ્રી જીનેશ્વરમહારાજે તેટલાજ માટે ધર્મના સ્વરૂપ તરીકે જ અદિંસા જગ્યાની છે. તેનું પૂર્ણ રીતે આલંબન કરનાર પ્રાણી સર્વ સ્થાને પરમ સ્વાસ્થ્ય પામે છે. પ્રાણીમાં તરી જવાની આદના મુજબ સંસારથી તરવાની આદના થાય ત્યારે જ જીવ પોતાનું કૃતાર્થપાતું કરી શકે છે.

અંસારસમુદ્રથી તારનાર અને આ જીવ પરભવનાં કષ્ટો ટાળનાર શ્રી જીનેશ્વરમહારાજના માર્ગમાં દેવ-ગુરુ અને ધર્મરૂપી રતનગ્રી છે.

સંસારસમુદ્રથી તરવાનો માર્ગ શ્રી જીનેશ્વરમહારાજની પૂજનદિપદ્વય છે.

સંસારસમુદ્રથી તારનાર શ્રીમાન જીનેશ્વરભગવાને નિરૂપણ કરેલ ધર્મ છે.

જાપોત્તુ જાં સમગરમ મગરમો મહાવીરસસ

આગમોદારક-આચાર્ય પ્રવર શ્રી આનંદસાગરસુરીશ્વરેષ્યો નમઃ

બચ્ચ આત્માએને બવોદધિધી તારવાવાળું પ્રવદ્ધ

તપ અને ઉદ્યાપન

પ્રશસ્ત-કથાય

શ્રદ્ધાસંપન્ન જીવેના જ્ઞાસ જહાર નદિ દોષ કે મર્મિનેશ્વર
મહાગને પ્રપેશી અને શ્રીગજપર મહારાગે ગુદેશી દ્વાદશાંગીમાં પ્રતિ-
પાદન કરેલા સર્વ પદાર્થોની કેવળ એકરૂપે શ્રદ્ધા કરવાની દોની નથી,
કેમકે તે દ્વાદશાંગીમાં કેટલાક ધર્મોન્નિઘ્નાવાદિ જેવા પદાર્થો માત્ર ગજપર
લખકજ દોષ છે. તે ધર્મોન્નિઘ્નાવાદિક પદાર્થોના શ્રદ્ધાસંપન્ન જીવેને
આત્મશ્રદ્ધાજુને સાધવાની અપેક્ષાએ આદર કે ત્યાગ કરવાનો દોનો નથી.
વળી મિથ્યાત્વ, કથાય, અવિરતિ અને પ્રમાદરૂપ બધેના ટેળના નિરૂપણો
તથા જ્ઞાનવરણીવાદિ આઠ પ્રકારના કર્મોદિના બ્યાખ્યાનો તે દ્વાદશાંગીમાં
ધજી વિસ્તારથી છે, છતાં તે મિથ્યાત્વાદિક ને કર્મોદિકનો આદરભાવ
શ્રદ્ધાસંપન્ન જીવેને આત્મશ્રદ્ધાજુ સાધવાના માર્ગમાં દોતો નથી. જ્ઞે કે
મિથ્યાત્વના પાતંગાપજીને જગે સજ્જનધંક, માર્ગાભિમુખ, માર્ગપતિત,
માર્ગાનુસારી વિગેરે અવરથા ધજી મંચકારેએ પ્રચરત તરીકે ગણાતી છે,
અને આચાર્ય મદિવગુપ્તસૂર વિગેરેએ તેને મિથ્યાત્વનો ગુણ કે મિથ્યા-
ત્વગુરુધાનક તરીકે જજાવેલ છે, છતાં તે ગુણ અને ગુરુધાનકપણું
મિથ્યાત્વની મંદના અને દેવ, ગુરુ, ધર્મની શુદ્ધિએ મોક્ષને માટે કરાતી
કુદેવ, કુશુર, કુધર્મની આગ્રધનાની અપેક્ષાએ વર્જાવેલું છે, અર્થાત્
મિથ્યાત્વ પેતાના સ્વરૂપે કરીને કેઈ પ્રકારે ગુણરૂપે ગણવામાં આત્મ-
નથી, તેથીજ રીને અવિરતિવાળા શ્રદ્ધાજીઓને જગે તીર્થ કરનામગોત્રનો

અંધ ઉત્કૃષ્ટ ગણુલો હોઈ, તે ઉત્કૃષ્ટ તીર્થ કરનામગોત્રના કારણ તરીકે અવિરતિપણુને કોઈ સાઈ ગણુવા માગે તો તે કોઈપણ પ્રકારે યોગ્ય નથી, કેમકે તે ઉત્કૃષ્ટ તીર્થ કરનામગોત્રનો અંધ અવિરતિપણુની અપેક્ષાએ થતો નથી, પણ ક્ષાયોપશમિકાદિ સ્વભાવગામી સમ્યગ્દષ્ટિપણુની પરિણતિથી શ્રીગિનેશ્વર મહારાજાદિકની ભક્તિઆદિ દ્વારાએ થતી ક્ષાયોપશમિકાઆદિ સ્વરૂપ આરાધનાથીજ થાય છે, અર્થાત્ તે તીર્થ કરનામકર્મના અંધરૂપી ગુણ અવિરતિપણુનો નથી પણ તે ક્ષાયિકાદિ સમ્યગ્દષ્ટિનેજ ગુણ છે, અને તેથી તે અવિરતિપણુ તો સર્વથા છાંડવા પાયકજ હરે છે. વળી ગીત્તે અંધના કારણનો ભેદ જે કપાય તે શાસ્ત્રોમાં સ્થાને સ્થાને પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્તરૂપે વર્ણુવીને પ્રશસ્તકપાયને કર્તવ્ય તરીકેજ સ્થાને સ્થાને જણાવેલ છે, અને તેથીજ અઢાર દોઢ રાગ પીતરાગ સર્વશ અરિહંત મહારાજા ઉપર અને અઢાર હજાર ગીતાંગરૂપ શ્રદ્ધાગર્ભને ધારણ કરનારા સાધુ મહાત્માઓ પણ સમ્યગ્દષ્ટિઓ અને મુમુક્ષુઓને રાગ કરવાની કર્તવ્યતા જણાવેલી છે, અર્થાત્ મોક્ષસાધક પીતરાગતાદિક મુખ્ય ઉપર અને તેને ધારણ કરનારા ઉપર એટલે કે ગુણ અને મુખ્યી બંને ઉપર રાગ કરવો જોઈએ અને તે પ્રશસ્તરાગ કહેવાય એમ શાસ્ત્રકાગે ધણું સ્થાને ફરમાવે છે,

મુખ્ય ને મુખ્યી ઉપર રાગ

અને તેથીજ રીતે તત્ત્વદષ્ટિથી નિચારીએ તો ગુણ અને મુખ્યી ઉપર રાગની જોડણી અંશે તીવ્રતા હોય તેટલા અંશે તેના ભક્તિભાવમાં વધારા આવતો જાય અને તે મુખ્ય મુખ્યીનો ભક્તિભાવ જોડેલો અંશે તીવ્ર રહેતો જાય અને નિચારીની માત્રા અધિક અધિક થવાનું કહેવું છે, એમ એમ કરી મહાય કે અન્યદષ્ટિએ તે પ્રશસ્ત રાગજ કર્મની તરતરથી કહેવું છે, અને તે પ્રશસ્ત રાગનું તારતમ્ય કર્મની તરતરથી કહેવું છે, અને આજ કારણથી આજ કારણે મહાય કે અન્યદષ્ટિએ આત્માના સ્વરૂપનું મુખ્યના રાગવાદે

મનુષ્ય પણ જ્યાં મુખી તે સમ્યક્દર્શનાદિ ગુણો ધરવાવાળા મહાપુરુષો ઉપર રાગવાગો થાય નહિ, ત્યાં સુધી હૃદયથી અવરથાનું સમ્યક્ત્વ કે જે વીતરાગ સર્વગ્રાંથાની દશાને લાવનાર છે તે તેને હોય નહિ, અને આજ કારણથી અન્ય ધર્માવલંબીઓ તથા ગોરાલક અને જમાલિ વિગેરે નિહ્નવો સમ્યક્દર્શનાદિ રૂપ અને સર્વગ્રાંથ વીતરાગત્વાદિક દેવાદિક ગુણોના અન્યાદૃતપણે માનનારા હોવા છતાં તે વીતરાગત્વ સર્વગ્રાંથાદિક ગુણોને ધારણ કરનારા જે વીર પરમાત્મા વિગેરે મહાપુરુષે રૂપ ગુણીઓની શ્રદ્ધા, માન્યતા, ભક્તિ અને આદર વગરના હોવાથી તેઓ મિથ્યાત્વી કે નિહ્નવની લાક્ષણિકતા મૂકાવા, અને લેવીજ રીતે શુદ્ધદેવ, શુદ્ધગુરુ અને શુદ્ધ-ધર્મરૂપી ગુણગણના નિધાન એવા ગુણીઓની શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને માન્યતા ધરાવનારા પણ તેમના વીતરાગત્વ સર્વગ્રાંથાદિક ગુણોની માન્યતાની શ્રદ્ધા વગરના હોય કે તે દ્વારાએ તેમની માન્યતા વગરના હોય, તે તેવા જીવોને સંબંધપણાની પ્રાપ્તિ છતાં પણ તેમનું અમન્યપણું, મિથ્યાદષ્ટિ-પણું કે કુલાચારની પ્રગળતાને આધીને શાસ્ત્રકાર મહર્ષિઓએ તેઓને સન્માર્થથી દૂર ગણ્યા, અર્થાત્ વીતરાગત્વાદિ પ્રાપ્તિના મુદ્દાને અંગે ગુણ અને ગુણી ઉપર એક સરખી રીતે શ્રદ્ધા, ભક્તિ, જનુમાન અને સત્કાર સન્માનદ્વારાએ અવશ્ય રાગ રાખવોજ જોઈએ એવો શાસ્ત્રકાર મહર્ષિઓના વચનનો ફલિતાર્થ થાય છે, એને તે દ્વારાએ પચ નમરકારરૂપ પંચમંગલ મહાશુભરકંઠ સર્વ પાપને નાશ કરનાર છે, જિનેશ્વર મહારાજની નેટલે નેટલે અંશે તીવ્ર, તીવ્રતમ ભક્તિ થાય, તેટલે તેટલે અંશે પૂર્વકાળમાં બાધેલાં શાનાવરણીયાદિ કર્મો કે જેઓ આત્માના ગુણોને આવરવાદ્વારા નાશ કરનાર હોઈ ધાતીકર્મ કે સાંપરાધિક કર્મ કહેવાય છે, તેનો નાશ થાય છે. વળી જિનેશ્વર મહારાજઓમાં ધુરંધર એવા ભગવાન મહાવીર મહારાજને કરેલો એક પણ નમરકાર તે નમરકાર કરનાર સ્ત્રી અગર પુરુષને સંસારસમુદ્રથી તારી દે છે. વળી ગુણવાનની પ્રતિપતિ (સેવા) રૂપ વંદન કે જે વીતરાગ સર્વગ્રાંથ હોય કે યાવત્ પ્રમત્તસંવત્ હોય તેને કરવામાં આવે તો યાવત્ અક્રિયારૂપ ચૌદમા ગુણકાણને આપી અન્યાયાધ

મુખમય મોક્ષને મેળવી દે છે. આ વિગેરે શાસ્ત્રકાર મહર્ષિઓના આચાર્યકે વિગેરેના વાક્યો તાત્પર્ય વ્યાખ્યાને અનુસરે છે. આ બધી ક્ષીર વિચારનારો વિચક્ષણ ધર્મસાધનને અંગે કે મોક્ષપ્રાપ્તિને અંગે શુદ્ધ ગુણી ઉપરનો રાગ એટલે શ્રદ્ધા, ભક્તિ, સહકાર અને સન્માનને ઉપર તરીકે ગણ્યા સિવાય રહી શકેજ નહિ, એટલું જ નહિ પણ તે પ્રશસ્ત રાગ એટલે ગુણગુણી ઉપરના ભક્તિઆદિક નિર્જરાને ઉત્પન્ન કરનાર છે, અને તેથી તે પ્રશસ્ત રાગની માત્રાનું તારતમ્ય નિર્જરાના તારતમ્ય ક્ષેત્રે હોઈ આત્મશુદ્ધિના ઉત્કર્ષની સાથે સંબંધવાળું છે, અને એટલે અરે તે ગુણગુણીના રાગરૂપી પ્રશસ્ત રાગની મંદતા, તેટલે અંશે સમ્યક્દર્શન અને નિર્જરાની ખામી છે, અગર આરાધનાની અદ્યતા છે એમ માનવ તરફ દોરાયા સિવાય રહેશે નહિ.

અવશુભદ્રેષ

આ પૂર્વે કરેલા પ્રશસ્ત રાગની માફક જ શાસ્ત્રકારોએ મિથ્યાતા, અજ્ઞાન ને અવિરત ઉપર કે કૌધાદિક કપાયો ઉપર, તથા આરંભાદિક આશ્રનો ઉપર અથવા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો ઉપર કરાતો દ્વેષ તે સ્થાન આજ્ઞાન ઉપર પ્રશસ્ત દ્વેષ તરીકે જણાવેલો છે. આ પ્રશસ્તરાગ અને પ્રશસ્તદ્વેષમાં એટલો ફરક જરૂર છે કે શુભ અને ગુણી બંને ઉપર ધરાવે રાગ તે પ્રશસ્ત રાગ કહેવાય, પણ મિથ્યાદર્શનાદિક અવશુભો ઉપર જ માત્ર દ્વેષ ધારણ કરાય તેનું નામ જ પ્રશસ્તદ્વેષ કહેવાય, અર્થાત્ એમ કહી ઉપર રાગ ધરાય તેને પ્રશસ્તરાગ કહેવાય છે, તેમ મિથ્યા દર્શનાદિ અવશુભતાના અંગે ઉપર ધરાવો દ્વેષ તે પ્રશસ્ત દ્વેષ કહેવાય નથી. સમ્યક્દર્શનાદિ શુભતાના ગુણીઓ ઉપર ભક્તિઆદિ આરાધના કરવામાં રાગ કહેવાથી પ્રેમોદભાવનાનો વિષય થાય છે, તેમ મિથ્યાદર્શનાદિ અવશુભતાના ઉપર દ્વેષ કરવા એ દ્રોષ પણ ભાવનાનો વિષય નથી. આથી જ મિથ્યાદર્શનાદિ અવશુભતાઓમાં અંગે જેને તે મિથ્યાદર્શનાદિ અવશુભતાના અંગે ફરક કરવાનું જોઈએ તેને અંગે કરવામાં આવે.

હૂર કર્મમાં નિઃસંકપ્તે વર્તનારા ઉચ્છૃંખણપણે દેવ, ગુરુની નિંદા કરનારા તથા નિરપેક્ષપણે પોતાની પ્રશંસામાંજ સીન રહેલા એવા માનવમનમાં આદિત્યજ્યોતિએ અંગે શાસ્ત્રકારો ઉપેક્ષા કરવા રૂપ મધ્યસ્થ ભાવના સ્થાપનાનું જણાવે છે. (કેટલાકે આવી મધ્યસ્થ ભાવનાને જણાવનાર યોગશાસ્ત્રના મ્યોકની વ્યાખ્યામાં ઉમેરે છે કે આ મધ્યસ્થ ભાવના આવા નિઃસંકપ્તે હૂર કર્મ કરવાવાળા વિગેરે ઉપર ત્યાં સુધીજ દોષ કે ત્યાં સુધી તેઓ બીજા અજ્ઞાન બદિકે જીવેને મિથ્યાત્વાદિક તરફ દોરનારા ન દોષ. આ તેઓના કથન પ્રમાણે તેઓ બીજા બદિક અને અજ્ઞાન જીવેને મિથ્યાત્વાદિક ઉન્માર્ગ પ્રત્યે દોરનારાઓને અંગે કારણભાવના કે માધ્યમ્ય ભાવના નહિ ગણવાનું જણાવી, દ્વેષ નામની બુદ્ધિ જ ભાવના સ્થાપનાનું મુખ્ય છે, તે કાર્ષ્ણ્ય શાસ્ત્રને આધારે દોષ એમ કાઢવું નથી, પણ કેવળ જગતના જંઠા ચક્રાવલીની ધૂનમાં અવશ્યજીવે ઉપર પણ દ્વેષ કરવોજ જોઈએ, અને તે પ્રસરત દેવજ ગણાય એવી નિજ કષ્ટતાને અનુસરતી ગોઠવણનેજ આભારી છે. કેમકે તે યોગશાસ્ત્રના મ્યોકમાંજ નિઃસંકપ્તે દેવ અને ગુરુની નિંદા કરનારો અર્થાત્ લોકોમાં દેવ, ગુરુની નિંદા કરીને લોકોને ધર્મમાર્ગથી પતિત કરી ઉન્માર્ગમાં લઈ જનારો એક દોષ કે અનેક દોષ તોપણ તે જાણ ઉપેક્ષા એટલે મધ્યસ્થ ભાવનાના વિષયમાં છે, એમ રૂપરૂપણે જણાવેનું દોષાધી તેરી નવી ગોઠવણ કરનારાની ગોઠવણ શાસ્ત્રને અનુસરતી નથી, એટલું જ નહિ પણ તે મ્યોકના અર્થને પણ અનુસરનારી નથી, એમ મહાવાક્યાર્થ કે ઐદર્યાર્થને વિચારનારો પણ નમજી શકે તેમ છે.) જોકે તે શાસન વિશેષી કાર્ય કરનારા, શાસનદોડીઓ તરફ ત્યાં સુધી આરાધક જીવમાં કારાગદશા છે, ત્યાંસુધી શાસનપ્રેમરૂપી દાયોષશમિક ભાવને અંગે હરકોઈ આરાધકને કોઈનું સ્વરાવમાનવત્વ યથા સિવાય રહેતું નથી, પણ તે કોઈ પ્રસરતદ્વેષ છે કે તેના નિર્ગંજાની તારતમ્યના સાથે નિજ તારતમ્યનાદ્વારાએ સંબંધ છે એમ અદ્વાજીએ માની શકે નહિ. અને જો અવશ્યજી ઉપર દ્વેષ કે તેના કાર્યની માજાના આધારે નિર્ગંજાની માજાનો આધાર રખાતો હોત

તો ત્રિશક્તિનાંદન ભગવાન મહાવીર મહારાજ શિષ્યાભાસ એવા
 ગોશાસ્ત્રથી મરણાંત જેવા ઉપસર્ગના પ્રસંગે અનન્ય ભક્તિ, રાગ અને
 શુભાનવાળા ગૌતમ ગણધર આદિ શિષ્યોને મૌન રાખવાનું, ઉત્તર, પ્રત્યુત્તર
 નહિ કરવાનું અને સ્વસમીપથી દૂર જઈ ધંધર તિથર વીખરાઇને બેસવાનું
 કહેત નહિ, કેમકે જગડાના ઝંડાની ધારણાની તેવા અવગુણીના ક્રોધ
 અને તેના અંગે થતા કાર્યોને પ્રશસ્તરૂપ ગણાવી નિર્જરા ગણાવનારાઓની
 અપેક્ષાએ ભગવાન મહાવીર મહારાજે શિષ્યોને યનારી નિર્જરામાં
 અંતરાય ક્યોં એમ ગણી શકાય. વળી તે તેજ્જેલેશયાનો ઉપસર્ગ થયા પછી
 પણ તે ગોશાસ્ત્રાની તેજ્જેલેશયાના સામર્થ્ય કરતા શ્રમણ નિર્ઝંઘાનું અને
 તેમના કરતાં સ્થવિર ભગવંતોનું, તેમજ તેમના કરતાં પણ ત્રિલોકનાથ
 અરિહંત ભગવાનોનું લેશ્યાસામર્થ્ય અનુક્રમે અનંત અનંતગુણું જણાવી. તે
 લેશ્યાનો ઉપયોગ નહિ કરવામાં ક્રોધાભાવપૂર્વકની સહનશીલતા જ કારણ
 તરીકે જણાવેલી છે, તો તે વચનમાં શ્રમણ નિર્ઝંઘ અને સ્થવિર ભગવંતોને
 નહિ, થતી નિર્જરારૂપ અવગુણને ભગવાન મહાવીર મહારાજે ગુણરૂપે
 જણાવી એમ આરોપ આવે, પણ તે આરોપ બીજાઓને મિથ્યાત્વને
 માર્ગે દોરનારા હોય તેવાઓ પ્રત્યે માધ્યસ્થ ભાવના ન હોય એમ માન-
 નારને અંગેજ સમજાવી. શાસ્ત્રકારોના શબ્દોના વાક્યાર્થ, મદાવાક્યાર્થ કે
 એકંપર્યાર્થને જાણનાર, માનનાર અને પ્રપન્નારને અંગે તો ન સુધારી
 શકાય તેવા એકલા મિથ્યાત્વમાર્ગમાં પ્રવર્તેલા કે બીજાઓને પણ દેવ,
 ગુરુ આદિની નિંદાદ્વારે મિથ્યાત્વમાર્ગમાં પ્રવર્તનારા શાસનદ્રોહીઓને
 અને પણ કેવેશ્વર માધ્યસ્થ ભાવના હોવાથી ત્રિલોકનાથ ત્રિશક્તિનાંદન
 ભગવાન મહાવીર મહારાજની પ્રપન્ના કે પ્રેરણા ઉપર કોઈપણ
 જનને આરોપ આવતો નથી, પણ તે પ્રેરણા અને પ્રપન્નામાં ભગવાનની
 વચનરચનાની અપારપૂર્વકની પચાસિયત વાદિપણનો પ્રવાહન પ્રવર્તી રહેલો
 રસ છે. આ અંગે કેટલાકે દેવરૂપી દાવાનળને સમજાવવામાંજ માન-
 નારને ભગવાન મહારાજની અવગુણીતામાં ભગવાનના કેટલાક આશ્રય
 કરનારોને મહારાજની વાલીશનું જ્ઞાન આગળ ધરી અવગુણી અને

સાસનદોહીએ ઉપર દેવ કરવેજ જોઈએ એવું વિધાન કરવાને તૈયાર થાય છે, તેઓએ તે વાંધી મદારાજના ચરિત્રને બારીક દષ્ટિથી ચપ્પ લેકન કરી જનજીવું જોઈએ કે તે મદાતપરવી વાંધીજી સરામરણમાં દોષ તેરી પ્રજાને તીર્થની લાગણીને અંગે આદરે તેટલા માત્રથી તે દૂપચાળા પ્રજાને સર્વને નિર્જંગના કારણ તરીકે કનંબજ છે એમ હરી શકે નહિ. વળી સગવાન મદાપીર મદારાજની પ્રેરણા અને પ્રજાની પીનરાગ સર્વજનજીની અવરથાની છે એ વાત કેમ પણ વાચકના ધ્યાન બદાર જતી જોઈએ નહિ.

વાંધીજીની સ્થિતિ

જે કે આ ઉપરથી મદાતપરવી વાંધીજીના ભક્તિરામરૂપી પ્રચરન રાગને કેમ ઉતારી પાડવું નથી અને ઉતારી પાડવા માગે નહિ પણ તે ભક્તિરામની પ્રશંસાને કારણે મૂડી લાગણીથી યએલા દોહીના દેવરૂપ કાર્યને નિર્જંગના કારણ તરીકે જોઈવું તે પ્રજાસંપન્નોને સદનાય નથીજ. વળી ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે-તે મદાતપરવી વાંધીજીએ પોતાનું વેર વાગવ તૈયાર યએલા રજુરસિક રાવજીને અષ્ટાષ્ટીધને તરબોળ કરતો જાણ્યા છતાં તે ગવજીને કંઈપણ અંગત તુકથાન ન કયું, પણ માન તે તીર્થને રિચર રાખવા અર્થાત્ તરબોળ ન થવા તે તીર્થરૂપ પદાક ઉપર જ અંગુડો દબાવ્યો અને તે મદાતપરવીના તપ-તેજથી અંગુડામાત્રના દબાવણથી તે તીર્થ તરબોળ થવું જમ્યું, એટલુંજ નહિ પણ તે મદાતપરવીના અંગુડાના દબાવણના પ્રભાવથી તે પદાકના ભાગનો પ્રાગ્બદ્ધ તે રજુરસિક રાવજીને અસલ સ્થાન પડ્યો અને તેને લીધેજ તે રાવજી લોહી વમતો થયો, અર્થાત્ મદાતપરવી વાંધીજીએ રાવજીને શિક્ષા કરવી જોઈએ એમ ધાયું નથી, અથવા તો કથમિત્ લાગણીવચ તેરી ધારણા સ્થિતિ દોષ એમ માની પણ સ્થિતિ તેવજી તે ગવજીને યએલી શિક્ષાને પ્રશસ્તદેવનું કાર્ય માની નિર્જંગના સાધન તરીકે માનીને એક અશે પણ અનુભવી દોષ એવું છેજ નહિ.

તપનું ઉપાદાનપણું કેમ નહિ ?

વળી સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ શુભરૂપ ધર્મ હોઈ જેવી રીતે મોક્ષના ઉપાદાન કારણો ગને છે તેવી રીતે તપ એ માત્ર આત્માને વિકૃતપણાને લીધે લાગેલા કર્મોને શોધવારૂપ કાર્ય કરનાર હોઈ તે તપને ઉપાદાન કારણ તરીકે તરવાર્ય વિગેરેમાં ન ગણાને ન જણાવ્યું, હોય એમ પણ સંભવિત છે. વળી અનશન વિગેરે બાહ્ય ભેદો તેજસ કાર્મણના ઉદયથી થતા આકાર-અદણના નિષેધ, ઓછાશ અને સંક્ષેપવાળા હોવા સાથે શરીર અને ઇન્દ્રિય વિગેરે નામકર્મના ઉદયે મળેલા શરીર અને ઇન્દ્રિય વિગેરેના પીડન અને સંલીનતારૂપ હોઈ તે બાહ્ય તપ પુદ્ગલની અપેક્ષાવાળું ગણ્યું હોય અને તેથી તેને ઉપાદાન કારણ તરીકે ગણ્યું ન હોય અને કહ્યું ન હોય, તેમજ લાગેલા કર્મના નાશ અને નવા આવતાના નિરોધને માટે કરાતા વ્રતાદિકને અંગે, લાગતા પ્રાયશ્ચિતોની શુદ્ધિ વ્રતાદિયુક્ત સદચારીઓને અંગે કરાતા વિનય અને ભક્તિ તથા યોગની સ્થિરતા અને શુભતા માટે શુભતા તેમજ સ્થિરતા અને રોજ કરાતાં અધ્યયન વિગેરે સ્વાધ્યાય વિગેરે રૂપ અભ્યંતર તપ પણ યોગાદિકની અપેક્ષાવાળું હોઈ અને તે યોગાદિક કર્મોદયની અપેક્ષાવાળા છે માટે તે અભ્યંતર તપને પણ ઉપાદાન કારણ તરીકે ન ગણ્યું હોય તે સ્વાભાવિક છે. જો કે નયનરચની ગાથામાં 'નાળ' ચ દંમળ' ચેવ ચરિતં ચ ત્વો તદ્વા ।' એમ કહી તપને પણ જીવના સ્વરૂપ એટલે લક્ષણ તરીકે જણાવેલું છે પણ તે રચાને અનાદારપણારૂપજ તપ લેવાનું હોઈ, કર્મક્ષયને માટે કરાતા આત્મ, અભ્યંતર તપોથી તે મિનનજ છે, અને તપની મિથ્યાત્વ, અનિર્વિ-અર્થિને લીધે જ્યે અર્થિતા કર્મની શુદ્ધિ કરવા માત્રને અંગે ઉપયોગિતા રહે, ભગવાન ભદ્રપાદસ્વામીજીએ યોદ્ધાઓ તથા એમ કહી લાગેલા કર્મની કલ્પકતઃ માટે જ તપની ઉપયોગિતા જણાવી છે, અર્થાત્ શ્રુતકેતી ભદ્રપાદસ્વામીજીએ ભગ્યજીને મોક્ષની પ્રાપ્તિના સાધન તરીકે જાન-તપ અને અવિનય સંયોગ જરૂરી જણાવ્યો છે, તારે ઉત્તરાધ્યયનમુત્ર

અને તત્ત્વાર્થશાસ્ત્રમાં મુનિપદ યમેલા જીવોના સ્થાપને સમ્બંધમાં લઈ, તેના ઉપાધન ધારણે તરીકે સમ્બંધન, જ્ઞાન, ચારિત્રને જાણના દોષ એમ મુનિપુત્ર જાણે છે.

ચારિત્રની ઉપાધનના

આ રથને કદાચ કહી શકીએ કે—આત્માની વિશ્વવિદ્યાને અંગે જ્ઞાનના કોઈની દૃષ્ટિના માત્રને અંગે જે ઉત્તરશાધ્યયનમૂત્ર વિગેરેમાં તપશ્ચ ગુણને રથાન આપવામાં આત્મનું નથી તેા પછી ચારિત્ર અતર સંસ્કારપ ગુણ પણ આત્માને વિશ્વવિદ્યાથી જ્ઞાનના કોઈને રોકનાર દોષ તેને એટલે તે સંસ્કાર કે ચારિત્રને પણ રથાન આપવું જોઈએ નહિ પણ અતરનું સિદ્ધ મદારાગળને જેમ સમ્બંધાનવાળા અને કેવલજ્ઞાન-વળગી માનવામાં આવે છે, અને તેથી અતરનું ઉમાસ્ત્રાતિવાચકજીએ ‘ઐતર્યશિક્ષાદિવિદ્યાવાચકાચાર્યસ્ય કેવલજ્ઞાનવર્ણનામ્બુદ્ધિરિત્યેવ્ય’ એમ કહી જીવની સિદ્ધિમાં પણ કેવલજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન, શાંતિક સમ્બંધિત એ પણ માનેલા છે, પણ સિદ્ધિમાં ચારિત્ર માનેવું નથી, તેમજ અતરનીજીવિત મુદ્દેમાં પણ સિદ્ધ મદારાગળને ‘જો જાણી, જો જાણી, જો જાણી’ તથા ‘જોજાણી જોજાણી જોજાણી’ તથા ‘જોજાણી જોજાણી જોજાણી’ એમ કહી સિદ્ધિમદારાગળનું સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિપ સંસ્કાર કે ચારિત્રને નહિ દોષનું જાણાવે છે, વળી આવરણરૂપિતાર વિગેરે આચાર્ય મદારાગળએ શાંતિક એવી પણ જ્ઞાનાદિક સંબંધિતો જેમ સિદ્ધિમાં આત્મા જાણાવે છે, તેમજ શાંતિક એવી ચારિત્રસંબંધિતો પણ સિદ્ધિપણમાં અતર દોષ એમ રચપણે જાણાવે છે, અર્થાત્ જેમ તપશ્ચી ગુણ સંસ્કારમર્ષાદર્શન વર્ણવાવાળા છે, તેમ ચારિત્રપ ગુણ પણ માત્ર સંસ્કારમર્ષાદર્શન વર્ણવાવાળા દોષ ઉત્તરશાધ્યયનમૂત્ર અને તત્ત્વાર્થશાસ્ત્ર વિગેરેમાં તપશ્ચ ગુણ ન મેળવી શકે ચારિત્રપ ગુણ પણ ન લેવો જોઈએ, અતરનું અતરદૃષ્ટિથી પણ સંસ્કારને એટલાજ પુરતો ઉપયોગી જાણાવે છે કે—તે વિજ્ઞાનના લીધે આત્માને સામર્થ્ય કોઈથી આત્માને

તપનું ઉપાદાનપણું કેમ નહિ ?

વળી સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ગુણરૂપ ધર્મ હોઈ જેવી રીતે મોક્ષના ઉપાદાન કારણો અને છે તેવી રીતે તપ એ માત્ર આત્માને વિકૃતપણુને લીધે લાગેલા ક્રોધેનિ શોધવારૂપ કાર્ય કરનાર હોઈ તે તપને ઉપાદાન કારણ તરીકે તત્ત્વાર્થ વિગેરેમાં ન ગણીને ન જણાવ્યું, હોય એમ પણ સંભવિત છે. વળી અનશન વિગેરે બાહ્ય ભેદો તેજસ કાર્મણુના ઉદયથી થતા આહાર-અદાણના નિષેધ, ઓછાશ અને સંક્ષેપવાળા હોવા સાથે શરીર અને ઈન્દ્રિય વિગેરે નામકર્મના ઉદયે મળેલા શરીર અને ઈન્દ્રિય વિગેરેના પીડન અને સંલીનતારૂપ હોઈ તે બાહ્ય તપ પુદ્ગલની અપેક્ષાવાળું ગણ્યું હોય અને તેથી તેને ઉપાદાન કારણ તરીકે ગણ્યું ન હોય અને કહ્યું ન હોય, તેમજ લાગેલા કર્મના નાશ અને નવા આવતાના નિરોધને માટે કરાતા વ્રતાદિકને અંગે, લાગતા પ્રાયશ્ચિતોની શુદ્ધિ વ્રતાદિયુક્ત સદચારીઓને અંગે કરાતા વિનય અને ભક્તિ તથા યોગની સ્થિરતા અને શુભતા માટે શુભતા તેમજ સ્થિરતા અને રોજ કરાતા અધ્યયન વિગેરે સ્વાધ્યાય વિગેરે રૂપ અભ્યંતર તપ પણ યોગાદિકની અપેક્ષાવાળું હોઈ અને તે યોગાદિક કર્મોદયની અપેક્ષાવાળા છે માટે તે અભ્યંતર તપને પણ ઉપાદાન કારણ તરીકે ન ગણ્યું હોય તે સ્વાભાવિક છે. જો કે તપતત્ત્વની ગાથામાં 'નાળ' ચ દંમળ' ચેવ ચરિતં ચ તવો તદા' એમ કહી તપને પણ જીવના સ્વરૂપ એટલે લક્ષણ તરીકે જણાવેલું છે પણ તે આને અનાદારપણારૂપજ તપ લેવાનું હોઈ, કર્મક્ષયને માટે કરવા બાદ, અભ્યંતર તપોથી તે ભિન્નજ છે, અને તપની મિથ્યાત્વ, અભિરતિ અદિને લીધે જીવે આધિજ્ઞા કર્મની શુદ્ધિ કરવા માત્રને અંગે ઉપયોગિતા છે, અભ્યાસ બદલાવવાનીજી મોઢાં તવો એમ કહી લાગેલા કર્મની નિવૃત્તિ માટે જ તપની ઉપયોગિતા જાણવી છે, અર્થાત્ શ્રુતદેવની જગત્ સ્વામીજી સમજાવેલા મોક્ષમાર્ગે મોક્ષની પ્રાપ્તિના સાધન તરીકે તપ નહિ અને સંયમની સંયમ જરૂરી જાણવો છે, ત્યારે ઉત્તરાધ્યયનમૂલ

તે પ્રજ્ઞાનિષ્ઠાદિથી દૂર રહેતું અર્થે તેનો ત્યાગ કરવો એજ આત્માને
મુક્ત કરે છે, અને આજ પ્રજ્ઞાથી જેઓ મુદરચરિત્રે કે અન્યત્રિત્રે મોહની-
યને કાપ કરી જ્ઞાનવરુણિયદિને નાશ કરી પછી કેવલજ્ઞાન પામે છે,
તેઓ પણ આત્માની અપેક્ષાએ મુનુષ્ય થયા છતાં અરંભ અને પરિમદમય
એવા સંસ્કારો ત્યાગ કરે છે. આવી રીતે કેવળ મહાત્માએ પણ કરાતા
ત્યાગનું સ્વરૂપ વિચારનારો મનુષ્ય આત્માને વિરાનસ્તરૂપ અને કર્મના
દરજી ન જ થયે અવિરતિસ્તરૂપ છે એમ માન્યા વિરૂદ્ધ રહી યાચી નહિ
વળી ચરિત્ર, સંવેષ કે વિરતિ એ ને આત્માના સ્વભાવરૂપ દોષ ગુણરૂપ
ન દેવ તે તે વિરતિ કે ચરિત્રને ધ્યાન કરનાર એવા ચરિત્રમોહનીયને
ધનીકર્મ નથી મળી શકાય નહિ, અને જૈનશાસનને સમજનારો એ
જાણે પણ ચરિત્ર કાષ્ટ મોહનીય એ ધનીકર્મ છે એમ સમજે છે અને
નાપણુ કરે છે. એ નથી દર્શાવત વિચારતા અશુભપ્રતિષ્ઠા અને પરિજ્ઞતિને
અભ્યસર ને ચરિત્રગુણ છે અને તે ઉપાદાન કારણ તરીકે મોહનું સ્થાપન
છે. એમ માનવામાં કેાઈ પણ જનતની દરજ્જા ન જળીતી નથી, અને
આજ કારણથી સિદ્ધ ભવચાનોમાં પણ અશુભપ્રતિષ્ઠા અને પરિજ્ઞતિના
અભ્યસર ચરિત્રને વિધરનારૂપ મળી સિદ્ધભવચાનોને પણ ચરિત્રચાગા
કરેલા છે, અને આવાજ કારણે જીવસમાસરજાત્રને કરનારા આચાર્ય
મહારાજે મોહમા ગુણધ્યને રહેલા જીવો અને સિદ્ધિપદ પામેલા જીવોને
અપેક્ષિગુણધનકર્મ રહેલા તરીકે મજાવેલા દેવા જ્ઞેષ્ઠએ.

ઉપરનો અધિકાર માત્ર તપને રૂપરૂપ સંપ્રદેશમાં ગણાવ્યા ન ગણા-
વ્યાને અર્થે છે, પણ સર્વકર્મનો કાપ કરવાને માટે તપ જેની કેાઈપણ
ઉપયોગી થીજ સંસ્કારમર્યાદા નથી, એ વાતમાં કેાઈપણ જૈનધર્મને
જન્યનારા કે માનનારાને મતભેદ નથી.

તપ એ સાંધણુ નથી કે અંતરાય નથી

આ રથને કેટલાક આદ્યચરિત્રમાં આસન્નિચાગ્ય, પ્રજ્ઞાધાનંદી
અને ઉદ્ધિવામિશમી જીવો તપના કુશરપણને કેળી પેલા વિચારીએ

જાયાવે, અને તેથીજ 'સંજમો ય ગુત્તિકરો' એમ કહી સંયમનું સંસારા-
સ્થાભાવિપણું સૂચવે છે.

ચારિત્રમાં સમાચારીની જરૂર

આવી રીતે થતી શંકાના સમાધાનમાં સમજવાનું કે-પ્રતિદિન કરાતી પડિલેહણ્યાદિ દશ પ્રકારની ગ્રોધ સમાચારી અને ધુમ્જા-મિચ્છાદિક દશ પ્રકારની ચક્રવાલ સામાચારી સહિત જે દિ'સાદિકના ત્યાગરૂપ સંયમ કે ચારિત્ર તે સિદ્ધમહારાજમાં યોગરહિતપણાને લીધે હોતું નથી. જે કે સિદ્ધમહારાજ પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોમાં પ્રવર્તેલા નથી, પણ પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોમાં ન પ્રવર્તવા માત્રથી સંયમ કે ચારિત્ર હોય એમ ગણાતું નથી, કેમકે ધણા તિય'એ સમ્યક્ત્વયુક્ત હોવાને લીધે કે સમ્યક્ત્વયુક્ત દેશવિરતિવાળા હોવાને લીધે. પોતાની અંત અવસ્થામાં પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોના સર્વથા પચ્ચક્ખાણ કરે છે. વળી દરેક સુત્ર એવો આવક પ્રતિદિન શયન કરતી વખતે કે અંત અવસ્થાએ સર્વથા પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોના પચ્ચક્ખાણ કરે છે, પણ તેટલા માત્રથી તે તિય'એ કે આવકોને શાસ્ત્રકાર કે કોઈપણ સર્વવિરતિ ચારિત્રવાળા છે એમ ગણતું નથી. તેનું કારણ એટલું જ કે તે તિય'એ અને આવકોએ પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોનો સર્વથા ત્યાગ કરેલો છતાં પણ તે ત્યાગની સાથે જોઈતો પ્રતિદિન સામાચારી અને ચક્રવાલ સામાચારીનો સદ્ભાવ નથી, એ હમીકત વિચારતાં સ્પષ્ટપણે માત્રમ પડશે કે, પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવોનો અભાવ કે પચ્ચક્ખાણ માત્ર સંયમ કે ચારિત્રરૂપ નથી, પણ તે અભાવ કે રોકાણની સાથે પ્રતિદિન સામાચારી કે ચક્રવાલ સામાચારીનો સદ્ભાવ હોય તોજ તેને ચારિત્ર કહી ચક્રવાલ આવી નિર્ધનિ હોવાથી સિદ્ધ ભગવાનોમાં સંયમ કે-ચારિત્ર પૂર્વેક સામાચારીના અભાવને લીધે ન હોય તે સ્વાભાવિક છે, પણ એ-અભાવને રદબાતલ નાવનારાઓ સારી રીતે સમજે છે કે પ્રાણાતિ-પાતાદિક આશ્રવો સર્વથા અવિરતિ ને કમોના ઉદયથી જ છે, અને

[illegible]

મહાવીર મહારાજનાં નામ જ્ઞાનપુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું અને તેથીજ
 વિજયગીતમાં શ્રાવણ ભગવાન મહાવીર મહારાજના નામેમાં
 જેમ દેવાઈ નામ નથી, તેમ જ્ઞાનપુત્ર એવું પણ નામ નથી, પણ સ્વેતા-
 નર દર્શનમાં શ્રાવણ ભગવાન મહાવીર એવું નામની સાથે દેવાઈ અને
 જ્ઞાનદાન એવું નામે પણ રાખ્યું આરોમાં છે. (નુબેદ અભિપ્રાય
 મિતામજી અને શ્રી કલ્પસુત્ર વિગેરે) આવી રીતની સ્વપર સાબથી
 પુણી થતી હકીકતને વિચારનારે અનુપ્પ વિજયગીતમાં કે જે તેઓનાજ
 કહેય પ્રમાણે જિનેશ્વર મહારાજ કે મહાપર મહારાજે પ્રાપ્તિ કે સુધેશા
 નથી, માત્ર તેમનાં જ્ઞાં સાથે તેમનાજ કહેવા પ્રમાણે પાછળના
 આશ્વમેશજી (સ્વેતાનર આશ્વમેશને કે બીજા કોઈ પણ મંથને અનુસરીને)
 રમેશ દેવેઈ જન્મ હકીકતને પ્રતિપાદન કરવાથી વેગજાજ રહેલાં છે,
 અને સ્વેતાનર આશ્વમેશનાજ શ્રાવણ ભગવાન વિગેરે સાથે અસતતા
 થયે હકીકતને રા

ઈષ્ટ સિદ્ધિનું સાધન તપ

જગતમાં એ વાત તો અનુભવસિદ્ધ છે કે-ધન, શિદ્ધ, વિદ્યા કે કારીગરી મેળવવા માટે જેઓ પ્રયત્ન કરે છે, તથા વ્યાપાર કરનાર વિગેરે દેશ દેશાંતરમાં ભ્રમણ કરે છે, તેમાં અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ તો મેળવવાંજ પડે છે, છતાં તે ધન, શિદ્ધ વિગેરેના ઉપાર્જનને કોઈપણ સુસ મનુષ્ય કષ્ટરૂપ ગણતો નથી. જગતમાં એવો કોઈપણ લૌકિક કે લોકોત્તર સાધ્યરૂપે પદાર્થ જ નથી કે-જેની સિદ્ધિ માટે આયાસ કે કષ્ટ સહન કરવું પડેજ નહિ. દર્શનમાત્રની દૃષ્ટિએ તત્ત્વજ્ઞાન એ જરૂરી ચીજ મનાયેલી છે, અને તે તત્ત્વજ્ઞાન પણ આયાસ કે કષ્ટ વિના થઈ શકતું જ નથી, પણ તેટલા માત્રથી કોઈપણ દર્શનકાર તત્ત્વજ્ઞાનને દુઃખરૂપ માનવાને તૈયાર નથી. જેવી રીતે ધન વિગેરે કે તત્ત્વજ્ઞાન વિગેરે માટે કરાતો આયાસ કે સહન કરાતું કષ્ટ તે ધન વિગેરે અને તત્ત્વજ્ઞાન વિગેરેની પ્રાપ્તિથી થતા આનંદની આગળ દિસાયમાંજ નથી,

એવું અને તેથી તે દેવાનંદા સ્પષ્ટ પણે સમજી શકી કે ગજ વૃષભાદિ ઉત્તમ સ્વપ્નોને દર્શાવનાર જિનેશ્વરરૂપી જે ગર્ભ મારા ઉદરમાં ખ્યાસી દિવસ રહ્યો હતો. તે ગર્ભ હવે ત્રિશક્તિસાક્ષીની કુક્ષીમાં તેણીએ આ ચૌદ સ્વપ્નનો અપદરાણ કરેલો એમ સ્વપ્નોમાં દેખાવાથી ગયેલો છે, અને એવી રીતે જિનજનનીપણાનું પદ જોવાથી તે દેવાનંદાને અસહ્ય દુઃખ થયું. અને તે દુઃખને લીધે તે દેવાનંદાએ જાતી, માયું કૂટયાં, આવી રીતે દેવાનંદાએ જાતી, માયું કૂટીને જિનેશ્વરરૂપી ગર્ભનો અપદાર અને ત્રિશક્તિસાક્ષીની કુક્ષીમાં તે જિનેશ્વરરૂપી ગર્ભનું સંક્રમાણ જાહેર કર્યું, અને તે બતાવ પડી મહાગણી ત્રિશક્તિએ સાત મહિનાની અંદરજ બગવાનું વર્ધમાન સ્વપ્નને જન્મ આપ્યો, અર્થાત્ જેને ગજ, વૃષભાદિક સ્વપ્નોને દિવસે તે અનુભવીને મહાસાગરમાં ગર્ભનો પ્રયત્નોત્પાદ મેળવ અને સંક્રમાણ ન થતા તે અત્યંત બમામતા ગાળાથીજ ગર્ભ નિષ્પત્તિ થઈ પ્રસવ થાત નહિ. આ બધું જાહેર કરીને જિનેશ્વરે સ્વપ્નો આમાન્ય જગતમાં શ્રમાનું બગવાનું

સમજતાં અજ્ઞાન દશાને લીધે કાં તો બધા નકલી અને સાચા વિગેરેને કિંમતી ગણે છે, અને કાં તો નકલી માલના સંગ્રહમાં આવતો ધનતો થોડો સાંભળીને સાચા અને નકલી સર્વને નકલી ગણી તેના સંગ્રહથી દૂર રહે છે, તેવી રીતે જગતના કેટલાક ભદ્રિક જનો પણ મોક્ષના સાધનો તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા કે ધર્મ તરીકે જાહેર થયેલા ધર્મના ભેદોને સાંભળીને સાચા ધર્મની ગવેષણા કે તેના સંગ્રહ તરફ બેદરકાર બની કાં તો સર્વ ધર્મને નિષ્કૂળ ગણે છે, કાં તો સર્વ ધર્મને આરાધના તત્પર થાય છે, પણ તે ભદ્રિક જીવ જુદાં જુદાં ઉપયોગ કરવામાં ધણો જ કાચો હોવાથી નકલી સાધનો અને ધર્મોને દૂર કરી એક સત્ય મોક્ષના સાધન અને ધર્મને ગ્રહણ કરવા માટે નસીબદાર થતો નથી, પણ એક શહેરી મનુષ્ય સારી સમજને ધરાવતો હોય, તો તે ગાઢ જંગલોમાં કે અથાગ દરિયામાં રહેલા શુદ્ધ પદાર્થને જોઈ કાઢે છે, અને અન્યમાં ડગલે પગલે અથડાતા નકલી પદાર્થને તે નકલી તરીકે સારી રીતે જોળાઈ શકે છે. તેવી રીતે સૂક્ષ્મજુદિવાળા પુરુષો મોક્ષના નકલી સાધનો અને નકલી ધર્મો સાંભળવાથી કે દેખવાથી ગભરાતા નથી, અને સત્ય સાધન અને ધર્મની પ્રાપ્તિની મુશ્કેલી જાણતાં એક કંવાડે પણ કંપિત થતા નથી, પણ સત્ય સાધન અને ધર્મને પ્રાપ્ત કરવા માટે જ કટિબદ્ધ થાય છે, તેવા સૂક્ષ્મજુદિ જીવો કદાચિત અન્ય જાતિ કે અન્ય ધર્મવાળા કુળોમાં જન્મેલા હોય છે, તો પણ તેઓ પોતાની સૂક્ષ્મજુદિના પ્રતાપે સત્ય સાધન અને ધર્મની ગવેષણા કરી તેને શોધી શકે છે અને મનન કરી શકે છે, અને આટલા માટેજ શાસ્ત્રકારો ધર્મથી પ્રાપ્તિ માવને અંગે સૂક્ષ્મજુદિની પ્રથમ નંબરે જરૂરીયાત ગણે છે.

સૂક્ષ્મજુદિની જરૂર

આ રથને એક વાન ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે-શાક લેવા ગએલો મનુષ્ય દેખાય તો તેને પેસા, એ પેસાનું નુકશાન હોય, વસ્ત્રાદિક લેવા ગએલો દેખાય તો એ વાન આનાનું નુકશાન હોય છે, ગાંદીની સીંગ

લેવા ગએલાને દુઃખનાં પાંચ, પચીસ રૂપિયાનું નુકસાન હોય છે, સોનાની ચીજ લેવા ગએલો હોય અને શુદ્ધિ નહિ ચાલે અને જો દુઃખ તો તેને સેંકડો રૂપિયાનું નુકસાન હોય છે, અને હીરા, મેલી વગેરે ધણી કિંમતી ચીજો લેવા ગએલો મનુષ્ય જો પોતાની શુદ્ધિનો ઉપયોગ ન કરે, અને ખજરદારી ન રાખે તો દુનિયા અને સાખો રૂપિયાનું નુકસાન વહેરી લે છે. એવી રીતે જગતના પદાર્થોની પરીક્ષામાં થાપ ખાનારો મનુષ્ય તે પદાર્થો બાજુ પોદગલિક હોવાને અંગે અને અંદિક હોવાને લીધે, તેમાં દુઃખથી યત્ન નુકસાન લાખો રૂપિયાનું હોય તો પણ તે પોદગલિક અને કેવળ અંદિકજ છે, પણ મોક્ષનું સાધન અને ધર્મ પરખવને અંગે, આત્મકલ્યાણને અંગે અને સર્વ જીવના ગ્રેવને માટે કરાતો દોષ તેની પરીક્ષામાં જો સુખશુદ્ધિ ન હોય તો, તે સાધન અને ધર્મને મદલ્ય કરનારો મનુષ્ય મોક્ષરૂપી સાધનને નહિ સાધતાં કેવળ ભવચક્રમાં બમલ્ય કરનારોજ થાય છે, આત્મકલ્યાણને ન મેળવતાં પોતાના આત્માને સદ્ગતિની અભિલાષા છતાં પણ દુર્ગતિના વમળમાં ઘેરાવી દે છે, એટલુંજ નહિ પણ પોતાના સગા સંબંધીઓને તથા પોતાની સંતતિને પણ મોક્ષમાર્ગ અને સદ્ગતિથી વ્યૂત કરી સંસારમાં બમલ્ય કરાવનારો તથા દુર્ગતિમાં રખડાવનારો થાય છે. આ વાત તો વર્તમાન જગતમાં અનુભવસિદ્ધ છે કે-ધણી લોકો મોક્ષનું સાધન અને ધર્મની કિંમત વાસ્તવિક રીતે ન સમજતાં કેવળ પોતાની બાપદાદાની પ્રજ્ઞાલિકા અને સગાસંબંધીઓના વર્તનને અનુસરીને મોક્ષના સાધનો અને ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને તેનેજ આધારે શાંતિનો રિવાજ ધર્મ સાથે સંબંધવાળો ઘર્ષ ગએલો છે, એવા વખતમાં ધણી લાંબા કાળથી આદરાએલું સાધન અને કરાએલો ધર્મ યોગ્ય ન પણ હોય તો પણ તે વિષયો કીડો વિષ-માંથી ઉત્પન્ન ઘર્ષ વિષમાંજ શુભે, અને તેવા કીડાને મન નિર્વિષ પદાર્થ હોય તો પણ તે પોતાના જાતિસ્વભાવને અંગે અશ્ચિર થાય છે, તેમ સામાન્ય રીતે વર્તમાન જગતમાં પણ પોતાના આદરાએલા સાધન કરાએલો ધર્મ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવનાર કે આત્માનું કલ્યાણ કરાવનાર

અને ધર્મથી વચિત થવ છે, ત્યારે કેટલીક વખત કેટલાક કોઈક દેવ,
 કુલ અને ધર્મની સીમા કારણમાં નિયુક્ત દેર્ષ સ્વ દેવ કુલ, ધર્મને
 જાણી દો છે, પણ કેટલાક કેટલાકને હીરે કે કેટલાકો સંદર્ભિતને
 હીરે મળે ઉપર દલી દાન નથી અને તેથી તે મુખ્યમાર્ગને
 ઉપસરદાષ મુખ્યમાર્ગને નમે કવિષ્ણ પ્રતિભા કરે છે. આ બધું
 વિચારથી મુનબનને સહેને સમજાશે કે જગતમાં કોઈ પણ ભેદ
 મદ્યુરને અદ્યમનું આપ સ્વર્ગ જાણી, તેને અને પ્રકારે આપના
 કી પ્રવર કુલ, અને તે સ્વાધ અને તે પ્રવર કરવાનું સાધન
 જગતની આગળ જાહેર કુલ, સ્વાધની જગતમાં કોઈની પ્રતિ કાર્
 અને તે કોઈન નિર્વિહાર દેર્ષ પામ કુલ કુલ, જાણ, તેનાથી મિત્ર
 મિત્ર કોઈનાંયે કેમ કરાઈ તથા તે કુલ કોઈનાં પણ મનાતોયે કેમ
 ઉપન કરાઈ અર્થ તે કોઈનાંયે અને મનાતોયેની ઉત્પત્તિમાં ઉપર
 જગતના પ્રવરે કેટલાક અને સંદર્ભિતોએ મુખ્ય કાવ અજાણ્યો છે.
 જેથી રીને જાન્ય જાન્યેમાં કેટલાક અને સંદર્ભિતો આનનજન કર-
 નાં થવ છે, તેથી રીને આ તપસ્વરૂપ મદ્યુરની જાન્યમાં પણ તે
 તપસ્વ મેદનું પ્રગ સાધન મજુરથી તેમાં પણ તે તપસ્વ મુખ્યતાએ
 કષ્ટપ્રધાન દેવથી તે કષ્ટથી કરવાયગ્યોએ તે તપસ્વને પણ સ્વાધથી
 જાણી દેવ પ્રવલ કપે, અને તેના પરિજુમમાં તે જાણે કરનારાઓએ
 પેનાને અનુકરનારાઓને ધર્મી તરીકે જાણવા સાધે ધર્મનેજ મહી
 પ્રવરમાં પેનાને પુરુષાર્થે જાણ્યો, અને તેણે વર્ગે વર્ગમાં જાણનામાં
 પેનાને અખ્યાતી તરીકે જાહેર કપે, સામ્યદષ્ટિએ અને સમ્યક્દષ્ટિએ
 વિચાર કરનાં કૈવલ અને વીનરાજનાસ્વાધ આમાની પ્રવર દસા માટે
 સામ્યદષ્ટિ પમિ આચારોમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ અખ્યાત મેનું
 છે, જાણ તે વર્ગમાંજાણના અખ્યાતમચારીઓએ જાણનારાદિ પાંચ
 આચારોથી દુર રહી આમાની ક્ષમ્યુપવચિતી વાતોને નામે અખ્યા-
 તમચારી સ્વ જાહેર કપે છે. દુનિયામાં અખ્યાતમચારી તરીકે જાહેર
 મએલા મેદોને નથી તે કરવા ત્રિભેદનાય તીર્થ કરની મર્નિનાં કોઈન,

તો હવે જીજ્ઞુસું કાંઈ ક્ષણ ન મળે તેહું હોય તો પણ તે નરક અને
 નિગોદ વિગેરેમાં રખડાવનાર એવા ધનધાન્યાદિનો કે સ્ત્રીપરિવારનો
 સંબંધ ત્રિવિધ, ત્રિવિધે વેસરાવવોજ જોઈ એ, પણ આવો વિચાર કે
 ઉચ્ચાર અધ્યાત્મજ્ઞાનના આડંબરીઓને કે તેના ભક્તોને હોતો હોય કે
 થતો હોય એમ જણાતું નથી, કેમકે જો તેઓને તેવો વિચાર આવતો
 હોય, કે તેઓનો તેવો ઉચ્ચાર થતો હોય તો તેના ભક્તો આત્મકથા
 કે સહગતિ માટે નહિ તો પણ માત્ર નરક, નિગોદાદિના નિવારણ માટે
 પણ તે ધનધાન્ય અને સ્ત્રીપરિવારાદિનો ત્યાગ કરવા કષ્ટિગદ્ધ થાય. દરેક
 જીવે અનાદિ ભવચક્રમાં અનંતા અનંત ભવો કરેલા છે અને જ્યાંથી
 અક્ષયસુખમય અવ્યાગ્રાધપદની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાંથી નરકાદિક ચારે
 ગતિઓમાંથી કોઈપણ ગતિમાં દરેક જીવને જવાતું તો હોય જ છે. જો તે
 જીવ ધનધાન્યાદિકના સંગ્રહાદિ તરફ પ્રવર્તે તો નરક, નિગોદાદિ દુર્ગતિમાં
 જાય અને જો તે જીવ આત્મકલ્યાણની શુદ્ધિથી નહિ પણ માત્ર માન,
 પૂજન, દેવલોક કે રાજ્ય, મહારાજાદિપણને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાએ જો
 દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની ક્રિયા કરે તો નવમા અવેયક સુધીના દેવોમાં
 દેવપણાની પ્રાપ્તિ કરે. આ વસ્તુ વિચારતાં સ્પષ્ટપણે માત્રમ પડશે કે-
 જે ભોગોએ અનંતાઅનંતી વખત સહગતિ બંધ કરી દુર્ગતિ આપેલી
 છે, તેના ભોગો તરફ દષ્ટિ કરવી તે પણ સમજીને છાજે એવી નથી,
 અને જે દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિની ક્રિયાએ અનંત વખત દુર્ગતિનું
 નિવારણ કરીને સહગતિ પ્રાપ્ત કરાવી છે, તે ક્રિયાથી તો સમજી
 મનુષ્ય એક દાગુવાર પણ દૂર રહે નહિ, પણ તે કહેવાતા અધ્યાત્મ-
 વાદીઓને તો જે ધનધાન્યાદિના સંબંધથી અનંતાઅનંતી વખત મુક્તિ
 થતું છે, તેની પ્રગતિ તો છોડવી નથી, અને જે ક્રિયાએ અનંતી વખત
 દેવલોકાદિરૂપ સારું ક્ષણ મેળવી આપ્યું છે, તે ક્રિયાને છોડવા છોડવા
 નવાર થતું છે અને તે પણ ક્રિયાનું છોડવું, છોડાવવું વિલોકનાય
 નથી. કેવળ કેવલ અસંવેદના વચનને અનુસારે જ્યારે કરવામાં આવે છે
 ત્યારે તે ક્રિયાની કોઈ નહ જ રહેતી નથી.

મોક્ષના આશયથી કલ્યાણ.

આ રથાને ઠોઠ મધ્યસ્થ દષ્ટિવાળો મનુષ્ય એવી ચંકાને જન્મ આપે કે તે અનંત વખત ઐવેયકપ્રાપ્તિના સૂત્રોનો કહેવાતા અધ્યાત્મ-વાદીઓ દુરપયોગ કરે છે એમ માનીએ તો પણ એટલું વિચારવાની તો અવશ્ય જરૂર છે કે-દરેક જીવને અનંતી વખત દેશવિરતિ અને સર્વ-વિરતિની ક્રિયા પ્રાપ્ત થઈ છે, છતાં અધ્યાત્મપદની પ્રાપ્તિ માટે, તે વિરતિની ક્રિયાની જરૂર નથી એમ કેમ નહિ? અર્થાત્ જે ક્રિયાએ અનંતી વખત આ જીવમાં રચાન કરી અધ્યાત્મપદને મેળવી આપ્યું નથી, તે અધ્યાત્મપદની ધૃતિએ તે ક્રિયાઓ (દિશ કે સર્વથી વિરતિ રથ) કરવી તેમાં જીવિમત્તા કહેવાય કેમ? આવી રીતે યતી ચંકાના સમાધાનમાં સમજવાનું કે-જેમ અનંતી વખત પ્રાપ્ત થએલી ક્રિયાએ જીવને સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ કરી નથી. એમ સૂત્રો જેમ પ્રતિપાદન કરે છે, તેમજ એ પણ પ્રતિરથાને પ્રતિપાદન કરે છે કે-અનાદિ કાળથી આ સંસારમાંથી જે અનંત જીવો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી ચકયા છે, તથા જે વર્તમાનમાં પ્રાપ્ત કરે છે, અને ભવિષ્યમાં જે જે જીવો મોક્ષને પ્રાપ્ત કરશે, તે સર્વ જીવો ચારિત્રના પ્રતાપેજ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી ચકયા છે, કરે છે અને કરશે. કેટલાક જીવો ભાવચારિત્ર પ્રાપ્ત કરી, સાગરપ દ્રવ્યચારિત્રમાં પણ દાખલ થએલા હોય છે, ત્યારે કેટલાક જીવો ભાવ-ચારિત્રવાળા ઠોઠ સાગરપ દ્રવ્યચારિત્ર લેવામાં તલ્લીન હોય છે અને તેવા જીવોજ મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરી ચકયા છે, કરે છે અને કરશે. ઠોઠપણ કાળે ઠોઠપણ જીવ ધન, ધાન્યાદિકનો પરિહાર કરવો જોઈતો નથી, અગર તે પરિહાર જરૂરી નથી અથવા ધનધાન્યાદિકનો સંયોગ આત્માને બાધાકારક નથી એવું જાણવા, માનવા કે પ્રશ્નવાચાળો હોઈને મોક્ષે ગયો નથી, જતો નથી કે-જરૂર નહિ. આ હરીકૃત ધ્યાનમાં લેનારા મનુષ્યને ત્યાજ કે ક્રિયા અપ્પ રૂણવાળી છે, નિષ્કળ છે કે જિનજરૂરી

કરતો નથી પણ તેટલા માત્રથી તે ખીડતી જમીન કે વરસાદ નિરુપયોગી છે અને તેથી દાણાની ઇચ્છાવાળાએ જમીન અને વરસાદથી બેદરકાર રહેવું એમ કહી શકાયજ નહિ, કેમકે ખીડમાં જે સરસ જમીન અને પુષ્કળ વરસાદ છતાં પણ જે ધાન્યનો ઉદ્ભવ થયો નથી, તે જમીન કે વરસાદ વરસવાના વાંકને લીધે નહિ, કિન્તુ તે જમીનમાં વાવેતર કરવામાં આવેલું ન હતું અને તેથીજ તે જમીન સરસ છતાં અને વરસાદ પણ પુષ્કળ છતાં પણ અનાજની ઉત્પત્તિ થઈ નહોતી. આ વાત ધ્યાનમાં રાખીને ખેડૂતવર્ગ કે જે તેવી વિશેષ અછલ ધરાવતો નથી તે પણ જમીન અને વરસાદની અપેક્ષા રાખી ખીજ વાવવાનો ઉદ્યમ કરે છે, તેવી રીતે જે જીવોને ત્યાગ અગર ક્રિયાનું આદરવું અનંતી વખત થયું, પણ મોક્ષ મળ્યો નહિ તે જીવોએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે જરૂરી એવું મોક્ષની ઇચ્છારૂપી ખીજ વાળ્યું જ ન હતું, અને ખીજ વાળ્યા વિના જેમ અનાજની ઉત્પત્તિ અસંભવિતજ છે, તેમ મોક્ષપ્રાપ્તિની ઇચ્છારૂપ ખીજ વિના મોક્ષપ્રાપ્તિ અસંભવિત જ છે. અને તેથી મોક્ષપ્રાપ્તિની ઇચ્છારૂપ ખીજ વિનાની ત્યાગ-ક્રિયાઓ મોક્ષ ન આપે તેમાં આ આત્મારૂપ ક્ષેત્રને કે ક્રિયારૂપ વરસાદનો કોઈપણ અંશે દોષ કહી શકાય નહિ. એ તો યાદ રાખવાની જરૂર છે કે-મોક્ષપદનું સ્વરૂપ જાણી, તેની શ્રદ્ધા કરી, તેની શુદ્ધતા સદૃશમાં લાવી, તે પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છાએ જેઓ ત્યાગ-ક્રિયા કે ચારિત્ર આદરે છે, તેઓને તેવાં ચારિત્રો અનંતી વખત કરવાં પડતાં જ નથી. વળી ખીજ નહિ વાળ્યા છતાં પણ સુરસ જમીન સારા વરસાદના સંયોગે ધાન્યને જન્મ ન આપે તો પણ ધાસને તો સારા પ્રમાણમાં જ જન્મ આપે છે, અને તેવી રીતે સારા પ્રમાણમાં ધાસને પણ જન્મ આપનાર જમીન અને વરસાદને નિષ્કળ ગણી શકીએ નહિ, તેવી રીતે મોક્ષપદની પ્રાપ્તિની ઇચ્છારૂપ ખીજના વાવેતરના અભાવે મોક્ષને નહિ આપનાં પણ જે ચારિત્ર, ત્યાગ કે ક્રિયા અનંત વખત પ્રવેશકને પ્રાપ્ત કરાવે છે, તે ચારિત્ર, ત્યાગ કે ક્રિયાને નિષ્કળ ગણાવવા કે તેમ ગણાવી તેને જન્મ કરાવવા કે કોઈપણ સમજી મનુષ્ય નૈવાર થાય નહિ, એટલે કે

અનંતી વચન કરેલી કિચથી મેક્ષપ્રાપ્તિ નથી સ્થ, તેમાં તે કિયાનું
અધ્યયનનું નથી, પણ તે કિચની સાથે જોડેલું મેક્ષપ્રાપ્તિ કારણ
નહેતું મનું, તેથી જ મેક્ષની પ્રાપ્તિ સ્પર્શ નથી, માટે સુતજીવોએ
તે ચરિત્ર, ત્યાર કે કિચને પૂર્વકાળથી માફક અનંત તીવ્ર સામર્થ્યથી
અતરમાં રાખી મેક્ષપ્રાપ્તિની ઉકાંઠા માટે વધારવાની જરૂર છે, અને
સત્કાર મહર્ષિએ દર્શાવે છે કે-મેક્ષની પ્રાપ્તિ કરવા માટે જ જે
ચરિત્ર, ત્યાર કે કિચ તેલ કે સર્વથી કરવામાં આવે તે આઠ અવની અંદર
જરૂર મેક્ષ આવે છે. આજ વન સમ્પ્રદર્શન, દાન કે ચારિત્રની જમન્ય
આવડવાથી પણ આપને અને મેક્ષ થાય છે, એવું મી અરવતીજી આરિ
કર્મોનું કથન સુત્રી રીતે સંખ્યા કરે છે, અર્થેનું એટલું નિમિત્ત
છે કે મેક્ષવદની પ્રાપ્તિ માટે કરાતી ચરિત્ર કે ત્યજની કિચ મેક્ષની
પ્રાપ્તિ કયાંય સિવાય રહેતીજ નથી, માટે મેક્ષના અર્થી જીવોએ ચારિત્ર
સ્વયં કે કિચમાં સર્વદા પ્રયત્ન રહેવુંજ જોઈએ.

સાંપજીવિયા કહેનારને જવાબ.

ઉપર અજુબેલા વર્તમાનના અખ્યાતમતોએ અધારે મનઃકથાથી
સાધ્ય અને સામાન્ય દેહમન માત્રથી બની શકે એવા દાન અને
શીલ ધર્મથી અખ્યાતમને નામે અધારે દૂર રહે છે અને કદિક જીવોને
કારમાત્રીને દૂર રાખે છે, ત્યારે અસંત કદસાધ્ય એવા તપથી તેઓ
દૂર રહે અને દૂર રાખે તેમાં આશ્ચર્ય જ થઈ શકેલું વખત તો તે
અખ્યાતમતોએ તપથી ધર્મ તરફની આશ્રય જાહેર કરતાં તે તપને
સાંપજીવિયા તરીકે કે અજ્ઞાનક્રિયા તરીકે અજાણતાં પણ કરતા નથી. તે
અખ્યાતમતોએને ખ્યાલમાં પણ નથી આવતું કે મી જિનેશ્વર મહારાજના
શાસ્ત્રના અવગુણી કે તે અવગુ કરવાચલાઓના પરિચયથી આત્મકલ્યાણ
કે સદ્ગુણને માટે અથવા સામાન્ય કલ્યાણકારીથી સુત્રમાં કહેલી તપસ્થાને
કરી તેને જે સાંપજીવિયા કહે તે મનુષ્યને આત્માની અવોમાં એવું
સમજાવે અર્થ

માર્ગને શ્રવણ કરવા, આચરવા કે અનુમોદવા જેટલું પણ સદ્ભાષ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ. દરેક વાચકોએ એ વાત તો જાણેલી હશે કે જે મનુષ્ય જે ગુણની ઉપર દ્વેષ, નિહવ કે માત્સર્યાદિક કરે, તે છુપે તે ગુણને લવાંતરે પણ પામી શકે નહિ, તો પછી ત્રિલોકનાથ તીર્થ કરોને જે તપસ્યાનો ઉપદેશ મોક્ષને માટે જરૂરી તરીકે જણાવ્યો છે, અને ખુદ પોતે મોક્ષની સિદ્ધિ માટે તીવ્રતમ તપસ્યાનો આદર કરેલો છે, તેની તપસ્યાને લાંધણ તરીકે જણાવવી તે કેવળ તપસ્યાનાજ દ્વેષાદિ તરીકે નહિ, પણ ખુદ ત્રિલોકપૂજ્ય લગવાનું તીર્થ કરોના પણ દ્વેષાદિ તરીકે સમજવા. જે કે લાંધણક્રિયા હોય તો પણ તે સર્વથા વર્જવા જેવી તો નથી જ, કેમકે જેને આત્મકલ્યાણની ભાવના નથી, સદ્ગતિની અભિલાષા નથી, અને જિનેશ્વર મહારાજે મોક્ષ અને સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ માટે આ કહેલું છે, એવી ભાવના જેને ન હોય, અને ખાવા ઉપર જ જેનું મન આખી તપસ્યામાં ચોંટી રહ્યું હોય, ખાવાના સાધનોને ખોળતો હોય, ખાવાને માટે જ કાંકાં મારતો હોય, તેના મનુષ્યનું અભોજન તેજ લાંધણક્રિયા કહેવાય. અર્થાત તપ કરવાની શુદ્ધિ કે ઈચ્છા વગર અને ખાવાની જ શુદ્ધિ અને ઈચ્છા છતાં ભોજનાદિ ન મળવાથી જે બૂખું રહેવું પડે તેનું નામ લાંધણક્રિયા છે. તેવી પણ લાંધણક્રિયા અકામનિર્જરાને તો જરૂર જ ઉત્પન્ન કરે છે. જે કે કોઈ પણ તપસ્યા કરનારા તેવા જૈનદર્શનમાં તો હોતા નથી, પણ જૈનેતર દર્શનોમાં તેવી રીતે લાંધણક્રિયા થવાનો સંભવ છે, છતાં પણ તે જૈનેતર દર્શનોમાં પણ યતી લાંધણક્રિયારૂપ તપસ્યા નિર્જરાને તો જરૂર જ કરે છે, અને તેથી જ આચાર્ય મહારાજ ઉમાસ્વામિજી નિગેરે અકામનિર્જરા અને જાતતપસ્યાને દેવલોકના આયુષ્ય આપનારા સાધન તરીકે જણાવે છે. તે વર્તમાનના અધ્યાત્મવાદીઓએ ખાતરમાં રાખ્યું દેહદેહ કે-લાંધણક્રિયા જેવી પણ તપસ્યા સાક્ષાત્ અકામનિર્જરા કલ્પનાર અને પરંપરાએ ધર્મપ્રાપ્તિના સંગ્રોગે મેળવી, સકામનિર્જરાના પ્રયત્નોને મેળવી આપનાર થાય છે, એમ શાસ્ત્રમાં જણાવેલા રક્ષકમૂર્તિ

શિવકુમાર વિગેરેના દષ્ટાંતિથી રપષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે. જો કે
 જગતના દરિયાદયરિ મહારાજ તો પ્રત્યાખ્યાનને ઉદ્દેશીને એમ રપષ્ટ
 જણાવે છે કે-“આ જિનેશ્વર મહારાજે કહેલું છે” એવી ભાંતિથી જે
 પચ્ચક્રખાણ કરવામાં આવે તે પચ્ચક્રખાણ કદાચ તૂટી પડ્યું જાય તો
 પણ તે તૂટવાથી થએલું દ્રવ્યપચ્ચક્રખાણ ભવિષ્યમાં જાવપચ્ચક્રખાણને
 લાગી આવે છે, આ વસ્તુને વિચારનારો મનુષ્ય જૈનશાસનમાં કહેલા
 કેર્કપણ તપધર્મને લાંબણક્રિયા તરીકે જણાવી શકે નહિ. અર્થાત્
 જૈનશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલા પ્રત, નિયમ અને તપ વિગેરે કોઈ દિવસ પણ
 અકામનિર્જરા કરવાવાળા છે એમ કહી શકાય જ નહિ. વર્તમાન યુગના
 અખ્યાતમવાદીઓએ ખ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જૈનશાસ્ત્રમાં કહેલી દરેક
 ક્રિયા મોક્ષને અનુસરવાવાળી હોઈ મહોદયને કરવાવાળી છે, અને અન્ય
 દર્શનની તપશ્ચા પણ અકામનિર્જરાદ્વારાએ સદ્ગતિ અર્પણ કરી
 ધર્મસામગ્રી પ્રાપ્ત કરાવવાદ્વારાએ સકામનિર્જરામાં જોડનારજ છે, છતાં
 તે તપશ્ચાના પરિહારથી એવીસે કલાક જનવરની માફક બક્ષાગુક્રિયા
 કરવામાં પર્વ કે તિથિનો ખ્યાલ નહિ રાખતાં નિર્વેદપણે હંમેશાં
 વર્તવામાં બદ્ધ, અમદ્ય કે પેય, અપેયનો વિભાગ નહિ સમજતાં કે
 નહિ ધારતાં અવિરતિ મિથ્યાદષ્ટિપણમાં વર્તવામાંજ કોઈપણ પ્રકારે
 કષ્ટાણનું છુંદ પણ હોય તેમ સમજવું નહિ એવી રીતે જોગ,
 ઉપજોગમાં સ્વચ્છંદપણે વર્તવાથી અનંતાશ્રવેએ દુર્ગંનિજ મેળવી
 છે, જોગ, ઉપજોગના રસિક કોઈપણ જીવે સદ્ગતિ મેળવી નથી,
 મેળવતો નથી અને મેળવશે પણ નહિ. સૂક્ષ્મ એકેદિયપણાથી આ
 જીવનું જે આગળ વધવું થએલું તે અકામનિર્જરાના પ્રતાપેજ છે.
 જે અકામનિર્જરા ન થઈ હોય તો કોઈ પણ જીવ સૂક્ષ્મ એકેદિય-
 પણામાંથી જહાર આવતજ નહિ, આવત અસંતી પચેદિયપણામાંથી
 આગળ સંતી પચેદિયપણામાં આવવાનો તો સંભવજ રહેત નહિ.
 અર્થાત્ જૈનશાસનમાં કહેલા અનુબ્ધાનો આત્મકષ્ટાણને કરનારાં છે,
 અકામનિર્જરા પણ સદ્ગતિ આપવા દ્વારાએ આત્મકષ્ટાણની સિદ્ધિ-

କହିଲେ ଓ, ଯଦି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଥାନାରେ
 ଲେଖିବା ପାଇଁ 'ହା' ଯଦି ନିଜ କାହିଁ କହିଲେ ତାହା ଠିକ୍, ଯଦି ତୁମ୍ଭେ
 କହିଲେ ନାହିଁ ଯଦି ତାହା, ତୁମ୍ଭେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଥାନାରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ
 ଥାନାରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଲେଖିବା ପାଇଁ
 କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ କହିଲେ

ଘର ଘର ଘର ଘର ଘର ଘର ଘର ଘର ?

ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરનારા હોવા સાથે તપસ્યારૂપી યુજુમાં દિન પ્રતિદિન કટિગદ્ધ થનારા હોવા તેમજ પશુ સૂત્ર, શાસ્ત્ર કે મંથમાં એવું એક પશુ વાક્ય નથી કે-જેનો અર્થ કે જાવાયે એવો થાય કે તપસ્યાને સાંધણુ-ક્રિયા કરીને કે અઘાનક્રિયા જીજ્ઞાસીને તપરૂપી પ્રકૃષ્ટયુજુ તરફ આરૂચિ ધરાવનારો તથા અન્ય બદ્ધિક જીવોને ભરમાવીને તેવી આરૂચિ ધરાવનારો ધર્મ જ્ઞાનધાન, ગાનનાનમાં મસ્ત થઈ રિપયકયાયના વમનમાં વહી રહેલો જીવ અવધિઆદિ યાત્રોને પામી શકેલો હોય, અને જ્યારે તેવા વર્તમાન અધ્યાત્મવાદીઓને અન્ય તપરૂપા કરનાર હુમ્મુજુ જીવોના પરિજ્ઞામને જાણવાનું યાત્ર છે નહિ અને તે હોવાનો ધાવો કરી શકે તેમ નથી, તો પછી હુમ્મુજુ જીવોના તપરૂપી પ્રકૃષ્ટયુજુને કે સામાન્ય તપને તેઓ અઘાનક્રિયા તરીકે જીજ્ઞાસે તે મોક્ષાર્થી જીવોએ કાને પણ ધરવું લાયક નથી. વર્તમાન અધ્યાત્મવાદીઓની અપેક્ષાએ ત્રિલોકનાથ નયનદેવાદિક મોતીસે તૃતીય કરે, સર્વલબ્ધિસપ્ન શ્રી ગૌતમ આદિ મહુધરો, અનુપમ જાદુજનથી ચક્રવર્તીને ચક્રિત કરનારા શ્રી જાદુજનજી આદિ મહામુનિઓ, ચક્રવર્તીની ઝડિને પણ પાપના પોટલા તરીકે મળી તેનો પરિહાર કરવાને પ્રવળ્યા સેવા ઉત્સુક થએલી સુદરી આદિ મહાસતીઓ અન્ય ધર્મમાં જન્મ લીધા છતાં તેજ અન્ય ધર્મના સંસ્કારથી અન્ય ધર્મની પરિચિત્તકપણાની દીક્ષા અંગીકાર કરી, છતાં ત્રિલોકપૂજ્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજની છત્રછાયા તળે જેઓએ શ્રમણ નિર્મથોની પ્રવળ્યા અંગીકાર કરી એવા રક્ષકઆદિ મહર્ષિઓ, લાખ વર્ષ જેવી લાંબી મુદત સુધી અખંડિતપણે માસખમણ ઉપર માસખમણની તપસ્યા કરનાર નંદનકુમારાદિ જાતિ તૃતીય કરે થનારા જીવો રિગેરેએ આ તપરૂપી મહાયુજુની આરાધના કેટલી બધી કરી છે કે-જે જૈનના એક જાગ્યાથી પણ જાગણી નથી, તો એ બધા પરમપૂજ્ય મહાત્માઓને આ વર્તમાન અધ્યાત્મવાદીઓ અઘાનક્રિયાવાળા કહેતાં શરમાતા નથી એ-પરેખર કથંકર છે.

નવી નવી સ્થિતિવાળું થાય, અને તે જુદું જુદું ભોગવવું પડે એમાં નવાઈ નથી, અને તેથી જ વ્યક્તિની અપેક્ષાએ કર્મ સાદિસાંત છત પ્રવાહની અપેક્ષાએ અનાદિ કહી શકાય છે. જેમ એક દિવસ કે એ રાત્રિની શરૂઆત પણ છે અને સમાપ્તિ પણ છે, પણ છતાં સમ- રાત્રિદિવસની અપેક્ષાએ દિવસ કે રાત્રિની શરૂઆત કહી શકીએ નહિ અને હોય પણ નહિ. કેમ કે દિવસ અને રાત્રિ સિવાયનો તેનાથી સર્વથા ભિન્ન એવો ત્રીજો કોઈ કાળ જ નથી, અથવા તો જેમ વર્તમાન- સમયની સાદિસાંતપણાની સ્થિતિ છે, છતાં તેજ વર્તમાનસમયને વર્તવાથી જ અનેલા અતીતકાળના સમયોની સાદિ સ્થિતિ નથી, પણ અનાદિ સ્થિતિ છે. આ ઉપરથી એટલું જ સમજવાનું કે સિદ્ધભગવાનો- માંથી પણ કોઈપણ સિદ્ધભગવાનની વ્યક્તિ સમ્યગ્દર્શનાદિને પ્રાપ્ત કરી, તપસ્યાની કઠોર કરવાલથી કર્મકટકનું કાસળ કાઢ્યા સિવાય સિદ્ધપણું મેળવી શકી નથી. અર્થાત્ સિદ્ધ ભગવાનને પણ જે સિદ્ધપણું મળ્યું છે તે તપસ્યારૂપી કલ્પવૃક્ષનો જ અનુપમ મહિમા છે. કોઈપણ સિદ્ધભગવાન તપસ્યારૂપી કલ્પવૃક્ષની છાયાનું સેવન કર્યા સિવાય સિદ્ધપણું મેળવી શક્યા જ નથી. સિદ્ધ એવો શબ્દ જ કહી આપે છે કે-તેઓએ અમુક કાળે જ સિદ્ધપણું મેળવ્યું છે, અને તે સિદ્ધપણું મેળવવાના પહેલ સિદ્ધપણા સિવાયના એટલે બંધનસહિતપણાના અનુભવમાં જ હતા, અને જે સર્વ સિદ્ધ મહારાગ્નઓ કર્મથી પહેલાં બંધાએલા જ હતા તો પછી તેઓને પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આડે કર્મેને તોડવા માટે તપસ્યારૂપી કરવાલને કરકુશેશયમાં લેવી જ પડી હતી, એમ શાસ્ત્રથી અને યુક્તિથી માનવું જ પડશે.

નિર્ગતિ માટે તપની જ કર્તવ્યતા.

એમ જાણવાથી તથા માનવાથી સ્પષ્ટ જાણવું અને માનવું પડશે કે આ આત્માના જ્ઞાનાદિક શુભોને આવરીને હુપ્ત કરનાર જ્ઞાના- વરણીયાદિ કર્મેના નાશ કરનાર કોઈ પણ હોય તો તે માત્ર તપસ્યારૂપી

મહાગુપ્ત છે. જો કે દરેક કાળે જન-વરણીવાદિ જાણે કે મોં બેઝવતો દોતાથી
 રોકે સમયે જાણે કે મેનિ નાક એટલે નિર્જન કરે છે, કેમકે જે જે
 કેમ બેઝવતમાં આવે તે તે કેમ જાણાથી જુદું પડે છે એટલે કાલ
 પાળે છે, પણ તેની રીતે દરેક કાળે બેઝવતથી થતો જન-વરણીવાદિને
 કાલ જાણને કંઈ પણ કુલ ઉત્પન્ન કરતો નથી. કારણ કે બેઝવતથી
 કાલ કરના કેમકે કાલ પણ તે વખતે જોવાના કેમકે તે બેઝવતમાં
 કેમકે કરના એટલે દોના નથી, અને તેથીજ સંસ્કારમાં રહેલા દરેક
 જનન અને જનિત કાળે જનનકાલથી દરેક સમયે જાણે કે કેમકે
 બેઝવતે કરી નિર્જન કરવાવાળા છતાં પણ જનનકાલ થયો તે પણ
 જાણે વખત નાંદ જાણે તેથી કેમકે બેઝવતથી થતી નિર્જન
 સંસ્કરણ કરે છે અને જનનકાલ દોના છતાં તે નિર્જન કરી પણ
 વિરત કુલ કરનારી ન દોતાથી અને જાણે કે કેમકે કરવાવાળા
 દોતાથી તે કેમકે બેઝવતને નિર્જનના બેઝ તરીકે જણાવી નથી, જાણ
 કરના કે કેમકે ઉત્પન્ન થયેલી નિર્જન એ જાણે કે કેમકે જાણનારી
 છે, અને તેથીજ કેમકે અને પુરુષવેદાદિકના ઉત્પન્ન થતો જો કે
 તે કેમકે અને પુરુષવેદાદિકને કાલ થાય છે, પણ તે પુરુષવેદાદિક અને
 કેમકે કેમકે કેમકે ઉત્પન્ન થતો કાલ કરનાર જાણે કે નરકાદિકનું
 જાણે જાણે, તે નરકાદિક દુર્જનમાં રખાયું પડે છે, અને તેથીજ
 કાલકાલે પુરુષવેદાદિક અને કેમકે ઉત્પન્ન થાય કરવા મારેજ
 કાલકાલે મુખ્યજાણે પણ વિસ્તારથી ઉપરે જાણે છે, જો એવી
 રીતે ઉત્પન્નકાલે બેઝવતના કેમકે કેમકે દુષ્ટ કેમકે જાણે અને
 દુર્જનકાલ ન દોના તો તે કેમકે ઉત્પન્ન થાય મારે કાલકાલે
 લીધેલે ઉપરે જ નિર્જનકાલે મુખ્ય જાણે કરનાર જાણે, પણ
 જાણે રીતે જાણે જાણે નામકે કે જાણે નામકે જાણે
 કેમકે ઉત્પન્ન જાણે જાણે છે, કેમકે તે જાણે કેમકે જાણે

કરાવે છે. આ વસ્તુ વિચારતાં કર્મોના ઉદયથી થતી નિર્જરાને નિર્જરાના ભેદમાં ન ગણાવાય અને તે તે કર્મોના ઉદયના કાર્યને સારાં ન ગણાય કે તે કરવાનો ઉપદેશ શાસ્ત્રકારો ન આપે તે સ્વાભાવિક જ છે, શાસ્ત્રકારોના કથન મુજબ કર્મક્ષય રૂપ નિર્જરાના બાર ભેદો છે અને તે બાર ભેદોને તપ એમ કહેવામાં આવે છે.

તપથી સકામનિર્જરા, સમ્યગ્દર્શનાદિની જરૂર.

ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે-કર્મોની અકામ કે સકામપણે નિર્જરા થયા સિવાય જોયો કોઈ દિવસ પણ સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોમાંથી કોઈ પણ ગુણને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન ગુણ પણ મિથ્યાત્વ-મોહનીયની સિત્તેર કોડકોડ સાગરોપમની સ્થિતિમાંથી જ્યારે ઓગણ-સિત્તેર કોડકોડ સાગરોપમની સ્થિતિ પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે અધિક ઓવી ખપાવે ત્યારે જ એટલે અંતઃકોટકોટિ સાગરોપમની મિથ્યાત્વાદિ સકલ કર્મોની રહે ત્યારે જ જીવ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન પામે છે. એ કાંઈક અધિક ઓગણોસિત્તેર કોડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિનો હાય જીવને અજ્ઞાનદશા હોય ત્યારે જ થાય છે, અને તેથી તેને અકામનિર્જરાજ કહેવાય છે, અને શાસ્ત્રકારો પણ તે કાંઈક અધિક ઓગણોસિત્તેર કોડકોડી સાગરોપમની સ્થિતિના હાય કરવાવાળા પરિણામને યથાપ્રવૃત્તકરણ કહે છે. અર્થાત્ તે કરણની વખતે કોઈ પણ જીવને જીવાજીવાદિક તત્ત્વોનું કે આશ્રય, સંવરાદિ પદાર્થોનું જ્ઞાન કે ખ્યાલ દોનો જ નથી. માત્ર તે યથાપ્રવૃત્તકરણવાળા જોયો સ્થિતિનો ભોગવો રૂપારે કરે અને અંધ અજ્ઞ કરે તેથી જ આગળ વળી શકે છે, અને તેથી જ શાસ્ત્રકારો તેમાં પવિત્રની નદીમાં ધોળાતા રવયં ગોળા થતા પાણીનું દંડાંત યથાપ્રવૃત્તકરણમાં આવે છે. આ વસ્તુ વિચારતાં નહતે માત્રમ પડકાર કે શાસ્ત્રકારો જુને કે અકામનિર્જરાના સાધનો નોંધવો અને ઉપદેશ સાથે અજ્ઞાનતા વિષે રોષો રહેવાને ક્ષીણ આપના નહીં, પણ મોહ નરક પ્રવાણ કરવાને અને અકામનિર્જરા પણ કેટલે

પ્રવેશ થાય તેજ વખતે જેમ તેની ધર્માનદારી થઈ ગણાય છે, અને તેજ વખતે તેની બુદ્ધિ જગતને આશીર્વાદ રૂપ થએલી ગણાય છે, અર્થાત્ ધર્માનદારી અને સદ્બુદ્ધિને જુદા કાળે થએલા માની શકાયજ નહિ. તેવી રીતે અહીં પણ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનને જુદા કાળે કે સમયે થએલા માની શકાયજ નહિ. તરવથી મિથ્યાદર્શનમોહનીયના ઉદયથી જ મિથ્યાત્વ હતું અને તેજ મિથ્યાત્વે છવના જ્ઞાનસ્વભાવને પણ બગાડીને અજ્ઞાન સ્વભાવ કરી દીધેલો હતો. લાલ કાચના જ્ઞાનસમાં રાખેલો દીવો જેમ પોતાની બધી બહારની જ્યોતને લાલ કરી નાખે છે, તેમ મિથ્યાદર્શનના પટલથી આચ્છાદિત થએલા આત્મામાં રહેલું જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપે અળકે છે, પણ કોઈપણ ધતર રંગના જ્ઞાનસમાંથી બહાર કઢાએલો દીવો પોતાના સ્વભાવમાં જ અળકે છે, તેવી રીતે મિથ્યાદર્શન-પટલના અભાવે આત્માને થયેલું સ્વાભાવિક જ્ઞાન તે યથાર્થિત જ્ઞાન એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપે અળકે છે, એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ તો યુગપદ્મ છે, અને તેથી જ સમ્યગ્દર્શનવાળાને અજ્ઞાની માનવાનો કે જ્ઞાનીને મિથ્યાદર્શની માનવાનો શાસ્ત્રકારો નિષેધ જ કરે છે.

આસ્ત્રિત ને તપની સંવર-નિર્જરા માટે જરૂર.

આવી રીતે પ્રાપ્ત થએલાં સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન તે માત્ર નિઃશયકારક અને પ્રકાશક દેવાથી મોક્ષમાર્ગમાં સાધનભૂત છે, પણ તે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન કર્મોનિર્જરાના કરનારા નથી, પણ માત્ર તેના કાળ એટલે કાર્યરૂપ જ છે. આજ કારણથી યુગપ્રધાન કૃતકેવલી જગતના મદગ્યાદૃશ્યમીઠ્ઠો જ્ઞાન કે જે સમ્યગ્દર્શનની સાથે જ દેવ છે તે જ્ઞાનને માત્ર પ્રકાશક તરીકે જ ગણાવ્યું છે. જગતમાં પણ એકઠો છાંયો કે સ્વચ્છ દીપક દેવ તો પદાર્થોનું દેખવું યથાર્થિતપણે હાય, પણ તે દીપક લેવા સાચક એવા યુગમાત્રાદિકને જાવો નથી, તેમજ જાણક સાચક કંટકાદિને દૂર કરવો નથી. માત્ર તે દીપક તો જાણવા અને કંટકને જખવાવા પૂરોજ ઉપયોગી થાય

છે તેવી રીતે અહીં પણ અકામનિર્જરાના ફળરૂપે પણ પ્રાપ્ત થએલું સમ્યક્દર્શનયુક્ત એવું સમ્યક્જ્ઞાન માત્ર આશ્વર્યદિનું હોયપણું અને સર્વશક્તિનું ઉપાર્થપણું જણાવવા પુરતુંજ ઉપયોગી માય છે. અર્થાત્ ક્રમેનિ તોડવાનું સામર્થ્ય કે આવર્તા ક્રમેનિ રોકવાનું સામર્થ્ય તે સમ્યક્દર્શનયુક્ત જ્ઞાનમાં કોઈપણ પ્રકારે ડોળું નથી, અને તેથી જ દાસકારોએ નિર્જરાના બેદરૂપે ફક્ત જાર પ્રકારની તપસ્યાજ ગણાવી, પણ મોક્ષમાર્ગને અંગે અત્યંત જરૂરી એવા પણ સમ્યક્દર્શનયુક્ત જ્ઞાનને નિર્જરાના બેદરૂપમાં રચાન આપ્યું નહિ. આ ઉપરથી કહેવાનું તત્ત્વ એટલુંજ છે કે મુમુક્ષુ જીવોએ સમ્યક્દર્શનયુક્ત સમ્યક્જ્ઞાનને પામીને સંતુષ્ટ થવાનું નથી, પણ શેષ કર્મસ્થિતિ તોડવા માટે નિર્જરાના બેદરૂપ તપસ્યા તરફ અવરય કટિબદ્ધ થવાની જરૂર છે.

સંયમથી સંવર કે નિર્જરા.

એટલી વાત તો ચોક્કસ છે કે સમ્યક્દર્શન અને તે સદિત જ્ઞાન એ જાનેને નહિ ધારણ કરનારો જીવ જો કર્મ ફેડાફેડી વર્ષો સુધી અર્થાત્ પત્યોપમ અને સાગરોપમ સુધી સતત નિરતરપણે મોટામાં મોટા દુઃખો મોગવર્તાં પણ જેટલાં કર્મોના દાવ કરી શકતો નથી, તેટલાં કર્મોના દાવ સમ્યક્દર્શનયુક્ત જ્ઞાનને ધારણ કરનારો જીવ એક ઉચ્છ્વાસ માત્ર જેટલા વખતમાં કરી શકે છે, પણ તેટલાં જ્યાં કર્મોના તે જાનીએ કરાને દાવ સમ્યક્દર્શન કે તેની સાથે રહેલા સમ્યક્જ્ઞાનનાજ પ્રભાવે છે એમ નથી, કેમકે તેવા સમ્યક્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાનવાળો જીવ જો મન, વચન, કાયાના યોગને એટલે મન, વચન, કાયાથી થતા પ્રાણાતિ-પાનાદિ આશ્રવમય અશુભ વ્યાપારોને જો રોકવાવાળો ન હોય તો તેવી કર્મનિર્જરાને કોઈ દિવસ પણ પામી શકતોજ નથી. અર્થાત્ મન, વચન, કાયાથી થતી પ્રાણાતિપાતાદિની અટતિનો રોધ એટલે સંજમ કે સંવરજ તેમાં ક્રમેનિ દાવ કરવા માટે સમર્થ છે, અને તેથીજ દાસકારોએ 'તં નાજી તિદિ ગુતો' એ જગો પર કર્મ અપાવનાર જાનીને અંગે ત્રણ

સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ધાન્ય અને આરંભ, પરિશ્રદ્ધ, વિષય, કપાયનો ત્યાગ કરવારૂપ સાધુપણાને લે જ નહિ, અને એવો દુર્ગતિથી ડરેલો સાધુ જે વિગર્હ (વૃતાદિ) કે વિગર્હથી ગનેલા પદાર્થોને ખાય છે. તે શાસ્ત્રકાર દ્વરમાવે છે કે-તે વિગર્હનો (વૃતાદિ) વિકાર (મોહ ઉદય) કરવાનો સ્વભાવ છે, અને તેથી તે વૃતાદિ વિગર્હ જરૂર વિકાર કરે, અને તે વૃતાદિકના ઉપભોગથી થએલો વિકાર દુર્ગતિથી ગયવા માટે તે સાધુ થયો છે છતાં પણ તેને યજ્ઞાત્કારે દુર્ગતિએ લઈ જાય છે.

મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વિચરતા ત્રિલોકનાથ મુરાર્મુરસેવ્ય સીમંધરસ્વામીએ અર્પણ કરેલી ચૂલિકા કે-જે દશવૈકલિકની ચૂલિકારૂપે છે, તેમાં પણ સાધુતાનું સ્વરૂપ જણાવતાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે કે-‘અમિત્સંગ’ નિઃસ્વગદ્ ગયા ય’ એટલે તેવા રોગાદિક પુષ્ટ કારણ સિવાય જેઓ વિગર્હ એટલે વૃતાદિ જેમાં ન હોય તેવાજ આધારને કરવાવાળા સાધુઓ હોવા જોઈએ. આ બધી દક્ષીકત વિચારનાર મનુષ્ય સ્પષ્ટ સમજી શકશે કે-અનશનની અર્શક્રિયામાં કદાચ ખોરાક લેવો પડે તો વૃતાદિ વિગર્હો સિવાયનો એટલે રસના ઈંદ્રિયની આસક્તિપૂર્વકનો આધાર લેવો નહિ, અર્થાત્ રસના ઈંદ્રિયની આસક્તિ વર્તવાવાળો મનુષ્ય રસોને વર્જે છે, અને રસોને વર્જવાવાળો મનુષ્ય વિકારવાળી દશામાં જતો નથી, અને તેથીજ તેની રીતે રસના ઈંદ્રિયને છૂટવાવાળો મનુષ્ય સંદેહથી અત્યયર્થનું પાત્રન કરી શકે છે, અને જે મનુષ્ય રસના ઈંદ્રિયની આસક્તિ વર્જીને સ્વાભાવિક રીતે અત્યયર્થનું પાત્રન કરી શકે, તે મનુષ્યના માનસિક વિકારો શ્રોત્રાદિક ઈંદ્રિયોના વિકારોથી તેના દલાલાનો અભાવ હોવાથી ઉત્પન્ન થવાની શક્તિ ધરાવતા નથી, અને તેથીજ તે રસના ઈંદ્રિયની આસક્તિ અને આશ્ચર્યનું એવન વર્તવાવાળો મનુષ્ય, સ્વપ્ને પણ મનની વિકૃતિઓ દશા પામતો નથી, અને તેથીજ તે અત્યંત દુઃખ ધારણ કરી શકાય તેવી આત્માને ક્રમશઃ ગયવા માટે તથા અનેક પૂર્વભવોમાં નિકાચિત્તવૃત્તિ મનુષ્યના ક્રમેની નાશ કરવા માટે જરૂરી સાધનરૂપ ગણાતી એવી રીતે રસને તે વર્જી શકે છે, અને જે મહાપુરુષ રસના ઈંદ્રિયની આસ-

દુર્જયતા પછી મનોશુષ્કિતની દુર્જયતા ત્રીજો નંબરે નહિ લેતાં જે પ્રહાર્યવતની દુર્જયતા ત્રીજો નંબરે લીધી છે તે પણ એમ સૂચવે છે કે જે મનુષ્ય રસના ઈન્દ્રિયના વિકારોને છૂતી, પુરુષવેદાદિકરૂપ મોહના વિકારોને છૂતવા સમર્થ થાય છે, તેજ દુધંર પ્રહાર્યવતને ધારણ કરનારો બની શકે છે. એ રસનાદિક ત્રણ દુર્જયોને જણાવ્યા પછી અંતમાં જે મનોશુષ્કિતનું દુર્જયપણું જણાવે છે તે વાંચકોનું ઝોટણું લક્ષ્ય ખેંચવાને બસ છે કે—પૂર્વોક્ત રીતિએજ પ્રહાર્યવને ધારણ કરવાવાળો મનુષ્ય વાસ્તવિક રીતિએ મનોશુષ્કિતને ધારણ કરી શકે છે. ઉપર જણાવેલી ગાથાનો આ ઉપર જણાવેલો અર્થ અને ભાવાર્થ જો કોઈ પણ પ્રકારે ગ્રામિત ન થાય તો આપણે માનવુંજ પડશે કે—રસના ઈન્દ્રિયની આસક્તિ છૂતીને આપંગિત આદિક કે અનશનાદિક તપસ્યાને આદરનારો મનુષ્ય કામિતની કલ્પનાક્રોધનો કળજો લઈ શકે.

તપમાં આદારત્યાગ અને આહારની વાસનાની અનાદિતા.

દાહ્યોનો પકડવાનો છે, અને જ્યાં મુઘી દાહ્યની હયાતિ હોય ત્યાં મુઘી જ દાહક એવા અગ્નિની હયાતિ રહી શકે છે, અને જ્યારે દાહ્યનો સર્વથા અભાવ થઈ જાય છે ત્યારે તે દાહક એવો અગ્નિ તેનો પણ અભાવ થાય છે, તેવી રીતે આપ્તાગમમાં આત્માની સાથે રહેનારા તૈજસ તરીકે સિદ્ધ થએલો અને જગતમાં જહરાગ્નિ તરીકે જાહેર થએલો તૈજસરૂપ ભટ્ટીનો અગ્નિ પણ ગ્રહણ કરેલા પુણ્યોને પરિણમવાતો જાય છે અને નવા નવા પુણ્યોને પકડાવતો જાય છે. આવી રીતનો તૈજસનો સ્વભાવ વિચારનાર મનુષ્ય આત્માની અને તેની સાથેના આ તૈજસની અનાદિતા માનવામાં અંશે પણ અંચકો ખાશે નહિ.

આદ્યારથી શેષ સંજ્ઞાઓનો પ્રાદુર્ભાવ.

દાહ્યોનો પકડવાનો છે, અને જ્યાં સુધી દાહ્યની હયાતિ હોય ત્યાં સુધી જ દાહક એવા અગ્નિની હયાતિ રહી શકે છે, અને જ્યારે દાહ્યનો સર્વથા અભાવ થઈ જાય છે ત્યારે તે દાહક એવો અગ્નિ તેનો પણ અભાવ થાય છે, તેવી રીતે આપ્તાગમમાં આત્માની સાથે રહેનારા તૈજસ તરીકે સિદ્ધ થએલો અને જગતમાં જઠરાગ્નિ તરીકે જાહેર થએલો તૈજસરૂપ ભટ્ટીનો અગ્નિ પણ પ્રદહણ કરેલા પુદ્ગલોને પરિણમાવતો જાય છે અને નવા નવા પુદ્ગલોને પકડાવતો જાય છે. આવી રીતનો તંજસનો સ્વભાવ વિચારનાર મનુષ્ય આત્માની અને તેની સાથેના આ તૈજસની અનાદિતા માનવામાં અંશે પણ આંચકો ખાશે નહિ.

આહારથી શેષ સંજ્ઞાઓનો પ્રાદુર્ભાવ.

આ તૈજસભટ્ટીના તાપથી તડતડેલો જીવ ખોરાકની હંમેશાં અભિલાષા કરે છે, અને તેથી એમ કહેવું પડે કે-ઉપયોગે જીવ માત્રને ચાર સંજ્ઞા હોય તો પણ પ્રથમ પ્રવૃત્તિએ દરેક ભવમાં આવતો જીવ આદારસંજ્ઞાના શિખર ઉપર જ ખરી ગેઠક જમાવે છે, એટલે એમ કહીએ તો ચાલે કે જીવને મૈથુન આદિ સર્વ સંજ્ઞાઓનો પ્રાદુર્ભાવ તે જીવે તૈજસાદિની પરાધીનતાને લીધે કરેલી આદારસંજ્ઞાના એટલે આદારની ઈચ્છાના પ્રગળ પ્રતાપે જ છે. જો કે સંસારી જીવ માત્રને આત્મદૃષ્ટિથી સમજવાવાળો મનુષ્ય વિચારે તો શરીર એજ સખત શાપનું સ્થાન અને કર્મરૂપી મદારાગ્નનું ભવરૂપી દેહખાનાનું પાંચરું છે. તે પાંચરૂપે ગણાના અને આત્માને પરાધીનતાની ધૂંસરીમાં ધકેલતા એવા શરીરની આત્માએ એક અંશે પણ ઈચ્છા કરી ન હતી. આત્મા તો માત્ર તૈજસના તાપથી તડકરીયાં ખાઈને આદારની ઈચ્છાવાળો થયો અને તેથી જોજ આદારાદિ આદાર કર્યા પછી તે આત્મઆદારાદિ આદારને કરવામાં પ્રવર્તેલા જીવને આદારમાંથી નીકળેલા મતભાવે તો કંઈ તેની અપ્રત્યાન કરી નહિ, અગર તે આત્મા મતભાવને કંઈ નો અંતરિક્ષ મેલો નહિ, પણ તે કરેલા આદારમાંથી સર્વરૂપે

નીઝેલા રસમયથી તે આત્માને સ્વયં ડેરી થવું પડ્યું. અર્થાત્ વચર
 ક્રમજ એ પણ માત્ર આધારની હિજાએ કરેલા આધારના પ્રતાપે સત્તને
 સચી થએલા સરીરની સંક્રામણમાં આવવું પડ્યું અને તે સરીરની
 ક્રિયામણ જીવને જીવન-મરણના રથનારૂપ થઈ પડી, અને દરેક
 નિર્મા, દરેક ભવમાં તેજ સરીરસંક્રામણમાં આકુષ્ણના પર્વત સુધી
 રું પડ્યું. જન્મમાં રપષ્ટ છે કે-સરીરધારણા એજ જીવન જીવન
 નન તે સરીરના વિભેદેજ જીવનું મરણ. અર્થાત્ જીવને સ્વયં જીવન
 કે મરણનો દરેક ડોઈ પણ ભવમાં કે ડોઈ પણ ગતિમાં ડોઈપણ જીવ
 ભેગથી સંક્રમે નથી. માત્ર દરેક ગતિ અને દરેક ભવમાં સરીરરૂપી
 ધર્મરૂપના પશ્ચિદાપણની અવસ્થામાં રહે ત્યાં સુધીજ તેનું જીવન રહે
 ને જગ્યા. જેથી રીતે આધારની હિજાએ કરેલા આધારના પ્રત્યક્ષ-
 થી નીઝેલા રસમયથી સત્તને સરીરના સંક્રમમાં વચર હિજાએ
 પણ આવવું પડે છે, તેથીજ રીતે તેજ આધારના રસથી થએલા
 સરીરના સત્તિક પ્રત્યક્ષથી અભ્યુચિત્તરી પણ ઉદ્વિષેના અવસ્થા આ
 જીવને પડવું પડે છે.

આત્માનું જ્ઞાતાપણું ને ઉદ્વિષેનું નિધામકપણું.

આજદરિયા દેખનાર મનુષ્યને એમ લાગે છે કે-ઉદ્વિષે એ
 આત્માને યાન દેનારી વસ્તુ છે, પણ જારીક દરિયા આત્માના અપ્રતિમ
 સ્વભાવને યોગબળનાય મનુષ્યો સમજી શકે છે કે-રેવગયાનાદિ સ્વરૂપ
 એવા આત્માને રપથંનરિક ઉદ્વિષે એ સાધકરૂપે દેખાતાં છતાં પણ
 આધકજ છે. જન્મમાં સદસવેથી પ્રરૂપના હાથમાં લાયક જાણુને રથાને
 સોય આવે, દેવતાએ જેને વધારિયત ચિત્ર કરવાનું વરદાન આપેલું
 દેવ તેજ ચિત્રકારના હાથમાં પીછીને રથાને માત્ર એક બે વાગજ
 આવે. દિવસના સેંકડે માટે ખુસાહરી કરી શકે તેવા કાચને
 આખા દિવસે પાંચ માટે પણ ન જાય એવા જાણના સ્વારી
 મજે, તો તે નર્ધા જેમ દેખાવમાં સાધન છતાં પણ પરમાર્થથી રહેલી

આચાર્ય મહારાજ અભયદેવસૂરીશ્વરજીએ અનશાનાદિ ૭ પ્રકારના બાહ્ય
તપમાં અનશન નામની તપસ્યાને જ શ્રી ઓપપાતિકમૂનની વ્યાખ્યામાં
મુખ્યપણે સ્વીકારી છે, ત્યાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે-અનશન નામની
તપસ્યા નિરંતર ન થઈ શકે તો આહારને લેતાં ઉણોદરી કરવી નોંધએ,
એટલે આહારનો રોધ એ મુખ્ય છતાં અશક્ય લાગે અગર ન થતી શકે ત્યારે
પણ લેવાતો આહાર તેની આસક્તિ કે માત્ર અતિક્રાંતવાળો ન થતાં
પોતપોતાના આહારના પ્રમાણથી ન્યૂન પ્રમાણવાળો જ હોવો નોંધએ.
પોતપોતાના આહારના પ્રમાણની અવેક્ષાએજ ન્યૂનતા કરવાની હોવાથી
તેનું નામ ઉણા આહાર એમ નહિ રાખતાં ઉણોદરી એમ રાખેલું છે.
તેવી ઉણોદરી પણ જેઓ દૂરગચ્છ સરખા જઠરાગ્નિની તીવ્રતાવાળા હોઈ
ન કરી શકે અર્થાત અનશન અને ઉણોદરી બંનેમાં પણ જેઓ અશક્ય
હોય તેઓએ વૃત્તિસંક્ષેપ એટલે ભક્ષ્યવસ્તુના સંક્રાયને માટે તત્પર રહેવું
જોઈએ, અને તેનું જ નામ વૃત્તિસંક્ષેપ નામનું તપ કહેવાય છે. તથા
જેઓ તેવો વૃત્તિસંક્ષેપ કરવાને માટે કોઈ અંતરાયના ઉદયથી કે સંયોગ-
સામગ્રીને લીધે સમર્થ ન થઈ શકે તેઓએ ધૃતાદિ વિગ્રહજોડી રસનો
અવરણ લાગ કરવો નોંધએ, અને જેઓ પૂર્વ અવરણમાં ધૃતાદિ વિગ્રહ-
જોડી ભાવિત હોય, મંદ સંઘયજવાળા હોય, વિગેરે કારણથી ઉદય
મદાર્થ જેવા કદાચ વિગ્રહજોડી રસનો ત્યાગ ન કરી શકે, તેઓ
કપાય, દ્વિદ્રિય અને યોગની સંલીનતાએ સંલીનતાનો તપ વિશેષ કરવો
જોઈએ, અને જેઓ શ્રી નંદિગોચર જેવા અનેક પ્રયત્ન કરના છતાં પણ
દ્વિદ્રિય વિગેરેની સંલીનતાને ન પારગ કરી શકે તેઓએ અનેક પ્રકારે
આનાપનાદિક કષ્ટો આદરવાએ કાયકદોષ કરવો નોંધએ. આવા બાવાર્થનું
વિવેચન જગજ્ઞી આચાર્ય મહારાજ શ્રી અભયદેવસૂરીશ્વરજીએ અનશન
નામની તપસ્યાને ઉચ્ચતરીકે જણાવેલી છે. પણ તે કર્મદામના પ્રયત્ન
અર્થેન તરીકે અનશન નામની તપસ્યાની જગજ્ઞી અભયદેવસૂરીશ્વરજીએ
અનશનના કે નામનાં બની શકવાની અવેક્ષાએ શૂન્યતાની ભાવના
અનશનના નામનાં બની શકવાની અવેક્ષાએ શૂન્યતાની ભાવના

કરે છે, અને તેથીજ વેચાવચ્ચના દશ બેદો જણાવતાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વિગેરેથી તપસ્વી શબ્દ જુદો પાડી અકૃમથી અધિક તપસ્યાવાળાનું વેચાવચ્ચ કરવાનું તપસ્વીવેચાવચ્ચ તરીકે ગણાવ્યું. આઠ પ્રભાવકોને ગણાવતાં પણ જે તપસ્વી નામનો પ્રભાવક જણાવેલો છે તે પણ અકૃમ-આદિ વિકૃષ્ટ તપસ્યાવાળોજ તપસ્વી તરીકે ગણાવેલો છે. અન્યથા ગત્રીસ કાળીઆનો સંપૂર્ણ આદાર નહિ લેનારા તથા વૃત્તિસંક્ષેપ તથા રસત્યાગ વિગેરે કરનારા ઈન્દ્રિય અને યોગની સંલીનતા કરનારા અને પ્રાયશ્ચિત્તાદિ અભ્યંતર તપના છ બેદોમાંથી પ્રતિદિન ઘણા બેદોને આચરતા એવા આચાર્યાદિક તપસ્વી તરીકે ગણાત, અને તપસ્વી નામનો બેદ જુદો પાડી તપસ્વીનું વેચાવચ્ચ જુદું જણાવત નહિ. વળી ભગવતીજ આદિ સૂત્રોમાં સર્વલઘ્નિધનિધાન ગૌતમસ્વામીઆદિના વર્ણનમાં—‘ધોરતવે દિત્તતવે તત્તતવે’ વિગેરે અનેક વિશેષણોથી તપનું વર્ણન કરેલું છતાં—‘જ્ઞાણકોટ્યોગ્ગણ’ એમ કહી ધ્યાનનું જુદું વર્ણન જે આપ્યું છે તે આપત નહિ. વળી પ્રાયશ્ચિત્તને પ્રતિપાદન કરનારાં શાસ્ત્રોમાં પ્રાયશ્ચિત્તના બેદો જણાવતાં તપનામનો પ્રાયશ્ચિત્ત બેદ જણાવે છે, છતાં તેનાથી વિવેક અને વ્યુત્સર્ગ નામના પ્રાયશ્ચિત્તો જુદાં તરીકે જે જણાવે છે તે પણ એટલું સમજવવાને બસ છે કે—તપશબ્દથી અભ્યંતર તપનો કોઇપણ બેદ કે ઉણોદરી આદિ જાણ તપો પણ ગણવાં નહિ. આ બધી હકીકત વિચારતાં અનશનમાં તપ-શબ્દનું રૂઢપણું છે, અને અકૃમઆદિક અધિક તપસ્યાને અંગેજ તપસ્વી એવો વિશિષ્ટ શબ્દ લાગુ થાય છે, અને તેથીજ દુનિયામાં અને શાસ્ત્રોમાં તપ તરીકે તે અનશનનેજ લેવાય છે, અને તેને અનુસરીને તપના બીજા પ્રકાર છતાં પણ આ નિબંધમાં તપશબ્દથી અનશન એવીજ બ્યાખ્યા મુખ્યતાએ કરવામાં આવી છે.

અનશનના શાસ્ત્રોક્ત બેદ.

જેનશાસનમાં શાસ્ત્રકારોએ અનશન નામના તપના બેદો જણાવતાં એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ, ચાવત્ર છ માસના ઉપવાસ નવમાસ

ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે મહાપુરુષ અને શાસ્ત્રકાર મહારામનું ધ્યેય અનશન નામની તપસ્યાને અંગેજ છે, પણ કોના અનુકરણથી કયું તપ કરવામાં આવે છે, અને તે અનુકરણને અંગે તે તપસ્યાનું હીનપણું કોઈ પ્રકારે થતુ નથી.

તિથિ આદિ તપોનું શાસ્ત્રસૂચિતપણું.

આ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખવાથી સુત્ર વર્ગ સહેજે એવી શંકાથી બચી જશે કે-શાસ્ત્રોમાં કહેલા રત્નાવલિ આદિ તપો સિવાયના બીજા પાંચમ આદિ તિથિને આશ્રીને કે અરિહંતાદિ પદોને આશ્રીને અગર અન્ય કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કહેલા સિવાયના નિમિત્તોને આશ્રીને કરવામાં આવતો તપ નિર્જરાનું કારણ ન થાય, પણ બંધનું કારણ થઈ સંસારને વધારનારો થાય, કેમકે તે તિથિઆદિને નિમિત્તે કરાતું તપ એ શાસ્ત્રપ્રવૃત્તિ કહેવાય નહિ, પણ સ્વમતિપ્રવૃત્તિજ માત્ર કહેવાય, અને સ્વમતિથી ચએલી પ્રવૃત્તિ તો ભગવાન દરિદ્રસૂત્રજી ઉપદેશપદમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે-તીર્થ કરને ઉદ્દેશીને તે હોય તો પણ તે બંધનું કારણ થઈ સંસારના ફળનેજ વધારનારી છે, તો આ તિથિઆદિને નિમિત્તે કરાતી પ્રવૃત્તિ એ સ્વમતિ પ્રવૃત્તિ ન ગણવી તેનું કારણ એટલુંજ કે એમ શાસ્ત્રકાર મહારામનજી અનુકંપાદાન નામના દાનના બેદને અંગે લેનારનું પાત્રપાત્રું કે અપાત્રપાત્રું, દેનારને અંગે શ્રદ્ધા રોમાંચઆદિકથી સદિતપાત્રું કે રહિતપાત્રું, દેવાની વસ્તુને અંગે શુદ્ધપાત્રું કે અશુદ્ધપાત્રું વિચારમાં લેવાનું નથી. અને તેવા વિચાર વગરજ જે દાન દેવાય તેને અનુકંપાદાન ગણાય, તેવી રીતે અહીં તપસ્યામાં કયા આદ્યગતથી તપ કરવામાં આવે છે એ જોવાનું નથી, પણ હરકોઈ આદ્યગતે તપ થતું જોઈએ, અને તેવા તપને સ્વમતિપ્રવૃત્તિ તરીકે ગણાયજ નહિ. કાર્તિક શુક્રવા પંચમીની નિયિને માનપંચમી તરીકે શાસ્ત્રકારોએ ગણાવી છે, અને તે માનપંચમીની નિયિને ઉદ્દેશીને શ્રી મહાનિર્માય-સ્વર્ગમાં તે માનપંચમીને દિવસે કેવાવાસ નહિ કરનારને પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવે.

જ્યારે શાસ્ત્રકારોએ શ્રેય અને મોક્ષસાધક તરીકે ગણ્યું છે તો પછી વર્તમાનમાં કરાતાં અનેકવિધ તપોને પ્રકીર્ણક તપ તરીકે ગણવામાં શાસ્ત્રાનુસારી સુદને તો અડચણ આવેજ નહિ. ભગવાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીએ શ્રીપંચાશકથમાં પ્રકીર્ણક તપો જણાવતાં આ મુજબ તપો જણાવેલાં છે : ૧ સર્વાંગસુંદર, ૨ નીરજશિષ્ય, ૩ પરમભૂયણ, ૪ આયતિ-જનક, ૫ સૌભાગ્યકલ્પવૃક્ષ, આવી રીતે પાંચ તપો સાક્ષાત્પણે જે જણાવેલાં છે, તે તપોના નામો જેતાં કાષ્ઠપણુ જૈનઆગમમાં જણાવેલા રત્નાવલિઆદિ તપોમાં આ તપોના નામો જણાતાં નથી. જે કે રત્નાવલિઆદિ તપો પણ પ્રકીર્ણક તપોજ કહેવાય, પણ તે રત્નાવલિઆદિ તપો જૈનાગમમાં નિષ્ફલ થએલાં હોવાથી તેને પ્રકીર્ણક તપની ગણતરીમાં ન લેતાં આ સર્વાંગસુંદરઆદિ તપરચાનેજ પ્રકીર્ણક તપ તરીકે ભગવાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે. કારણ કે પ્રકીર્ણક તપનો અર્થજ આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ એવી રીતે કરે છે કે—‘પ્રકીર્ણકં ધર્મક્રમઃ સુધર્મ-ચક્કં ન મિથુપ્રતિમાદિયત્ સૂત્રે નિષદ્ધમ્ દૃશ્યર્થઃ’ અર્થાત્ સ્પષ્ટપણે સૂત્રમાં જેનો નિર્દેશ ન થયો હોય તે પ્રકીર્ણક કહેવાય. જેમ સૂત્રમાં મિથુપ્રતિમાદિનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે, તેવી રીતે જેનો શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ન હોય એવું અનશનાદિ તપ તે પ્રકીર્ણક તપ કહેવાય છે. એ પ્રકીર્ણક તપ શાસ્ત્રમાં કહેલા અનશનઆદિ તપનાજ ભેદ છે, એમ ભગવાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી ‘ણ્યધિમેસો ન દ્વમે પદ્મમે નેમમેઆતિ’ પૂર્વે જણાવેલા બાર પ્રકારના તપના એક વિશેષ (સાંયોગિક ભેદ) આ પ્રકીર્ણક નામે તપ છે, અને તે અનેક પ્રકારે છે. આવી રીતના ભગવાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીના વચનથી તિથિગોને ઉદ્દેશીને કરાવું અનેક પ્રકારનું તપ કહી શકાય અને તે ભવ્યજીવેને જરૂર દિતકારી છે એમ જણાવતાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે— ‘મશ્વાળ દ્વિતો નિયમા’ અર્થાત્ આ પ્રકીર્ણક નામનું તપ ભવ્ય જોડે મોક્ષે જવાની યોગ્યતાવાળા દોષ જે મેલની અભિવ્યવસ્થા થયા છે તેઓને આ પ્રકીર્ણક નામનું તપ નિર્ણયથી દિતકારી છે. આવા સ્પષ્ટ વચનને દ્રષ્ટીને કયો મનુષ્ય

તિથિઆદિને ઉદ્દેશીને કરાતા પ્રતીજ્ઞાંક નામના તપને સ્વમતિપ્રકૃતિ તરીકે ગણાવવા તૈયાર થાય. આ વાત તો જાણીતી છે કે કુપ્યમકાળમાં થવા છતાં ધર્મમાં અર્થેલા છતાં પણ વ્યુત્પન્ન સુદિવાગા હોતા નથી, અને તેવા વ્યુત્પન્ન સુદિવાગાએને પણ તપસ્પાત્રથી મોક્ષપ્રાપ્તિમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા માટે તો આવા પ્રતીજ્ઞાંક તપોની અત્યંત જરૂર છે, અને તેથીજ સાબ્યકાર જણાવે છે કે-આ પ્રતીજ્ઞાંક તપ સામાન્યથી સર્વ બંધ્ય છતાંને દિન કરનારો છતાં પણ અવ્યુત્પન્ન સુદિવાગા બંધ્ય છતાં કે જોને પ્રથમ સ્થાની તરીકે કહેવામાં આવે છે તેઓને તો અત્યંત દિનકારી છે. એજ વાત 'વિષેષકો વડમટામોજ' અર્થાત્ પ્રથમ સ્થાની એટલે અવ્યુત્પન્ન સુદિવાગા બંધ્યછતાંને તો આ પ્રતીજ્ઞાંક તપ અત્યંત ઉપકારી છે.

જે કે ભગવાન શ્રીહરિશ્વરિજીના જણાવેલાં સર્વાંગમુદર આદિ તપો તેના નામ પ્રમાણે આ સેકના પોદ્ગમિક ફરોને ઉત્પન્ન કરનારા હોય, અને તે છતાં તેને આચરવામાં આવતો હોય તેમ સ્પષ્ટ જણાય છે. છતાં તે તપસ્થાને સાબ્યકાર હરિશ્વરિજી વિધિય તરીકે માને છે. એટલું જ નહિ પણ ૧ રોહિણી ૨ અંબા ૩ મંદુકિવકા ૪ સર્વસંપત્ત ૫ સર્વ સોખા ૬ શુભદેવતા ૭ શાંતિદેવતા ૮ કાલી ૯ સિદ્ધાપિકા વિગેરે સાંસારિક દેવીઓને ઉદ્દેશીને પણ કરાતો અનેક પ્રકારનો તપ બંધ્ય છતાંને દિન કરનારો અને કરવા સાધક છે એમ જણાવે છે. એકલો સર્વાંગમુદર આદિ અને રોહિણી આદિને ઉદ્દેશીને થતા તપોજ પ્રતીજ્ઞાંક તપ તરીકે ગણવા એમ નહિ પણ એવી જાતના ખીળ તપોને પણ પ્રતીજ્ઞાંક તપ તરીકે જણાવતાં જણાવે છે કે-જાનાવેશવશિદ્ધા તે શરૂ લેવ હોદ તલો' અર્થાત્ અનેક દેશમાં દેવતાઓને ઉદ્દેશીને પણ જે ઉપવાસ વિગેરે કરવામાં આવે છે તે સર્વપ્રતીજ્ઞાંક તપ તરીકે કહી શકાય. આ પ્રતીજ્ઞાંક તપથી થજા બંધ્ય છતાં મોક્ષના પરમસાધનશૂર ચારિત્રને પામ્યા છે, અને મહાભાગ્યલાગી છતાંની કાટિમાં એવા પ્રતીજ્ઞાંક

તપને કરનારાઓ મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ પરિણામવાળા હોવાથી ગણાયા છે, કેમકે બગવાન હરિભદ્રશ્રિષ્ઠ જણાવે છે કે:-

‘એવં પઢિવત્તીષ્ણે એત્તો મમગાણુસારિમાવાઓ ।

ચરણં વિહિયં વહ્વો પત્તા જીવા મહાભાગા ॥૨૭॥

વ્યાख्या-એવમિત્યુક્તાનાં સાધર્મિકદેવતાનાં કુસાલાનુષ્ઠાનેષુ નિરુપસ ત્વાદિદેવતાનાં । પ્રતિપત્ત્યા તપોરૂપોપચારેણ । તથા દત્ત ઉક્તરૂપાત્ કથાયાદિ નિરોધપ્રધાનાત્તપસઃ । પાઠાન્તરેણ એવમુક્તકારણેન માર્ગાનુસારિમાવાત્ સિદ્ધિપયાનુકૂલાધ્યવસાયાત્ । ચરણં-ચારિત્રં વિહિતમાપ્તોપદિષ્ટં । મહત્ત્વઃ પ્રમૂતા । પ્રાપ્તા-અધિગતાઃ જીવાઃ-સત્ત્વાઃ મહાભાગા-મહાનુભાવા इति गायार्थः

ભાવાર્થ : એ રોહિણી આદિ દેવતાના (નામે) તપસ્યારૂપ સેવાથી તેમજ કથાયાદિને રોકવારૂપ પ્રધાનતપથી અથવા કહેલા કારણથી જીવોને મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ પરિણામ હોય છે, અને તેથી (તે રોહિણી આદિના તપથી) મહાભાગ્યશાળી ધણા જીવો શાસ્ત્રકારે કહેલા વિધિયુક્ત ચારિત્રને પામેલા છે.

હિપર જણાવેલા પાઠ અને તેના ભાવાર્થથી સ્પષ્ટપણે સમજી શકાશે કે કથાયાદિનો નિરોધ કરવો મુખ્ય છે એવું તપ રોહિણીઆદિ સામાનિક દેવીઓને આશ્રીને પાળ કરવામાં આવે તો પણ તે કર્તાનું જ છે એટલું જ નહિ, પણ તે કરવાવાળો મનુષ્ય મોક્ષમાર્ગથી દૂર રહેશે નથી, પણ જુદા મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ પરિણામવાળો છે, અને તેના પરિણામવાળો તે તપ કરનારો હોવાથી જ શાસ્ત્રકાર મહારાજ કરમાવે છે કે તેથી રીને તે તપ કરનારો મનુષ્ય જિનેશ્વર મહારાજને મોક્ષના પરમ કારણ તરીકે જણાવેલા શુદ્ધ એટલે નિરતિચાર એવા ચારિત્રને અર્થાનિએ લક્ષ્યો નો ને શુદ્ધ ચારિત્રનું સાધ્ય જે મોક્ષપદ છે તેને પામે છે, એટલું જ નહિ પણ ધણા જીવો તેથી રીનતા તે તપથી (રોહિણીઆદિ તપથી) મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરનાર એવા શુદ્ધ ચારિત્રને

અને વિરતિઆદિ શુભો આદરવા માટે આવકે સર્વ (તન, મન, ધનના) આદરથી પ્રયત્ન કરવોજ નોઈએ. આવા સૂત્રકારના અને શ્રીત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહાવીર મહારાજના સમકાલીન અને હસ્તદીક્ષિત ભગવાન ધર્મદાસગણિજી તથા પૂવધરોની નિકટમાં થએલા શ્રીહરિભદ્રસૂત્રજીના વચનોને દેખ્યા પછી શાસ્ત્રને અનુસરનારો કયો સજ્જન એમ શ્રદ્ધા કરે કે તિથિઓને ઉદ્દેશીને કરાતું તપ એ સ્વમતિકલ્પિત છે કે-આત્માના અનુષ્ઠાન હોઈ સંસારને વધારનારું છે. વળી શાસ્ત્રને વાંચનારા તથા સાંભળનારા વાચકો સારી પેઠે સમજે છે કે-શ્રી સૂયગડાંગજીસૂત્રમાં ક્રિયારથાનના અધિકારમાં તથા લેપ નામના આવકના અધિકારમાં શ્રીરથાનાંગસૂત્રમાં તથા શ્રી ભગવતીજીસૂત્રમાં સામાન્ય આવકના તથા ચંપ, પુષ્કલિ વિગેરે વિશેષ પ્રધાનઆદિના અધિકારમાં શ્રી ઉપાસક-દશાંગસૂત્રમાં આનંદઆદિ દશ મહાઆવકના અધિકારમાં શ્રી ઔપપાતિકસૂત્રમાં ઉપપાતને અંગે જણાવેલા સામાન્ય અધિકારમાં તથા અંગડઆદિના અધિકારમાં રપષ્ટ લેખ અને ઇસારા છે કે-આવકોએ આઠમ, ચૌદશ, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યાએ ચાર પ્રકારના સંપૂર્ણ પોષધ કયાં ને કરવા નોઈએ. આ કડીકતથી શાસ્ત્રકારોએ તિથિને ઉદ્દેશીને સાધુ કે શ્રાવકને અનશનઆદિ તપસ્યા કરવાનું નથી કહ્યું કે વિરદ માન્યું છે કે તે તિથિને અંગે કરેલી તપસ્યા શાસ્ત્રોક્ત નથી એમ કહેવા કોઈપણ કોવિદ કમર કમી શકે નહિ. ધ્યાન રાખવું કે અષ્ટમીઆદિ તિથિને ઉદ્દેશીને કરવામાં આવતા ચાર પ્રકારના સંપૂર્ણ પોષધોમાં પહેલે નંબરે શાસ્ત્રકારો આદારપોષધ કહે છે, અર્થાત્ આદારપોષધ તે ઉપવાસરીજ અને છે, અને તે ઉપવાસ તે અનશન નામની તપસ્યાજ છે, અને તેથી અષ્ટમી-આદિ તિથિને ઉદ્દેશીને પણ કરાતી તપસ્યા શાસ્ત્રથી વિરદ છે કે-શાસ્ત્રમાં અનુક્ત છે એમ કહી સકાયજ નહિ. આ રથજે શંકા થયે કે-સંવચ્છરી, ચૌમાચી અને અગ્રાહ્યોના પર્વદિવસો શાસ્ત્રકારોએ તિથિને ઉદ્દેશીને મહાત્મા અને અષ્ટમી, ગનુદંરી વિગેરે દરેક મામની જ

વાળાં નક્ષત્રો જુદાં જણાવ્યાં છે, તેમ અહીં તિથિઓને અંગે ચારિત્રી વૃદ્ધિ કરવાવાળી અષ્ટમીઆદિ તિથિઓ હોય અને તેથી જ તેનું વર્ણન સૂત્રકારોએ ચારિત્રી પ્રાપ્તિની મુખ્યતાને ઉદ્દેશીને આરાધના જણાવી હોય અને જ્ઞાન તથા દર્શનની આરાધનાવાળી બીજીઆદિ તિથિઓ હોય છતાં પણ જણાવી ન હોય તો તે યુક્તિ બહાર છે એમ તો કવી શકાય જ નહિ, કેમકે અષ્ટમીઆદિ તિથિઓને અંગે કહેલા પૌષ્ઠને આપણે વિધિસૂત્ર તરીકે જ માની શકીએ. કોઈ પણ પ્રકારે તે અષ્ટમીઆદિના પૌષ્ઠ સંબંધી કરેલા વિધાનને નિયમસૂત્ર તરીકે તો માની શકીએજ નહિ, કેમકે જો તે અષ્ટમીઆદિની તિથિને અંગે કરેલા પૌષ્ઠવિધાનને નિયમસૂત્ર તરીકે માનીએ તો તે અષ્ટમીઆદિ ચારિત્ર તિથિઓ સિવાય સાંવત્સરિક અને અઘાધઓની તિથિઓમાં ઉપવાસ (અનશન) આદિ પૌષ્ઠોનું કરવું એ અવિધિરૂપ થાય, અને તેથીજ તે સાંવત્સરિક અને અઘાધઓમાં તપ અને વિરતિઆદિ કરવાનો ઉપદેશ કરનારા શ્રીધર્મદાસગણિ તથા શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી સરખા મહાપુરુષો શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ઉપદેશ આપનારા ઠરે, એટલું જ નહિ, પણ ચાર પ્રકારના પૌષ્ઠોમાં આવતો એવો ઉપવાસ (અનશન), અન્નચર્ચનું પાલન, શરીરના સંસ્કારોનો ભાગ અને સાંસારિક ખેતી, પશુપાલન કે વેપારઆદિ ક્રિયાનો પરિહાર એ ચારેમાંથી એક કે ચારે જો અષ્ટમીઆદિ ચાર તિથિ સિવાયની અન્ય તિથિઓમાં કરવામાં આવે તો તે સૂત્રથી વિરૂદ્ધ કોઈ પાપબંધનું કારણ હોવું જોઈએ, અને આ ઉપર જણાવેલા દેવો કોઈપણ જૈનમતાનુસારી જીવ માનવાને તૈયાર થાયજ નહિ. કદાચ કહેવામાં આવે કે શ્રીમૂયગંગામૂવતી વૃત્તિ તથા શ્રાવકપ્રવૃત્તિ અને પંચાશકઆદિ શાસ્ત્રોની વૃત્તિમાં પૌષ્ઠને પ્રતિનિયત દિવસનુંજ અનુદાન છે, પણ પ્રતિ દિવસનું અનુદાન નથી એમ સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં કહ્યું છે, તેથી એમ માનવું બેઝ છે કે અષ્ટમીઆદિ તિથિએ જ ઉપવાસ (અનશન) આદિ પૌષ્ઠ કરવા જોઈએ, અને તે તિથિઓએજ તે તપરૂપા વિગેરે કરવા તે વિધિવૃદ્ધ કરેલાય, પણ તે સિવાયની બીજીઆદિ તિથિઓમાં

વા તિથિમાશ્રિત્ય' એમ કહી પડવાઆદિ કોષપણુ તિથિને આશ્રીને ઉપવાસ (અનશન) આદિ પોષધીનું જે વિધાન કયું છે તે સર્વ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ થઈ જાય માટે કદાચદ્વ રહિત મનુષ્યને એમ માન્યા સિવાય છૂટકોજ નથી કે શાસ્ત્રોમાં અષ્ટમીઆદિ તિથિને અંગે કહેલા ઉપવાસ (અનશન) પોષધ સંબંધીનું વાક્ય નિયમવાક્ય નથી પણુ ત્રિધિવાક્યજ છે.

વળી એ વાત પણુ વાંચકે ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે-શાસ્ત્રકારોએ શ્રાવણઆદિના વર્ણનના પ્રસંગે અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાનો જે અધિકાર જણાવેલો છે તે ચાર પ્રકારના પોષધરૂપી વ્રત પરચખ્યાણરૂપ એટલે ચારિત્ર આરાધનની મુખ્યતાવાળો છે અને તેથી તે અષ્ટમી, ચતુર્દશી વિગેરે તિથિઓ ચારિત્ર આરાધનમાં વિશેષ નિમિત્ત રૂપ હોય, અને તેથી તે તિથિઓનું વિરતિના અધિકારમાં વર્ણન કયું હોય એ વધારે સંભવિત છે. જે કે જૈનશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે ચારિત્રની સમ્યગ આરાધના સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન સિવાયની હોતીજ નથી, અને તેથી ચારિત્રઆરાધનાના દિવસોમાં પણુ સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શનને અભ્યાસ, પરાવર્તન, તથા સમ્યગ્દર્શનના ગુણોત્કીર્તન આદિરૂપ સ્વાધ્યાય દ્વારા આરાધવાનું સાથે હોયજ છે. છતાં તે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનની આરાધના તે અષ્ટમીઆદિ તિથિમાં ગોણરૂપે ગણી તે અષ્ટમીઆદિ તિથિઓ ચારિત્રતિથિઓ તરીકે મનાય છે, અને તેથી જ રીતે બીજા વિગેરે તિથિઓ જે માનતિથિઓ અને દર્શનતિથિઓ તરીકે એળખાય છે અને જે બીજા વિગેરે તિથિઓમાં માનની મુખ્યતાવાળી તિથિઓને દિવસે માન વિગેરેની પૂજા, ભક્તિ અને બાકીની દર્શન આરાધનની તિથિઓમાં મુખ્યતાએ દર્શનની આરાધના દેવાથી શ્રીજિનેશ્વર મહારાજની પૂજા, ભક્તિ વિગેરે કરવાનું શાસ્ત્રકારો રજાગ્રંથોમાં જણાવે છે. જૈનશાસ્ત્રની યથાર્થિત તત્ત્વદષ્ટિ ધરાવનારો મનુષ્ય સારી રીતે સમજે છે કે-શાસ્ત્રદષ્ટિએ ચારિત્રની યથાર્થિતતા અને શુદ્ધતા તે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન એ ઉત્તમથી સદિતપણું હોય તે જ બની

બીજા, પાંચમ અને અગીઆરસ જો ત્રણ તિથિઓ જ્ઞાનની આરાધનાને માટે મુખ્ય લાગ વાજવનાર હોવાથી તેને જ્ઞાનતિથિઓ કહેવાય છે અને જ્ઞાન તિથિઓમાં જ્ઞાન, જ્ઞાની, જ્ઞાનના સાધનોની પૂજા, બક્તિ વિગેરે કરવી જોઈએ ૨૭. પૂર્વે જણાવેલી અષ્ટમી આદિચારિત્રતિથિઓ અને બીજા જ્ઞાનતિથિઓ સિવાયની અન્ય એટલે કાષ્ઠપણુ તિથિ જે આરાધના તે દર્શનની મુખ્યતાવાળી હોવાથી દર્શનતિથિઓ કહેવાય છે, અને તે દર્શનતિથિઓમાં અનેક પ્રકારની દર્શનસમ્યક્ જિનેશ્વર મહારાજની વિધિવિધ બક્તિ કરવી જોઈએ. ૨૮. (જે આ અષ્ટમીઆદિની કરાતી ક્રિયાને નિર્વાહિત ગણવામાં આવે તો અષ્ટમીઆદિ તિથિને દિવસે જિનપૂજા અને જ્ઞાનબક્તિ ન કરાય તથા બીજા આદિ દિવસોમાં પોષધ ન થાય. તેમજ જ્ઞાન, જ્ઞાની અને તેના સાધનોની આરાધના પણ ન થાય, પણ આ બધું વિધાન માત્ર મુખ્યતાના ઉદ્દેશથી વિધિવાક્ય તરીકે લખ્યું છે, અને નિયમવાક્ય તરીકે ન લખ્યું તો સર્વ અષ્ટમીઆદિ તિથિઓમાં પોષધઆદિ સર્વ ક્રિયાઓ થઈ શકે. માત્ર અષ્ટમીઆદિ તે તે ગારિત્ર. જ્ઞાન અને દર્શનની તિથિઓમાં તેની તેની આરાધનાની મુખ્યતા રહે.

જેનશાસનને સામાન્ય રીતે સમજનારી જનતા પણ સારી રીતે જાણી શકે છે કે-જેનશાસનના દિશાએ પ્રસંગપ્રાપ્ત એવા પાપનો નિર્બેધ કરવામાં ન આવે તો અનુમોદના લાગે છે, અને મન, વચન, કાયાથી તે અનુમોદના ત્રણ પ્રકારે હોવાથી તે નિર્બેધ નહિ કરનારને ત્રિવિધ, ત્રિવિધ પ્રકારે પાપથી વિરમવારૂપ નવક્રાંતિમય સર્વવિરતિ હોઈ જ શકતી નથી, તો પછી જેઓ વિધિવાક્યને વિધિવાક્ય તરીકે સમજે નહિ, અગર સમજ્યા છતાં, ગરજ કે મનના કદાચદમાં તમાઈ જઈ, જેઓ વિધિવાક્યને નિયમવાક્ય તરીકે ગણવા તૈયાર થાય, અને સાધ પદ્ધતિની જાનથીરૂપ પોષધ જેવી ક્રિયાને અવિધિ જણાવી તેનો નિર્બેધ કરવા તૈયાર થાય તેઓનું સાધપણું કે સમ્યક્ત્વ કેમ રહેતું હશે તે વિચારવાની વિચાર અન્ય કાર્ય કરી શકે નહિ. જે કે કેટલાકે પ્રતિક્રમણ

બાકી કૃષ્ણદશાએ વિચારીએ તો જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્રમાંથી કોઈની પણ આરાધના કરવામાં આવે તો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વિગેરેને રોકના કર્મોનો ક્ષય થાયજ નહિ, અને તેથીજ શ્રીહિતરાધ્યયન વિગેરે સૂત્રોમાં સ્વયં નિર્વેદ, સ્વાધ્યાય, સાધર્મિકશુશ્રૂયા વિગેરે ચારિત્ર, જ્ઞાન અને દર્શન કાર્યોથી સર્વ કર્મોનો ક્ષય અને મોક્ષકૃષ્ણ જણાવવામાં આવેલું છે. વળી જ્ઞાન દર્શન કે ચારિત્ર તે ત્રણેની કે ત્રણેમાંથી એકની પણ પ્રાપ્તિશક્તિ આઠે પ્રકારના કર્મોના બાંધ અને વૃદ્ધિ જણાવેલાં છે, અર્થાત્ એમ માં દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણેની કે ત્રણેમાંથી કોઈની પણ વિરાધના ત્રણેની પ્રાપ્તિને રોકનારી થાય છે, અને આરાધના એ ત્રણેની વૃદ્ધિ કરા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવનારી થાય છે. આ વાતને બરેબર ધ્યાનમાં લેતા સ્પષ્ટપણે સમજી શકશે કે તિથિઓને અંગે કરાતી આરાધના જ્ઞાન ત્રણેમાંથી કોઈ એકની મુખ્યતાવાળી બને હોય, પણ બીજાની નિરપેક્ષ કે બીજાને આરાધના કરવી એ દબ્બલરૂપ મનાતી હોય એમ જનશાસન તત્ત્વને અનુકૂળ હોયજ નહિ. અર્થાત્ કોઈ પણ ગુણની આરાધનાને અ નિરોધ કરવા માટે કોઈ પણ ગુણની આરાધનાનું નિયમવાક્ય બંધાયેલું કદી શકાયજ નહિ.

આરાધ્ય પણ આલંબન અને તેનું શાસ્ત્રોકતપણું.

કદાચ શંકા કરવામાં આવે કે-કનકાવલિ વિગેરે આબૂખાણાદિ ગાંગુતા પદાર્થો, શેદિળીઆદિ સંસારવાસી દેવીઓ, સર્વાંગસુંદર આ સંસારિક પદાર્થો અને બીજા વિગેરે તિથિઓ સ્વયં આરાધ્યરૂપ ન હો. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ આરાધ્યની આરાધનામાં નિયમિત બને પણ અરિહંત મહારાત્મ વિગેરે નવે પદો તથા મતિઆદિ પાંચે માનો-ત્રાં અરિહંતાળ વિગેરે 'નવો મદમાળમલ' વિગેરે નમસ્કારવાળા પદો યુક્ત હોવા આરાધ્ય છે એમ નિશ્ચિત થાય છે, તો પછી તે આરાધ્યને નિમિત્તરૂપ કેમ ગણવું? પૂર્વે જણાવેલાં તિથિ વિગેરે નમસ્કાર કરવાયક નહિ હોવાથી આરાધના લાયક નથી અને તેથી તે નિમિત્ત

પ્રરૂપણાને ભગવાન દરિભદ્રસૂરિજી કુચુરનું લક્ષણ કહે તેમાં કોઈપણ જાતનું આશ્ચર્ય નથી. બાકી તો ભગવાન દરિભદ્રસૂરિજી ઓગણીસમાં તપ પંચાશકમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે—

જતથ કસાયનિરોહો મંમં જિણપૂયજ્ઞં ઘણસજ્ઞં ચ ।

સો સઘ્વો ચેવ તવો વિસેસઝો મુદ્ધલોયામ્મ ॥૨૬॥

અર્થાત્ જે તપસ્યાની અંદર ક્રોધ, માન, માયા કે લોભ નામના કપાયને રોકવાનું થતું હોય, ધ્વલ્લચર્ય પાલન કરવામાં આવતું હોય, ત્રિલોકનાય તીર્થંકર ભગવાનનું પૂજન પ્રવર્તતું હોય, અને આહારનિરોધ કે આહાર-સંક્રાંતિ આદિરૂપે જે તપમાં પ્રવૃત્તિ થતી હોય તે સર્વ તપસ્યાઓ જ ગણવી, અર્થાત્ તે સર્વ તપસ્યાઓ સમજી મનુષ્યોને પણ સામાન્ય રીતે કરવા લાયક છે પણ મુગ્ધ એટલે અવ્યુત્પન્ન બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ શાસ્ત્રોના રહસ્યો જાણનામાં જેની બુદ્ધિ બરોગર પ્રવર્તતી નથી એવા જીવોને તો પૂર્વે જણાવેલા કપાયાદિ નિરોધવાળા તપો વિશેષ કરવા લાયક છે, આ દક્ષીકૃત સમજનારો મનુષ્ય શાસ્ત્રોમાં નહિ કહેલા તપો અને નહિ કહેલાં તપોના ઉજ્જમળા ઉપર જાણાવ્યા પ્રમાણે મિથ્યાદર્શિઆદિકના હોય તે સહેજે સમજી શકશે, એક વાત આ રથે બરોગર ધ્યાનમાં લેવાની છે કે—ભગવાન દરિભદ્રસૂરિજીના અને તેમના કરતાં પણ પહેલાના આચાર્યોનાં વખતમાં જે ઉજ્જમળાની પ્રવૃત્તિ જ ન હોત અને તેનો રિવાજ ચાલતો ન હોત તો ઉદ્યાપન એટલે ઉજ્જમળામાત્રના નિરૂપણમાં કુચુરનું જણાવી દેત, પણ તેમ ઉજ્જમળા માત્રની પ્રરૂપણાને કુચુરનું લક્ષણ ન જણાવનાં શાસ્ત્રમાં નહિ કહેલા તપના ઉજ્જમળાની પ્રરૂપણાને જ કુચુરના વિંચ તરીકે જણાવ્યું છે, તેજ સ્પષ્ટ કરે છે કે મૂળ મૂલકારોએ પૂર્વધર આચાર્ય જગવાનોએ યાવત્ ભગવાન દરિભદ્રસૂરિજી આદિ સમગ્ર પુરુષોએ જે જે તપસ્યાઓ અને તેના ઉદ્યાપનો સાદાત્ કર્યાં છે અને મૂળમાં છે તેની પ્રરૂપણા કરવી ને સુચિદિત અમજી ભગવાનોને માટે યોગ્ય છે કહ્યું કહેવામાં આવે કે આવી કપાયનિરોધ વિગેરેવાળી તપસ્યા જગવાનો

વાકિત અને સાધર્મિકતાની શુશ્રૂષા કરવા માટે કે ચારિત્ર્યવંત મહાત્માઓની વિનય, વેધાવચ્ચ સાથેની શુશ્રૂષા કરવાની જોગવાઈ ન ધરાવે કે તેડું પ્રતિદિન કરવાને શક્તિમાન ન થાય, તેવા મનુષ્યો તપસ્યાની પૂર્તિમાં તો જરૂર પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જિનેશ્વર મહારાજના અત્યંત આડંબર પૂર્વકના પૂજનમાં ઉત્તમોત્તમ જ્ઞાનના સાધનો એકઠાં કરવામાં દૂર દૂર રહેલા જ્ઞાની મહારાજઓને અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરી, પોતાના ગામમાં કે નિવાસસ્થાનમાં પધરાવી તેમની સેવા કરવામાં, તેમજ સ્થાન સ્થાન, મામ ગ્રામોત્તરે અને દૂર દૂર શહેરોમાં રહેલા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજના વાકતો શાસનસેવામાં સદા સજ્જ રહેનારા સજ્જનો વિવિધ પ્રકારની તપસ્યા અને ધર્મોપદેશો પોતાના આત્માને પવિત્ર કરવા સાથે અન્ય મહાશયોને પણ ધર્મમાં પ્રવર્તાવનારા તથા ધર્મની પ્રવૃત્તિમાં મદદ કરનારા શ્રાવકધર્મની આરાધનામાં નિજજાત જનેલા સાધર્મિકતાને વિવિધ પ્રકારે નિમંત્રણાદિકયા પોતાને ઘેરે જોડાવી અશન, પાન, આદિમ, સ્વાદિમ, ધન, ધાન્ય, વસ્ત્ર, અલંકાર આદિ આપી તેઓની વાકિત કરવામાં તો જરૂર તન, મન, ધનથી તૈયાર થાય. એનું નામજ વર્તમાનમાં ઉજ્જમાણું કહેવાય છે. અર્થાત્ જે ક્રિયાઓ તપસ્યાના દરેક દિવસમાં કરવાને લાયકની હતી અને કરવી જોઈતી હતી, જતાં તે તપસ્યાના દરેક દિવસોમાં ન હતી અને માત્ર તપસ્યાની પૂર્ણાહુતિમાંજ ગનાવી, તે ક્ષેત્રપાણ પ્રકારે અધિક કરણી અર્થ એમ તો કહી શકાયજ નહિ, પણ વર્તમાનમાં પ્રવર્તતી ઉજ્જમાણી જે રીતિ તે માત્ર ફૂલની જગોપર પાંખડીજ છે અર્થાત્ તપસ્યાના દરેક દિવસોમાં વારંવાર કરાતી કરણી માત્ર તપસ્યાની પૂર્તિમાં એકજ વખત કરવાની થાય છે.

ઉજ્જમાણાઆદિ ખર્ચોની જરૂરીયાત.

માત્રાનુસારિણી આ રીતિ જતાં જેઓ પૈસાને પરમેશ્વરનું અનુભવ, સ્ત્રીઓને મુન્નાનું ગ્યાન આપનારા અને નિવૃત્તજાતના સિદ્ધ પાપનામજી વિદ્યાર કરનારા એ ઉજ્જમાણી ક્રિયા અત્યંત અર્થવાળી

મણી તે ઉજમણી કિયા તારી આડંબરને નમે અભય અમિ કે
અનાર ધરાવે કે પેઠા કરે તેમાં તેની ધર્મપદવજ મનુષ્યોએ દરહાર
કરવાની દેવજ નાંદ. ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર અવતાર મહાવીર મહા-
રાજાની દેવતા વખતે રચના સમવસરણી એવાણ જેવા નિનજરી
મણુપ દના અને તેજ સમવસરણી રચનાને નામે અમલ અવવાન
મહાવીર મહારાજાની નિદા કરતા દના, તે તેટલા માયથી આરે
નિજાના દેવતાઓએ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરના સમવસરણી રચનામાં
કેઈજ પ્રકારે આપી કરી નથી. કેટલાક તે ઉજમણાના અર્થને
અર્થ, પણી, ધુમાડા કે નિરર્થક એવાં એવાં વિશેષજો લગાડી
હિંચાપનના આ આદરને મંદ કરવા પ્રયત્ન કરતાં જૈન નામ-
ધારીઓની ગરીબાઈને આજગ કરે છે, તેઓએ સમજવું. જોઈએ
કે પેને પેનાના નિચાસ મારે કરાના બનલા અને બગીચાએ
કરવા બધ કરી તેમાંથી બચેલે પૈસા જૈન નામધારી ગરીબને કેમ
આપવા નથી? મોટરો દાઘવચનો અર્થો, સદેશ મારવાની મુસાફરીનો
અર્થો, ફેબની કિયાધારીનો અર્થો, તથા દુકાને બૂલો વંચેલો ધરતો
અર્થો બધ કરીને કે ઘટાડીને તેઓ પેનાના માનીતા નામધારી જૈનને
પેના કેમ તૈવાર થતા નથી? ધર્મપદવજ અને ધર્મને છવનથી
અરિક મજનગ મદાનુભવો જે ધર્મને રસ્તે ઉજમણા, પ્રતિષ્ઠા, સ્થાપના,
સુધર્મિપાલકવિભેરેમાં જે અર્થ કરે છે તેજ અર્થ આ વાડી,
ગાડી ને લાડીની મેજ માનવાચોને ખટકે છે. તત્વથી વિચારીએ તે
મેજનના સાધનોમાં માવી રહેલા એવા લોકોને નામધારી જૈનોની ગરી-
બાઈની પંચાત નથી, પણ તેઓને તે ધર્મરસ્તે ખર્ચાવ, ધર્મપરાયણોની
ભક્તિ ધાવ, અથવા ધર્મિષ્ઠોના ધર્મને પેતાજી મળે એજ માત્ર ખટકે
છે, કેમ કે એમ ન દેવ તે તેવા મોજલા મનુષ્યોએ પ્રથમ વિચારવું
જોઈએ કે આ ઉજમણા વિભેરેની કિયાને આડંબર કોઈને પણ ધિર
કરજાન તરીકે નાખવામાં આવેલો હોતો નથી. આ ઉજમણાની કિયાને
આડંબર તે તેઓજ કરે છે કે જેઓ સર્વ પ્રકારે સાધનસંપત્તિ હોવા

સાથે આવતી જિંદગી અને મોક્ષને માનનારો હોય ભવિષ્યની આત્માની સદ્ગતિ માટે હું જે કંઈ કરું તે બધું આ જિંદગીમાં મળેલા અને જરૂર મહેલવા પડે એવા પદાર્થોથી સારરૂપ છે. અર્થાત્ તેજ મારી મિલકત બચેલી ગણું છું કે જે શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ, ધર્મના આરાધનમાં અને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના પોષણમાં તથા તેને ધારણ કરનારાઓની ભક્તિમાં ઉપયોગી થાય.

ઉજમણું જરૂરી પણ ફરજિયાત નહિ.

ધર્મિષ્ઠોના આ વિચારો જાણવાની સાથે મોજલાઓએ એ પણ સમજવાનું છે કે તપસ્યાની પૂર્તિને અંગે ઉજમણું જરૂરી કર્તવ્ય તરીકે હોવા છતાં પણ તે ફરજિયાત ન હોવાથી સેંકડો અને દજારો મનુષ્યો તપસ્યા કરે છે. તેમાંથી દજારે એક ટકો પણ સાધનસંપન્ન હોવા છતાં પણ ઉજમણું કરનારો હોતો નથી. મોજલાઓને એ વાત તો અનુભવસિદ્ધ છે કે દજારો સ્થાને સેંકડો મનુષ્યો આસો અને ચૈત્રની જોળીઓ કરવાવાળા હોય છે, અને જ્ઞાનપંથમીને અંગે પંથમીની તપસ્ય કરનારાઓ તો ધણાજ મોટા પ્રમાણમાં હોય છે, છતાં તેના ઉજમણું કરનારા તો માત્ર કોઈકે કોઈકે ઠેકાણે ગળ્યાગાંઠ્યા જ હોય છે. શાસનના શ્રદ્ધા અને સરણીને અનુસરનારા મદાનુભાવો ઉઘાપનની શક્તિ ન હોય તોપણ શ્રી નરપદ (જોળીજી)ની તપસ્યા કરે છે એ વાત કોઈ અનુભવાથી સાબીત કરવી પડે તેમ નથી.

ધાર્મિકકાર્યોમાંજ ગરીબાઈને આગળ કરવી એ શું?

વળી તેવી પવિત્ર ધાર્મિકક્રિયાને, તોડી પાડવા કે ઉતારી પાડવા માટે જે ગરીબાઈનું બદાનું આગળ કરવામાં આવે છે તે પણ માત્ર બદાનું દેવાથી ધાર્મિકકાર્ય ગણીકારવા જેવું નથી, કેમકે શ્રમાજી બાગવાન મદતીર મદાગજની દવાતિ વગેરે પણ આવકધર્મમાં શિરોમણિ ગણાતા અને પૃથ્વીના આવક જેવા મદાનુભાવ આવકો માત્ર સારીવાર દોકડા એકને

બે આનાની પૂંછ ધરાવતા દતા અને આર્દ્રકુમારની સ્ત્રી સરખી સ્ત્રીઓ
રેડીઆ કાંતીનેજ પતિથી વિયુક્ત થએલી સ્ત્રીઓએ પેટ બરવું પડે છે
એમ રપટ જણાવ્યું હતું, એટલે તે વખતે સાચા જૈનોમાં પણ ગરી-
મધનો પ્રવેશ હતો એમ માન્યા સિવાય આલે તેમ નથી. છતાં તેરી
વખતે પણ મદારાજ ઐશ્વિક અને મદારાજ કૌશિક ત્રિલોકનાથ તીર્થેકર
ભગવાન મદાવીરનાં વિદ્યારથાનનીજ માત્ર ખખર રખાવવામાં સાખ્યોનો
અર્થ પ્રતિવર્ષ કરતા દતા અને ભગવાનના આવવાની વખતે તો દરેક
વખતે કોડો રૂપિયા વધામણીમાં દેતા દતા આ કહેવાનો આશય એ
નથી કે ધર્મિષ્ઠ પુરુષોએ સાધર્મિકોનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈતો નથી.
સાધર્મિકોની બક્તિ કરવી અને જલુમાન કરવાં એને માટે તો શાસ્ત્રકારો
રથાન રથાન ઉપર ઉપદેશ આપે છે, અને વર્તમાન મુનિમદારાજઓ
પણ તેજ શાસ્ત્રના ઉપદેશને અનુસરીને સાધર્મિકોની બક્તિઆદિના
ઉપદેશ રથાન રથાન ઉપર આપે છે, અને કોઈપણ વ્યાખ્યાતા મુનિ
મદારાજને મંજિનમોદર આદિ સાત ક્ષેત્રોમાંથી આવક આવિકારૂપ સાધર્મિ-
કના જે ક્ષેત્રને કમી કરી, પાંચજ ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાનું કહ્યું નથી
અને કહેતા નથી, કિન્તુ સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાનું જેમ શાસ્ત્રકારોએ
કહ્યું છે તેમજ વર્તમાન વ્યાખ્યાતા મુનિ મદારાજઓ પણ સાત ક્ષેત્રોમાં
ધન વાપરવાનો ઉપદેશ આપે છે અને તેવા વ્યાખ્યાતા મુનિ મદારાજઓનાજ
ઉપદેશને પ્રતાપે રથાન રથાન ઉપર ભોજનચાળાઓ, અભિસખ્યાતાઓ,
અને જૈનોને મદદના ફૂડે ઉભાં થએલાં અને વપરાતાં શુદ્ધદષ્ટિએ
દેખવાવાળાઓ જોઈ શકે છે.

અન્ય રીતિએ થતા ઉગ્રાઉ ખર્ચો.

વળી જેઓ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોને કે ધર્મના રથાનોને બચાવે ખર્ચ
થાય છે એમ કહી ખખર દદ મદાર ખર્ચ થાય છે એમ જણાવી
અનાવરતક જણાવવા તેવાર થાય છે, તેઓને ત્રિલોકનાથ તીર્થેકર
ભગવાનના એવો તથા ધર્મપરાયણ આવક-અવિઘ્ન વર્ષનાં ધર્મઅવસુની

સગવડવાળા ઉપાશ્રય આદિ સ્થાનો વિગેરે કે જેઓ ભવાંતરની સફર્તિ અને નિર્વાણ-પ્રાપ્તિના કારણો મેળવવાનાં અપૂર્વ સ્થાનો છે તે મોટા મનુષ્યપણાથી નજરમાં ખટક્યા કરે છે, પણ તેઓને મ્યુનિસિપાલિટીમાં લાખો અને કરોડોના ખર્ચે કરાતી મકાનો વિગેરેની સગવડ ને ધણે ભાગે ગરીબ ખેડૂતો કે મજૂરો વિગેરેનાં પરસેવાથી પેદા કરેલા પૈસામાંથી ફરજિયાત રીતે લેવામાં આવેલા છે, તેમાંથીજ ધણે ભાગે શ્રીમંતો કે તેના કાઉન્સીલરોની અનુકૂળતા માટેજ કરવામાં આવે છે. આપણે જોઈએ છીએ કે એક શ્રીમંત કે એક અધિકારીનો બંગલો ધણો દૂર હોય અને વચમાં કેઈ પણ અન્ય પ્રજાજનના આવાસ કે આવડગવડનું સ્થાન ન હોય તો પણ મ્યુનિસિપાલિટીના ખર્ચે સડક વિગેરે સુંદર સાધનો કરવામાં આવે છે. વળી તેજ મ્યુનિસિપાલિટીની હદમાં રહેતા ખેડૂતો કે મજૂરો અગર સામાન્ય વર્ગ કે જેની પાસેથી સુધરાઈ વિગેરેને નામે પણ સારા પ્રમાણમાં કરો લેવામાં આવે છે, તેવાઓના રહેઠાણ તરફ નજર કરીએ તો તે સ્થાનના રસ્તા અને અસ્વચ્છતાની સાથે અધિકારનો જમાવ દેખતાં અત્યંત ભયંકરતા લાગે, તો આવી રીતે સામાન્ય પ્રજાના ફરજિયાત રીતે લેવામાં આવેલા પૈસાનો શ્રીમંતો અને અધિકારીઓ માટે મોટી સંખ્યામાં અને ઉપયોગ તેમને ખટકતો કે ખૂંચતો નથી. વળી માત્ર આ બધા સાધનને અંગે પેટનો ખાડો પૂરવા અપાતી અને સરવાળે અર્થ અને ભારભૂત તરીકે પૂરવાર થએલી વ્યાવહારિક કેળવણીની પાછળ મોટા ભાગે કંગાળ એવા ખેડૂતવર્ગ પાસેથી ફરજિયાત કરરૂપે ઉઘરાવેલા નાણાંનો સુંદર મકાનોના નામે દેવો ઉપયોગ થાય છે, તથા વ્યાવહારિક કેળવણીમાં શિક્ષિત થઈને આગળ વધેલાને કેવી રીતે દમ્નરોના પગારો આપી રોકવામાં આવે છે, અને તેવી રીતે રોકેલા પણ મોટા પગાર ખાનારા શિક્ષકો કેટલા વખતે કેટલું શિક્ષણ આપે છે, તે તો કાંઈ જાતું નથી, પણ તેમાં તો આ મોટાલા નવી રોશનીના શિક્ષણવાળાઓને કેજ બંને અરગિ કે અમાવ થતો નથી, એટલું જ નહિ પણ માત્ર પેટનો ખાડો પૂરવા માટે કે માડી, વાડી, લાડીની મોજમજ માટે લેવાની

આવદારિક કેગરણીના વિદ્યાર્થીઓને અંગે રહુસો, પાઠશાળાઓ અને બેડિંગોને અંગે દરેક વર્ષે દરેક કોમ તરફથી લખાવટ ખર્ચ કરવામાં આવે છે, તે તરફ આ મેજિસ્ટ્રા મનુષ્યોને કોઈપણ જાતે આંખ ઉઘી કરવાનું થતું નથી.

જેનોની સરથાઓનું ખર્ચ અને તેનો સુધારો.

જૈન સરખી એક નાની કોમ પણ આંગળીને વેટે ન ગણી શકાય એટલી બધી બેડિંગો ચલાવી, દરેક વર્ષે સાબો શાપવા ખર્ચે છે, જે કે આજ ત્રીસ ત્રીસ, ચાલીસ ચાલીસ વર્ષે થતાં ધર્મની રક્ષા કે ઉદ્ધારને નામે ધર્મપરાયણ પુરો પાસેથી પૈસાનો ધોધ આ મેજિસ્ટ્રા પુરોએ વહેવાર્યો અને જ્યારે ધર્મપરાયણ પુરો તેનાથી મેજિસ્ટ્રાઓની માનેશી સંસ્થાઓમાં ધર્મનો ઉદ્ધાર કે રક્ષાને એક અંશ પણ ન દેખતાં દેવ, ગુરુ, ધર્મના આરાધનથી તે સંસ્થાના કાલંવાદો અને વિદ્યાર્થીઓને દૂર દૂર રહેતા દેખીને તેમજ તીર્થ, મંદિર, ઉપાશ્રય, કે ઉપધાન, ઉજમણ, પ્રતિષ્ઠા વિગેરે ધર્મસ્થાન અને ધર્મક્રિયાઓના સ્પષ્ટરૂપે વિશેષી ઘઈ બીજા ધર્મ કરનારાઓને પણ ગ્રંથાચાહી ચલાવીને પરાણે પણ ધર્મ કરતાં રોકનારા થાય છે, એમ દેખીને તે મેજિસ્ટ્રાઓની માનીતી સંસ્થામાં વિવરણને ઉઠેરવાની માફક અનર્થ ફળ પાડીને જ્યારે પૈસાનો પ્રવાહ અંધ કૂર્ષો ત્યારે આ મેજિસ્ટ્રા માનવીઓ ધર્મપરાયણ પુરોએ આપેલા પૈસાના પ્રવાહના ઉપકારનો જાણે નહોતો જ આવડા રૂપે વાળતા દેવ નદિ તેડી રીતે ધર્મપરાયણ તથા તેમને જીગરથી ચાહેલા એવા તીર્થ, દેવ ગુરુ, ધર્મ અને તેમની ઉજમણા વિગેરે ધર્મક્રિયાઓને તેડી પાડવા લેવાર થયા છે, અર્થાત્ તે મેજિસ્ટ્રા માનવીઓને ધર્મપરાયણ લોકો પોતાની શુભસામગ્રીથી શુભમાર્ગમાં જે વ્યય કરે છે તે અટકે છે, અને ધર્મપરાયણ લોકોની નિંદાદારાએ પેપરામાં દલકા ચીતરીને મરકરીઓ કરીને થાવત્ પોટિંગ કરીને પણ ધર્મપરાયણને પોતાની મિલકતનો પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે પરમાર્થ દાવા

તરીકે કરાતો ઉપયોગ કરવા દેવો નથી અને પોતાની સંસ્થાઓને તીવ્ર દેવ, ગુરુ અને ધર્મક્રિયાઓની લાગણીવાળી અને પ્રવૃત્તિવાળી બનાવી ધર્મપરાયણોની લાગણી ખેંચી તેમાં તેઓને પોતાની લક્ષ્મીનો પરમરક્ષક દાવે વ્યય કરવાનું મન થાય તેવું તો તે મોજલા માનવીઓ કરી શકતા નથી, પણ તત્વદૃષ્ટિથી જોને જુલમ કહીએ તેવી રીતિ અખત્યાર કરી ધર્મપરાયણોને પજવવા પુરપાટ રીતે તૈયાર થાય છે. મોજલા માનવીઓની સંસ્થામાંથી આટલા લાંબા કાળ સુધી પાણીના પ્રવાહની માફક ખંચેલા પૈસામાંથી એક પણ નબીરો એવો પાક્યો નથી કે જે તીવ્ર, મારક દેવ, ગુરુ કે ધર્મના બચાવને માટે બદાર આવ્યો હોય, છતાં હજુ પણ ધર્મપરાયણોનાજ માત્ર પૈસા તે તરફ ખસવાવવા છે તે કેમ બની શકે!

ધર્મરક્ષા આદિને નામે ફુંડ અને તેનો દુરુપયોગ.

વળી તે મોજલા માનવીઓએ ધર્મના ઉદય, રક્ષા અને વૃદ્ધિને માટે ઉભી કરેલી સંસ્થાઓમાં જીગરથી ધર્મને આહવારો કે કરનારા ટ્રસ્ટીઓ, વ્યવસ્થાપકો, અને અધ્યાપકો રાખ્યા નથી, અને જ્યાં સુધી તેવા ધર્મને આહવાવાળા અને ધર્મના સારા સારા અનુષ્ઠાનો અને ધર્મના વર્તનોને કોઈ પણ ભોગે અમલમાં મેલવાને સર્વદા તત્પર રહેનારા ટ્રસ્ટી વિગેરે ન હોય અને તેથી તે ધર્મ ઉદ્યાનિકને નામે સ્થાપેલી સંસ્થાઓમાં ધર્મનું જીવન દાખલ ન થાય અને તેનો લાભ લેના વિદ્યાર્થીઓ ધર્મમય જીવનની પવિત્રતા અને અવરમકર્તાવ્યતા ન જાણે, ન સમજે, ન માને કે ન આચરે તેમાં તે વિદ્યાર્થીઓ કરતાં તે સંસ્થાના ટ્રસ્ટીઓનોજ માફ ન કરી શકાય તેવો દોષ છે, કેમકે પાણીની માફક પૈસા વેરનારા ધર્મપરાયણોની આગળ તેજ ટ્રસ્ટી વિગેરેએ આ સંસ્થા ધર્મના ઉદય, રક્ષા અને વૃદ્ધિને માટેજ સ્થાપવામાં આવે છે એમ જાહેર જાણમાં, ઠરાવો કે ઉદ્દેશોને નામે પૈસા લીધેલા છે, અને તેથી જે જે સંસ્થાઓ એવા ધર્મ ઉદય, રક્ષા અને વૃદ્ધિના જાહેર ઉદ્દેશોની સ્થાપનામાં કે અદાવવામાં આવે છે તે અધી સંસ્થાઓમાં જો ધર્મનો ઉદય, રક્ષા

૧૬ જુલૈનું કાર્ય કરનારા વિદ્યાર્થીઓ રહે નહિ કે સંસ્થામાંથી નીકળ્યા
 પછી પણ તેની સ્થિતિમાં વળંવાવાળા ન રહે તો એમ ખુલ્લું કહેવું
 જોઈએ કે તે દૂરદી વિગેરે પૈસા વિગેરે બરનારાનો વિશ્વાસપાત્ર કરનારા
 નહિ. આજુ સંસ્થાના દૂરદી વિગેરેઓએ અવરમ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે
 તમારી સંસ્થાના જેઓ આદ્યપ્રેરક, સંચાલક કે પોષક છે તેઓએ
 આરંભ, પરિચય, વિષય અને કાલવનો ત્રિવિધ ત્રિવિધ ત્યાગ કરેલો
 જોઈએ તેઓ પોતાના મદાવનોની મશિનતા માટે તમારા આદ્યપ્રેરક વિગેરે
 ની જાણ નથી, પરંતુ ત્રિલોકનાથ તીર્થે કર મદારાજ અને તેમના પ્રવચનવિદ્યા
 ની સાક્ષીની અમુલ્ય સ્થિતિ, રક્ષા અને વૃદ્ધિને અંગેજ તેઓ આદ્યતીય
 ની સાક્ષીને તમારી સંસ્થાના પ્રેરક વિગેરે જાણ્યા છે. એટલે દૂરદી
 વિગેરે પ્રાણ કરતાં ધ્યાન એવા પૈસા પાચરનાર ધર્મપરાયણોના ધર્મ
 ઉદ્ધારકના કાર્યમાં કટિબદ્ધ ન રહેવાથી જેવા વિશ્વાસને ધાત કરનારા
 બને છે, તેવી રીતે તે પ્રેરણા કરનારા મદાવતધારી પુરુષોને પણ વિશ્વાસ-
 પાત્ર કરનાર બનવા સુધે તેમની અવગણ કરનાર બને છે ધર્મઉદ્ધારક
 તરફ ધ્યાન નહિ રાખનારા દૂરદીઓએ સમજવું જોઈએ કે તમારી બેદર-
 કારીને લીધે અગર સંચાલકોની સ્થિતિના વિપર્ણાસને લીધે અથવા
 સંસ્થામાં રહેતા અને નીકળેલા વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં ધર્મસંબંધી
 જાવવાનો ન હેતુરને લીધે પૈસા બરનાર ધર્મપરાયણો તરફથી તથા
 ધર્મની ધમજને ધારનારા ધર્મિષ્ઠો તરફથી કેવા કેવા વાક્યો અને
 એકલક સાંજગચ અને સદન કરવા પડે છે એ સર્વ દહીકતનો વિચાર
 કરી ધર્મમાં ઓતપ્રોત થએલાઓએ જ તે ધર્મના ઉદ્ધારકને નામે
 કહી સંસ્થાઓના દૂરદી વિગેરે બનવું જોઈએ. ધર્મના નામે સાક્ષી
 સંસ્થાના દૂરદી વિગેરેએ એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે બગવાન જિનેશ્વર
 મદારાજે નિરપણ કરેલા ધર્મનો ઉદય, રક્ષા અને વૃદ્ધિ એ ત્રણે ધર્મિક
 વિધાની પ્રતિભેદ આધીન છે. જો કે શાસ્ત્રકારો અવિરતસમ્યક્દષ્ટિ
 જીવે છે, પણ સંસ્થાના દૂરદી વિગેરેએ ધ્યાન રાખવું કે તે અવિરત-

તરીકે કરાતો ઉપયોગ કરવા દેવો નથી અને પોતાની સંસ્થાઓને તીર્થ, દેવ, ગુરુ અને ધર્મક્રિયાઓની સાગણીવાળા અને પ્રવૃત્તિવાળા બનાવી ધર્મપરાયણોની સાગણી ખેંચી તેમાં તેઓને પોતાની લક્ષ્મીનો પરમાર્થ દાવે વ્યય કરવાનું મન થાય તેવું તો તે મોઝલા માનવીઓ કરી શકતા નથી, પણ તત્ત્વદષ્ટિથી જોને જીલમ કહીએ તેવી રીતિ અખત્યાર કરી ધર્મપરાયણોને પળવવા પૂરપાટ રીતે તૈયાર થાય છે. મોઝલા માનવીઓની સંસ્થામાંથી આટલા સાંઘા કાળ સુધી પાણીના પ્રવાહની માફક ખંચેલા પૈસામાંથી એક પણ નખીરો એવો પાક્યો નથી કે જે તીર્થ, ચાલ, દેવ, ગુરુ કે ધર્મના બચાવને માટે બહાર આવ્યો હોય, છતાં હજી પણ ધર્મપરાયણોનાજ માત્ર પૈસા તે તરફ ખરચાવવા છે તે કેમ બની શકે ?

ધર્મરક્ષા આદિને નામે ફંડ અને તેનો દુરુપયોગ.

વળી તે મોઝલા માનવીઓએ ધર્મના ઉદ્ધવ, રક્ષા અને વૃદ્ધિને માટે ઉભી કરેલી સંસ્થાઓમાં જીગરથી ધર્મને આદનારા કે કરનારા ટ્રસ્ટીઓ, વ્યવસ્થાપકો, અને અધ્યાપકો રાખ્યા નથી, અને જ્યાં સુધી તેવા ધર્મને આદવાવાળા અને ધર્મના સારા સારા અનુક્રાનો અને ધર્મના વર્તનોને કાંઈ પણ ભોગે અમલમાં મેલવાને સર્વદા તત્પર રહેનારા ટ્રસ્ટી વિગેરે ન હોય અને તેથી તે ધર્મ ઉદ્યાદિકને નામે સ્થાપેલી સંસ્થાઓમાં ધર્મનું જીવન દાખલ ન થાય અને તેનો લાભ લેના વિદ્યાર્થીઓ ધર્મમય જીવનની પવિત્રતા અને અવરણકર્તવ્યતા ન જાણે, ન સમજે, ન માને કે ન આચરે તેમાં તે વિદ્યાર્થીઓ કરનાં ને સંસ્થાના ટ્રસ્ટીઓનોજ માફ ન કરી શકાય તેવો દોષ છે, કેમકે પાણીની માફક પૈસા વેરનારા ધર્મપરાયણોની આગળ તેજ ટ્રસ્ટી વિગેરેએ આ સંસ્થા ધર્મના ઉદ્ધવ, રક્ષા અને વૃદ્ધિને માટેજ સ્થાપવામાં આવે છે એમ જતેરેર કાઠવતું. દરારો કે ઉદ્દેશને નામે પૈસા લીધેલા છે, અને તેથી જે જે સંસ્થાઓ એવા ધર્મ ઉદ્ધવ, રક્ષા અને વૃદ્ધિના જતેરેર ઉદ્દેશથી સ્થાપવામાં કે ચલાવવામાં આવે છે તે બધી સંસ્થાઓમાં જો ધર્મનો ઉદ્ધવ, રક્ષા

કે જુદાનું કામ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ રહે નહિ કે સંસ્થામાંથી નીકળ્યા પછી પણ તેવી સ્થિતિમાં વર્તવાવાળા ન રહે તો એમ ખુલ્લું કહેવું જોઈએ કે તે દૂરડી વિગેરે પૈસા વિગેરે બરનારાનો વિશ્વાસપાત્ર કરનારા છે. ચાલુ સંસ્થાના દૂરડી વિગેરેઓએ અવશ્ય ખ્યાન રાખવું જોઈએ કે તમારી સંસ્થાના જોએ આશ્રિત, સંચાલક કે પોષક છે તેઓએ આરંભ, પરિચય, વિષય અને કાળપનો ત્રિવિધ ત્રિવિધ ત્યાગ કરેલો હોય તેઓ પોતાના મદાવનોની મહિમના માટે તમારા આશ્રિત વિગેરે બન્યા નથી, પરંતુ ત્રિયોગનાથ તીર્થંકર મદારાજ અને તેમના પ્રવતવિલા સાસનની અનુદય સ્થિતિ, રક્ષા અને જુદાને અંગેજ તેઓ અદ્વિતીય લાભ ગણીને તમારી સંસ્થાના પ્રેરક વિગેરે બન્યા છે એટલે દૂરડી વિગેરે પ્રાણ કરતાં ખ્યાન એવા પૈસા પાથરનાર ધર્મપરાયણના ધર્મ ઉદ્ધાદિકના કાળમાં કટિબદ્ધ ન રહેવાથી જેવા વિશ્વાસને ઘાત કરનારા બને છે, તેવી રીતે તે પ્રેરણા કરનારા મદાવનધારી પુરુષો પણ વિશ્વાસપાત્ર કરનાર બનવા સાથે તેમની અવગત કરનાર બને છે. ધર્મઉદ્ધાદિક તરફ ખ્યાન નહિ રાખનારા દૂરડીઓએ સમજવું જોઈએ કે તમારી બેદર-કારીને સીધે અમર સંચાલકોની સ્થિતિના વિષયોસને સીધે અથવા સંસ્થામાં રહેતા અને નીકળેલા વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં ધર્મસંબંધી જમવારો ન દેખવાને સીધે પૈસા બરનાર ધર્મપરાયણો તરફથી તથા ધર્મની ધમ્મને ધારનારા ધર્મજો તરફથી કેના કેના વાક્યો અને એલેબા સાંજળવા અને સદન કરવા પડે છે એ સર્વ દૃષ્ટિકતનો વિચાર કરી ધર્મમાં એતપ્રિત મએસાએએ જ તે ધર્મના ઉદ્ધાદિકને નામે કદાની સંસ્થાઓના દૂરડી વિગેરે બનવું જોઈએ. ધર્મના નામે ચાલતી સંસ્થાના દૂરડી વિગેરેએ એ પણ ખ્યાનમાં રાખવું છે કે ભગવાન જિનેશ્વર મદારાજે નિરપણ કરેલા ધર્મનો ઉદય, રક્ષા અને જુદા એ ગણે ધાર્મિક દિવાની પ્રવૃત્તિને આધીન છે. જો કે શાસ્ત્રકારો અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને કાષ્ઠવણ પ્રકારની વિરતિ નહિ છતાં પણ ધર્મી તરીકે ગણવાનું જણાવે છે, પણ સંસ્થાના દૂરડી વિગેરેએ ખ્યાન રાખવું કે તે અવિરત-

સમ્યગ્દષ્ટિપણમાં રહેલો જીવ સર્વ પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયાના અતુમોદન-
વાળો અને તેની પ્રાપ્તિની ઇચ્છાવાળોજ હોવો જોઈએ, અને એવો હોય
તોજ તે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિને ધર્મ તરીકે ગણવામાં આવેલો છે. અર્થાત
જેને પાપના અંશની કે સર્વપાપની વિરાત કોઈ દિવસ પણ અર્ચિત્કર હોય
નહિ, પણ તેને પરમ સાધ્ય અને કર્તવ્ય તરીકેજ માને તેજ જીવ
અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિપણમાં છે. એમ કહી શકાય. વળી તે અવિરત-
સમ્યગ્દષ્ટિને પણ શક્તિ હોય તો જિનેશ્વર મહારાજના ધર્મમાં પ્રવર્તેલા
એવા ગુરુમહારાજ તથા ત્રિલોકનાથ ભગવાન, જિનેશ્વરોની ભક્તિ અને
સેવાપૂજનો નિયમ હોવોજ જોઈએ એમ ભગવાન દરિભદ્રસરિજી શ્રી
પંચાશકસૂત્રમાં સ્પષ્ટશબ્દોમાં જણાવે છે. તો પછી જે સંસ્થાના દાનર
કે છૂટા થએલા સંચાલકો કે વિદ્યાર્થીઓ જ્યાં સુધી જોજામાં જોઈ
તેન મન, ધનથી દેવ, ગુરુની વેદાવધ્યક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરનારા ન દેખવામાં
આવે ત્યાં સુધી તેવી સંસ્થાઓને કોઈપણ ધર્મપ્રેમી જીવ ધર્મને માટે
આદર્શસંસ્થા તરીકે ન ગણે તેમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. વતંમાન
સંસ્થાના ટ્રસ્ટી વિગેરેએ ધ્યાનમાં રાખવું કે તેઓ તરફથી જે જે સંસ્થા
ચલાવવામાં આવે છે તેમાં જે ઉપર જાણાવ્યા પ્રમાણે ધર્મનો ઉદ્ય,
રક્ષા અને વૃદ્ધિ વિગેરેનું મથારિયત ફળ જોવામાં આવતું હોય તો
તમારી સંસ્થા તરફ કે તમારી તરફ કોઈપણ શાસનના સુકાનીને કે
ધર્મપ્રેમીને એક શબ્દ પણ પ્રતિકૂળ કહેવાની જરૂર પડત નહિ, એટલું
જ નહિ પણ તેવા ધર્મઉદ્યોગિક ફળ તમારી સંસ્થામાં આવે છે એમ
જાણીને દરેક ધર્મપરાયણ મનુષ્ય અન્ય ધાર્મિકકાર્યોની તરફ જેમ પ્રેમ
ધરાવી પોતાની મેળે જેમ ધણો પેણો વાપરે છે, તેવી રીતે તમારી તે તે
સંસ્થાઓ નમુનેદાર ગણાવાયી તે તરફ પણ હાથ લગાવવાને કદીપણ ચૂકત
નહિ, અને જે તેવી દશા થઈ જાય તો તમારે પિકેટિંગ અને પ્રોપેગેન્ડા
કરીને સાધર્મિકવાત્સલ્ય, ઉપધાન કે કિસ્મતના જેવી પવિત્ર ક્રિયાઓને
દકાવવાના અવધન કાર્યમાં જતું પડતું જાય જ નહિ. દરેક વાગે
આત્મ સંસ્થાના ટ્રસ્ટી વિગેરેએ એ વાત જરૂર ધ્યાનમાં રાખવાની

હું કે જૈનશાસનમાં સમ્યક્ત્વાદિની નિર્મળતા વિગેરે કરનારી કાર્ષપણ ક્રિયા, પછી તે નાની હોય કે મોટી હોય, પણ તે રોકવા સાચક હોયજ નહિ. અર્થાત્ કાર્ષપણ ક્રિયાના બેગે કાર્ષપણ ક્રિયા કરવાનું વિધાન ધર્મપુરુષોને શાસ્ત્રને અનુસરતા હોવાથી ઇષ્ટ હોયજ નહિ. તે પછી ઉજ્જમણ અને ઉપધાન જેવી સમ્યક્દર્શનાદિકની સંપૂર્ણ રીતે આરાધના કરાવનારી ક્રિયાના બેગે જો આનુષંગિક ધર્મઉદ્ધવાદિકવાળી સંસ્થાને પોષવાનો વિચાર કે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો તેને ધર્મપ્રેમી કે શાસ્ત્રાનુ-સારિણી ભુદ્ધિવાળો મનુષ્ય કાર્ષપણ પ્રકારે મંજુર કરી શકેજ નહિ.

પૂજા પરમેશ્વરની કે પૈસાની ?

વળી ઉપધાન, ઉજ્જમણ, પ્રતિષ્ઠા, તીર્થ કે ચિત્ત વિગેરેમાં દ્રવ્ય-જપની અધિકતાને જે સલાહ ખડો કરવામાં આવે છે, તેજ સલાહ ખડો કરનારાઓની અંતઃકરણમાં ધાર્મિકવૃત્તિની શુદ્ધતા જાહેર કરે છે, કેમકે ધર્મપ્રેમી અને ધર્મપરાયણ લોકોને તો ધર્મના પૂજારીજ બનવાનું હોય છે, પૈસાના પૂજારીઓ તો તેઓજ અને કે જેઓ ધર્મ કરતાં પૈસાની કિંમત અધિક ગણના હોય. ખ્યાન રાખવું કે સત્સવાદી રાજ દરિયે માત્ર એક વચનની સત્સતાની ખાતર રાજ્ય, દેશ, અંતઃપુર, કુટુંબકળીઓ અને ઋદ્ધિસમૃદ્ધિ એ સર્વનો ભોગ આપી પોતાની જાતનો પણ ભોગ આપવામાં પાછી પાની કરી નથી. એ અપેક્ષાએ એક પણ ધર્મના કાર્યનો ઉદય, રક્ષા કે વૃદ્ધિ કરવા અખૂટ ખર્ચનો આખો ખર્ચો દેવામાં આવે તોપણ ધર્મપરાયણોને તે કર્તવ્ય તરીકે ભાગે અને અનુમોદનપાત્ર થાય. ખર્ચની તરફ દષ્ટિ રાખનારા મનુષ્યો ધર્મની તરફ દષ્ટિ મથારિયતપણે રાખી શકે જ નહિ, એ વાત સમજાવી મધ્યસ્થ મનુષ્યોને મુશ્કેલ નથી. કદાચ કેટલાકો તરફથી એમ કહેવામાં આવે કે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો કરવામાં કાર્ષની પણ અર્થ કે અભાવ છે નહિ અને હોય પણ નહિ, પણ માત્ર તે તે ધર્મક્રિયાઓને અંગે જે 'આડંબર પાછળ ખર્ચ' કરવામાં આવે છે તે તરફ

સમ્યગ્દર્શનાદિકની બંધમાં અહિતુતા.

આ રથજે જરૂર શંકા થશે કે-પૂર્વે આજ લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે વૈમાનિક સિવાય બીજા દેવોનું કે નરકાદિક ગતિઓનું આયુષ્ય બાંધેજ નહિ, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વવાળો સમ્યક્ત્વમાં રહ્યો થકો વૈમાનિક દેવોનુંજ આયુષ્ય બાંધે, તેવી રીતે ચતુર્દશ પૂર્વ રૂપી શ્રુતજ્ઞાનને ધારણ કરનારો જીવ જટ્ટા લાંતક નામના દેવલોકના આયુષ્યથી ઓછું આયુષ્ય બાંધેજ નહિ. વળી એક દિવસની પણ શુદ્ધ પ્રવ્રજ્યા પાળવાવાળો મનુષ્ય મોક્ષને મેળવી શકે છતાં પણ કદાચ તે મોક્ષને ન મેળવે તો પણ તે શુદ્ધ ચારિત્રવાન જીવ ઓછામાં ઓછો વૈમાનિક દેવતાપણામાં વેદવાલાયક કર્મોને બાંધી જરૂર વૈમાનિક દેવ થાય છે. આવી રીતે જણાવેલું હોવાથી સમ્યગ્દર્શનાદિને બંધ અને આશ્રવોનાં કારણ તરીકે કેમ ન ગણવાં? આવી રીતે થતી શંકાના સમાધાનમાં સમજવાનું કે જો સમ્યગ્દર્શન યુક્તપણું ચતુર્દશપૂર્વરૂપ શ્રુતજ્ઞાન સદિત-પણું કે વિશુદ્ધ પ્રવ્રજ્યારૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરવું એ જો કર્મબંધના કે આશ્રવોનાં કારણો હોય તો તે સમ્યગ્દર્શનાદિ ત્રણે ગુણોની જોડજોડેલા કાળ આત્મામાં રિયતિ રહે તેટલેટલા બધા કાળમાં આયુષ્યબંધાદિક થવાં જોઈએ પણ તેમ તો થતુંજ નથી, એટલે સમ્યગ્દર્શનાદિમાંથી એક કે તે ત્રણે વૈમાનિકઆદિ આયુષ્યબંધના કારણો નથી કેમકે જો તેને કારણ માનીએ તો સમ્યગ્દર્શનાદિના સમગ્ર કાળમાં વૈમાનિકપણાના આયુષ્યના બંધ માનવા પડે. વળી પ્રવૃત્તિ કે પ્રદેશ એ બે પ્રકારના બંધમાંથી કોઈપણ પ્રકારનો બંધ થાય તો તે યોગના પ્રભાવેજ થાય છે એમ ચાન્ત્રકારો રચાન રચાન ઉપર સ્પષ્ટશબ્દોમાં કહે છે, અને સમ્યગ્દર્શનાદિ તો યોગરૂપ નથી, પણ આત્માના ગુણોજ છે, અને તેથી તે સમ્યગ્દર્શનાદિથી પ્રવૃત્તિ કે પ્રદેશ એ બંનેમાંથી એકે પ્રકારનો બંધ થઈ શકેજ નહિ, જ્યારે આવી રીતે સમ્યગ્દર્શનાદિ બંધના કારણોજ નથી તો પછી તે સમ્યગ્દર્શનાદિથી વૈમાનિકપણા આદિનું આયુષ્ય કેમ

બંધાય છે ! એ જાતમાં તત્તવચિત્ત કરનાં એ આયુષ્યપ્રકૃતિને બંધાવનાર તો યોગજ છે, પણ તે આયુષ્યાદિ પ્રકૃતિને બાધનારો જીવ જે વખતે તે વૈમાનિકઆદિના આયુષ્ય બાધે છે તે વખતે સમ્યગ્દર્શનાદિના પ્રભાવે આત્માના અધ્વવસ્થાને યોગની શુદ્ધિ રહે, અને તેથી યોગદ્વારાએ અશુભ આયુષ્ય નાદિ બાધનાં શુભ આયુષ્યજ બાધે તેમાં કયાંયત્ સમ્યગ્દર્શનાદિને દેવુ તરીકે મળીએ તો પણ વાસ્તવિક રીતે તો સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભો બંધનું કારણ છેજ નહિ અને તત્ત્વાર્થશ્રુતકાર ઉપાસ્વાતિ વાયક-જીએ દેવગતિના આયુષ્યના આશ્રવો જન્માવતાં સંવર્તને સરાગ એવા વિરોધભૂતી સંકલિત કયું છે. અને ૨૫૪ સૂચ્યું છે કે-સંવર્ત એ દેવગ દેવગતિનો આશ્રવ નથી પણ ચારિત્રયુક્ત આત્માની સરાગતા એજ દેવના આયુષ્યના આશ્રવનું કારણ છે અને તેથીજ વીતરાગ ચારિત્રવાળા મહાત્માએને ચારિત્ર ધણુંજ ઈસું છતાં પણ દેવગતિ કે ખીજ કોઈપણ ગતિનો આશ્રવ દોતો નથી. અર્થાત્ ચારિત્રજ જે કર્મ આવવનું દાર દોત તો વીતરાગ સંતત્ત્વવાળાને પણ જરૂર આયુષ્યનો બંધ થાત પણ વીતરાગ ચારિત્ર કે સમ્યગ્દર્શનવાળાને કોઈપણ પ્રકારના આયુષ્યનો બંધ દોતો નથી એજ શાસ્ત્રીય હકીકત ૨૫૪ કરે છે કે-સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભો તાત્ત્વિકદષ્ટિએ બંધ કે આશ્રવરૂપ છે જ નહિ.

હાનાદિરૂપ પ્રવૃત્તિમય ધર્મની સાધના.

જ્યારે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભરૂપ ધર્મ પુરુષપ્રકૃતિ બંધાવવામાં પણ તત્ત્વદષ્ટિએ કારણરૂપ બનતો નથી, ત્યારે પ્રવૃત્તિરૂપ જે હાનાદિ ભેદવાળો ચાર પ્રકારનો જે ધર્મ છે તેજ સદ્ગતિ અને પુરુષના જ બંધ કે આશ્રવના ભેદ તરીકે બની શકે છે. એ હાનાદિ ચાર પ્રકારના પ્રવૃત્તિરૂપ ધર્મમાં તપસ્યા કરનારા મનુષ્યો તપસ્યા કરવાને હઠાડે થીય, તપ અને જાણ જણ પ્રવૃત્તિમય ધર્મની સારી રીતે ઉપાસના કરી શકે છે, કેમ કે તે તપસ્યાના દિવસોમાં કોષાદિક કાપવાનો જય, નિરાશંભપ્રવૃત્તિ તથા બ્રહ્મચર્ય વગેરેથી શીલધર્મની પ્રવૃત્તિ સ્વાભાવિક રીતે થાય છે. તે તપસ્યાના

દિવસોમાં અશનાદિકનો સર્વથા રોધ કે સંક્રાંત્ય રસઆદિકનો ત્યાગ વિગેરે યતાં હોવાથી તપ નામના પ્રવૃત્તિધર્મની આરાધના તો ખુલ્લી જ છે, અને તે શીલ અને તપ-નામના પ્રવૃત્તિમય ધર્મોને તપસ્યાના દિવસોમાં આરાધવા સાથે આ અસાર સંસારમાં આ શીલ, તપ વિગેરેનું આરાધન થાય એ જ તત્ત્વ છે એવી ભાવનાસહિતપણાંપણ પ્રવૃત્તિમય આવધર્મની પ્રવૃત્તિ પણ તપસ્યાના દિવસોમાં જરૂર હોય છે અને તેથી શીલ, તપ અને ભાવરૂપી પ્રવૃત્તિમય ધર્મ તો તપસ્યાના દિવસોમાં જરૂર થાય છે, અને તે થયાનો અનુભવ પણ થાય છે, પણ દાનધર્મરૂપી જે પ્રવૃત્તિમય ધર્મ કે જેને શાસ્ત્રકારો ગૃહસ્થના ધર્મ તરીકે—‘જુકદ્ ગિદ્દિદાળધર્મમાર્ગો’ અર્થાત્ ગૃહસ્થનો મુખ્ય ધર્મ દાનધર્મ છે અને તેનાથી તે (સર્વવિરતિ નદિ છતાં સર્વથા સામાયિકને ઉચ્ચરનારો) ચૂકે છે, આવા વાક્યથી જે ગણાવે છે તેનો લાભ બદ્ધ થા તપસ્યાના દિવસોમાં લઈ શકાતો નથી અને ધણે ભાગે લઈ શકાય પણ નહિ, માટે તે દાનધર્મને યથાયોગ્ય રીતિએ આરાધવા માટે દરેક તપસ્યાના દિવસોએ ન બંધું હોય તોપણ તપસ્યાની પૂર્તિ થયે ઉદ્ઘાપન કરવા દ્વારાએ તૈયાર થવું જ જોઈએ.

લાભનો ભવાંતરે લાભ મેળવે તેવો ઉપયોગ.

દરેક આસ્તિક મનુષ્યે અને તેમાં પણ વિશેષતઃ ધર્મપ્રેમીઓએ એ વાત જરૂર સમજવી જોઈએ કે—લાભાંતરાયના કાયોપશમથી મળેલો લાભ મર્યાદિત જ છે, અર્થાત્ લાભાંતરાયનો ઉદય ન થાય ત્યાં સુધી જ તે લાભ ટકી શકવાનો છે, અને તે લાભથી જે વસ્તુઓ મળી દેાય તે વસ્તુઓથી આગામી કાળ અને આગામી જન્મમાં પણ મોક્ષમાર્ગના સાધનમાં અનુકૂળતા કરવાવાળો થવા સાથે લાભાંતરાયના કાયોપશમને કન્ટરો અને નેમ કરવાને તૈયાર થવું જોઈએ. દુદિયોની આસક્તિ પરિપૂર્ણ કરવા માટે શરીર કે જે કેવળ વિષ્ણુની દ્રોણ અને મૂવની કાચી દ્રોણ કેવળ અશુચિકરણપૂર્વક જેવું છે, તેને વધારવા કે પુનઃ કરવા નેમજ દુદિય કે જે માત્ર પેત્રોત્પાના સ્વાર્થેમાં જ હીન છે તેને

પોપવા માટે તે લાભાનિગમના ક્ષયોપશમથી મળેલા લાભનો ઉપયોગ કરવો એ માયને દોહીને દડકાઈ કુતરીને પાવા જેવું થાય છે, છતાં સાંસારિક બંધનોને લીધે કે તેવા સંભોગને લીધે કદાચ તેમ કરવું પણ પડે તે પણ તેવી રીતે ને લાભનો થતો ઉપયોગ આસ્તિકો અને ધર્મપ્રેમીઓને તો ખટકનોજ હોય છે કારણ કે ધર્મપ્રેમીઓ તેવી રીતે તે ધના ઉપયોગને સંસારદ્વિનુંજ કારણ ગણે છે, એટલે લાભાતરાયના ક્ષયોપશમથી મળેલા લાભથી સંસારની વૃદ્ધિ થાય એ ધર્મપ્રેમીને ઈર્ષપણ પ્રકારે છાટ હોય નહિ, પણ ધર્મપ્રેમીને તો લાભાતરાયના ક્ષયોપશમથી મળેલો લાભ, લાભાતરાયના કે બીજાં પણ કોઈના ક્ષયોપશમ અને ક્ષયને કરનારો થાય તેજ ઈષ્ટ હોય, અને તેથી જ ધર્મપ્રેમી મનુષ્યો લાભાતરાયના ક્ષયોપશમથી મળેલા લાભનો જેટલો ઉપયોગ આત્માના યાન, દર્શન, આરિવાદિક ગુણોના વિકાસને માટે કે આવતી જિંદગીમાં પણ તેની પ્રાપ્તિ માટે થાય, તેટલોજ લાભ સફળ માને, અને તેવી રીતે સફળપણે કરેલો લાભનો ઉપયોગજ સર્વે કાગમાં અને ત્રિશંખાઃ પવંત આરાધનાના વખતે અનુભોદવા લાયક ગણે.

ધનનો ધર્મમાં પણ વ્યય ન કરે તે શંકા.

મનુષ્ય જો આસ્તિક અને ધર્મપ્રેમી થયો હોય, અને ધર્મને મોક્ષ પ્રમાણનાર તથા દુર્ગંધને રોકવા સાથે સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે એમ જ્ઞાયા અંતઃકરણથી માનનાર થયો હોય, તો તેને જિંદગીમાં અનેક વખત આવવું અને જવું એવું ધન ધર્મક્ષેત્રમાં વાપરવાને કદી પણ સંકુચિતપણું કારણ કરનારો હોય નહિ, કેમકે જે ધર્મપ્રેમી મનુષ્ય આખી જિંદગીને અંગે એકજ વખત મગનારું અને મથા પછી તે એક જિંદગીમાં બીજી વખત નહિ મગનારું એવું જે ચરીર છે, તેને એજે પણ ધર્મને આરાધવા તત્પર બનેલો છે, તે ધર્મપ્રેમી મનુષ્ય આત્માથી છટાપણે રહેવું એવું અને જિંદગીમાં અનેક વખત આવવા જવાવાળું એવું ધન, મોક્ષના રૂગને આપનાર એવા ક્ષેત્રમાં ન વાપી

શકે એ બનેજ નહિ. ધર્મપ્રેમી મનુષ્યોને મળેલા ધનનો ઉપયોગ વિશેષતઃ લાડી, વાડી કે ગાડીમાં થતો નથી, પણ ધર્મ તથા ધર્મીઓના ઉદ્ધાર અને પોપણમાંજ થાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે મહારાજ સંપ્રતિના કરાવેલા નવીન ચૈત્યો અને છણીદારો કાળબળે કે જુદી રાજાઓના જુલમના કારણે ધણા નાશ પામ્યા તો પણ તેમની તે ચૈત્યાદિક તરફની ઉદારતા હજુ પણ સ્થાન સ્થાન પર રહેલાં તેમનાં ચૈત્યો જાણી આપે છે. વિમળશાહ મંત્રી અને વસ્તુપાળ તથા તેજપાળના ધર્મકાર્યો જૈન જગતથી અજાણ્યાં નથી, તેમજ રાજપિં મહારાજ કુમારપાળના ચૈત્યાદિક ધર્મકાર્યો જે કે પાટણની ગાદી ઉપર તેમની પછી આવેલા અન્યપાળે નેસ્તનાશુદ્ધ કરવામાં બાકી રાખી ન હતી, છતાં તેમના પણ ધર્મકાર્ય મહારાજ સંપ્રતિ, મંત્રી વિમળશાહ અને શાસનના યશ સરદાર મંત્રી વસ્તુપાળ તેજપાળના ધાર્મિક શાસ્ત્રોમાં ઉલ્લેખિત થયેલા અનેક ઉદારતાભર્યા ધાર્મિક કાર્યોની માફક ધર્મશાસ્ત્રોમાં જાહેર રીતે ઉલ્લેખિત રહેવા સાથે કોઈ સ્થાનોમાં તેમના કાર્યોમાંથી રહેલો અંશભાગ તેમની ધાર્મિક પરિણતિને લીધે થયેલી ઉદારતાની સાક્ષી જૈન, જૈનેતર સર્વ પ્રજામાં પૂરે છે. જેવી રીતે તે મહાપુરુષોએ ધાર્મિક કાર્યો તરફ અદ્યતન ધન ખર્ચી નામના મેળવવા સાથે અન્ય ધાર્મિક લોકોને અનુકરણીય દૃષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે, તેવી રીતે તેઓનું એક પણ કાર્ય દુનિયાદારીના અંગે થયેલું હોય એની વર્તમાન જમાનો પણ સાક્ષી પૂરતો નથી. વળી ધર્મપ્રેમીઓએ એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે તેમનું મુખ્ય સાધ્ય અવ્યાયાધયદ એટલે મોદાજ છે. દેવેન્દ્ર અને નરેન્દ્રપાળની સ્થિતિ પણ તેઓને દુઃખરૂપ અને ભવ્યભાગ્ય કરનારી લાગતી હોય છે, તો તે મોદાયદની પ્રાપ્તિ કોઈપણ કાળે અગ્નિના આગળ સિવાય કે સર્વ જાણ સંજ્ઞોના પચ્ચગ્ગમાળ સિવાય મળવાનીજ નથી, અને તે ગારિ-યનું આચરણ દુનિયામાં કિંમતથી ન મળે તેવા અને આજમાની સાથે આનંદપ્રદ થયેલા અને આ જીવના હેતુ સુધી સ્થિર રહેવાના એવા શરણના નિર્મમનપણ અને અર્પણભાવ સિવાય બીજી શકે તેનુંજ

નથી, તો પછી જે ધર્મગ્રંથો મનુષ્ય દુનિયામાંથી મેળવી શકાય એવા આત્માથી સર્વદા જુદા રહેવાવાળા એવા અને કેદ વખત ન હોય તો આવે અને હોય તો પણ આત્મું જાય એવા ધનનો પરમ સાધ્ય એવા મોક્ષપદના હેતુ તરીકે નિશ્ચિત યથેચ્છા એવા ક્ષેત્રોમાં વ્યય નહિ કરે તો તે ઉપર જજીવેલા સ્વરૂપવાળા શરીરના સમર્પણથી થઈ ચારિત્ર અને તેનાથી થતી સામ્યસિદ્ધિથી જે મોક્ષપ્રાપ્તિ તે કેવી રીતે કરી શકશે ? કલિકાલ-સર્વશમયવાન દેવચંદ્રસરિષ્ઠ તો જોએ સાત ક્ષેત્રમાં પૂર્વે જજીવેલા સ્વરૂપવાળા ધનને ન વાપરે અને મોક્ષના સાધન તરીકે જજીવેલા અને માનેલા ચારિત્રની સ્પૃહા રાખે તેઓને એ સ્પૃહાની સફળતા એલા અને થવાનું જજીવવા સાથે આદે જોવી નહિસમૃદ્ધિને માલિક હોય તોપણ ન થવાનું જજીવવા સાથે આદે જોવી નહિસમૃદ્ધિને મલિક હોય તોપણ તેને વચક એટલે જરીયા રાંકડાની મજૂતરીમાંજ ગણે છે જુઓ :

ય સરણમનિત્યં ચ ક્ષેત્રેષુ ન વપેદ્ ધનમ્ ।
કયં વરાકથારિત્ર દુષ્ટાં ન સમાચરેત્ ॥

કંબુસને ચારિત્રની અપેક્ષા.

આ ઉપરથી ધર્મગ્રંથો સર્વ સર્જનાને આ વાત સ્પષ્ટપણે સમજાય ॥ જે પરમ સાધ્ય તરીકે માનેલા મોક્ષના કારણરૂપ ચારિત્રના ત્યજીની સ્પૃહાવાળાએ સર્વથા દિસાઈની વિરનિરૂપ ચારિત્ર જ્યાં ન મેળવાય, ત્યાંથી પોતાને મળતા ધનનો વખત સર્વથા સચિત્ત કરવો જ જોઈએ. એટલે કે ચારિત્રપ્રાપ્તિની વખત સર્વથા સચિત્ત, અચિત્ત, સર્વ પરિમહાનો જે મમત્વમાત્ર તેના ત્યાગરૂપી ઉદારતાનો પૂર્વે જજીવ્યા પ્રમાણે સાતક્ષેત્રમાં ધનવ્યય કરવો તેજ પામે છે. વસ્તુ પણ તપાસનાં એમ માલમ પડશે કે જોને ક્ષેત્રોમાં ધન વાવવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હોય છતાં ધન કે કંડેન્ડું મમત્વ છોડી તેટલું બોદાય નહિ કરે તો તે મનુષ્ય સર્વથા મમત્વ છોડવારૂપ ચારિત્રમાં ક્યાંથી પ્રવેશ કરી શકશે ? કેમ કે ક્ષેત્રમાં ધન વાવતી વખત આલંબન દારાએ ધનની

મમતા છોડી વ્યય કરવાનો છે, ત્યારે ચારિત્રની વખત ધનને ગોઠવવાના સ્થાનનું આલંબન નહિ છતાં તે સર્વ ધનને વેાસરાવી દેવાનું છે. વળી ક્ષેત્રમાં ધનનો વ્યય કરતી વખત પોતાની પાસે બીજું ધન રાખી માત્ર કેટલાક ધનનો વ્યય કરી મમતા છોડવાની છે, બ્યારે ચારિત્ર લેતી વખત કોઈપણ અંશે મમતા રાખ્યા વગર બધું ધન સર્વથા છોડવાનું છે. આવી સ્થિતિ હોવાથી દરેક ધર્મી મનુષ્ય પોતાના ધનનો વ્યય સાત ક્ષેત્રમાં પરમાર્થદૃષ્ટિથી કરે એ સ્વાભાવિકજ છે.

દાનધર્મથી જ આવકપણું.

વળી ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજી વિગેરેએ આવકશબ્દના નિરૂક્ત અર્થને જણાવતાં પણ આવકશબ્દમાં રહેલા વકારનો અર્થ એજ જણાવ્યો છે કે હંમેશા સાતે ક્ષેત્રમાં ધનને વાપરવું તે આવકની જરૂરી ફરજ છે. અર્થાત્ વ્યવહારથી પણ આવકપણાને ધારણ કરનાર મનુષ્યની ફરજ છે કે પોતાને મળેલા ધનનો ઉપયોગ સાત ક્ષેત્રમાં કરવો જ જોઈએ. વળી ભગવાન દરિબદ્રસૂરિજી શ્રીપંચાશક શાસ્ત્રની અંદર સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે ધર્મપ્રેમી અને ભવભીરુ જે મનુષ્ય હોય તે પોતાને પ્રાપ્ત થએલા ધન વિગેરેમાં જે ઉપયોગ ચૈત્યઆદિ ક્ષેત્રોમાં થાય તેનાથી અન્ય શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ જગતમાં છે જ નહિ, એવી ધારણાનાજો દોષ, દર્શનશુદ્ધિ નામનો જે ગ્રંથ આચાર્યભગવાન શ્રીપદ્મનાભાર્ગે કરેલો છે અને જેની ટીકા પણ ચંદ્રપ્રભાચાર્યે કરેલી છે, તે આખો ગ્રંથ માત્ર સાતે ક્ષેત્રના સ્વરૂપને અને તેમાં થતા ધનવ્યયના કાયદાનેજ જણાવનારો છે.

ભક્તિ અને અનુકંપાદાનથી મહાઆવકપણું.

કવિકાવ્ય-સર્વજનભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજીએ તો સમ્પૂર્ણ ધારણ કરવા સાથે પાંચ અનુવર્તી, ત્રણ મનુવર્તી અને ચાર શિશુવર્તીને ધારણ કરવાનોય અર્થ વાત્ આવકની અગીયાર પ્રતિમાઓ પણ વડન કરી તે તો પણ તેને માત્ર આવક એટલે સામાન્ય આવકની પ્રતિમા મળે.

૧. હે, અર્થાત્ જોને સાત ક્ષેત્રોમાં ભક્તિથી અને ગરીબોમાં દયાથી ધન
 વાપરું નથી એવો જે પ્રતિભાવદન મુખી પણ પહોંચેલો હોય તે પણ
 સામાન્ય આવક મધ્યમ, પણ તેને મદદાઆવક ગણી શકાય નહિ. મદદ-
 આવક તે તેજ ગણી શકાય કે જે સમ્પૂર્ણવશ આવકોના બાર મનોને
 પળનારો હોય તેપણુ એટલે અત કરજુના ઉત્પાસપૂર્વક
 પહોંચ્યો હોય તેપણુ ભક્તિભાવથી એટલે અત કરજુના ઉત્પાસપૂર્વક
 જોનેધર ભગવાનનાં ચેત્યો, નિતોકનાથ તીર્થ કર ભગવાનની ભૂતિઓ
 થી જિનેધર ભગવાનનાં ચેત્યો, નિતોકનાથ તીર્થ કર ભગવાનની ભૂતિઓ
 સુભક્ત અને નરેન્દ્રોથી પૂજ્ય એવા ભગવાન જિનેધરોએ કહેલા અને
 લક્ષ્મિનિધાન એવા ગજુધરમદારાજનોએ ગૂચેલા આગમો તેમજ
 નેતોકનાથ તીર્થ કર ભગવાનને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય એવો આગમની
 આદ્યધારક સાધુ, સાર્થી, આવક, આવિકારપ અનુવિધ સંધ એ સાત
 ક્ષેત્રોમાં અને દીન, દીન, દરિદ્ર, આધિના, પાંચળા અર્થાત્ પેતાના
 જીવનનિર્વાદની કોઈપણ ક્રિયામાં સમર્થ નહિ એવા અત્યંત ગરીબ
 મનુષ્યને અંગે અનુકંપાશુદ્ધિથી ધનનો વ્યય કરે તેજ મદદાઆવક કહેવાય.
 આ ઉપરથી વાંચકવચ્ચે સહેજે સમજી શકશે કે સમ્પૂર્ણદાન દાન અને
 આરિજની આરાધના કરવી એ આવકોનું જરૂરી કાર્ય છે, તેથી રીતેજ
 સાત ક્ષેત્રોમાં અને ગરીબોમાં અનુક્રમે ભક્તિશુદ્ધિ અને દયાશુદ્ધિથી ધન
 વાપરવું તે પણ આવકવળનનું અવશ્ય કર્તવ્ય છે. આવી રીતે દાનરૂપી
 પ્રતિધર્મની ગૃહસ્થોને અંગે જરૂરીઆત તથા સાત ક્ષેત્રોમાં ધન વાપરવાની
 આવરણના જણાવ્યા પછી આજુ ઉદ્યાપનના પ્રકરણને અંગે મદારાજ
 પ્રીયાગજીએ કરેલા ઉદ્યાપનનો પ્રસંગ જોઈ સહજે તે પહું સારું ગણાશે.
 શ્રીઅરિહંતપદને આરાધવાની રીતિ.

આગળ જણાવી ગયા છીએ તેમ મુખ્યત્વે અરિહંતાદિકપદોની કે
 આરાધ્ય એવા દાનાદિક શુભેની આરાધના કરનારે સર્વ દિવસોમાં નહિ
 તે તપસ્યાના દિવસોએ તે પછી દાઢમાઠ અને આડંબરથી જિનેધર
 મદારાજની ભક્તિ, શુભમદારાજની સેવા અને સાધર્મિકોની શુભ્વા

સાથેજ આરાધના કરવી જોઈએ. આ વાત શ્રીપાળમહારાજની આરાધના સમજનારને નવાઈ ભરેલી લાગશે નહિ, કેમકે શ્રીપાળમહારાજે નવપદ્યું આરાધન કરતાં તપસ્યાની વખતેજ આ આરાધન કરેલું છે:-

તં સોઝળં અઙ્ગરુઅમત્તિસત્તીહિં સંજુઓ રાયા ।

અરિહંતાહપયાળં કરેહ ભારાહણં એવં ॥૧૧૬૯॥

નવ ચેઈહરપદિમા જિન્નુદ્ધારાહિવિહિવિહાણેણં ।

નાણાવિહૂઆહિં અરિહંતારાહણં કુણઈ ॥૧૧૭૦॥

(મયણાસુંદરીએ જ્યારે શ્રીપાળમહારાજને વિસ્તારવાળી રાજલક્ષ્મી મળેલી હોવાથી મનોરથ પ્રમાણે વિસ્તારથી નવપદની પૂજા કરવાનું કહ્યું)

તે સાંભળીને સ્પર્ધા કરવા લાયક એવી ભક્તિ અને શક્તિવાળો મહારાજ શ્રીપાળ શ્રીઅરિહંતાદિક પદોનું જે રીતે આરાધન કરે છે તે જાણાવે છે, મહારાજ શ્રીપાળે આઘ એવા અરિહંતની આરાધના કરતાં અવ્યાખ્યાધસુખના માર્ગને પ્રવર્તાવનાર અરિહંત ભગવાનના નવ ચૈત્યો એટલે દહેરાસરો નવાં બંધાવ્યાં, અત્યંત આત્મલાદ કરનારી અને આત્મદશાના આદર્શભૂત એવી જિનેશ્વર ભગવાનની નવ પ્રતિમાઓ ભરાવી અને જશ અને કીર્તિની ધ્વજાની દખલ જેમાં ન રહે એવા પૂર્વના મહાપુરોહોએ કરાવેલા નવ ચૈત્યોના છબોંદારો કરાવ્યા. (આદિશબ્દના ઉપસદાણુથી નવ પ્રતિષ્ઠાઓ વિગેરે) નિધિ કરવા-દ્વારાએ શ્રી અરિહંતપદની આરાધના કરી વળી ભગવાન જિનેશ્વરની ધણા હાકમાડ સાથે રનાવપૂજન, પંચપ્રકારીપૂજન, અષ્ટપ્રકારીપૂજન, રાતર-પ્રકારીપૂજન, એકવીસપ્રકારીપૂજન, ત્રીસપ્રકારીપૂજન, એકસો આઠ પ્રકારીપૂજન વાવનું સર્વતોમુદ્રા નામની પૂજા કરીને શ્રી અરિહંતપદનું આરાધન કર્યું. (વર્તમાનમાં ઉત્થાપન કરનારાઓ અખંડ પુણ્યપ્રાપ્તારની મુર્તિરૂપ શ્રી અરિહંત ભગવાનની અરિહંતપદમાં આરાધના કરના અનેક પ્રકારની પ્રગણિત પૂજાઓ તે જાણાવે છે, પણ નવાં મંદિરો, નવી મુર્તિઓ, છબોંદારો અને પ્રતિષ્ઠાદિક વિધાનોને કરવાનું મૂવી જાણ છે અગર તેની તરફ

દુર્લ્લભ કરે છે પણ તે યૈશ્વાદિક કરાવવા રૂપ કાપે તરફ ઉજમણા કરનારાઓએ દુર્લ્લભ કરવું તે કોઈ પણ પ્રકારે વ્યાજબી નથી તપસ્વાના દિવસોમાં જ્યારે શીપાળ મહારાજ સરખા આરાધન કરનારાઓએ ધણી વખત આવી રીતે ક્યું, 'તો પછી તપસ્યા સંપૂર્ણ થયે તપસ્વાના નામે ઉધાપન કરનારાઓએ આ દહેરાસરો બંધાવવા આદિકની વિધિ ન સાચવવી તે કેઈપણ પ્રકારે શોભા બરેલું નથી)

શ્રીસિદ્ધપદને આરાધવાની રીત.

શ્રીજી સિદ્ધપદનું આરાધન તપસ્વાના દિવસોમાં શીપાળ મહારાજની રીતે કરે છે તે જોઈએ :-

સિદ્ધાન્તિ પદિમાળ કારાણવૃથાનાવગમેદિં ।

ભગવત્પદ્મજાળેનં સિદ્ધપદારાધનં કુળદ્ ॥ ૧૧૭૧ ॥

શ્રીજી સિદ્ધપદના આરાધનની વખતે તે શીપાળમહારાજએ પ્રથમ અરિહંતપદનું આરાધન ક્યું તેવી રીતે શ્રી સિદ્ધભજવાનની પણ પ્રતિમાએ (મધ્યના મઢણથી આદિ અને અંતનું પણ મઢણ યાપ છે એ આપે તેમજ અપિચળક ચાત્રકારે લીધેલો દોવાથી સિદ્ધમહારાજના સ્વતંત્ર મંદિરો અને તેવા મંદિરોના છત્તીદારો તથા તેવા મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા વિગેરે પણ લેવાં) કરાવવી તે પ્રતિમાઓની તથા પૂર્વમહાપુરોએ કરાવેલી શ્રીસિદ્ધમહારાજની પ્રતિમાની અનેક પ્રકારે પૂજા કરવી તથા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાના સ્થાનોએ કે અન્ય સ્થાનોએ શ્રીસિદ્ધ ભજવાનને વંદનાદિક કરવાદારાએ તે સિદ્ધભજવાનમાં એકામપણે ચિત્તથી જે ખ્યાન કરવું તે કરવાપૂર્વક સિદ્ધભજવાનનું આરાધન ક્યું હતું. (અરિહંત ભજવાન ચરીરવાળા દોવાથી તેમની પ્રતિમા બનાવાય અને તેની પૂજા વિગેરે યાપ તે સ્વાભાવિક જ છે પણ સિદ્ધમહારાજ આરૂપી દોવાથી તેમની આત્મા દોલી જ નથી અને તેથી તેમની પ્રતિમા બનાવવાનો સંભવ નથી, તે પછી આ જગ્યાએથી રિચતિએ

પ્રતિમાદ્વારાએ સિદ્ધોની આરાધના અને જ કેમ ? આવી શંકા થાય તો તેના સમાધાનમાં સમજવાનું કે ત્રિજોકનાથ તીર્થ કર ભગવાન જન્મ પામે ત્યારથી વૃષભાદિક લાંછનવાળા હોય છે, અને તેથી તે તીર્થ કર ભગવાનોની મૂર્તિઓ વૃષભાદિક લાંછનવાળી હોય. અર્થાત્ જે મૂર્તિને વૃષભાદિક લાંછન હોય તે મૂર્તિ ભગવાન અરિહંતદેવની સમજવી, અને જે મૂર્તિ વીતરાગતાના ભાવને ધારણ કરવાવાળી છતાં વૃષભાદિક ચિહ્નવાળી ન હોય તેને સિદ્ધભગવાનની મૂર્તિ સમજવી. ત્રિજોકનાથ તીર્થ કરોની મૂર્તિઓ સમવસરણની અવસ્થાને ઉદ્દેશીને થતી નથી, કેમકે તેવી અવસ્થાને ઉદ્દેશીને જે અરિહંત ભગવાનોની મૂર્તિઓ પર્યંકાસન કે કાયોત્સર્ગ આસનની ન હોય, પણ સિંદાસન (ખુરસી ઉપર બેસવાના જેવા આસન)વાળી હોય, તેમજ સમવસરણની વખતે તીર્થ કર મદારાગ્નઓની યોગમુદ્રા હોવાથી તેમની મૂર્તિઓ પણ યોગમુદ્રાવાળીજ કરવી પડે, પણ ભગવાન અરિહંતોની મૂર્તિઓ તેઓથીના છેલ્લા નિર્વાણકલ્યાણકને ઉદ્દેશીને થતી હોવાથી, વળી તેમનું તે સ્વરૂપ તત્ત્વદષ્ટિએ પરમ આરાધ્ય હોવાથી અને ભગવાન તીર્થ કરોના નિર્વાણકલ્યાણકે પર્યંકાસન અને કાયોત્સર્ગ આસનેજ થતાં હોવાથી ભગવાન ગિનેશ્વરની મૂર્તિઓ પર્યંકાસન અને કાયોત્સર્ગ આસનેજ હોય છે, જ્યારે ભગવાન સિદ્ધમદારાગ્નની મૂર્તિ સિદ્ધમદારાગ્નઓનું સિદ્ધદશા પામતી વખત એકપણ આસન નિયમિત હોય એવો નિયમ ન હોવાથી કોઈ પણ આસને સિદ્ધ ભગવાનની મૂર્તિ થઈ શકે, પણ વીતરાગતા સિવાય તો કોઈપણ જીવ સિદ્ધિપદને પામી શકતો નથી, માટે વીતરાગભાવનો દર્શક આકાર તો તેમાં પણ હોવો જોઈએ, બીજી એક વાત એ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે અરિહંતપદની આરાધના વખતે જે કે એકાગ્રપણે ધ્યાન કરનારાઓએજ આરાધના કરવાની છે છતાં અરિહંતપદની આરાધનામાં તે વિશેષજ નહિ આવતાં આવી સિદ્ધપદની આરાધનામાં એકાગ્રમનપણું કરવાનું જરૂરનું છે તેનો અર્થ એજ હોઈ શકે કે અરિહંતપદને આરાધન કરવાનું કરવું જે કોઈનું હોય તો તે માત્ર ભગવાન અરિહંતોએ સિદ્ધદશાની

શાસનના સર્વ સત્યપીઠ આચાર્યભગવતે દર્શાવેલ હોય છે, અને તેથી ભગવાન જિનેશ્વરઆદિના મિત્રદ્વંદ્વતિના કાળમાં જેમ તેઓશ્રીની પ્રતિમા-
દિક્કારાએજ ઉપાસના કરી આરાધના થાય છે, અર્થાત્ જે અરિહંત
ભગવતેની મૂર્તિ માનવામાં ન આવે તો અરિહંતભગવતેનું આરાધન,
અરિહંત ભગવતેની દ્વંદ્વરીના વખતમાંજ બને, અને તેથી તીર્થ કરનામ
જેમ ઉપાજ્ઞેન કરવાના કારણેજ અરિહંતાદિ વીસ પદોનું આરાધન
અરિહંત ભગવતે વિચરતા હોય ત્યારેજ બને, પણ અરિહંત ભગવાનેનું
વિચરવાપણું ન હોય ત્યારે ન તો વીસરયાનકની આરાધના થાય, અને તે
વીસરયાનકનું આરાધન નહિ થવાથી કેઈ પણ કૃત્ત્વ તીર્થ કરે ભગવાનની
વિદરમાન દશા સિવાય તીર્થ કરપણું બાંધી શકે નહિ, અને એમ બનવું તે
કેઈવળ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ નથી, અને તેથી અરિહંત ભગવાનેનું
આરાધન, તેમની વિદરમાન દશા હો કે નિર્વાણ દશા થઈ ગયું હો તો
પણ તેમની મૂર્તિદ્વારાએ બની શકે છે, અને તેથીજ શાખ્યકાર મહારાજ
શીજિનેશ્વર મહારાજના વિરહે જિનમિત્રની કરાતી સેવા, સફળતાવાળી છે
એમ ૨૫૪ અક્ષરોમાં જણાવે છે, પરંતુ આચાર્યભગવતેની વિદરમાન
દશા સિવાયનું શાસનજ હોય નહિ એ વસ્તુ આમળથી સિદ્ધ હોવાથી
આચાર્યભગવતેની આરાધના સાક્ષાત્ આચાર્યભગવતેની એટલે જાવ

મહારાજ સાજા હોય ત્યારે ભક્તિ, બહુમાન અને વંદનનો વિધિ જાળવી જાય, અને આચાર્ય મહારાજની ગ્લાનદશા હોય ત્યારે વૈયાટ્સાદિક કાર્યોમાં હાજર રહી સેવા પણ બજાવે, છતાં તેઓ આચાર્ય ભગવાનની શુશ્રૂષા એટલે જિનભગવાનની વાણીરૂપ દેશનાને સાંભળવા ભાગ્યશાળી ન થાય તો તે મનુષ્યો શાસ્ત્રના તત્ત્વજ્ઞાનને પામવા પાપની પ્રવૃત્તિઓને રોકવા, બાંધેલા કમંડૂપી કચરાને કાઢી નાખી ઉત્તરોત્તર ક્ષણરૂપે પ્રાપ્ત થતો જે મોક્ષ તે મેળવવાને ભાગ્યશાળી થતા નથી, અને તેથી તેઓ આચાર્યપદના આરાધનનું મુખ્ય ક્ષણ નિકટપણે મેળવવા ભાગ્યશાળી બનતા નથી, તેમ અહીં મહારાજ શ્રીપાળનું થતું નથી, પણ તેઓ તો ભક્તિ, બહુમાન અને વૈયાટ્સના ઉદ્ધમની માફક આચાર્યભગવંતોની દેશના સાંભળવામાં તત્ત્વગ્રાહીપણારૂપ પરમ શુશ્રૂષાના વિધાનમાં અત્યંત નિપુણતા ધારણ કરી આચાર્યપદનું આરાધન કરે છે.

આચાર્યભગવંતની પ્રતિમા સંબંધી વિચાર.

આ રથાને એ સવાલ જરૂર થશે કે મંથકાર મહારાજે અવ્યાબાધ અક્લંક ધર્મના દેશક ભગવાન અરિહંતોની, તેમજ સર્વકાળ, સર્વ બાધાએ મુક્ત અને સંપૂર્ણ જ્ઞાનાદિકે કરી, સર્વકાળ સંપૂર્ણ રહેવાવાળા, અર્થાત્ 'કાલો દિ સર્વેનશકઃ' એ જગતના 'કાલ સર્વનું' બદાણ કરનાર છે' એવા નિયમનું નિમંત્રણ અનિયમિત કરી દેનારા ભગવાન સિદ્ધ-પરમાત્માનું આરાધન જળાવતાં તેઓની ભૂતિ અને તેની ભક્તિ નિગેરે કરવા દ્વારાએ આરાધના જળાવી છે, તો પછી આ તીર્થંકર મહારાજના પ્રતિનિધિ અને શાસનના સત્તાપ્રીય એવા આચાર્ય મહારાજના પ્રતિનિધિ અને શાસનના સત્તાપ્રીય એવા આચાર્ય મહારાજની આરાધના તેમની પ્રતિમા અને પૂજનદ્વારાએ કેમ જળાવી નથી? આવી શંકા થવાનો જો કે સંભવ છે, પણ તે અરથાને છે. પ્રથમ તો આચાર્યભગવંતોની વિશ્વમનના સિવાયનું જૈનશાસનજ્ઞ માનવાની શાસ્ત્રકારો ના પાડે છે, એટલે કે જૈનશાસનમાં સર્વકાળે ભગવાન તીર્થંકરના પ્રતિનિધિ અને

શાસનના સર્વ સત્તાધીશ આચાર્યભગવતો દ્વાતજ હોય છે, અને તેથી ભગવાન જિનેશ્વરઆદિના જિનદ્વાતિના કાળમાં જેમ તેઓથીની પ્રતિમા-
દિક્કારાએજ ઉપાસના કરી આરાધના થાય છે, અર્થાત્ જે અરિહંત
ભગવતોની મૂર્તિ માનવામાં ન આવે તો અરિહંતભગવતોનું આરાધન,
અરિહંત ભગવતોની દ્વાજરીના વખતમાંજ બને, અને તેથી તીર્થ કરનામ
ગોત્ર ઉપાજન કરવાના કારણમૂલ અરિહંતાદિ વીસ પદોનું આરાધન
અરિહંત ભગવતો વિચરતા હોય ત્યારેજ બને, પણ અરિહંત ભગવાનોનું
વિચરવાપણું ન હોય ત્યારે ન તો વીસરયાનકની આરાધના થાય, અને તે
વીસરયાનકનું આરાધન નહિ થવાથી કોઈ પણ જીવ તીર્થ કર ભગવાનની
વિહરમાન દશા સિવાય તીર્થ કરપણું બાધી શકે નહિ, અને એમ બનવું તે
કોઈપણ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ નથી, અને તેથી અરિહંત ભગવાનોનું
આરાધન, તેમની વિહરમાન દશા હો કે નિર્વાણ દશા યદ્યપિ ગ્રંથ હો તો
પણ તેમની મૂર્તિદ્વારાએ જતી શકે છે, અને તેથીજ કાશ્યપકાર મહારાજ
શીજિનેશ્વર મહારાજના વિરહે જિનજિંબની કરાતી સેવા, સૂચતાવાળી છે
એમ સ્પષ્ટ અક્ષરોમા જણાવે છે, પરંતુ આચાર્યભગવંતોની વિહરમાન
દશા સિવાયનું શાસનજ હોય નહિ એ વસ્તુ આગળથી સિદ્ધ હોવાથી
આચાર્યભગવંતોની આરાધના સાક્ષાત્ આચાર્યભગવંતોની એટલે કાવ
આચાર્યોની આરાધનાદ્વારાએજ જણાવી અને તેથી ભગવંત અરિહંતોની
આરાધના તેમના વિરહને અંગે મૂર્તિદ્વારાએ અને ભગવાનનું સિદ્ધમહા-
રામઓની આરાધના અરૂપી દશા હોવાથી કેવળ સિદ્ધભગવાનની મૂર્તિદ્વારાએ
જણાવી, પણ આચાર્ય ભગવંતોની આરાધના તેમની મૂર્તિદ્વારાએ
જણાવી નથી, વળી એ વાત પણ ખ્યાનમાં રાખવાની છે કે આચાર્ય
મહારાજની દ્વાતિમાં અંશે પણ તેમનાં ભક્તિ-જગુમાન; વેશવચ્ચ અને
શુશ્રૂષા નહિ કરવાવાળા છતાં 'મરી ધોડીનું જલુમ્મ શાય' તેની માફક
અમુક કાળ કરી મયેલ આચાર્યના તેમની પ્રતિમાદિ સ્થાપના દ્વારાએ
આચાર્યસ્થાપનાના ભક્તિ જતી વતમાન કાવચાચાર્યની ભક્તિથી બેનસીજ
રહી તેમાં પોતે મગરૂપી માને છે, તેવો વખત -----

સ્થાપનાચાર્યનું સામ્રાજ્ય ફેલાવાનો વખત ન આવે તેને માટે પણ આચાર્યપદની આરાધના સાક્ષાત્ ભાવાચાર્યના ભક્તિ, બહુમાન આદિ-
 દ્વારાએ જણાવી પણ સ્થાપનાચાર્ય એટલે આચાર્યની મૂર્તિ કે અન્ય
 સ્થાપના દ્વારાએ ભક્તિ, બહુમાનાદિ સાચવવાથી આચાર્યની આરાધના
 જણાવી નથી. વળી એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે જેમ
 વર્તમાનકાળમાં ભાવ-આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પદરથો કે પોતાના વડીલો
 વિષમમાન છતાં અને તેઓને તે તે પદને લાયક ગુણવાળા છે એમ માનવા
 છતાં સાધુ, સાધ્વીના સમુદાયોમાં ભિન્નભિન્ન સ્થાપનાચાર્ય રાખવાની
 પ્રવૃત્તિ હોવાથી રત્નાધિક એટલે પોતાથી પહેલી વડીલીક્ષાવાળા, ગુરુ-
 મહારાજ, પદરથો કે આચાર્યાદિકોની સમક્ષ કાર્મણ્ય આવશ્યક પ્રતિ-
 લેખનાદિ નિલક્ષિયા કરવાનું પણ કર્તવ્ય છે એમ માનવા તયાર થતું
 નથી, અને તે તે પ્રતિદિનક્રિયાઓ સાક્ષાત્ ભાવાચાર્યાદિ પાસે
 ન કરતાં માત્ર સ્થાપનાચાર્ય પાસે કરી સાધુ, સાધ્વી જેવા ઉત્તમ
 જીવોપણ પોતાને કૃતાર્થ માનવા તૈયાર થાય છે, તેવી અવિધિના
 અનુમોદન કરનારા શાસ્ત્રકારો અને નહિ અને સ્થાપનાચાર્યઆદિ
 દ્વારાએ ભાવાચાર્યાદિક પાસે થતી ભાવભીની ક્રિયાનો બેદ યદ્ય જન્ય
 નહિ માટે પણ શાસ્ત્રકારે આચાર્યપદની આરાધના તેમની પ્રતિમા-
 દ્વારાએ ન જણાવી હોય તે સ્વાભાવિક છે. વળી એ વાત પણ ધ્યાનમાં
 રાખવાની છે કે અરિદ્ધંત અને સિદ્ધમહારાજની આરાધના તેઓ અને
 તેઓની મૂર્તિદ્વારાએ શ્રીચતુર્વિંધસકલસંઘે એક સરખી રીતે કરવાની છે,
 ત્યારે આચાર્યપદની તેમની સ્થાપનાદ્વારાએ આરાધના આવશ્યકઆદિ
 ક્રિયાદ્વારાએ શાસન સત્તાધીશ આચાર્યએજ માત્ર કરવાની છે અને
 બાકીના શ્રી ચતુર્વિંધ-સંઘે તો આચાર્યપદની આરાધના ભાવાચાર્ય પાસે
 જ પ્રતિક્રમણુઆદિ ક્રિયા કરીને કરવાની છે, અર્થાત્ સકલઆચાર્ય પદના
 આરાધકોને આચાર્યની સ્થાપનાનો કે તેની આગળ પ્રતિક્રમણુઆદિ
 ક્રિયા કરી તેમને આરાધવાનો માર્ગ જ શાસ્ત્રકારોને હિંદુ નથી તો પછી
 ત્રીજા આચાર્યપદના આરાધનમાં આચાર્ય ભગવાનોની મૂર્તિઆદિદ્વારાએ
 આરાધના જણાવે જ કેમ ?

આચાર્યની સ્થાપનાનું જ ઈત્વરિકપણું હોય.

વળી એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે અરિહંત ભગવાન અને સિદ્ધપરમાત્માની સ્થાપના યાવત્ દ્રવ્યભાવિની એટલે જ્યાં સુધી તે મૂર્તિમાં તે તે મૂર્તિપણું રહે ત્યાંસુધી રાખવાની હોય છે, ત્યારે આચાર્ય ભગવતોના વિરહે કથયિત્ કરાતી આચાર્યભગવતોની ઈતર લેહોદ્ધારાએ સ્થાપના તે માત્ર ક્રિયાકાળ પૂરતી જ હોય છે. અર્થાત્ અરિહંત ભગવાન અને સિદ્ધપરમાત્માની આરાધના તેમની મૂર્તિદ્વારાએ વારંવાર થાપડિયાપવાળી રહેતી નથી, પણ બાવાચાર્ય આદિઓની સ્થાપના દ્વારાએ થતી આરાધના વારંવાર થાપડિયાપવાળી હોય છે, માટે પણ આચાર્યપદની આરાધનામાં તેમની મૂર્તિદ્વારાએ તેમની આરાધના જણાતી નથી.

કલ્પિતઆદિથી જ આરાધનાની યોગ્યતા.

વળી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જ્યારે શાસ્ત્રકાર મહારાજે આચાર્યવિક પદોની મૂર્તિદ્વારાએ આરાધના ન જણાવી અને સાક્ષાત્ આચાર્ય એટલે બ્રાહ્મચાર્યોની આરાધના જણાવી તો પછી વર્તમાનકાળમાં જેઓ બ્રાહ્મચાર્યની આરાધનાથી વિમુખ રહે છે તેઓ માત્ર 'મયો ભાવરિષાળ' પદ ગણીને પોને આચાર્યપદની આરાધના કરી એમ માને છે, અને તે માન્યનાથી કુતાર્ય થાય છે તે કેવી ભારે બ્રૂલ કરે છે? જ્યારે શાસ્ત્રકાર મહારાજે આચાર્ય મહારાજની પ્રતિમાદ્વારાએ પણ આરાધના નથી જણાવી, પણ સાક્ષાત્ આચાર્યની જ કલ્પિત, બદ્ધમાન આદિદ્વારાએ આરાધના જણાવી છે અને લેહોદ્ધારે તે આચાર્યના ચદમાત્રને નમરકાર કરી આચાર્યપદની આરાધનાને સતોષ માને છે તો પછી આચાર્યની પ્રતિમાદ્વારાએ આચાર્યની આરાધના જે આ શાસ્ત્રકારે જણાવી દોત તો તે વર્તમાન-કાળના કલ્પિત અને બદ્ધમાનપદની આરાધના માટે બાવાચાર્યના

ભક્તિ, ગદુમાન અને વેચાવચ્ચાદિ કરવાં તો દૂર રહ્યાં પણ વંદન કરવાને ભાવાચાર્યનો ભેટો પણ કરત નહિં અને પોપટ-અથરે અથરે રામ-કે રામકી મૂર્તિ પર વિષ્ટાનાં ઉખાણા ચરિતાર્થજ કરત.

આચાર્યની પ્રતિમાદ્વારા આરાધના કેમ નહિ ?

વળી એ પણ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે અરિહંત ને સિદ્ધ પદની આરાધનામાં પ્રતિમા ભરાવવી, પૂજન કરવી, વંદન કરવું અને ધ્યાન કરવું એ વિધાન તરીકે જાણીશ્યું છે, ત્યારે આચાર્યપદની આરાધનામાં પ્રતિમા કરાવવી પૂજન કરવી કે ધ્યાન કરવું વિગેરે શુશ્રૂષાના વિધાનો લીધેલાં નથી, તેજ સ્પષ્ટ કરે છે કે આચાર્યપદનું આરાધન કરનારાએ સાક્ષાત્ આચાર્યનું ભક્તિ, ગદુમાન આદિ કરવું તોજ આરાધન ગણાય અર્થાત્ અરિહંત ને સિદ્ધપદની આરાધનામાં જેવી પ્રતિમાદ્વારાએ આરાધના કરવામાં સાધનતા ગણી આશાતના વર્જન માન્યું છે તેવી રીતે આચાર્યદિક પદોમાં નથી માન્યું તેમાં એ પણ તત્વ હોય કે એક દોત્રમાં જેમ સર્વકાળે તીર્થ કરે છે તેમ નથી તેમ અનેક તીર્થ કરે પણ એકી કાળે હોતા નથી, પણ આચાર્યો સર્વદા નિયમિત હોય છે, અને એકેક દોત્રે અનેક ભાવાચાર્યો દોતાનો સંગત છે. છતાં જે ઈતર ભાવાચાર્યોની અવગા ન દોત્ર તો કોઇપણ એક ભાવાચાર્યના ભક્તિ, ગદુમાન આદિથી આચાર્યપદનું આરાધન થઈ શકે છે. એટલે કે આચાર્યના શુશ્રૂષાએ એકપણ ભાવાચાર્યનું આરાધન અદીદીપમાં રહેલા સકલ ભાવાચાર્યના આરાધનરૂપ છે, અને એકપણ ભાવાચાર્યની અવગા કે અગદુમાન કરવાં ને સકલ જગતના ભાવાચાર્યની અવગા અને અગદુમાન કરવા જેવાં નુકરણકારક છે, અને તેથીજ સાત્ત્વકારો કહે છે કે, - 'નમઃ કમ પૂજ્યમિદમ મર્ત્ય ને પૂજ્યા દીર્ઘ' અર્થાત્ એક ભાવાચાર્યની પૂજન કરવાથી સકલ જગતના ભાવાચાર્યનું પૂજન થાય છે. અર્થાત્ ભાવાચાર્યના વંદન, ગદુમાન આદિ દ્વારાએ સાક્ષાત્ સર્વ ભાવાચાર્યોનાં ભક્તિ, ગદુમાન આદિનું કૃપા પ્રાપ્ત કરી

ચકાવ છે, ત્યારે આચાર્યની પ્રતિમા દોષ તો તે પ્રતિમાદ્વારાએ તો તે પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલા આચાર્યનીજ મુખ્યતાએ આગધના થાય છે, અને તેથીજ કોઈપણ ચૈત્યમાં મૂલનાયકશરૂપ પ્રતિમાનું ચૈત્યવંદન કર્યા પછી, જા' કિ'ચિં કહીને બીજી પ્રતિમાએનું વંદન કરવાનું જુદું સ્વરૂપ કહેવાનું રહે છે. અર્થાત્ પ્રતિમાદ્વારાએ થતી આરાધનાથી કેવળ તેજ પ્રતિમા (નહિ કે તેમની પણ બીજી પ્રતિમા) અને તેમાં પ્રતિષ્ઠિત થએલોજ ભાવનિરૂપો માત્ર આરાધ્ય થાય છે જ્યારે ભાવનિરૂપાના આરાધનથી સર્વ ભાવનિરૂપાનું આરાધન થઈ જાય છે આવાજ કારણથી શકેદ મહારાજે વચ્ચે નામના આવકને ભગવાન મહાવીર મહારાજની પ્રતિમાની પૂજા કરવા જતાં સાક્ષાત્ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજને છદ્મરૂપણમાં કાઢિસગ્ગ ખ્યાને રહેલા દત્તા, તેમની ભક્તિ, બદ્ધમાન, પૂજા કરવા પ્રેરણા કરી.

સિદ્ધમહારાજ શ્રીમદ્દલીનાથજીની પૂજા કરતાં

છદ્મરૂપ ભગવાન મહાવીરની પૂજા કેમ ?

આ ઉપરથી સમજી ચકાશે કે જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામી, તીર્થ પ્રવર્તાવી, મોક્ષને પામેલા એવા મહાવીર ભગવાનની પ્રતિમા કરતાં કેવળજ્ઞાન નહિ પામેલા, હજુ તીર્થ જોણે પ્રવર્તાવ્યું નથી, અને મોક્ષ મેળવ્યો નથી એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજની અધિકતા જણાવી, તો પછી આચાર્યની પ્રતિમા કરતાં ખુદ ભાવાચાર્યની આરાધના અત્યંત અધિક દોષ એ રવાભાવિકજ છે. શાસ્ત્રકાર મહારાજે આચાર્યવંદના આરાધનના વિધાનમાં વંદનનો સિધ્ધિ પ્રથમ નહિ જણાવતાં પ્રથમ ભક્તિ અને બદ્ધમાન જણાવ્યાં તેથી એમ સૂચિત થઈ શકે કે આરાધન કરનાર મનુષ્ય અરિદંત ભગવાન અને સિદ્ધમહારાજની પૂજા-આદિકની માફક આચાર્યભગવંતના ભક્તિ અને બદ્ધમાન અત્યંત જરૂરી આદરવા જોઈએ, અને એજ સૂચના જો વ્યાજબી મણીએ તો એમ કહેવું જોઈએ કે ભક્તિ, બદ્ધમાનનું કર્તવ્ય આચાર્યદ્વારાએજ બજાવી ચકાવ.

પ્રતિમા પધરાતી, તેમની જને જાણુએ સર્વમાન્ય એવા આચાર્યોની પ્રતિમાઓ પધરાતી સાસનસ્તંભ એવા આચાર્ય મહારાજાઓની અવસ્થા કરવામાં પણ પાડી પાડી કરતા નથી. વળી કેટલાકો મસ્જીદ અને મંત્રાલય કદામદમાં એટલા જણ મસ્ત દોષ છે કે ત્રિલોકનાય તીર્થ"કર ભગવાન કે સિદ્ધ પરમાત્માની મૂર્તિ ભગવાનો ઉપદેશ જિંદગીમાં એક વખત પણ ન આપે, અને પોતાના મસ્જીદ કે મંત્રાલય વધારનાર કે ઘણનાર ગુરુની મૂર્તિઓ દરેક ચોમાસે અને દરેક રથાને ભગવાના અને પધરાવના જ જાણ આ સર્વનું પરિજ્ઞાન એ આત્મનું છે કે શાસ્ત્રાનુસારી શ્રદ્ધાચળ સાસનપ્રેમીઓને તે વાત ઉત્તમની પ્રશંસા કરનારા અને ભગવાનના માત્રને હાથવનારાની પંચાતને સીધે શુદ્ધ દેવ અને શુદ્ધ ગુરુની પ્રતિમાઓની વંદનાઆદિક વિધિથી વચિત રહેતું પડે છે, આ રથોએ એ પણ ખ્યાન રાખવાનું છે કે જૈન માત્રને વંદના કરવા લાગે એવા ભગવાન જિનેશ્વરના મંદિરમાં તેવા ઉત્સુકભાઈઓની મૂર્તિઓ કે પાદુશાઓ રથપદમાં આવે તે પોતાના મસ્જીદને વંદ્ય છતાં પણ ધણા મસ્જીદનાઓને અવંદનીય દોષથી જિનેશ્વર ભગવાનના મંદિરમાં શુભ સંકલ્પનો નાશ થઈ અશુભ સંકલ્પનો પ્રસંગ લાવે છે.

ફાદા અને ઓર્ધ્વપેદાંટીગાદી પદ્યોદિય દુત્યાનો પ્રસંગ.

વળી આજકાલ તે ફાદા અને ઓર્ધ્વપેદાંટીગાદીને એટલો જણા માડરીઓ પ્રવાહ લાવ્યું અને આવકમાં પ્રવર્ત્યો છે કે ફાદપણ ચોમાસામાં ફાદપણ ઉપાશ્રયમાં લાવ્યું એમાસુ રહે ત્યારે એ ફાદાઓ અને ઓર્ધ્વપેદાંટીગાદીને જમાવ કર્યા સિવાય રહેતા નથી. તે ફાદાઓ અને ઓર્ધ્વપેદાંટીગાદીને અંગે પીસકોલી, ચકલી, કપૂતર વિગેરેના માળાઓ થઈ તેની અને તેના ઇડાઓની વિરાધનાથી કેટલી પદ્યોદિય દુત્યાઓ થાય છે, તેનો ખ્યાલ તે કદામદીઓ કે આમદમરતેને હોતો નથી. વળી ફાદાઓ અને ઓર્ધ્વપેદાંટીગાદીના રથાન રથાન પર જમાવ થવાથી ઉપાશ્રય, ઉપાશ્રય તરીકે ન રહેતાં માત્ર ચિત્રશાળાઓ જ જની જાય છે, અને

ઉપાધ્યાયપદનું આરાધન સ્થાનદાનથી કેમ ?

તેમાં પણ મન્થના સાધુઓનું પાસનપોષણનું મુખ્ય કામ ઉપાધ્યાય મહારાજનું જ હોય છે. તેને અનુસરીને તો ધણી જગોપર કાસેમાં આચાર્યજીવરોને પણ એટલે મન્થની તપ્ત એટલે ચિંતાથી મુક્ત રજવામાં આવે છે, એટલું જ નહિ પણ તે મજનમિથી મુક્તપણું આચાર્યનો ગુણ મજાવે છે. એ ઉપરથી મજની ચિંતાનો ભાર ઉપાધ્યાયજી ઉપર હોય અને તેથીજ તેમના અધિકારમાં ભજનારને અગે પણ સ્થાનાદિક આપવાથી ઉપાધ્યાયપદનું આરાધન ગણ્યું હોય. તે સ્વાભાવિક છે વળી ઉપાધ્યાયપદના સહદાર્થમાં ભજાવવાનો અર્થ આવતો હોવાથી ભજનાર અને ભજાવનાર બંનેને સ્થાનાદિક આપવાથીજ ઉપાધ્યાયપદની આરાધના થાય એમ જે સામ્રિકાર જણાવે છે તે સર્વેમાં ચોખ્ખું છે. ઉપાધ્યાય મહારાજને વાચના, પૃચ્છનાદિથી સ્વાધ્યાય બારે અંગેનો કરવાનો હોય છે, અને વાચના પૃચ્છનાદિ સ્વાધ્યાય તો ભજનારના સહભાવે જની શકે, માટે ભજનારની ભક્તિદ્વારાએ ઉપાધ્યાયપદની આરાધના જણાવેલી છે કે અચન અને વસ્ત્રાદિકની પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ ઉપાધ્યાય જે અસ્વાધ્યાય ગદિત ન હોય કે સ્વાધ્યાયમાં વ્યાધાત કરનારા ભેદોથી હજાએતો હોય તો તેમાં સ્વાધ્યાય કરી કે કરાવી શકતો નથી. અન્ન અને વસ્ત્રાદિકના દાનને દેવાવાળા સ્થાન સ્થાન મળે અને તે ગરીબો પણ દર્દી શકે, પણ પૂર્વે જણાવેલા ગુણવાળા સ્થાનને દેનારા ધનુ ઓછાજ ભાગ્યશાળીઓ હોય, માટે સામ્રિકારે પડેલા સ્થાનપદ ઉપાધ્યાયના દાનને માટે જણાવ્યું છે.

આરાધના માટે અશન-વસ્ત્રાદિકનું દાન.

જે કે સ્થાન (ઉપાધ્યાય) અનુકૂળ મળ્યા છતાં પણ ભજનાર અને ભજાવનાર બંનેને અચન અને વસ્ત્રાદિકની જરૂરીયાત ઓછી રહેતી નથી કે મરી જતી નથી, માટે તે ભજનાર અને ભજાવનારને અચન

ત્રિવિદ્યાનામાં જગા પૂરાઈ જતાં નવા આવનારના નવા ફેરફારોને અંગે ઘણી વખતે મૂળતું પરાવર્તન થાય છે અને તેમાં ઝગડાઓનું ઝાડ ખડું થાય છે એ વાત વાચકવર્ગની બાહ્ય ગહાર તો નથી જ, માટે વર્તમાન જમાનામાં તીર્થંકર ભગવાનના મંદિરમાં કે ઉપાશ્રયમાં તેવી ફેરફારો કે ઓર્થક્ષયેષ્ઠ નિંદાની અથવા મૂર્તિઓની ધમાકા ન કરતાં તે તરફ ભક્તિ ધરાવનારોએ પોતાને ઘેરે કે અલગ સ્થાને તે પધરાવવી એજ શ્રેયઃકર માર્ગ છે.

શ્રીઉપાધ્યાયપદની આરાધનાની રીતિ.

એવા ઉપાધ્યાયપદની આરાધના મહારાજ શ્રીપાળ કેવી રીતે કરે છે તે શાસ્ત્રકાર જણાવે છે—

ઠાણામણવસગાર્દ પઢંતપાઢંતયાણ પૂરંતો ।

હુવિદમસિ કુળંતો સવજ્ઞાયારાદળં કુળદ્ ॥૨૧૭૩॥

તે મહારાજ શ્રીપાળ આગમોને બાણનારા અને બાણાવનારાઓને સ્થાન (ઉપાશ્રય), આસન (સંચારીઆ વગેરે) અથવા બોજન અને કપડાં (વગેરે વસ્ત્રને પૂરતા તથા દ્રવ્ય અને લાવ અને પ્રકારની ભક્તિ કરતા ઉપાધ્યાયપદનું આરાધન કરતા હતા.

આચાર્ય-ઉપાધ્યાયની એકતા.

વાચકવર્ગને સારી રીતે માલમ હશે કે આગમોના નિર્મૂલિતઆદિ અર્થોના અધ્યાયનનું કામ આચાર્ય ભગવંતોનું છે, અને સકલ આગમોના મુળમૂત્રોનું અધ્યાયન કરાવવાનું કામ ઉપાધ્યાય મહારાજોનું છે. જો કે મૂલકાર મહારાજ સ્થાનાંગઆદિની અંદર આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય-પદનું અભેદપદ્ધતિ મૂલ્યવાદારાએ એક વ્યક્તિમાં પળ તે બે પદોના સંભવ મુશ્કિલ કરે છે, પણ તે ધર્મો આજી બાગે દોષ, ધર્મો બાગે તે અને પદને ધારવાવાળા અને મદાપુરો જુદા દોષ છે.

ઉપાધ્યાયજીનું આરાધન સ્થાનદાનથી કેમ ?

તેમાં પણ ગચ્છના સાધુઓનું પાસનપોષણનું મુખ્ય કામ ઉપાધ્યાય મહારાજનું જ હોય છે, તેને અનુસરીને તો ધણી જગોપર કાર્યોમાં આચાર્યભગવંતોને ગણુ એટલે ગચ્છની તપ્તિ એટલે ચિંતાથી મુક્ત ગણુવામાં આવે છે, એટલું જ નહિ પણ તે ગણુતપ્તિથી મુક્તપણું આચાર્યનો ગુણુ ગણાય છે, એ ઉપરથી ગણુની ચિંતાનો ભાર ઉપાધ્યાયજી ઉપર હોય અને તેથીજ તેમના અધિકારમાં બજુનારને અંગે પણ સ્થાનાદિક આપવાથી ઉપાધ્યાયપદનું આરાધન ગણુ હોય. તે સ્વાભાવિક છે. વળી ઉપાધ્યાયપદના શબ્દાર્થમાં બજુવવાનો અર્થ આવતો હોવાથી બજુનાર અને બજુવનાર બનેને સ્થાનાદિક આપવાથીજ ઉપાધ્યાયપદની આરાધના થાય એમ જે શાસ્ત્રકાર જણાવે છે તે સર્વથા યોગ્યજ છે. ઉપાધ્યાય મહારાજને વાચના, પૃચ્છનાદિથી સ્વાધ્યાય બારે અંગને કરવાનો હોય છે, અને વાચના પૃચ્છનાદિ સ્વાધ્યાય તો બજુનારના સદ્ભાવે બની શકે, માટે બજુનારની ભક્તિદ્વારાએ ઉપાધ્યાયપદની આરાધના જણાવેલી છે કે અચન અને વસ્ત્રાદિકની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ ઉપાધ્યાય જે અસ્વાધ્યાય રહિત ન હોય કે સ્વાધ્યાયમાં વ્યાધાત કરનારા લોકોથી દણુએલો હોય તો તેમાં સ્વાધ્યાય કરી કે કરાવી શકતો નથી. અન્ન અને વસ્ત્રાદિકના દાનને દેવાવાળા સ્થાન સ્થાન મળે અને તે ગરીબો પણ હર્ષ થકે. પણ પૂર્વે જણાવેલા ગુણુવાળા સ્થાનને દેનારા ધણુ ઓછાજ ભાવ્યછાળીઓ હોય, માટે શાસ્ત્રકારે પહેલાં સ્થાનપદ ઉપાધ્યાયના દાનને માટે જણાવ્યું છે.

આરાધના માટે અશન-વસ્ત્રાદિકનું દાન.

જો કે સ્થાન (ઉપાધ્યાય) અનુકૂળ મળ્યા છતાં પણ બજુનાર અને બજુવનાર બનેને અચન અને વસ્ત્રાદિકની જરૂરીઆત ઓછી રહેતી નથી કે મટી જતી નથી, માટે તે બજુનાર અને બજુવનારને અચન

તથા વસ્ત્રાદિક આપવાં તે પણ ઉપાધ્યાયપદની આરાધના રૂપે જ જણાવ્યાં છે. વળી માર્ગના પરિશ્રમથી થાકેલા અને ગ્લાન એવા જે પ્રકારના સાધુઓને છોડીને બાકીના બધા સાધુઓને અશન અને વસ્ત્રાદિનું દાન દેવામાં જે ફળ થાય તેના કરતાં આગમ એટલે શાસ્ત્રોત્તર અહણુ કરનારા એટલે ભણુનારાઓને જે અશન, વસ્ત્રાદિકનું દાન કરાય તેમાં અત્યંત ફળ છે એમ શાસ્ત્રકારો સ્થાન સ્થાન ઉપર જણાવે છે. આ ગાથામાં એક શબ્દ ખાસ ધ્યાન ખેંચનારો છે ને તે એ સ્થાન, અશન અને વસ્ત્રાદિકને દેનારા એમ નહિ કહેતાં પૂરનારા એમ જણાવ્યું છે. એ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે શ્રીપાળ મહારાજને ગામે-ગામ ઉપાશ્રયો કરેલા હોવા જોઈએ તથા ગામે ગામે, અને સ્થાને સ્થાને ભણુનાર અને ભણુવનાર યોગ્ય અશન અને વસ્ત્રાદિને પામે તેવી સગવડ કરેલી હોવી જોઈએ.

સ્થાનાશનવસ્ત્રાદિ પૂરવાનો પ્રભાવ.

વળી તે અશન અને વસ્ત્રાદિકને દેવામાં જરૂરીઆત ગણીને જ દેવું એમ શ્રીપાળ મહારાજને અંશે પણ હવું નહિ, પરંતુ દેવું એ જ જરૂરી છે એમ શ્રીપાળ મહારાજના મનમાં હોવાથી શાસ્ત્રકારો તેમને અશનાદિના પૂરનાર કહ્યા. ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે આરાધના કરનાર મનુષ્યો ગ્રાહકની ઇચ્છા કે જરૂરીઆતને ધ્યાનમાં નહિ લેતાં, પોતાને મળેલી વસ્તુનો આવી રીતે મહાપુરુષોને દાન દેવાદ્વારા એ જેટલો ઉપયોગ થાય તેટલો જ સફળ છે એમ માનનારો જ દેવો જોઈએ. જ્યાં-સુધી અંતઃકરણમાં સંપૂર્ણ ઉદારતાને સ્થાન મળ્યું નથી, અને પાપના કરતાં અધિક દેવાની પ્રવૃત્તિ જગતી નથી, ત્યાં સુધી આત્માની આરાધકતા થવી અસંભવિત નહિ તે દુઃસંભવિત તે જરૂર જ છે. વાગ્યોને યાદ રહે કે દાનને અંગે ચએલી સંકુચિત દષ્ટિથી જ મનમાનુષ્યોને મહારાજ શ્રેષ્ઠ કરનાં પણ ધણી મોટી સદ્ધિ મળ્યા છતાં તે સદ્ધિ મનમાનુષ્યોના ઉપજોગમાં આવી જ નહિ અને તે મનમાનુષ્યો માત્ર જાંઘરના પંદર-

ગીરની માફક ઝડિનો સંયમકાર દેવા સાથે રક્ષક રવી તેજ ઝડિના મમતને લીધે દુર્જિતિ પામ્યો. અર્થાત્ સંકુચિતદષ્ટિએ દેવાનું દાન આરાધકપણામાં ઉપયોગી થતું નથી એટલું જ નહિ પરંતુ ભવાંતરે પણ તે સંકુચિતદષ્ટિથી લીધેલા દાનના ફળ તરીકે ઝડિ મળે છે, પણ તેનો ભોગ યનો નથી અને તે દુર્ગાન આપનારી ઘર્ષ પાપ ઝડિ તરીકેજ પરમેશ્વરશાસનમાં પંકાય છે. પુણ્યઝડિ તરીકે તો તેજ અત્યશક્તિઓની ઝડિ ગણાય કે જેઓ સંકોચ વગર દાન દેવાવાળા દેવ અને તેજ દાનના ફળ તરીકે ખીળ ભવમાં અદગક ઝડિ સમૃદ્ધિ મળે અને તેનો પોતાના કુટુંબ કે શરીરમાં જે ઉપયોગ થાય તેને નિરર્થક ગણનાં ધર્મસ્થાનમાં દાનાદિદ્વારાએ તેનો યનો ઉપયોગજ સફળ છે એમ ગણવામાં આવે તો તેજ મનુષ્યોની ઝડિ તે પુણ્યઝડિ કહી શકાય અને આરાધક મનુષ્યને તેવી પુણ્યઝડિ જરૂર પ્રાપ્ત થાય છે, માટે શ્રીપાળ મહારાજને આરાધના કરી તેમાં શાસ્ત્રકારે 'દુર્ગતો' એટલે પૂરનાર એવો શબ્દ વાપરેલો છે, કેટલાકો ફક્ત માન તરફજ રૂચિ ધરાવનારા દોષ અણનાર અને ગણાવનારને માત્ર સ્થાન, ભોગ્યન અને વસ્ત્રાદિકનું જ દાન દેવાની ભુદ્ધિ ધારણ કરી આરાધના કરવા માગે છે, પણ મહારાજ શ્રીપાળની રિયતિ તેવી નથી, કિન્તુ તેઓ તો સ્થાન અણન અને વસ્ત્રાદિ સિવાયની પણ દ્રવ્ય અને અણદ્રવ્ય ક્રિયા કરીને ઉપાધ્યાયપદનું આરાધન કરતા હતા. (આ સ્થળે પણ ઉપાધ્યાયની પ્રતિમા નથી જણાવી તેને અંગે આચાર્ય-પદમાં જણાવેલી પ્રતિમાની હકીકતને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે)

શ્રાસાધુપદને આરાધન કરવાની રીત.

પાંચમા સાધુપદની આરાધના મહારાજ શ્રીપાળે કેવી રીતે કરી તે જણાવે છે:—

અભિવશ્નવં દનવમ્બોદિં અસળાદ્વચ્છિદ્ધિવાનેદિં ।

વૈભાવચ્છાદિં અ સાહુવયારાહ્નં કુળદ્ ॥૧૧૭૪॥

ગુણોની આરાધના થાય છે એમ માની પંચ પરમેષ્ઠી મહામંત્રી આરાધનામાંજ પોતાનું જોતપ્રોતપણું કરેલું છે.

ગુણીની આરાધનાની મુખ્યતા કેમ ? ગુણીની આરાધનાથી ગુણની આરાધના ને વિરાધનાથી વિરાધના કેમ ?

આવી રીતે ગુણીદ્વારાએ ગુણોની આરાધના જો કે થઈ શકે છે અને તેજ પ્રમાણે શાસનસેવકો પ્રવૃત્તિ કરે છે, તો પણ તેમાં ઉદ્દેશ અને શબ્દો ગુણીને કહેનારા હોવાથી તે ગુણીઓ સાક્ષાત્ વાચ્ય થઈ મુખ્યપદે આરાધ્ય ગણાય, અને ગુણોની આરાધના સાક્ષાત્ ઉદ્દેશ અને શબ્દથી વાચ્યપણામાં ન હોઈ ગૌણપણેજ ગણાય, માટે જેમ પંચ પરમેષ્ઠીસ્તવ વિગેરેમાં ગુણીની મુખ્યતાએ ગુણોની આરાધના કરાય છે તેમ નવપદના સમ્યગ્દર્શનાદિ પદોમાં ગુણોની મુખ્યતાદ્વારાએ ગુણીની ગૌણતા કરીને આરાધના કરાય તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી, જો કે ગુણો, ગુણી સિવાય ભિન્ન કે અન્યત્ર હોય જ નહિ, અને તેથીજ ગુણીઓની વિરાધનામાં જ ગુણોની વિરાધના, અને ગુણીઓની આરાધનામાંજ ગુણોની આરાધના ગણેલી છે, અને તેથીજ જ્ઞાનેશ્વર ભગવાન આદિની ભક્તિ કરનારાઓને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્તિ આદિ ફળો અને વિરાધના કરનારને દુર્લભજોધપણું આદિ દૂષણો થવાનું શાસ્ત્રકારો રચાન રચાન પર જણાવે છે, અને તેથી જ કુળ, ગણ અને સંધના પ્રત્યનીકાને દુર્લભજોધિ અને અનંત સંસારી થવાનું શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ સમગ્ર ગુણોને ગુણરૂપ માનવાવાળા છતાં પણ ગુણવાળા એવા એક પણ સુદેવને કુદેવ તરીકે માને કે સુગુરુને કુગુરુ તરીકે માને, તો ગાઢ મિથ્યાત્વ જાગ્રાવવામાં આવે છે એટલે સર્વે ગુણોના યત્ના આદરનું ફળ એકજ ગુણીના અનાદર કે અવજ્ઞા ભાવને લીધે નાશ પામી, સંસારની વૃદ્ધિ થવાને પ્રસંગ આવે છે, અને તેથી જ સર્વે ગુણોને અને ત્રીસ નીચું કરોને માનવાવાળા એવો ગોશાસી ફક્ત ભગવાન મહાત્મા મહારાજ રૂપી એકજ ગુણી-અર્થાત્તની વિરાધના કરવાથી અનંત સંસારને છિન્ન પામીને

કરનાર થયો, માટે ગુણોની આરાધના કરવાની ધર્મજાવાળા જીવોને એક પણ ગુણોનો અનાદર કરવો કે અવગણ કરવી પાસવેજ નહિ, અને આજ કારણથી પંચ પરમેષ્ઠીની અંદર ગુણોની આરાધનાનો જ ઉદ્દેશ રાખવામાં આવેલો છે, પણ ગુણોની આરાધના કરનાર મનુષ્યે તે ગુણોના ગુણોનું જાણીને અંતઃકરણમાં જોતજોત કરવું જ જોઈએ, તેજ માટે શ્રી સિદ્ધચંદ્ર એટલે શ્રી નવપદમાં અરિદંત મહારાજઆદિ ગુણોની માફક રૂપરૂપણે સમ્યક્દર્શનાદિ ગુણોનું આરાધન જુદું જણાવેલું છે. ગુણોનું દર્શન તથા જ્ઞાન પહેલાં યતાં હોવાથી અને ગુણોનું દર્શન અને જ્ઞાન પછી યતાં હોવાથી શ્રી સિદ્ધચંદ્ર એટલે નવપદમાં પહેલાં અરિદંત ત્રિભેરનાં પાંચ પદો કે જેમાં પહેલાં બે દેવતાત્વની અપેક્ષાના પદો છે, અને આચાર્યાદિ ત્રણ પદો ગુરુત્ત્વની અપેક્ષાવાળાં છે એમનું આરાધન જાણી, પછી સમ્યક્દર્શનાદિ રૂપ ધર્મ કે જે અરિદંતાદિમાં સંપૂર્ણપણે રહેલું છે અને તેથીજ તે અરિદંતાદિકની આરાધનાથી ગુણની આરાધના, ધર્મોની આરાધનાથી ધર્મની આરાધનાની માફક ધર્મ જન્ય છે, જતાં સમ્યક્દર્શનાદિની મુખ્યતા રાખી, તે સમ્યક્દર્શનાદિ રૂપી ગુણો કહો કે ધર્મો કહો, તેમનું આરાધન કરવા માટે ચાર પદો રાખેલાં છે અને તેની જોણાના છેલ્લા ચાર દિવસોમાં આરાધન કરવામાં આવે છે. ગુણોની આરાધનામાં શક્યતા, પણ ગુણોની આરાધનામાં અશક્યતા (ગુણોનીજ પદ્યપાસના).

અરિદંતાદિક પાંચે ગુણોપદો એટલે દેવ અને ગુરુના તત્વને આરાધવાનાં પદો છે, ત્યારે સમ્યક્દર્શનાદિ ચાર ગુણોપદો એટલે ધર્મના સ્વરૂપે રહેવાવાળાં એ પદો છે, એકંદર નવપદમાં પાંચ પદો દેવ અને ગુરુરૂપી ગુણોને આરાધવા માટે છે, ત્યારે સમ્યક્દર્શનાદિ ચાર એ ધર્મરૂપી ગુણોને આરાધન કરવા માટે છે, હવે આ વાત તો દરેકના ધ્યાનમાં છે કે ગુણોનું પ્રત્યક્ષ એટલું જાણું ઉપયોગી નીવડે છે કે સ્વનંત્ર રીતે, તેનું ચક્રણ, તેનો ત્યાગ તેને વંદન, તેને નમસ્કાર, તેની

તીર્થયાત્રાની વાર્ષિક કર્તવ્યતા.

શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે શાસ્ત્રકારોએ શ્રાવકોના વાર્ષિક કાર્યોને જણાવતાં જે ત્રણ યાત્રાઓ જરૂર કરવાની જણાવી છે, તેમાં આ રચાવરતીયની યાત્રા એ પણ યાત્રા કરવાનું જરૂરી કાર્ય છે એમ જણાવ્યું છે, અને શ્રીપાળચરિત્રને કરનારા શ્રીમાન રત્નશેખરમુનિજી પણ શ્રીપાળ મહારાજે કરેલી દર્શનપદની આરાધના જણાવતાં સારા તીર્થોની યાત્રા કરવાદ્વારાએ દર્શનપદનું આરાધન શ્રી શ્રીપાળ મહારાજે કર્યું એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે. આ તીર્થયાત્રા સંબંધી વિશેષ દ્રઢીકત શ્રીસિદ્ધચક્ર પાશ્વિક (વર્ષ ૬૪૫ ૧૦ના અંકો)માં આવી ગએલી છે, તેથી તે ઉપરથી તે વાંચી વિચારી લેવા ભલામણ કરવી યોગ્ય ગણીએ છીએ. દર્શનપદની આરાધનામાં શ્રીસંઘપ્રજ્ઞનો પ્રાત્ન.

ઉત્પત્તિ કરનાર ભૂમિ જો કોઈપણ હોય તો તે શ્રીસંધ્ય છે, અને અરિહંત ભગવાનાદિ ઉચ્ચતરપદો મેળવવાના કર્મો ને સાધનો આ શ્રીસંધના પ્રનાપથી જ મળી શકે છે. આ પ્રમાણે શ્રીસંધનો મહિમા શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલો તથા જગતમાં સર્વકાળ પ્રવર્તેલો હોવાથી શ્રીસંધની ઉત્તમોત્તમતામાં એ મન હોય નહિ એ સ્વાભાવિક છે, પણ હીરા, મણિ, મોતી વિગેરેની ઉત્તમતા તેના તેજ વિગેરેને આભારી હોય છે, તેવી રીતે આ શ્રીસંધની ઉત્તમતા સંસારસમુદયી પાર ઉતરવાના સાધનો ઉમાં કરવા, સાચવવા, જાળવવા અને ઝીંજવાને તેના સંસારસમુદયી તરવા માટે ઉપયોગ કરે તેવા સતત પ્રયત્નો કરવા તેમાં જ રહેલી છે, પણ જેમ તે હીરા વિગેરેના તેજાદિનો અગ્નિ આદિકના સંયોગે નાશ થયો હોય તો તે હીરા વિગેરેને કાલસા અને રાખોડાની રિયતમાં જવું પડે છે, તેવી રીતે શ્રીસંધ પણ જો સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોથી ખેદરહાર રહે તેનો જાગરો કરે તેનો લાભ થવા દે નહિ, લાભ થતો હોય તેમાં અંતરાય કરે, અવિધ્યમા પણ લાભ ન થાય તેવા પ્રતિબંધો કરે, યાવત્ ધર્મવિરોધી અને જૈનકામની જગમાં ધા કરવા તમાર થએલાઓના સાચમાં બળે તો તેવાઓને ભગવાન દરિદ્રસરિષ્ઠ વિગેરે જે બંધકર સર્પ, હાડકાનો દમતો વિગેરે ઉપનામો આપે છે, તેવા ઉપનામો આપવાની દુરજ પડે તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. બંધકર સર્પાદિકના ઉપનામો શાસ્ત્રનિરપેક્ષપણે વર્તનાર અને સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોનું દુર્લભપણું કરનાર વર્તેનેજ આપવામાં આવે તે સંક્રાંતિ સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોને સંભાળનાર, ઉત્પન્ન કરનાર, વધારનાર અને મદદ કરનાર શ્રીસંધને તો એક અંશે પણ તે ઉપનામો પોતાને લાગ્યાં છે એમ ધારવાની જૂઠ્ઠા કરવી નહિ.

પૂર્વધર ભગવાનેએ વળું વેસ શ્રીસંધ.

આ શ્રીસંધ પૂર્વધરેને પણ અસંત સ્તુતિપાત્ર હોવાથી આશ્ચર્ય ભગવાન દેવવાચક ગણિતોએ શ્રીનંદીસૂત્રમાં આ શ્રીસંધને પદ્ય, રથ, ચક્ર,

તીર્થયાત્રાની વાર્ષિક કર્તવ્યતા.

શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે શાસ્ત્રકારોએ શ્રાવણના વાર્ષિક કાર્યોને જણાવતાં જે ત્રણ યાત્રાઓ જરૂર કરવાની જણાવી છે, તેમાં આ રથાવરતીર્થની યાત્રા એ પણ યાત્રા કરવાનું જરૂરી કાર્ય છે એમ જણાવ્યું છે, અને શ્રીપાળચરિત્રને કરનારા શ્રીમાન રત્નશેખરચરિત્ર પણ શ્રીપાળ મહારાજે કરેલી દર્શનપદની આરાધના જણાવતાં. સારા તીર્થોની યાત્રા કરવાદ્વારાએ દર્શનપદનું આરાધન શ્રી શ્રીપાળ મહારાજે કર્યું એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે. આ તીર્થયાત્રા સંબંધી વિશેષ દષ્ટિકાં શ્રીસિદ્ધચક્ર પાક્ષિક (વર્ષ ૬૪૫ ૧૦ના અંકો)માં આવી ગયેલી છે, તેથી તે ઉપરથી તે વાંચી વિચારી લેવા લાભામણ કરવી યોગ્ય ગણીએ છીએ. દર્શનપદની આરાધનામાં શ્રીસંઘપૂજનો દ્વારો.

રથયાત્રા અને તીર્થયાત્રા દ્વારાએ શાસનની પ્રભાવના અને સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ તથા દૃઢતા કરીને જેવી રીતે દર્શનપદની આરાધના શ્રીશ્રીપાળ મહારાજે કરી તેવીજ રીતે શ્રીસંઘપૂજનદ્વારાએ દર્શનપદની આરાધના કરે છે, ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે જેવી રીતે અરિહંત મહારાજન અને સિદ્ધ પરમાત્મા વિગેરે પરમેશ્વરો શાસ્ત્રકારની દૃષ્ટિએ પૂજનનું સ્થાન છે એમ જણાવાય છે, તેવીજ રીતે શ્રીસંઘ પણ પૂજનનું સ્થાન છે એમ સ્પષ્ટપણે શ્રીરત્નશેખરચરિત્ર જણાવે છે. વિશેષમાં એ વાત ખ્યાલમાં રાખવાની છે કે અરિહંત ભગવાન વિગેરે જ્યારે સંસાર-સમુદ્રથી તરવાને માટે તૈયાર થયેલા છલોનેજ જ્યારે પૂજનનું સ્થાન છે ત્યારે શ્રીસંઘરૂપ સંસારસમુદ્રથી તરવાનું સાધન તો સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતરેલા ભગવાન શ્રીગિરોત્તરદેવને પણ નમસ્કારરૂપ પૂજનનું સ્થાન છે.

આગાનુસારી હોય તે શ્રીસંઘની પૂજ્યતા.

શ્રીસંઘની પૂજન સંબંધી મહત્તાનું વાર્તાનિકપાત્રું જણાવતાં શાસ્ત્રકારે સ્પષ્ટ કરે છે કે-સદૃશ જગતમાં પૂજ્ય એવા પંચપરમેશ્વરીની મુખ

ઉપત્તિ કરનાર જૂમિ જે કાર્કષણ દોષ તે તે શીસંધન છે, અને અરિહંત જગવાનાદિ ઉચ્ચતરપદો મેજવવાના કર્મો ને સાધનો આ શીસંધના પ્રતાપથી જ મળી શકે છે. આ પ્રમાણે શીસંધનો મદિમા શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલો તથા જગનમાં સર્વકાળ પ્રવર્તેલો દોષાથી શીસંધની ઉત્તમે-
ત્તમનામાં જે મત દોષ નહિ એ સ્વાભાવિક છે, પણ દીરા, મજિ, મોતી વિગેરેની ઉત્તમતા તેના તેજ વિગેરેને આભારી દોષ છે, તેવી રીતે આ શીસંધની ઉત્તમતા સંસારસમુદ્ધી પાર ઉતરવાના સાધનો ઉર્મા કરવા, સાચવવા, જીવિ કરવી અને બીજાઓ તેનો સંસારસમુદ્ધી તરવા માટે ઉપયોગ કરે તેવા સતન પ્રવર્તે કરવા તેમાંજ ગ્રંથેથી છે, પણ જેમ તે દીરા વિગેરેના તેજઆદિનો અગ્નિ આદિકના સંયોગે નાશ થયો દોષ તે તે દીરા વિગેરેને કાલસા અને રાખેકાની રિપ્તિમાં જડું પડે છે, તેવી રીતે શીસંધ પણ જે સંસારસમુદ્ધી તરવાના સાધનોથી બેદરકાર રહે તેનો જગદ્રા કરે તેનો સામ થવા દે નહિ, સામ થયો દોષ તેમાં અંતરાય કરે, ભવિષ્યમાં પણ સામ ન થાય તેવા પ્રતિજ્ઞાધી કરે, યાવત્ ધર્મવિરોધી અને જૈનશામની જડમાં ધા કરવા તંવાર થએલાઓના સાધમાં બળે તે તેઓએ જગવાનું દરિદ્રસુરિજ વિગેરે જે ભયંકર સર્પ, હાડકાનિ દમલો વિગેરે ઉપનામો આપે છે, તેવા ઉપનામો આપવાની ફરજ પડે તેમાં કાર્કિ આમય નથી. જામંકર સર્પાદિકના ઉપનામો શાસ્ત્રનિરપેક્ષપણે વર્તનાર અને સંસારસમુદ્ધી તરવાના સાધનોનું દુર્લભ-
પણું કરનાર વર્તનેજ આપવામાં આવે તે સમિતી સંસારસમુદ્ધી તરવાના સાધનોને સંજાળનાર, ઉપન કરનાર, વધારનાર અને મદદ કરનાર શીસંધને તે એક અંશે પણ તે ઉપનામો પેતાને લાગ્યા છે એમ ધારવાની ખૂસ કરવી નહિ.

પૂર્વધર જગવાનોએ વર્ણવેલ શીસંધ.

આ શીસંધ પૂર્વધરેને પણ અત્યંત સ્તુતિપાત્ર દોષાથી આવ્યાય જગવાનું દેવતાયક ગણિતએ શ્રીનંદીસૂત્રમાં આ શીસંધને પદ્ય, રચ, ચક્ર,

તીર્થયાત્રાની વાર્ષિક કર્તવ્યતા.

શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે શાસ્ત્રકારોએ શ્રાવણના વાર્ષિક કાર્યોને જણાવતાં જે ત્રણ યાત્રાઓ જરૂર કરવાની જણાવી છે, તેમાં આ સ્થાવરતીર્થની યાત્રા એ પણ યાત્રા કરવાનું જરૂરી કાર્ય છે એમ જણાવ્યું છે, અને શ્રીપાળચરિત્રને કરનારા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસુરિજી પણ શ્રીપાળ મહારાજે કરેલી દર્શનપદની આરાધના જણાવતાં. સારા તીર્થોની યાત્રા કરવાદ્વારાએ દર્શનપદનું આરાધન શ્રી શ્રીપાળ મહારાજે કર્યું એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે. આ તીર્થયાત્રા સંબંધી વિશેષ દષ્ટીકત શ્રીસિદ્ધચંદ્ર પાશિક (વર્ષ ૧૫૧૧ થી ૧૭૦૦ના અંકો)માં આવી ગયેલી છે, તેથી તે ઉપરથી તે વાંચી વિચારી લેવા ભલામણ કરવી યોગ્ય ગણીએ છીએ.

દર્શનપદની આરાધનામાં શ્રીસંઘપૂજનો ક્ષણો.

રથયાત્રા અને તીર્થયાત્રા દ્વારાએ શાસનની પ્રજાવના અને સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ તથા દૃઢતા કરીને જેવી રીતે દર્શનપદની આરાધના શ્રીશ્રીપાળ મહારાજે કરી તેવીજ રીતે શ્રીસંઘપૂજનદ્વારાએ દર્શનપદની આરાધના કરે છે, ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે જેવી રીતે અરિહંત મહારાજન અને સિદ્ધ પરમાત્મા વિગેરે પરમેષ્ઠીઓ શાસ્ત્રકારની દૃષ્ટિએ પૂજનનું સ્થાન છે એમ જણાવાય છે, તેવીજ રીતે શ્રીસંઘ પણ પૂજનનું સ્થાન છે એમ સ્પષ્ટપણે શ્રીરત્નશેખરસુરિજી જણાવે છે. નિર્ણયમાં એ વાત ખ્યાલમાં રાખવાની છે કે અરિહંત ભગવાન વિગેરે જ્યારે સંસારસમુદ્રથી તરવાને માટે તૈયાર થયેલા છતોનેજ જ્યારે પૂજનનું સ્થાન છે ત્યારે શ્રીસંઘરૂપ સંસારસમુદ્રથી તરવાનું સાધન તો સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતરેલા ભગવાન શ્રીજિનેશ્વરદેવને પણ નમસ્કારરૂપ પૂજનનું સ્થાન છે.

આદ્યાનુસારી હોય તે શ્રીસંઘની પૂજ્યતા.

શ્રીસંઘની પૂજન સંબંધી મહત્તાનું વાર્તાવિકાસનું જણાવતાં શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટ કહે છે કે-સકલ જગતમાં પૂજ્ય એવા પંચપરમેષ્ઠીની મુજબ

ઉત્પત્તિ કરનાર જૂમિ ને કોઈપણ હોય તે તે શ્રીસંધ્ય છે, અને અરિહંત જગવાનાદિ ઉચ્ચતરપદો મેળવવાના કર્મો ને સાધનો આ શ્રીસંધના પ્રતાપથી જ મળી શકે છે. આ પ્રમાણે શ્રીસંધને મહિમા શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલો તથા જગતમાં સર્વકાળ પ્રવર્તેલો હોવાથી શ્રીસંધની ઉત્તમેત્તમતામાં જે મત હોય નહિ એ સ્વાભાવિક છે, પણ હીરા, મણિ, મોતી વિગેરેની ઉત્તમતા તેના તેજ વિગેરેને આભારી હોય છે, તેવી રીતે આ શ્રીસંધની ઉત્તમતા સંસારસમુદયી પાર ઉતરવાના સાધનો ઉમાં કરવા, સાચવવા, જુદી કરવી અને યીજાએ તેનો સંસારસમુદયી તરવા માટે ઉપયોગ કરે તેવા સતત પ્રયત્નો કરવા તેમાંજ ગ્રહેલી છે, પણ જેમ તે હીરા વિગેરેના તેજ્યાદિનો અગ્નિ આદિકના સંયોગે નાશ થયો હોય તે તે હીરા વિગેરેને કોલસા અને રાખોડાની રિપતિમાં જવું પડે છે, તેવી રીતે શ્રીસંધ પણ જો સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોથી બેદરકાર રહે તેનો અગાડો કરે તેનો સામ થવા દે નહિ, સામ થતો હોય તેમાં અંતરાય કરે, જનિધ્યમાં પણ સામ ન થાય તેવા પ્રતિજ્ઞા કરે, યાવત્ ધર્મવિરોધી અને જૈનકોમની જડમાં ધા કરવા તૈયાર થએલાઓના સાધમાં જાળે તે તેવાઓને જગવાનું હરિભદ્રસ્મરિત વિગેરે ને ભયંકર સર્પ, દાડકાનો દગલો વિગેરે ઉપનામે આપે છે, તેવા ઉપનામે આપવાની દુરજ પડે તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી. ભયંકર સર્પોદિકના ઉપનામે શાસ્ત્રનિરપેક્ષપણે વર્તનાર અને સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોનું દુર્લભપણું કરનાર વર્ગનેજ આપવામાં આવે તે સંભળી સંસારસમુદયી તરવાના સાધનોને સંભાળનાર, ઉપન્ન કરનાર, વધારનાર અને મદદ કરનાર શ્રીસંધને તે એક અંશે પણ તે ઉપનામે પેતાને સાચાં છે એમ ખાસવાની જૂઠ કરવી નહિ.

પૂર્વધર જગવાન્યએ વર્ણવેલ શ્રીસંધ.

આ શ્રીસંધ પૂર્વધરેને પણ અસંત સુનિષાત્ત હોવાથી આચાર્ય જગવાનું દેવચાર્ય ગણિતએ શ્રીનંદીસત્રમાં આ શ્રીસંધને ૫મ, ૨મ, ૩મ,

નગર, મેરુઆદિ અનેક સારી ઉપમાઓથી સ્તવેલો છે, તથા લાઘ્યકા મહારાજા વિગેરેએ લગવાનું અરિહંત મહારાજથી બીજો નંબરે આરાધવા લાયક તરીકે ગણી બીજા નંબરે શ્રીસંઘની આશાતના વર્ણવાનું જરૂરી જણાવ્યું છે, અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે કે જેમ લગવા તીર્થ કરતી આશાતના કરનારો અનંત સંસાર રખડે છે તેવી રીતે શ્રીસંઘ (ત્રિનયનની) આશાતના કરનારો પણ અનંત સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે.

શ્રીસંઘપૂજની વાર્ષિક કર્તવ્યતા.

આ પૂર્વે જણાવેલ રીતિએ શ્રીસંઘનું પૂજ્યતમપણું હોવાથી દર્શનપદની આરાધનામાં તે શ્રીસંઘની પૂજાને જરૂરી સ્થાન મળે તેમાં આશ્ચર્ય નથી. વાર્ષિક કૃત્યોને જણાવનાર બીજા ગ્રંથકારો પણ ‘વૃક્ષવૃક્ષ સંઘચ્ચળ’ આ વાક્યથી દરેક વર્ષે આવકોને શ્રીસંઘની પૂજા કરવાનું કાર્ય ફરજિયાત છે એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે.

સામાન્ય રીતે આવકપણાને અંગે જ્યારે દરેક વર્ષે શ્રીચતુર્વિધ-સંઘની પૂજા કરવી એ જરૂરી કાર્ય તરીકે ગણાવ્યું હોય ત્યારે શ્રી નવપદના આરાધનને અંગે સમ્યગ્દર્શનપદ આરાધવાને માટે સંઘ-પૂજનનું કર્તવ્ય જરૂરી હોય તે સ્વાભાવિક છે. જો કે શ્રીસંઘની અંદર સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્સારિત્ર સર્વ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ કોટિના હોય છે, અર્થાત્ જઘન્ય, મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ કોટિના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્રથી રત્નત્રયીને મારણ કરનારો જ શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ હોય છે અને તેથી શ્રી ચતુર્વિધસંઘની પૂજા કર તેમના આત્મામાં નિહમાન એવા સમ્યગ્દર્શનાદિ ત્રણે ગુણોની સંપૂર્ણ આરાધના થઈ શકે છે, પણ શ્રી ચતુર્વિધસંઘની પૂજના સમ્યગ્દર્શનની આરાધનાના કૃત્ય તરીકે એટલા જ માટે ગણ્યું કે ચતુર્વિધ સંઘની પૂજા કરતી વખતે મહાસાધર્મિકતાને પદ આપવામાં આવે છે. જો કે આ પિંડનિર્મિત સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્સારિત્ર એક અપેક્ષા

સાધર્મિક ગણના છે, તેમાં આ ચતુર્વિંશ સઘ સમ્બંધન, સમ્બંધાન, સમ્બંધચારિત્ર વિગેરેથી પણ સાધર્મિક છે, છતાં તે શીચતુર્વિંશસંધની તે શીસમ્બંધસંનાદિની અપેક્ષાએ રહેલી સાધર્મિકતા ખ્યાનમાં રાખી પૂળ કરવાની નથી દોતી, કિન્તુ પ્રવચન એટલે શાસન એક સરખું માનેલું દોવાને લીધે પ્રવચનસાધર્મિકતા માનીને શીસંધની પૂળ કરવાની દોષ છે.

પ્રવચનસાધર્મિકને સંઘપૂળમાં શા માટે લેવા ?

ખ્યાન રાખવું કે એકલા સમ્બંધન અને એકલા સમ્બંધાનને અને જૈનશાસનમાં પૂળતા ગણાતી નથી, પણ સમ્બંધચારિત્ર સહિત સમ્બંધન, સમ્બંધાનની પૂળતા જૈનશાસનમાં છે, અને તેથી પાચ-પરમેષ્ઠીને જ નમરકાર કરવા સાષક અને આરાધના કરવા સાષક ગણ્યા છે, અને તેથી તે પંચપરમેષ્ઠીમાં દેહવિરતિ, કે અવિરતિ સમ્બંધિની કોઇપણ વ્યક્તિને તેમાં ગણી નથી, પણ શી ચતુર્વિંશસંધમાં શીશ્રમણસંધની આરાધના અને પૂળને અંગે તે સમ્બંધન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુભોએ કરીને જે કુળના છે, તેને પ્રધાનપદ નાદિ આપતાં પ્રવચનસાધર્મિકતાનેજ પ્રધાનપદ આપવામાં આવે છે, અને તેથી ચતુર્વિંશસંધની પૂળ કરતી વખત તે ચતુર્વિંશસંધમાં ગણાતી કોઈપણ વ્યક્તિ બવદારથી છુટ્ટા, ધર્મરામ અને વેવાચર્યના નિમમવાળી દોષથી સમ્બંધસંનાદિવાળી છે એમ ગણતા છતાં કદાચ તરવથી સમ્બંધસંનાદિકે રહિત દોષા અથવા તે ચતુર્વિંશસંધમાંથી દૂર નહિ કરાએસ છતાં પણ ગ્રાંખરા અને વિદ્ય સમાન કે ધમ્મ સમાન કે શોક સમાન કોઈ વ્યક્તિ હોય, અને તે શી ચતુર્વિંશસંધની પૂળ વખતે પૂળતામાં દાખલ થઈ જાય, અને પ્રવચનની સાધર્મિકતાની ભાવનાએ તે પૂળ કરનાર ભગ્વાત્મા ઉપર જણાવેલી અયોગ્ય વ્યક્તિની પણ પૂળ આદરસત્કાર સાથે કરે તોપણ તે પૂળ કરનાર ભગ્વાત્માને વિપરીત શુદ્ધિથી આરાધના કયની દોષ નથી, પણ પ્રવચનસાધર્મિકપણની શુદ્ધિથી તે પ્રવચનસાધર્મિકતાને ધારણ કરનાર દોષથી તેવી વ્યક્તિને પણ કરાને આદરસત્કાર પ્રવચનની પ્રભાવના

સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્ર આ બે શબ્દો વાપરવાથી પ્રભુસંમિત વાક્યના સ્થાને રહેવાવાળાં અંગપ્રવિષ્ટઆદિ આગમોને સિદ્ધાંતશબ્દથી લીધા હોય અને બાકીના મિત્રસંમિત અને કાંતાસંમિત વાક્યના સ્થાને શોભે તેવા-હેતુ પ્રધાન અને દૃષ્ટાંતપ્રધાન ન્યાયશાસ્ત્ર અને ચરિત્રશાસ્ત્રો લીધાં હોય અને તે બંને પ્રકારના એટલે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્ર તરીકે ગણાતા શ્રુતજ્ઞાનનો પુસ્તકો વિગેરે કરવવાદ્વારાએ આરાધનભાવ થતો હોય તેમ સ્પષ્ટ જણાવે છે, અર્થાત્ ગણધર મહારાજનો જે કે ગણધરનામકર્મના ઉદ્યતી અંગ-પ્રવિષ્ટાદિ આગમોને રચે છે અને તેઓની તે રચનામાં કોઈપણ અન્ય જીવ પ્રેરક ન અને, છતાં બીજા શ્રુતકેવલી વિગેરે પણ આગમોને રચવાવાળા હોય છે, અને તેથી તેઓને કોઈપણ શાસનપ્રેમી શાસન ઉપયોગી શ્રુતરચવાની વિનંતિ કરે, અને એવી રીતે શ્રુતકેવલી ભગવાન જેવા સમર્થ પુરુષોદ્વારાએ જે સિદ્ધાંતોનું એટલે આગમોનું રચાવવું કરાવાય તે જ્ઞાનના આરાધનાનો એક પ્રકાર છે. જે કે શ્રુતકેવલી ભગવાનો સ્વયં જગતના જીવમાત્રાના ઉદ્ધારને માટે તત્પર હોય છે, અને ઉદ્ધારને માટે જે કોઈપણ આગમની રચના કરવી પડે તે સ્વયં કરેજ છે, છતાં શ્રુતકેવલી ભગવાન વિગેરે મહાપુરુષોને વિનંતિ કરી પોતાના આત્માના કે પોતાના સંસર્ગમાં આવનારા ભગ્યાત્માઓના ઉદ્ધારને માટે રચના કરાવાય તેમાં તે વિનંતિ કરનારની મુખ્યતા હોય તેને જ આગમની રચના કરાવી કહેવાય, અથવા વગર વિનંતિએ પણ જે ભગ્યાત્માને ઉદ્દેશીને શ્રુતકેવલી ભગવાન વિગેરે જે આગમની રચના કરે, તેમાં પણ તે ભગ્યાત્માનું પ્રયોગકર્તાનું મોવાથી તે ભગ્યાત્માએ આગમો કરાવ્યાં કહેવાય જેમ કોઈ સાધુને ઉપવાસ કરાવનારી યજ્ઞા જેવી સાધીને ઉદ્દેશીને ભગવાન સીમંધર સ્વામીજીએ ચાર ચૂલકા અધ્યયનો આપ્યાં તથા મનકમુનિજીને ઉદ્દેશીને શય્યાવાપમુરિજીએ શ્રીદશ-વક્રાક્ષિકમૂવતી રચના કરી, પાંચસો ચોરોને ઉદ્દેશીને કપિલ દેવજી મહારાજે કાપિલીય અધ્યયન પ્રગટ કર્યું. આ સર્વ આગમની રચનાઓ જેમ સ્વાભાવિક થઈ છે, તેમ ભગ્યાત્માઓની વિનંતિઓ

જે આગમરચનામાં હેતુમૂલ હોય તે આગમોની રચના જ્યાંત્રાઓએ કરાવેલી કહેવાય, અને તેવી રીતે રચના કરાવવાવાળો મનુષ્ય પોતાના આત્માના અને અન્ય આત્માના જ્ઞાનપ્રકાશને માટે કેટલો બધો તત્પર દરો તે સહેજે સમજાય તેમ છે, અને તેવી તત્પરતા જ્ઞાન આરાધનનું એક જ અવસ્થા હાર છે, આ હકીકત ધૃતકેવલી વિગેરે જે આગમોને બનાવવાવાળા છે, તેઓ દ્વારા એ આગમ બનાવવાને અંગે છે, બાકી સામાન્ય શાસ્ત્રો બનાવવાને અંગે તો ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજીએ સિદ્ધરાજ જયસિંહની વિનંતિથી સાગોપગિ શબ્દાનુશાસન બનાવ્યું, પરમાર્થ મહારાજ કુમારપાળની વિનંતિથી ત્રિપટીવશાકાકાપુરુષચરિત્ર વિગેરે બનાવ્યાં, એવી જ રીતે આચાર્ય દેવકદ્રસૂરિજીએ શ્રાવકની પ્રાર્થનાથી પાર્શ્વનાથચરિત્ર વિગેરે બનાવ્યાં, શ્રીગુણચંદ્રસૂરિજીએ શ્રાવકની પ્રાર્થનાથી શ્રીમહાવીરચરિત્ર વિગેરે બનાવ્યાં, ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીએ મેધજી દોશીને અંગે જેમ રતવનો વિગેરેની રચના કરી, એ વિગેરે વિચારતાં ૨૫૪ જણાઉ આવશે કે કેઈ મહાપુરુષો કેઈ મહાત્માઓને જ્ઞાનના પ્રકાશને માટે વિશ્વાસ કરી શાસ્ત્રોની રચના કરાવે છે, અને તેવી રીતે શાસ્ત્રોની રચના કરાવવી એ જ્ઞાન આરાધનનો એક મુખ્ય અને જરૂરી પ્રકાર છે, અને તેથી મહારાજ શ્રીપાળ પણ જ્ઞાનપદના આરાધનને માટે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રોનું નવીન સૂત્રજી કરાવીને જ્ઞાનપદનું આરાધન કરે છે તે બાજબીજ છે.

મતિજ્ઞાનાદિની પણ સમૃદ્ધિ શ્રુતજ્ઞાનથીજ છે.

સામાન્ય રીતે જે મનુષ્ય સાહિત્યઉત્પાદ, સાહિત્યવિકાસ અને સાહિત્ય-પ્રચારને માટે જ્ઞાનની સાગદ્ગીથી તૈયાર થયો હોય તે મનુષ્ય જ્ઞાનરૂપી સૌધનો શ્રેયસ્કર પામે મનુષ્યના મનોરથમાં રમી રહેલ આચાર્યજીની જડ સમ્પૂર્ણતા સિદ્ધાંતને સમજાવવાવાળા શુભજ્ઞાનના ઉદયને માટે પ્રયત્ન કરનારો હોય છે. જો કે શાસ્ત્રોમાં મતિજ્ઞાનની પ્રથમતા સ્વીકારી મતિપૂર્વકજ ગણ્યમાં આવે છે, પણ તે શ્રુતની અપેક્ષા વગર

મતિજ્ઞાન કેવળ ઉત્પત્તિઆદિ શુદ્ધિરૂપે થતા મતિજ્ઞાનને ગણવામાં આવે અર્થાત્ સમગ્ર જગતનો સામાન્ય રીતે પ્રવર્તતા અવગ્રહ, ઈલા, અપાપ અને ધારણારૂપી મતિજ્ઞાનના બેદો શ્રુતજ્ઞાનથી તદ્દન નિરપેક્ષ હોતા નથી, અને તેથી જ તે અવગ્રહાદિ સર્વ વ્યાવહારિક જ્ઞાનોને શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે એમ નહિ કહેવું જો કે અવગ્રહાદિ બેદો મતિજ્ઞાનનાજ ગણાય છે, છતાં જો તે શ્રુતજ્ઞાનની નિશ્ચયીજ થાય તો પછી મતિજ્ઞાનને શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક એટલે શ્રુતજ્ઞાનથી થએલું કેમ નહિ કહેવું ? કારણકે મતિજ્ઞાન થતી વખતે જો કે તે મતિજ્ઞાન જોને થાય છે તે આત્મા શ્રુતજ્ઞાનથી સંસ્કારિત થએલો હોય છે, અને તેથી તે સંસ્કારોના પરિણામરૂપે તે અવગ્રહાદિરૂપ મતિજ્ઞાન થતું હોવાથી તે અવગ્રહાદિને શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન તરીકે કહેવામાં આવે છે, પણ શ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતી વખતે જેમ મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનપણે પરિણમે છે અથવા તો મતિજ્ઞાનની વિશિષ્ટ અવસ્થા શ્રુતજ્ઞાનરૂપે ગણાય છે, અગર તો મતિજ્ઞાનમાં જે પદાર્થો દૂટા દૂટા વિષય તરીકે જાણવામાં આવ્યા હોય તે તે પદાર્થોને સંબંધપણે અને વિશેષતાએ જ્ઞાનના વિષયમાં લેવામાં આવે ત્યારે તે શ્રુતજ્ઞાન તરીકે ગણાય છે, માટે શ્રુતજ્ઞાનને મતિજ્ઞાનથી થવાવાળું ગણવામાં આવે છે, પણ અવગ્રહાદિજ્ઞાનો જે મતિજ્ઞાનના બેદરૂપે છે તે જેમ જેમ શ્રુતથી વધારે સંસ્કારિત મનુષ્ય હોય, જે જે વિષયના શ્રુતનો સંસ્કારિત મનુષ્ય હોય જેવા જેવા શ્રુતજ્ઞાનથી મનુષ્ય સંસ્કાર પામેલા હોય તેમ તેમ વધારે વધારે કે તે તે કે તેવા તેવા એવા વિષયવાળું મતિજ્ઞાન થાય છે, પણ તે શ્રુતજ્ઞાન કે જે પૂર્વે થએલું હતું તેનો માત્ર તે વખતે સંસ્કારજ હોય છે, પણ તેનો કારણગુ પ્રકારે કારણભાવ જનનો નથી. (જો કારણભાવજ્ઞ માનવામાં આવે તો મતિજ્ઞાન વિના શ્રુતજ્ઞાન શાય નહિ અને શ્રુતજ્ઞાન વિના મતિજ્ઞાન શાય નહિ એવો પ્રસંગ આવી પડે, અને તેથી એક જ્ઞાન થવાનો પ્રસંગજ રહે નહિ.)

શાસ્ત્રો લખાવીને કરાવાતા જ્ઞાનોદ્ધાર તેજ જ્ઞાનોદ્ધાર.

આ બધું કહેવાની મતલબ એજ છે કે સામાન્ય રીતે મતિયાન એ શ્રુતજ્ઞાનથી થવાવાળી વસ્તુ છે એમ નહિ, પણ વિશિષ્ટ એવું મતિ-
યાન શ્રુતજ્ઞાનથી સારા સંસ્કાર પામેલાનેજ હોય છે એ વાત અનુભવ
તથા શાસ્ત્રથી સિદ્ધ હોવાને લીધે એમ ધારવું યોગ્ય છે કે મતિયાન,
અવધિયાન, મનપથવિજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન એ ચારે જ્ઞાનોના આધિ-
ભાવની જડ સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રનું જ્ઞાનજ છે, અને તેથી તેજ સિદ્ધાંત
અને શાસ્ત્રના સુંદર જ્ઞાનનો શ્રેયસ્કર ફાળો જગતને અપાવવો જરૂરી છે
એમ ધારવામાં આવે અને તેથી પરોપકારી એવા ચતુર્વિધ શ્રીશ્રમજીવસંઘ
મહિની કોઈપણ વ્યક્તિ તેજ સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ, વિકાસ,
પ્રચાર કે બોધ કરવા માટે તૈયાર થઈ શાસ્ત્રનિધિરૂપર પુરુષો પાસે શાસ્-
ત્રના અસાધારણ ઉદ્યમે માટે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રનો અપૂર્વ પ્રાદુર્ભાવ
કરાવી તેનો પ્રચાર રચાને રચાને થાય તે માટે તે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રને
લખાવવાને માટે તૈયાર થાય અને તે દ્વારાજે જ્ઞાનપદ્ધતિ આરાધન કરે
તે યોગ્ય છે અને તેથી શ્રીશ્રીધાજી મહારાજ પશુ સ્તતમા જ્ઞાનપદ્ધતિ
આરાધન કરતાં સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રના પુસ્તકો લખાવવા માટે પ્રયત્ન
કરી તે પદ્ધતિ આરાધનનું કામ કરતા દતા.

પુસ્તકોની જરૂરીઆત અને તેની સર્જકાદીનીના.

ધર્મદાસને જીજ્ઞાસા પુરુષો સારી રીતે સમજ થો છે કે આ
દુષમાકાળમાં જીવમાત્રને ભગવાન જિનેશ્વરના માર્ગનો બોધ આપનાર
હોય તો તે માત્ર સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રોના પુસ્તકોજ છે. વળી ભક્તપરિણ
ચિત્તેરેમાં સંસારસંયુદ્ધથી તરવાને માટે દ્રવ્ય વાપરવાનાં રચાનકો મજાવનાં
પુસ્તકમાં દ્રવ્ય વાપરવાનું પણ રચાન મજાવમાં આવે છે. દર્શનશાસ્ત્રની
અંદર શીજિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા અને તેમના ચૈત્યરૂપી ક્ષેત્રની
માફક જૈનસિદ્ધાંતના લખાવવા રૂપ પુસ્તકોનું ક્ષેત્ર મજાવમાં આવે.
કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રચરિત્ર શ્રીયોગશાસ્ત્રમાં અને

શ્રાદ્ધવિધિમાં અને મહોપાધ્યાયજી શ્રીમાનવિજયજી ધર્મસંગ્રહમાં વાર્ષિક કૃત્યો જણાવતાં સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાનું જણાવી પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર કરવાનું જણાવી પ્રતિવર્ષ તેની કર્તવ્યતા જણાવે છે. એમ નહિ કહેવું કે સિદ્ધાંતને પુસ્તકારૂ કરનાર ભગવાન દેવદર્શિગણે ક્ષમાશ્રમણજી છે અને તેથી આ પુસ્તકનું ક્ષેત્ર તેમની પછીજ ઉમેરાયેલું હોવું જોઈએ. આમ નહિ કહેવાનું કારણ એ છે કે પ્રથમ તો લિપિનો વ્યવહાર ભગવાન ઋષભદેવજીથીજ પ્રવર્તેલો છે એ વાત જૈનસમુદાયથી અજ્ઞાણી નથી. લિપિના વ્યવહારને અંગે તો કર્મભૂમિનો અર્થ કરતાં અસિ અને કૃપિની સાથે મળીને પણ વ્યાપાર કર્મ તરીકે ગણવામાં આવે છે. દરેક ચક્રવર્તીઓ ઋષભકૂટ પવંતમાં પોતાના સાર્વભૌમપણાની છાપ મારવા માટે નામો લખે છે એ વાત સર્વકાલની છે. સંજ્ઞા, વ્યંજન અને લઘ્વિ એ ત્રણ પ્રકારના અક્ષરમેદોમાં સંજ્ઞા નામનો અક્ષરમેદ લિપિને અંગેજ હોય છે. વળી થીભગવતીસૂત્રમાં શરૂઆતમાંજ આછીલિપિને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે. અનુયોગદ્વાર વિગેરેમાં શ્રુતસ્કંધોના અધિકારો યતાવતાં લખેલાં પુસ્તકોનો અધિકાર દ્રવ્યશ્રુત તરીકે લેવામાં આવેલો છે.

જ્ઞાનારાધકેને પુસ્તકપૂજનની જરૂરીયાત ને

લખાવવાની જરૂરીઆત.

રાયેપમેણી ઉપાંગની અંદર સૂર્યામ દેવતા કે જેની ભક્તામણ પીમ્મ સર્વદેવોના વર્ણનને અંગે કરવામાં આવે છે, તેણે ભગવાન જિનેશ્વરદેવની પ્રતિમાની માફક પુસ્તકરત્નની વિવિધ પ્રકારે પૂજન કરી છે, એટલુંજ નહિ પણ શ્રી વસ્ત્રપાળ, તેજપાળ, મહારામ્મ કુમારપાળ જેવા શાસનસ્તંભોએ કરોડો રૂપીઆ ખર્ચી કર્મ જ્ઞાનભંડારો કરાવી શાસનને જયારદસ્ત રોકે આપ્યો છે. તાકપત્રની પ્રતો વાંચનારાઓ સારી પેઠે સમજી શકે છે કે અગ્નીચાર, ચાર અને તેરમી સદીમાં અનેક ઉદારપુરુષોએ અનેક પ્રકારે શાસ્ત્રોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે ધનું તાકપત્રોમાં ધનું પુસ્તકો લખાવ્યાં છે કારણકે વ્યવહાર વધારે ચર્ચા ત્યારથી પણ અનેક ઉદાર ધનાઢી

સમુદ્રથી પાર ઉતરવાના પ્રયત્નોમાં કટિબદ્ધ વર્તમાનકાળે રહી શકશે નહિ. આ સ્થળે જરૂર કહેવું જ જોઈએ કે પ્રગ્નને બેકાર બનાવીને રાગ્નએ બળવાને નોતરું દીધું છે એ વચન જોટલું સત્ય છે, તેટલું જ સાધુઓએ પુસ્તક પાનાં છોડી દેવાં અને વિશાળ અભ્યાસવાળા થઈ દુનિયાદારીની દુન્યવી મોજશોખના સાધનોમાંથી દૂર રહી આત્માના ઉદ્ધાર કરવા સાથે શાસનનો ઉદ્ધાર કરવો એવું કથન તે તેટલું ભારોભાર અસત્ય છે. અર્થાત્ બેકારી જેમ બળવાખોરી નોતરે છે, તેમ અનભ્યાસિપણું અપવિત્રતાને જલ્દી નોતરે છે, માટે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના ખપી તથા શાસન અને આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાની ભાવનાવાળા મહાપુરુષોને શાસ્ત્રકારોની આસા મુજબ પુસ્તકો રાખવાં જરૂરીજ છે.

પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરાવવાની રીતિ.

આ સધળા કથનનું તત્ત્વ એમ નથી કે ગૃહસ્થોના લાખોના દાગીના પણુ વિવાહ વાજનના પ્રસંગે પરસ્પર વિશ્વાસ રાખી લેવાદેવામાં આવે. છતાં સાધુઓની નિશાએ રહેલા આગમો એટલે પુસ્તકો કેાષ્ઠિણુ અન્ય જિનાસ્તાનુસારી ગચ્છ, સંધાડો કે સમુદાયને વાચનાદિકને અંગે કામજ ન આવે તેને આપણે યોગ્ય ગણતા હોઈએ. મતલબ એજ છે કે સાધુઓએ પોતાના આત્માના અને શાસનના ઉદ્ધાર અને બચાવને માટે શાસ્ત્રકારોએ કહેલી પુસ્તકની સત્તા વ્યાજખી છે, તેવીજ રીતે તેના સર્વ સામાન્યપણે સદુપયોગ થવા માટે પુસ્તકાલયોદિ દ્વારાએ ગોઠવણુ થવી જરૂરી છે. અર્થાત્ આગમોદિના પુસ્તકો શ્રાવકોને વાંચવાના કે વંચાવવાનાં પણુ હોતાં નથી, તો પછી તેવાં પુસ્તકો ઉપર તેઓની સત્તા કે કબજે કે વ્યવસ્થા કરવાનો હક ન હોય તે સ્વાભાવિકજ છે, પણ પાંચ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તોમાં જેમ આજ્ઞા નામના પ્રાયશ્ચિત્તનાં અધિકારમાં તે પ્રાયશ્ચિત્તનાં પદો અને શુદ્ધિનાં પદોને નહિ, સમજનારો ભક્તિમાન સાધુ ભગવંત સંદેશવાદકનું કાર્ય કરવામાં પોતાના આત્માનું કલ્યાણુ સમજે છે, તેવી રીતે અહીં પણ ગીતાયે સાધુ ભગવંતની

સૂચના અને આગા મુજબ ઠોઠપણ બાજી કે સરથા તે આમમાદિને
અન્ય રથાનેથી વિદાર કરતાં કરતા આવેલા અમણુનિર્મથને આમમાદિ
પુરોષ વાંચના કે વિચારવાદિદારાએ ઉપયોગ કરવા આપે અને તેઓ
પાછા આપે ત્યારે અવરથાસર સંબંધીને મેલે, તેમા સદૃશદરથ અદા-
સંપન્ન હોવાથી પોતાના આત્માનુ તે દાસનમેવાદારાએ કલ્યાણ સમગ્રે
તે તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

પુરુષની પૂજાની રીતિ અને તેની ગૃહરીઆત.

વર્તમાનકાગમાં કેટલાક મનુષ્યો જુદા જુદા મતના જુદા જુદા
તરવોને પોતાની તે તરવો જાનનની અદા કે અભિરૂચિ નાદિ હોવા છતાં
માત્ર હૈર હોમને સાદિત્યનો શોખ થવાની ખાતર કે તેવો થયેલો શોખ
પોતપાની ખાતર અજગ પોતાની સંરથાની લોકપ્રિયતા કરવા સર્વવ્યાપકતા
ભાવવા માટે એમ નિગધમાગાઓ, બ્યાખ્યાનમાગાઓ વગેરે ગેડડી
માં પામે નવા નવા નિગધો અને મ થો સખાવે છે. આવી રીતે જે
મોટું કરાવતું થાય તે જે કે સાદિત્યનો ઉદાર કરનાર અને પ્રચાર
કર હોવા છતાં જાનઆરાધનની દષ્ટિએ તેટલું જાંડુ ઉપયોગી થાય
જાનઆરાધનની દષ્ટિએ તે જે તરવની પોતાને રચિ હોય અને
તરથી પોને અન્યાયાધપદ મેળવવા માટે હાંડવાલાયકને હાંડવાલાયક
અને આદરવાલાયકને આદરવાલાયક તરીકે માની જગનના છવો પણ પોતાનું
મૂન જાનનેજ સમ્પ્રદાન તરીકે માની જગનના છવો પણ પોતાનું
અદિત સમગ્રે, છવ, અછવ વિગેરે તરવો સળધી બોધ પામે,
અને સતપ્રજ્ઞતામાં કટિબદ્ધ થવા સાથે અસતપ્રજ્ઞતાઓને રોકવાવાલો થાય
એવી ધારણા કરી જે તત્વજ્ઞાનના મુખોધપણા આદિને માટે સિદ્ધાંત કે
સામનું કરાવતું થાય, તેને ખરેખર ઉપયોગી ગણી સજીએ. તેવી જ
રીને રાગ, મદારાગઓ રાગપણીની દષ્ટિએ પંડિતોની સરમથી,
લોભની અનુરૂપિથી કે બીજા ઠોઠપણ કુન્ધવી કારણથી નવા નવા સાદિત્યોની
રચના કરાવવા સાથે તેનો ફેલાવો કરવા માટે સીરિજ, વોસ્થુમ, મથમાગા

એવા એવા રૂપે બહાર પાડે છે, પણ જ્ઞાનઆરાધનની અપેક્ષાએ એ ધારણા ઉપયોગવાળી નથી, જ્ઞાનઆરાધનની દૃષ્ટિએ તો જગતના જીવો હિત અને અહિતને જાણવાને માટે તત્પર થાય અને તે હિત, અહિત જાણવાને તૈયાર થએલા જીવો જીવ અને અજીવના સ્વરૂપને જાણે અને જીવ અને અજીવના સ્વરૂપને જાણવાથીજ તે જીવની અનેક પ્રકારની દેવ, તિર્થંચ, મનુષ્યાદિક ગતિઓ જાણે અને દેવ, તિર્થંચ, મનુષ્ય વિગેરે વિવિધ ગતિઓ જાણવાથી પુણ્ય અને પાપનું કારણ, તેનો ઉદ્ધ, તેનાં ફળો, તે બે છૂટવાનાં કારણો વિગેરે જાણવામાં આવે અને જ્યારે જગતના જીવો પુણ્ય, પાપ, બંધ અને મોક્ષને જાણે ત્યારે જ આ જગતના જીવો જે મનુષ્ય અને દેવતાઈ સુખોની પ્રાપ્તિ માટે તલસી રહેલા છે તે તેની તૃષ્ણા રોકાઈ જાય એટલુંજ નહિ પણ તે પૌદ્ગલિક સુખોની ઈચ્છા, પ્રાપ્તિ અને તેની ઉપભોગદશાને આત્મ-સ્વરૂપને બાધ કરવાવાળી હોવા સાથે દુર્ગતિમાં દોરી જનારી બને, અને એવી રીતે જ્યારે જીવો પૌદ્ગલિક સુખોથી તૃષ્ણા રહિત થઈ વિરક્ત થાય ત્યારેજ આરંભ, પરિવ્રત્ત અને વિપય-કપાયમય એવા સંસારના સર્વ બાધ અને અભ્યંતર સંન્નેગને છોડવાને તૈયાર થાય, અને જ્યારે સંસારના પાપારંભમય સર્વ બાધ અભ્યંતર સંન્નેગને છોડીને આત્માને નવા પાપથી બચાવનારો થાય ત્યારેજ કુટુંબ, કળીતો, માલ-મિલકત અને ઘરઆર છોડીને ત્રિવિધ, ત્રિવિધે છોડનારો થાય અને જે જીવો બાહ્ય અભ્યંતર સંન્નેગને છોડવાવાળા થઈ સંસારનો સર્વથા ત્યાગ કરી આણ-ગારદશાને જેઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, તેઓજ આ બવના કે પહેલાના બવના કર્મો કે જે અજ્ઞાન અને કપાયથી કરવામાં આવેલાં હોય છે તેનો નાશ કરવા માટે તે ઉત્કૃષ્ટ સંવરને પામેલો મનુષ્યજ તૈયાર થઈ શકે છે અને એવી રીતે ઉત્કૃષ્ટ સંવરરૂપ ધર્મને પામી કર્મને નાશ કરવા જે તૈયાર થાય છે તેઓજ આત્માના શુદ્ધિને રોકનાર ધાનિકમંઆદિનો સર્વથા હાય કરી સર્વદાન સંપૂર્ણપણે ફારફેરી થયા વગર રહેવા-વાળું અને સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને જાતને જાળાવવાવાળું કેવળમાન

અને કેવળસ્થાન પ્રાપ્ત કરી દો છે, અને આવી રીતે ધનિકર્મનો દાય કરી સર્વભયપક ઘટન, સ્થાનને પામનારો એવ યોગથી નબળાં કહેને પણ રોગચા તેવાર થઈ દો છે, અને યોગથી પણ નબળાં કહે જે છત્રને રોગચા દોષ છે તે છત્રને અનાદિકાગથી આત્માની સમય-સમય પ્રત્યે જે સંયમગદા પ્રવર્તેલી છે તે સર્વ રોગી સ્થિતિ મેળવી મુક્તિ આત્માને નિમગ્ન અને મન કરીને જેમાં રહેવાનું થાય છે તેવી મેળેમી સ્થાને પામી દો છે, અને તેવી રીતે ધનિકર્મના દાયથી કેવળઘટન પામે, યોગથી આત્માનાં પણ કહે રોગ, આત્માને નિમગ્ન કરીને અગ્નિપાત્રના સુખધને લીધે આત્મામાં ધ્યેયથી સુધિરદશાનો સર્વથા નાશ કરી પનારપનાને પામે ત્યારે અનાદિકાગથી વગરેલા કર્મ અને કરીરનો સંનધે હોડી કર્મભેરદિત સિદ્ધસ્થાને પામે છે, અને અ્યારે આવી રીતે કર્મના અંચથી પણ દૂર થાય ત્યારેજ તે સિદ્ધસ્થાને પામેયો મહાત્મા ચૈદ રાજલોક કે ત્રણ ભોકના મસ્તકેજ રહેવાવાળો સાધ્યતો સિદ્ધ થાય છે. આવી રીતે રિતાદિત અને છવજવાદિતનું ઘટનજ પરંપરાએ અવ્યભાષપદને આપનાર દોષ તેનો બોધ જગતના સર્વ-છત્રોને થયો નેહ્યે એવી પારજુથી સિદ્ધાત અને સાઅનો પ્રચાર કંવા માટે જે સીરિજ, મંચમાળાપે નદાર પાડવામાં આવે તેજ સદિત્યપ્રચાર ઘાનઆરાધનને અંગે ઉપયોગી છે. આ નધી વાતો રપષ્ટ કરવાને અંગેજ સાઅકાર શીરતસીખરસુરીધરજ મહારાજે શીખીપાળ મહારાજની ઘાન આરાધનામાં સિદ્ધાત અને સાઅના પુસ્તોલું કરાવતું અને લખાવતું એજ માત્ર ન લેતાં પૂજન વિગેરે પણ ઘાનની આરાધનાને અંગે અત્યંત ઉપયોગી ગણ્યામાં છે. છપાવવા અને લખાવવાની ચર્ચામાં ઉતરવાનું આ સ્થાન નથી, પણ ઘાનપદની આરાધના કરવાવાળાઓએ સિદ્ધાત અને સાઅનું કરાવતું, લખાવતું કે છપાવતું એ નેટલું નહીં ગણવું, તેટલુંજ નહિ તેથી વધારે તે સિદ્ધાત, સાઅના પુસ્તોલું કે તે સિદ્ધાત, સાઅના પુસ્તોની વાચના આપનાર ત્યાગી મહાપુરોહિત પૂજન ઉપયોગી છે. અને તેથીજ શીખાત મહારાજે તે પદ્ધતિની ગાથા

આરાધન કરેલું છે. શ્રાદ્ધવિધિ વગેરે શાસ્ત્રોમાં પણ આવકોના વાર્ષિક કર્તવ્યો જણાવતાં શ્રુતની પૂજને ધાતું જ સારું સ્થાન આપેલું છે.

કેટલીક વખતે સામાન્ય બુદ્ધિવાળા હોવાથી પોતાના ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરવા માટે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રોતું કરાવવું, લખાવવું જાણવું કે પૂજન વિગેરે કરે છે. પણ તેટલા માત્રથી જ્ઞાનપદની આરાધનાનું કાર્ય સમાપ્ત થયું ગણવામાં આવે તે કાષ્ઠપિણુ પ્રકારે ઉચિત નથી. કેમકે દરેક જ્ઞાનપદની આરાધન કરનાર મનુષ્યે પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે જ્ઞાનના સ્વાધ્યાય અને ભાવનાના કાર્યમાં લીન થવાની જરૂર છે. જે શક્તિ મેળવવાને માટે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રોતું કરાવવું, લખાવવું અને પૂજવું વિગેરે કરાવવામાં આવે તે શક્તિ જેટલે અંશે પોતાને પ્રાપ્ત થઈ હોય, તેના ઉપયોગ કરવામાં ન આવે તો તે જ્ઞાનપદના આરાધન કરનારને શોભતું નથી. યાદ રાખવું કે પ્રવૃત્તિથી શક્તિનો ઉદ્ભવ થાય છે, તેમજ પ્રવૃત્તિથી શક્તિનું ટકવું અને વધવું થાય છે, પણ જે પ્રાપ્ત થએલી શક્તિનો ઉપયોગ કરવામાં ન આવે તો શક્તિનું વધવું તો દૂર રહ્યું, પણ મજેલી અને ખીસેલી શક્તિ હોય તે પણ પોતાના ઉપયોગના અભાવને લીધે નાશ પામે છે. જેમ ચક્ષુઆદિ શક્તિઓને અંગે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઉપયોગદ્વારાએજ શક્તિનું ટકવું અને વધવું છે, તો પછી આત્માનો જ્ઞાનગુણ એ પણ એક શક્તિ જ છે. અને તેથી તેનું ટકવું અને વધવું તે પણ તેના ઉપયોગના આધારે જ રહે છે, માટે દરેક જ્ઞાનપદની આરાધના કરવા માગતા પુરુષે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રના કરાવવા, લખાવવા અને પૂજવાના પ્રયત્નની માફક જ્ઞાનના સ્વાધ્યાય અને ભાવનાના કાર્યમાં જરૂર કટિગદ્ધ થવાની જરૂર છે. એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું જરૂરી કાર્ય છે કે વર્તમાનમાં બુદ્ધિની જે અદ્યતા છે તે પૂર્વે ગાંધેશ્વર જ્ઞાનાવરગ્નીયના ઉદયને લીધે જ છે તો તે જ્ઞાનાવરગ્નીયને તોડવા માટે આવા નરભવાદિક સામગ્રીવાળા અનુકૂળ સંજોગોમાં તૈયાર નહિ થવાય તો પછી કયા બંધે આ જીવ જ્ઞાનાવરગ્નીય તોડવાને શક્તિ-

માનુ થરો ! જૈનશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે આપણે સમજી શકીએ છીએ કે કેસપણ કર્મ' તો આ સિવાય તૃટવતું નથી, તો પછી આવી મનુષ્ય-જનઆદિકની સામગ્રી પામ્યા છતાં તે જ્ઞાનાવરણીયાદિને તોડવા માટે સ્વાધ્યાય અને જાવનાદ્વારાએ જ્ઞાનઆરાધનમાં તત્પર કેમ ન થવું ? મહારાજ શ્રીપાળજી એટલા જ માટે જ્ઞાનપદના આરાધનને માટે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રના કરાવવા, સખાવવા અને પૂજવાના કાર્યની માફક સ્વાધ્યાય અને જ્ઞાનની જાવનાના કાર્યમાં પણ પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા થયા હતા.

સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રનાં પુસ્તકો કરાવવાં, સખાવવાં, અને પૂજવા તેમજ આદિશબ્દથી તેની રક્ષા વિગેરેને માટે મંત્રુપા વિગેરેનો પ્રબંધ કરવો, બહુમાનને માટે અનેક પ્રકારની સિંહાસનાદિકની રચના કરી તેની ઉપર પધરાવવા તથા તેનું બહુમાન અનેક પ્રકારે જાળવવું એ વિગેરેથી જે જ્ઞાનનું આરાધન થાય છે તે દ્વ્યજ્ઞાનદ્વારાએ જ્ઞાનપદનું આરાધન છે કેમકે આગળજ જણાવી ગયા છીએ કે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રના પુસ્તકો અસુરના સંકેતની અપેક્ષાએ જો કે રચાયા છે, તો પણ તે દ્વારાએ વાચક શબ્દોનું જ્ઞાન ઘર્ષ જીવાદિક તત્ત્વરૂપી વાચ્યનું જ્ઞાન થાય છે માટે તે સિદ્ધાંત અને શાસ્ત્રના પુસ્તકોએ જાવજ્ઞાનનું કારણ હોવાથી દ્વ્યજ્ઞાન કહી શકાય અને તેથીજ શાસ્ત્રકારો તે પુસ્તકોને રચાને રચાને દ્વ્યજ્ઞાન તરીકે ગણાવે છે, અર્થાત્ તે પુસ્તકોદ્વારાએ કરાયેલું આરાધન દ્વ્યજ્ઞાનના આરાધન કરવાદ્વારાએ આરાધાયું એમ કહેવામાં કેઈ પણ જાતની અડચણ નથી પણ આત્માની પરિણતિરૂપ અથવા તે ખુદ વાચ્ય પદાર્થોના ઉપયોગરૂપ જાવજ્ઞાન કે જાવમુક્તિદ્વારાએ જ્ઞાન આરાધનની જરૂર ધણી હોવાથી આચાર્ય મહારાજ શ્રીમાનુ રત્નસીખરસૂરીધરજીએ જ્ઞાન આરાધનમાં સ્વાધ્યાય અને જાવના વિગેરે પણ જણાવેલાં છે.

પુસ્તકાદિના કરાવવાદ્વારાએ જ્ઞાનનું આરાધન કરતાં છતાં પણ વાચ્ય-પૂરજના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મકથા, એ પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયમાં જરૂર પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. ગુરુમહારાજદ્વારાએ ઉપધાન અને યોગાદિ

વિધિપૂર્વક શાસ્ત્રોની વાચના લેવી તે ‘વાચના’ નામનો સ્વાધ્યાય કહેવાય. ઉપધાનાદિ વિધિ વગર જે વાચના લેવાય તે અને વાચના લીધા સિવાય જે શીખાય તે જ્ઞાન આરાધનનો રસ્તો નથી પણ જ્ઞાન વિરાધનનો રસ્તો છે, તેવીજ રીતે કોઈપણ સૂત્રની વાચના લીધા પછી તેના વાક્યાર્થ, મહાવાક્યાર્થ, અને ઐદંપર્યાર્થ જાણવામાં આવે ત્યાં સુધીના પરિપક્વ વિચારો થવા જોઈએ અને તેટલા માટે સૂત્ર વાંચ્યા પછી તે વાક્યાર્થાદિકને જાણવામાં થતી શંકાના નિવારણ માટે મૂળસૂત્ર અને અર્થાદિકના થતા સંશયના નિવારણ માટે ગુરુમહારાજને જે વિનયપૂર્વક પૂછવામાં આવે તે ‘પૃચ્છના’ નામનો સ્વાધ્યાયનો ખીજો બેદ ગણાય છે, આવી રીતે વાંચના અને પૃચ્છનાથી કરેલું શ્રુતજ્ઞાન ત્યારેજ ટકે કે જ્યારે તે સર્વ શ્રુતની ‘પરાવૃત્તિ’ કરવામાં આવે. આવૃત્તિની ઉપયોગિતા જાણવા માટે દુર્ણલિકા પુખ્તમિત્રનું દષ્ટાન્ત કે જેઓને પૂર્વગતશ્રુતની આવૃત્તિ કરવાના પરિશ્રમમાં સાત શેર આઠ શેર ઘી પ્રતિદિન પચી જતું હતું. વાચના, પૃચ્છના અને પરાવર્તનાથી વચ્ચેલું અને નિશ્ચિત કરેલું શ્રુતજ્ઞાન હોય છે છતાં તે શ્રુતજ્ઞાન એ માત્ર વકીલની નોંધ જેવું હોઈને વ્યવહારની અપેક્ષાએ તે ભાવશ્રુતપણે ગણાય છતાં પણ અસીલની માફક પોતાની જોખમદારીવાળું ન હોવાથી તાર્ત્વિકદષ્ટિએ દ્રવ્યશ્રુત ગણાય અને તેથી અભવ્ય કે મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને પણ કિંચિત્ત્યૂન દશ પૂર્વ સુધીનું શ્રુત વાચના, પૃચ્છના અને પરાવર્તના રૂપે હોય છે, પણ અનુપ્રેક્ષાદ્વારાએ થતું જ્ઞાન તે અસીલની માફક જોખમદારીવાળું જ્ઞાન હોવાથી ભાવશ્રુત અને તાર્ત્વિકશ્રુત કહેવાય છે, અને તેથીજ સૂત્ર અર્થ અને તદ્દુભયરૂપ ત્રણે પ્રકારનું શ્રુત વાચના, પૃચ્છના અને પરાવર્તનામાં આવી ગયા છતાં, ‘અનુપ્રેક્ષા’ નામનો સ્વાધ્યાયનો એ ચોથો બેદ શાસ્ત્રકારોએ જાણાવેલો છે. અર્થાત્ આ વાચનાદિક ચાર અને ‘ધર્મકથા’રૂપ પાંચમો બેદ મળી સ્વાધ્યાયના જે પાંચ બેદો થાય તેમાં અરેખર ભાવશ્રુત તરીકે કે સમ્યક શ્રુતજ્ઞાન તરીકે જે કોઈપણ સ્વાધ્યાયનો બેદ હોય તો તે ફક્ત આ અનુપ્રેક્ષા નામનોજ બેદ છે, અને તેથીજ શાસ્ત્રકારો જેમ પત્ર,

પુત્રાદિકમાં સખેણ રાત્રને દ્યમ્બુન એટલે તરૂરીર-જમ્બુરૂરીરથી
 બનિરિજાનેઆવમ્બ દ્યમ્બુન તરીકે ઓગખાવે છે તેવીજ રીતે બ્યંજન-
 શુદ્ધિ બાદિક અનેક શુભ્રેએ કુજા અને ગુરવાયનાથી આવેતું એવું
 પણ શુભ્રાત્રાન જે અનુપ્રેક્ષા સિવાયતું દોષ તે તેને અનુપયોગે દ્યમ્બ
 છે એમ કહી દ્યમ્બુન તરીકે જણાવે છે અને સાથે સ્પષ્ટ બક્ષરોમાં
 સ્વકાર જણાવે છે કે અનુપ્રેક્ષાને કોઈપણ પ્રકારે દ્યમ્બુનમાં ન સેવાય
 કિન્તુ તે અનુપ્રેક્ષા નામના સ્વાખ્યાયના બેદને બદલ્યુન તરીકેજ મણવો.
 અર્થાત્ જમ્બુ કે દૂરમખોને આ અનુપ્રેક્ષા નામનો સ્વાખ્યાયનો બેદ
 દોષ નહિ વાસ્તવિક રીતિએ તે સ્વાખ્યાયનો બેદ એકલુ મૂળ-
 શુક્તું પરાવર્તન કે અર્થના આરતિ રૂપ ન સેતા કેવલ આત્માદિક
 તત્ત્વોના સ્વરૂપને અનુલક્ષીતે ઉપયોગપૂર્વક જે શુભ્રાત્રાન
 વિચારણામાં આવે તેને અનુપ્રેક્ષા નામનો સ્વાખ્યાય મણી એવા
 સ્વાખ્યાયબેદ તરીકે જણાવ્યો છે. આવી રીતે ચાર પ્રકારના
 સ્વાખ્યાયમાં નિષ્કુલ (નિપુણ) થયેલો મનુષ્યજ વાસ્તવિક રીતિએ ધર્મ-
 કથા નામના પાંચમા સ્વાખ્યાયને સાચક છે અને તેવી જ ધર્મકથા
 નામનો સ્વાખ્યાયનો બેદ છેલ્લો જણાવ્યો છે. અર્થાત્ એકપર્વગ્રાન
 સુધી અને અનુપ્રેક્ષારૂપ સ્વાખ્યાય બેદ સુધી પહોંચેલો મહાપુરુષ જ
 ઉત્તર્ગાદિક બેદને અનુસરીને, દ્યમ્બ ક્ષત્રાદિક અવરચાદિકને ખ્યાલમાં
 રાખીને જસાદક શ્રોતાઓનો બેદ સમજીને કેવલ તે શ્રોતાઓના ઉપકારની
 શુદ્ધિએ જ ધર્મકથા કરે અને તેવી ધર્મકથા કરવાવાળો મહાપુરુષ
 એકાન્ત ધર્મને બજવાવાળો દોષ; અર્થાત્ એવા મહાપુરુષ સિવાય બીજા
 ધર્મકથોત્ત એકાન્ત ધર્મ થયો છે એમ કહેવાય જ નહિ, એટલું જ
 નહિ પણ તેવી શુદ્ધિ સિવાયના ધર્મકથોજ સૂચમાર્ગની કથનવિધના
 વિરાધક યર્ષ જાણાદિકને જ્યોત્સ્ય એવા ઉપરેશો આપી તે ઉપરેશને સીધે
 જ પોતે પોતાના શ્રોતાઓની સાથે ભર્ષકર સંસારસમુદમાં મોજ માનનારો
 થાય છે. પણ પૂર્વોક્ત શુભ્રાત્રો મહાત્મા અનુપ્રેક્ષામાં લીન દોષ જે
 ધર્મકથા કરે તેમાં કોઈપણ અંશે કોઈપણ દિવસે ધર્મ કથા વચર

નહિ તો પછી શ્રીશ્રીપાળ મહારાજન જ્ઞાનપદ્ધતું આરાધન કરતાં શાસ્ત્ર દ્વારાએ એટલે પાંચે પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કે જેમાં પાંચમો ધર્મનામનો બેદ આવે છે તે દ્વારાએ જ્ઞાનપદ્ધતું આરાધન કેમ કરી શકે આના સમાધાનમાં પ્રથમ તો એ સમજવાનું છે કે આવકના વંદિતામૃત અંદર 'વિવરીયપદ્મવળાદય' એ વાક્યથી જીવાદિક તરવોને અંગે થોં વિપરીત પ્રરૂપણાથી આવકને પ્રતિક્રમણ એટલે મિચ્છામિ દુક્કાં પાછા દહવાનું જણાવ્યું છે. તે જો આવકને પ્રરૂપણા એટલે ધર્મકથા કરવાનું હોતજ નહિ તો તે વિપરીતપ્રરૂપણાથી પ્રતિક્રમવાનું પણ હોતજ નહિ, અર્થાત્ આવકને ધર્મકથા કરવાની હોય છે અને તેથી થયેલી વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણાથી પ્રતિક્રમવાનું હોય છે, આ વસ્તુ વિચાર ગીતાર્થ ગુરૂ પાસેથી સાંભળેલાં અને નિશ્ચિત કરેલાં જીવાદિક અ દેવાદિક તરવોનું અન્ય તે તરવોથી અન્નણ એવા જીવોને તે આત્મા ધર્મકથાદ્વારાએ શ્રીશ્રીપાળ મહારાજ આચારપ્રકરૂપધર યતિપણાની સ્થામાં નહિ હોવા છતાં પણ પ્રરૂપણા કરનાર યાચ તેમાં કોઈ પ્રકારનું આશ્ચર્ય નથી.

પૂર્વે જણાવેલું આચારપ્રકરૂપધર સર્વવિરતિવાળા સાધુએ ધર્મકથાદ્વારાએ ધર્મનું નિરૂપણ કરે એ વચન સ્વતંત્ર શાસ્ત્રાનુસારે અને આચારમય ધર્મને અનુસરીને હોય તથા શ્રીવંદિતામૃત વિગેરેનું વચન જીવાદિક તરવોને નિરૂપણ કરનાર ગીતાર્થે કહેલા સ્વરૂપને અનુસરીને નહિ કે સ્વયં શાસ્ત્રક્રેણીને અનુસરવાપૂર્વક ધર્મકથા પ્રરૂપણાને અંગે હોય તેમાં કોઈપણ જ્ઞાતનું આશ્ચર્ય નથી અને તેથી જ શાસ્ત્રોમાં સ્થાન સ્થાન પર આવકોનું સ્વરૂપ જણાવતાં 'ધર્માભ્યાયી' એટલે ધર્મના સ્વરૂપને કહેવાવાળો એવું સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવે છે. એ અપેક્ષાએ આવકને પણ તત્વાતત્વની જણાવનારી ધર્મગોપ્ત્રીરૂપ (નહિ કે સમાપ્રમ-પરૂપ) ધર્મકથા હોય તેમાં કોઈ જ્ઞાતનું આશ્ચર્ય જ નથી.

પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે પાંચે પ્રકારના સ્વાધ્યાયદ્વારાએ જ્ઞાન આરાધન કરવા છતાં પણ જ્ઞાન અને ચિંતારૂપ જ્ઞાનોદ્વારાએ યતી શ્રી

આરાધના કરતાં પણ ભાવના રૂપ જ્ઞાનદ્વારાએ થતી જ્ઞાનપદની આરાધના આત્માને અનદદ ઉપકાર કરનારી છે માટે પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયો જણાવ્યા છતાં ભાવના નામના જ્ઞાનને આરાધનાને અંગે અત્યંત ઉપયોગીપણે જણાવવા માટે આચાર્ય જગવાન રત્નસેખરસૂરિજીએ સ્વાધ્યાયની જોડે ભાવનાને (ભાવના-જ્ઞાનને) પણ આરાધનાના સાધન તરીકે સ્પષ્ટપણે જણાવી છે.

ભાવના-જ્ઞાન દ્વંમેશ જગતના સર્વ જંતુએને ચારિત્રસંજીવિનીના ન્યાયથી દિત કરનાર જ હોય છે અને તે ભાવના-જ્ઞાનનું તથા તેની પદેલાં ધવાવાળા શ્રુત અને ચિંતા નામના જ્ઞાનનું સ્વરૂપ જણાવતી ઈચ્છાવાળાએ જગવાન દરિભદ્રસૂરીચરજીએ રચેલો 'પોઠસક મય' અને ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ પદોવિજયજીએ રચેલ 'દ્વાવિંશદ્વાવિંશકા' મંથ જોવાની જરૂર છે.

આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય અને ભાવના-જ્ઞાનદ્વારાએ તેમજ આદિ સમ્પદથી સુચવેલા જ્ઞાનાભ્યાસ-જ્ઞાનશુભન, જ્ઞાનદ્વારાએ કરાતી પ્રરતિ, જ્ઞાનીઓનું જદુમાન, જ્ઞાનના ભેદોની શ્રદ્ધા, વિગેરેદ્વારાએ શ્રીશીપાળ મદારાજ જ્ઞાનપદનું સાતમે પદે આરાધન કરતા હતા.

સમ્યક્જ્ઞેનપદની આરાધના રથયાત્રાદિકે કરીને જીજ્ઞાએને સમ્યક્જ્ઞેન મેળવવામાં અનુકૂળતા કરવા દ્વારાએ તથા સમ્યક્જ્ઞાનપદની આરાધના સિદ્ધાંત અને શાઓના કરાવવા અને સંખાવવા આદિકદ્વારાએ જીજ્ઞાના આત્મામાં જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવામાં મદદરૂપ થવાદ્વારાએ ચર્ચાકળી, પણ અવિરતિ કે દેશવિરતિ શુદ્ધરથ ચારિત્રપદના આરાધનને માટે તેવું કાંઈ કરી શકે નહિ માટે ચારિત્રપદ આરાધન કરવા માટે અવિરતિ કે દેશવિરતિવાળાએ શું કરવું એ જણાવવા માટે શીપાળ મદારાજે કરેલું ચારિત્રપદનું આરાધન ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે.

વ્યવિયમપાત્રમેજં વિરદ્દરણમતિરુરેજં ।

જરૂપમ્મજુરામેજં પરિતારાદર્જં કુચદ્ ॥૧૧૭૭॥

અરિહંત મહારાજદિક પંચ પરમેષ્ઠીઓને આરાધન કર્યા તેમાં અને છદ્મ તથા સાતમા પદમાં સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યગ્જ્ઞાનની આરાધના કરી તેમાં બે કે આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ આધનદશાની સરળતાની અપેક્ષાએ ઘણું જ આગળ વધવાનું થયું છે તો પણ તે માત્ર વિચાર-સૃષ્ટિ અને વચનસૃષ્ટિને મુખ્યનાએ આભારી છે.

પૂર્વે જણાવેલાં સાત પદોની આરાધનામાં કોઈ પણ પદની આરાધના વર્તનને અંગે જવાબદારીવાળી નથી, વર્તનને અંગે જવાબદારીવાળી આરાધના કોઈ પણ હોય તો તે માત્ર ચારિત્રપદનીજ આરાધના છે, બે કે અંશે પણ વિરતિ નહિ કરનારા એથે ગુણુસ્થાનકે રહેલા અવિરત-સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્યાદિક ચારિત્રવાળાના અદ્ભુતમાનને અંગે વર્તનની જવાબદારી ઉઠાવ્યા સિવાય પણ ચારિત્રપદની આરાધના કરી શકે છે, અને તેથીજ શાસ્ત્રકારો અવિરત-સમ્યગ્દૃષ્ટિ કે જોગો અંશે પણ ચારિત્રના વર્તનમાં વર્તી શકતા નથી તેઓ પણ વધારામાં વધારે નવપત્યોપમની સ્થિતિ ઓછી કરીને દેશવિરતિના ઉચ્ચપદને પામી વર્તનની જવાબદારી ઉઠાવવાવાળો થાય છે. અને તે પછી સંખ્યાતાસાગરોપમની સ્થિતિનો ક્ષય કરી સર્વવિરતિરૂપી ઉત્કૃષ્ટ વર્તનની જવાબદારી તે ઉઠાવી શકે છે, અર્થાત્ અવિરતિગણમાં ચારિત્રની કોઈપણ પ્રકારે આરાધના માનવામાં ન આવે તો તે દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ નિહૈતુક થઈ જાય, માટે અવિરત-સમ્યગ્દૃષ્ટિ જોવાને પણ ચારિત્રની આરાધના તો માનવીજ જોઈએ, પણ તે ચારિત્રની આરાધના પત્યોપમો અને અને સાગરોપમોએ કૃપાવાળી દેખાતે અન્યંત નિયમ છે એમ કહેવું જોઈ નથી, પણ ચારિત્રની અલિપ્ત આરાધના તો ત્યારેજ થાય કે જ્યારે પોતે પોતાના આત્માને વર્તનની જવાબદારીમાં મૂકી જન અને નિયમોને પાળવામાં નાખેર થાય, જન કે જન નિયમોને પાળતી વખતે મન, વચન ને કાયાથી ચારિત્રને વખાણવારૂપ અને તેના અદ્ભુતમાનાદિક કર્મચરૂપ જોયેમ વચનની આરાધના સર્વથા નથી મેળવી તેમ

તો નથીજ, પણ વ્રતનિયમ પાળવાથી થતી આરાધના વર્તનરૂપ અને જ્ઞેષ્ઠમહારૂપ હોઈ તાત્કલિક આરાધના છે એમ કહેવું કોઈપણ પ્રકારે અતિશયોક્તિ કારેલું નથી.

હિંસા બુદ્ધ, ચોરી, સ્ત્રીગમન અને પરિમહથી સર્વથા કે અંશથી વિરમવું તેનું નામ વ્રતો કહેવાય છે, જે કે પાપ આવવાનાં અદ્વાર રચનાકો છે તે તેથી હિંસાદિ અદ્વારને પાપરચનાક કહેવાય છે, છતાં તે સર્વ પાપરચનાકોમાં આત્માને વાસ્તવિક રીતિએ દણ્ડવામાં દયીવાર તરીકે ઉપયોગમાં આવનારાં આ પાત્રજ પાપરચનાકો છે, ક્રોધાદિક અને રાગદ્વેષાદિકથી આ આત્મા ચાહે તેટલો વેગવાળો થાય તોપણ હિંસાદિ પાપોના વિચારોમાં તે ન આવે ત્યાં સુધી કોઈપણ કાર્યને નીપજવવા સમય થતો નથી. અર્થાત્ ઉપર જણાવેલ હિંસાદિક પાંચ કર્મરાગ્મના દયીવારો હોઈ તે પદ્ધતી નાખવાની પહેલી જરૂર સાત્ત્વકારોએ વિચારી છે.

જ્યનમાં ચાહે જેની સીધવાળી અને ઉદ્ધન પ્રજા ચાહે જેટલી સંખ્યામાં હોય પણ તે જે નિ રાત્ર ચર્ધ જાપ તો થોડીજ મુદતમાં તે પ્રજા નિર્માલ્ય ચર્ધ નામશેષ ચર્ધ જાપ છે, આ વાત હતિદાસજીથી જાનણી નથી તેવીજ રીતે અહીં પણ કર્મરાગ્મના હિંસા વગેરે દયીવારો પદ્ધતી દર્શ તેને નિ રાત્ર જનાવવામાં આવે એટલે અદિંસકપણા વિગેરેને ધારણ કરનારા આત્મામાં ગોઠવવામાં આવે તો તે કર્મને પણ નિર્જળ બની ગુલામીમાં છવન ગુજરી નામશેષ થયે જ છૂટકો થાય છે માટે સાત્ત્વકારોએ હિંસાદિક પાપોને આઘપદે અથવા મુખ્યપણે આસવ તરીકે લીધા અને માત્ર તે હિંસાદિક આસવોના દેશથી કે સર્વથી પચ્ચક્રખાણ કરનારાએનેજ વ્રતધારી માન્યા. વળી આ જગોપર એ પણ ખીના ધ્યાનમાં રાખવાની છે, કે રચના રચના પર સાત્ત્વકારો પ્રાણતિપાત, મૃત્યાવાદ વિગેરેનાં પચ્ચક્રખાણો જણાવી 'તેનું' વિરતિપણું એટલે વ્રતપણું સ્પષ્ટ સંજ્ઞોમાં જણાવે છે. ત્યારે ક્રોધ, માત્સર્યકે અને સાત્ત્વકારો વિવેક સંજ્ઞ સચાડી ક્રોધવિવેક, માત્સર્યવિવેક, વિગેરે પેરો જણાવે છે.

નાશ પામી એમ ને શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલું છે તે અદિ' તત્વપ્રીતિ અને તત્વપ્રતીતિના શ્રુત્યપણાનેજ આભારી છે, કંઈક ન્યૂન દશપૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન ભણવા છતાં પણ ને અજ્ઞાની અગર મિથ્યાત્વીપણાની દશા ગણવાનો વખત રહે છે. તે પણ આ તત્વપ્રીતિ અને તત્વપ્રતીતિના અભાવને અંગે હોય તે સ્વાભાવિક છે, ભવચક્રને અંગેજ ચારિત્ર આઠજ વખત મળવાનું કહેવામાં આવે છે, તે પણ આ તત્વપ્રતીતિ અને તત્વપ્રીતિવાળુ જ હોય છે, આવી રીતે સમ્યગ્દર્શનને અંગે તત્વપ્રતીતિ અને તત્વપ્રીતિ નેને થયેલી હોય છે તે દરેક જીવદિંસાદિક સર્વપાપોને દૂર કરવા માટે પહેલી તકે તૈયાર થાય છે, આવી રીતે સમ્યક્ત્વ પામેલો મનુષ્ય દિંસાદિક સર્વ પાપોને દૂર કરવા તૈયાર થાય એ નિયમને અનુસરીનેજ શાસ્ત્રકારોએ દેશના દેવાવાળા મદાપુરુષને અંગે પ્રથમ મદાત્રત એટલે દિંસાદિક સર્વપાપોની સર્વથા વિરતિની દેશના દેવી એવો નિયમ રાખેલો છે, અને તે એટલે સુધી કે ને કોઈ ઉપદેશ દેનારો મનુષ્ય સર્વવિરતિ એટલે સર્વ દિંસાદિ પાપોની નિવૃત્તિની દેશના આપ્યા સિવાય દેશવિરતિ એટલે દિંસાદિ પાપોએ નિવૃત્તિની દેશના આપ્યા સિવાય દેશવિરતિ એટલે દિંસાદિકના એક અંશે વિરતિ કરવી તેનો ઉપદેશ આપે તો તે ઉપદેશકને પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે, કારણ કે પ્રથમ તો ને પાપના એક અંશની

દેશવિરત્તિનો પણ ઉપદેશ કર્તવ્યજ છે.

પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે સમ્પદ્વ પામેલા છવને સર્વવિરત્તિનો ઉપદેશ આપનાં ડેશમાં સમુદ્ધર્મી છવો તો તેજ સમ્પદ્વની સાથે સર્વવિરત્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, પણ સર્વ છવો કર્ણીમાં સરખા ન હોય એ નિયમને અનુસરીને દિવસદિક સર્વ પાપેથી વિરતિ કરવાનું પોતાની અશક્તિ કે આશક્તિને લીધે અસમર્થ જણાય તો તેણે છવો વિરતિના માર્ગથી સર્વથા દૂર રહે નહિ, અર્થાત્ નિરકુશપણે સર્વ પાપમાં પ્રવર્તેલા રહે નહિ, અને અંશે પણ પાપની વિરતિ કરવાવાળા યથાથી પરિશ્રમે સર્વ પાપેથી સર્વથા વિરતિ કરવાવાળા થાય એ મુદ્દાથી સર્વવિરતિના પદેશ વર્તે તરીકે દેશવિરતિ એટલે કદાચ અંશે પાપની નિર્ણતિ કરવાનો ઉપદેશ આપવાની જરૂર રહે, આવી રીતે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને પામેલા છવો વિરતિવાળા મળાય છે.

અક્તિરાગનું સ્વરૂપ અને તેની જરૂરીયાત

એવી રીતે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિવાળા થયેલા છવો પોતાની તે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને તન, પન, કુટુંબ વિગેરે સર્વના ભોગે પણ શુદ્ધિત કરવાને તૈયાર રહે છે, અને તેણે છવો વિરતિમાં એટલું સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિમાં એકનિષ્ઠાવાળા હોઈ વિરતિ પરામણ્ય કરેલામાં આવે છે, તેણે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિમાં એકનિષ્ઠાવાળા મહાનુભાવોની ઉપર કેવલ વિરતિના જ અદ્ભુતને અંગે જે શરૂ પડવામાં આવે છે તેજ વિરતિનો અક્તિરાગ કહેવાય, આ વિરતિના અક્તિરાગમાં અકર્ષણ અને દમકપણનો, રાગ કે રંકપણનો, થીમંત કે દશિનો, ક્રોધ કે નોકરનો, યતુ કે મિત્રનો, સ્વજન કે પરજનનો, વિદ્યા રહેવાનો અવકાશ નથી, અને જો તેણે વિદ્યા સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિવાળાને અંગે રહે, તો તે શુદ્ધ અક્તિરાગ નથી, શુદ્ધ અક્તિરાગ તો કેવલ સર્વ કે દેશથી થતી વિરતિના અદ્ભુતને અંગે જ રહેલો છે, જેવી રીતે પદ્મમાં અરતના ભોજના અકર્ષણમાં તણુ અંકના માલીક વાસુદેવો અં

નાશ પામી એમ જે શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરેલું છે તે અદ્વિત તત્વપ્રીતિ અને તત્વપ્રતીતિના શ્રુત્યપણાનેજ આભારી છે, કંઈક ન્યૂન દશપૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન લાલુવા છતાં પણ જે અજ્ઞાની અગર મિથ્યાત્વીપણાની દશ ગણવાનો વખત રહે છે. તે પણ આ તત્વપ્રીતિ અને તત્વપ્રતીતિના અભાવને અંગે હોય તે સ્વાભાવિક છે, ભવચક્રને અંગેજ ચારિત્ર આહજ વખત મળવાનું કહેવામાં આવે છે, તે પણ આ તત્વપ્રતીતિ અને તત્વપ્રીતિવાળું જ હોય છે, આવી રીતે સમ્યગ્દર્શનને અંગે તત્વપ્રતીતિ અને તત્વપ્રીતિ જેને થયેલી હોય છે તે દરેક જીવદિંસાદિક સર્વપાપોને દૂર કરવા માટે પહેલી તકે તૈયાર થાય છે, આવી રીતે સમ્યક્ત્વ પામેલો મનુષ્ય દિંસાદિક સર્વ પાપોને દૂર કરવા તૈયાર થાય એ નિયમને અનુસરીનેજ શાસ્ત્રકારોએ દેશના દેવાવાળા મદાપુરણને અંગે પ્રથમ મદાનત એટલે દિંસાદિક સર્વપાપોની સર્વથા વિરતિની દેશના દેવી એવો નિયમ રાખેલો છે, અને તે એટલે સુધી કે જે કોઈ ઉપદેશ દેનારો મનુષ્ય સર્વવિરતિ એટલે સર્વ દિંસાદિ પાપોની નિર્જતિની દેશના આપ્યા સિવાય દેશવિરતિ એટલે દિંસાદિ પાપોએ નિર્જતિની દેશના આપ્યા સિવાય દેશવિરતિ એટલે દિંસાદિકના એક અંશે વિરતિ કરવી તેનો ઉપદેશ આપે તો તે ઉપદેશકને પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે, કારણ કે પ્રથમ તો જે પાપના એક અંશની વિરતિ કહેવામાં આવે તે સિવાયના અન્ય પાપની અનુમતિ અર્થાન્તરે અનુજ્ઞા કરેલી ગણવામાં આવે તેવી એક અંશે પણ પાપની અનુમાવાળો ઉપદેશ સર્વપાપથી ત્રિવિધ ત્રિવિધ વિરતિ કરનારા માટે સોગ્યજ ગણાય નહિ, વળી કદાચિત્ત તે શ્રોતા તેવી દેશથી વિરતિ સાંભળીને તે સુખ આવરી શકાય તેવી ગણીને તેમાંજ અવસ્થિત થઈ જાય અર્થાત્ જો અધ્યવસાયો ઉલ્લાસ પામ્યા હોત તો સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરાવી શકત તે અધ્યવસાયો દેશ થઈ પાપની વિરતિ કરવામાંજ સંકાત જાત અને તેવી રીતે થયેલું મોટું નુકશાન તે ઉપદેશકની દીર્ઘદર્શિતાના અભાવનેજ આવીત થાય, માટેજ સર્વવિરતિનો ઉપદેશ આપ્યા સિવાય દેશવિરતિનો ઉપદેશ આપવામાં શાસ્ત્રકારોએ પ્રાયશ્ચિત્ત ગણાવેલું છે.

દેશવિરતિનો પણ ઉપદેશ કર્તાવ્યજ છે.

પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પામેલા જીવને સર્વવિરતિનો ઉપદેશ આપતાં કેટલાક સધુકર્મી જીવો તો તેજ સમ્યક્ત્વની સાથે સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરે છે, પણ સર્વજીવો કરુણીમાં સરખા ન હોય એ નિયમને અનુસરીને હિંસાદિક સર્વ પાપોથી વિરતિ કરવાનું પોતાની અસક્તિ કે આસક્તિને લીધે અસમય જણાય તો તેવા જીવો વિરતિના માર્ગથી સર્વથા દૂર રહે નહિ, અર્થાત્ નિરંકુશપણે સર્વ પાપમાં પ્રવેશી રહે નહિ, અને અંશે પણ પાપની વિરતિ કરવાવાળા યવાથી પરિણામે સર્વ પાપોથી સર્વથા વિરતિ કરવાવાળા યાવ એ મુદ્દાથી સર્વવિરતિના પહેલા વર્ગ તરીકે દેશવિરતિ એટલે કદાચ અંશે પાપની નિવૃત્તિ કરવાનો ઉપદેશ આપવાની જરૂર રહે, આવી રીતે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને પામેલા જીવો વિરતિવાળા ગણાય છે.

જાતિરાગનું સ્વરૂપ અને તેની જરૂરીયાત

એવી રીતે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિવાળા યથેલા જીવો પોતાની તે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને તન, ધન, કુટુંબ વિગેરે સર્વના ભોગે પણ સુરક્ષિત કરવાને તૈયાર રહે છે, અને તેવા જીવો વિરતિમાં એટલું સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિમાં એકાનિબ્ધવાળા હોઈ વિરતિ-પરાપણુ કહેવામાં આવે છે, તેવા સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિમાં એકનિબ્ધ-વાળા મહાનુભાવોની ઉપર કેવલ વિરતિના જ નહિમાનને અંગે જે રાગ પરવામાં આવે છે તેજ વિરતિનો જાતિરાગ કહેવાય, આ વિરતિના જાતિરાગમાં ચાકર્વાત્ અને દમકપણનો, રાગ કે રંકપણનો, ધીમંત કે રિદ્ધનો, શેઠ કે નોકરનો, યતુ કે મિત્રનો, સ્વજન કે પરજનનો, વિદ્યાજ રહેવાનો અવકાશ નથી, અને જો તેવો વિદ્યાજ સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિ-વાળાને અંગે રહે, તો તે શુદ્ધ જાતિરાગ નથી, શુદ્ધ જાતિરાગ તે કેવળ સર્વ કે દેશથી થતી વિરતિના નહિમાનને અંગે જ રહેલો છે, જેવી રીતે પદ્મકંઠ ભરતના જોડાયા ચાકર્વાત્નો પણ અંકના માધીક વાસુદેવો અને

અનેક દેશના સ્વામી રાજ મહારાજ શુદ્ધ ભક્તિભાવથી વિરતની અધિકતા ગણીને સર્વવિરતિ ગ્રહણ કરનારા એક સામાન્ય સાધુને પણ અતિશય ભક્તિભાવથી વંદન કરે છે, અને પોતાની જગતમાં સર્વોપરિ રિચરિતને તે વંદનના અધિકારમાં અંશે પણ પેસવા દેતા નથી, તેવી રીતે ભક્તિ કરનારા પુરુષોએ પણ વિરતિવાળાની ભક્તિ કરતી વખત પણ તેવો ત્રદ્ધિ-સમૃદ્ધિ, નાત-જાત કે સ્વજન-પરજનનો ભેદ નહિ રાખતાં નિર્વિશેષ-પણે ભક્તિ કરવી જોઈ એ અને તેવે સ્થાને રહેલો રાગ તેજ ભક્તિરાગ કહી શકાય. જોકે સગાસંબંધીમાંથી દેશ કે સર્વથી વિરતિ લેનારા ઉપર કંઈક અંશે સ્નેહરાગ હોય છે પણ તેટલા માત્ર સ્નેહરાગથી ભક્તિરાગનાં ફળ આપ્યું જાય છે તેમ નથી, પણ જેટલા અંશે સ્નેહરાગ રહે તેટલે અંશે તો નુકશાન છે પણ તેવા સ્નેહગગના કંઈક અંશે થતા નુકશાનના ભયે ભક્તિરાગ વર્જવા જેવો નથી, જો કે શુદ્ધ ભક્તિરાગ તો શત્રુ-મિત્રાદિના સમ્યન્ધને વચમાં લાવ્યા સિવાય કેવલ વિરતિ આદિ ગુણોને અંગેજ રાગ ધારણ કરાય ત્યારેજ કહેવાય; આ કારણથી શ્રીશ્રીપાળ મહારાજ આરિત્રપદનું આરાધન કરતાં દેશ કે સર્વથી વિરતિને ધારણ કરનારા મહાનુભાવો ઉપર ભક્તિરાગ કરે છે, એ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે આરિત્ર એ આત્માનો સ્વાભાવિક ગુણ છતાં પણ મોહનીય કર્મનાં પટલથી તે ગુણ આવરણેલો છે, અને જ્યાં સુધી તે આરિત્ર મોહનીયનાં પટલો ખસે નહિ ત્યાં સુધી આત્માનો આરિત્રગુણ પ્રગટ થાય નહિ, અને તે આરિત્રને રોકવાનાળાં મોહનીયનાં પટલો જો કે આરિત્રની ઈચ્છા અને તેની સામાન્ય ક્રીડાથી ખસે છે, પણ તે આરિત્રના રોકનાર મોહનીયના પટલનો ખરેખરો નાશ આરિત્રવાળાના ભક્તિ-અનુમાનથીજ થાય છે. અર્થાત્ જો આત્માને જો ગુણો પ્રાપ્ત કરનાર દેવ તે આત્માએ તે તે ગુણો પ્રાપ્ત કરનારા લોકોત્તમપુરુષોની ભક્તિ, અનુમાનદ્વારા એવામાન કરવો તેજ તે ગુણોને પ્રાપ્ત કરવાનો મુખ્ય માર્ગ છે, તેથીજ મહારાજ શ્રીપાળ દેશ કે સર્વથી વિરતિને ધારણ કરનારા મહાનુભાવોની ભક્તિમાં લીન રહી આરિત્રપદની આરાધના કરે છે.

માર્ગાનુસારી ગુણોની પ્રશંસાથી ચૂકવાવાળો મનુષ્ય દર્શનાચારથી ચૂકે છે, અને તે પ્રાયશ્ચિત્તનું સ્થાન અને છે, એટલું જ નહિ પણ વાદીને છતવાવાળા શિષ્યની પ્રશંસા નહિ કરનાર આચાર્યની માફક સંસારને વધારનારો થાય છે, અને એટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ ‘ઉપવૃંહણ’ એટલે પ્રશંસા નામનો આચાર જણાવી પ્રશંસામાં ઐશ્વર્યકપાત્રું નહિ જણાવતાં ‘અનુવૃંહણ’ને અનાચાર જણાવી ‘ઉપવૃંહણ’ એટલે પ્રશંસાનું ફરજીઆત-પણું જણાવી તે નહિ કરવામાં પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવ્યું છે. આ દૃષ્ટીકા ધ્યાનમાં રાખવાથી ત્રિલોકનાથ તીર્થે કર ભગવાન મહાવીર મહારાજ સરખાએ દેવ, દાનવ અને મનુષ્યની પર્યાદ વચ્ચે કામદેવ અને મુક્તસા વિગેરેની કરેલી પ્રશંસાનું તત્ત્વ માલુમ પડશે, અને તેથીજ મહારાજ શ્રીશ્રીપાળ પણ એકલા સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિ નહિ પણ સામાન્ય રીતિએ સર્વે સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિને ધારણ કરવાવાળાઓની ઉપર ભક્તિરાગ ધરત્રા દ્વારાએ ચારિત્રપદનું આરાધન કરે છે.

ભોજનાદિ અને વાતસલ્યરૂપ ભક્તિમાં વિશેષતા.

જો કે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ મહાત્માઓને અંગે સ્થાન, અશનાદિ, દેવાદ્વારાએ આગળ આરાધન જણાવેલું છે અને અર્પિત પણ તેવી રીતે સર્વવિરતિવાળા કે દેશવિરતિવાળાઓને અશનાદિક દેવાદ્વારાએ ભક્તિ કરી વિરતિનું અદુભાવ વધારી ચારિત્રપદનું આરાધન કરવા જણાવ્યું જરૂરી હતું, પણ તે નહિ જણાવતાં અર્પિત સર્વવિરતિ કે દેશવિરતિવાળાઓના ભક્તિરાગદ્વારાએજ ચારિત્રપદનું આરાધન જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે એમ મૂલ્યે છે કે સર્વે કે દેશથી વિરતિ ધારણ કરવાવાળાઓની સ્થાનાદિ, અશનાદિ દેવાદ્વારાએ કે વિન્યાદિ કરવાદ્વારાએ જે ભક્તિ કરવામાં આવે છે, તે જો કે ચારિત્રપદની આગધનાને અંગે ઉપયોગી અને અવશ્યકનીવ્ય તરીકે છે, પણ તેનું ખરૂં કામ મેળવનારા-ઓએ તે ભક્તિની કિંમત કરતાં પણ તે વિરતિ ધારણ કરનારા મર્યાનુ-ભાવે ઉપર નેમના ગુણોના રંગરૂપી જે ભક્તિરાગ કરવામાં આવે તેની

કિંમત ધણી ન હોયી મજૂરી જોઈએ. અર્થાત્ સમ્પત્તિવાદિક કે વિરોધ
આદિક ગુણગાઓની અચનાદિ દેવાદારાએ યતી બક્તિ વ્યવહારબક્તિ
કે દ્વંધ્યબક્તિ તરીકે મજૂર, ત્યારે તેની ઉપર તેના ગુણોને અંગે થતો
રાગ જો એ બાંકિની સાથે મેગવી શકાય તોજ તે બક્તિરાગ કહેવાય,
અને તેજ શુદ્ધબક્તિ કે પારમાર્થિકબક્તિ કહી શકાય. આ વાત
ખ્યાલમાં લઈશું. ત્યારે આદિવિધિ વિગેરેમાં યાજ્ઞકારોએ ચતુર્વિધસંધની
બક્તિ સાથે તેમના આ આદરસાકાર વિગેરે કરવાને માટે જણાવેલા
વિધિઓની કિંમત આપણી સમજમાં આવશે. યાદ રાખવાની જરૂર છે
કે યાજ્ઞકારોએ દર્શનાચારમાં સાધર્મિકભોજનને દર્શનાચાર તરીકે
મજૂરનું નથી, પણ સાધર્મિકવાત્સલ્યનેજ દર્શનાચાર તરીકે
મજૂરનું છે, આ કહેવાનું તત્ત્વ એવું નથી કે સાધર્મિકને અચનાદિ,
વસ્ત્રાદિ, રથાનાદિ આપવાથી બક્તિ યતી નથી કે બક્તિ કરવી નહિ,
પણ આ કહેવાનું તત્ત્વ તો એજ છે કે સાધર્મિકોની અચનાદિ દારાએ
યતી બક્તિ તે માત્ર એક વાત્સલ્યનું અંગ છે. વર્તમાનકાળમાં
સાધર્મિકોની ભોજનદારાએ બક્તિ કરનારા જો કે ધણા જોવામાં આવે
છે, પણ તે સાધર્મિકોના ધર્મપ્રાપ્તિ વિગેરે ગુણોના બહુમાનને લક્ષ્યમાં
રાખીને અચનાદિ દેવાદારાએ વાત્સલ્યનું કાર્ય જાળવવારૂપ બક્તિ-
રાગ ધરાવનારા ધણા જોઈ દોષ છે, એમ કહીએ તો પણ ચાલે કે
કેટલાક તે ધીમત્તાની સદેશત તરીકેજ સાધર્મિકોની અચનાદિદારાએ
જાણ્યબક્તિની સાથે અંત કરજીમાં તેના ગુણોના બહુમાનને અને તેના
આદરને રથાન આપવાની ધણીજ જરૂર છે.

બક્તિરાગના ગુણની દશા વિચારવાની જરૂર.

દરેક બક્તિ કરનાર મનુષ્યે એટલું તો જરૂર સમજવાનું છે કે
અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તની રખડ પટ્ટી કરનારો શ્રવ અનંતા પુદ્ગલપરા-
વર્તો રખડ્યા પછીજ તસપણાને પણ પામે છે, અને અનંતી વખત
તસપણું પામ્યો છતો પણ ત્રિસોકનાથ તીર્થંકર બગવાનના શાસનને

પામનારો મનુષ્ય મેળવી શકે છે. અર્થાત્ એમ કહીએ તો પણ કંથયિત સાચુંજ ગણાય કે દેવગતિની અપેક્ષાએ એટલે પરમાત્માના સ્થાનને અંગે મનપારક ક્લિષ્ટ શ્રાવકની દશા અને પરમાત્માના શાસનની આરાધનાની દિશામાં કાર્મણ્ય જનનો આંતરો નથી, તેમજ જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધના કરનારો પણ મહાપુરુષ જેમ એક, તથા અને આઠ બે મુક્તિ મેળવી શકે છે તેવીજ રીતે બ્રહ્માન્ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનની પ્રાપ્તિ કરી તેની આરાધના કરનારો મનુષ્ય પણ તદ્દબવે, તથા બે આઠ બે મુક્તિ મેળવી શકે છે.

વ્યવહારે ચારિત્ર તરફ ઈચ્છા અને પ્રીતિવાળોજ

સાપર્મિકપણાની ભક્તિને પાત્ર.

આ બધું કહેવાનું તત્ત્વ એ નથી કે એકલું સમ્યક્ત્વ ધારણ કરે, અર્થાત્ શાસનઆરાધનામાંજ મસ્ત રહે, અને જ્ઞાન તથા ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તરફ દુર્લ્લેખ કરે, કેમકે જે મનુષ્યને જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તરફ દુર્લ્લેખ હોય અગર તે બેની આરાધના કરવાનો અભિલાષી ન હોય તેને બ્રહ્માન્ જિનેશ્વર મહારાજનું શાસન પ્રાપ્ત થયું છે અગર તે સમ્યક્દર્શનની આરાધના કરનારો છે એમ અંશે પણ કહી શકાય નહિ, કેમકે બ્રહ્માન્ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનને કે સમ્યક્દર્શનની આરાધનાને પદોચ્ચે મનુષ્ય જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધનાને અંતઃકરણીય દમેશ્વર ઈચ્છનારો અને તેની પ્રાપ્તિના દિવસને ધન્ય દિવસ ગણનારોજ હોય.

નીતરાગ પરમાત્માના શાસનને પામેલો પડી જાય

તો પણ જરૂર રહે.

ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર બ્રહ્માનના શાસનને પામીને રત્નવર્ષીની આરાધના કરવાવાળો અને તત્ત્વવર્ષીની શ્રદ્ધાવાળો થયેલો જીવ પોતાની તેની મદદા જે ન દેખાતી શકે તે તે બ્રહ્માનના શાસનથી અને સમ્યક્દર્શનથી પતિત થયેલો ગણાય, જે કે તેવી રીતે મદદા પ્રાપ્ત

યત્રી વળી શ્રદ્ધાથી ખસવું, વળી શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત થવી, વળી શ્રદ્ધાથી ખસવું એમ એક જન્મમાં પણ હજારો વખત બને છે, અને આખા ભવચક્રની અપેક્ષાએ તો હજારો અસંખ્યાતી વખત તેવી શ્રદ્ધાઓનું આવવું, ખસવું અને આવવું થાય છે, અને તેથીજ શાસ્ત્રકારો સમ્યક્ત્વના અસંખ્યાત હજાર આકર્ષ આખા ભવચક્રમાં કહે છે, અને એક ભવમાં હજારો આકર્ષો કહે છે, એટલુંજ નહિ પણ ઉપર જણાવેલી રત્નત્રયીની માન્યતા અને સમ્યગ્દર્શનની આરાધનાના વિચારોની ફેરફારીને લીધે જ ક્ષેત્રપદ્ધ્યોપમના અસંખ્યાતા ભાગના પ્રદેશ જેટલા ભવો સુધી તેવી શ્રદ્ધાના રંગો જીવને આવી જાય છે એમ સ્પષ્ટપણે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે યાદ રાખવાની જરૂર છે કે કુલાચારે કે વ્યવહારથી કરાતી દેવ, ગુરુ, ધર્મની આરાધના એક જન્મમાં હજારો વખત પલટવાનો સંભવ ઓછો છે.

આસ્રવની હેયતા ને સંવરની ઉપાદેયતા.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે રત્નત્રયીની આરાધનાની શ્રેષ્ઠતાનો ખ્યાલ કે જીવાદિક તત્ત્વોના યથાર્થપણાનો આસ્રવ અને અંધના સર્વથા હેય-પણાનો ખ્યાલ અને સંવર તથા નિર્જરના સર્વથા ઉપાદેયપણાનો ખ્યાલ ખરો જાય ત્યારે વ્યવહારદૃષ્ટિએ રત્નત્રયીની આરાધના કરાતાં છતાં પણ ભગવાનના શાસનથી ખરો જવાય છે, અને આટલાજ માટે ભગવાન હેમચંદ્રચરિત્રએ વીતરાગ પરમાત્માની આરાધના સ્વરૂપને અંગે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું કે :-

આકાશમિયમાજ્ઞા તે દેવોપાદેયનોચરા ।

આસ્રવસ્મર્ત્વયા દેય ત્વપાદેયઘ સંવરઃ ॥

હે ભગવાન ! આસ્રવ સર્વથા છોડવા લાયક છે, અને સંવર સર્વથા આદરવા લાયક છે એવી જાણ અને આદરવા સંબંધી આપની આજ્ઞા સર્વકાલમાં એક સરખીજ છે, અર્થાત્ કોઈપણ કાલે કોઈપણ

પ્રસન્ને જીવને આસવનું હેયપણું છે એ વાત ખ્યાનમાંથી નીકળી જાય, જ્યારે સંવરનું સર્વકાળે સર્વપ્રકારે ઉપાદેયપણું છે એ હકીકત સદાય જહાર જાય એટલે તેનાથી વિરુદ્ધ પ્રપણા કે માન્યતા થાય તો ઠાઠપણુ જીવ પછી તે દેવતા હો કે મનુષ્ય હો, રાજા હો કે રંક હો, શ્રીમાન હો કે દરિદ્ર હો, મહાત્મનધારી હો કે અણુત્મનધારી હો. વ્રતધુક્ત હો કે વ્રતરહિત હો, જ્યારહારદષ્ટિએ રત્નત્રયીની આરાધના કરનારો હો કે નહિ કરનારો હો, મમે તે હો, પણ તે આચ્છાનો વિરાધક યામ છે, અને સમ્બૃત્ય એટલે ભગવાન વીતરાગના શાસનથી પતિત થાય છે.

વ્યવહારધર્મને વિરાધનારે ધર્મનો વિર.ધક.

આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ ઉપર જણાવેલી આત્માના અમોઘ પ્રવાહ સિવાય જ્ઞાન, શીલ, તપ કે બાવરૂપી જુસો એક અંશે પણ કાર્ય કરનારા ધર્મ ઠકતા નથી. આ કહેવાનું તત્ત્વ એ નથી કે બ્યાવહારિકદષ્ટિએ યત્ની રત્નત્રયીની આરાધના નિરૂપયોગી છે કે તેને નિરૂપયોગી માનવી કેમકે તે રત્નત્રયીની બ્યાવહારિકદષ્ટિએ થતી આરાધનાને નિરૂપયોગી તરીકે માનનારો મનુષ્ય ત્રિલોકનાથ તીર્થેકર ભગવાનના શાસનને કે સમ્બૃત્યને પામેલો નથી એટલુંજ નહિ પણ મોક્ષમાર્ગને અનુસરતો થવાને માટે પણ તે બ્યાવહારિક આરાધનાને નિરૂપયોગી માની કરેલી વિરાધનાના જોરે સેંકડો જન્મો સુધી પણ વીતરાગ પરમાત્માનું શાસન અને સમ્બૃદ્ધન પામવાં મુશ્કેલ છે.

વ્યવહારથી સમ્બૃત્ય અને તેનો મહિમા.

જેઓ બ્યવહારમયકી આરાધનમાં પ્રવર્તેલા છે, તેઓ પણ બ્યવહારથી સમ્બૃદ્ધિ તરીકે મજ્જાય છે અને તેવાઓને સમ્બૃદ્ધિ તરીકે માનનારો મનુષ્ય તેમજ તેવાઓને સમ્બૃદ્ધનવાળા માનીને ભક્તિ કરવાચાળો મનુષ્ય સમ્બૃદ્ધનથી પતિત થયો છે કે સમ્બૃદ્ધનની વિરાધના કરે છે એમ કહી શકાયજ નહિ જો ઠાઠપણુ તેવા જ્ઞાન કે પ્રમજ કારણથી તેના

અંતઃકરણની વિપરીતતાનો ખ્યાલ આવે તે પણ તેવી વિપરીતતા હોવી જોઈએ કે જે રૂપરૂઝ સુત્રવિરોધવાળી અને આત્મ સમજાય તેવું છતાં પણ કદાચરવાળી હોય, તો તેવી અંતઃકરણવાળી રિયલિટી જે ધરાવતો હોય તેને બાલ્યક્રિયા છતાં પણ સમ્યક્ત્વવાળો માનવામાં અડચણ સમજવી. ગ્રાફી ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે જિનેશ્વર મહારાજે મોક્ષ માટે જીવ્યવેત્તી ક્રિયામાં એક નમસ્કારનો પહેલો અક્ષર 'ન'કાર કે કરેમિભંતેનો પહેલો અક્ષર 'ક'કાર તે પણ એવાજ ભાગ્યશાળીઓને પ્રાપ્ત થાય કે જેઓએ મોહનીયકર્મની સિત્તેર કોડકોડી સાગરોપમની રિયલિટી તોડી નાખી હોય, અર્થાત્ જોગજોસિત્તેર સાગરોપમની રિયલિટી તોડ્યા સિવાય નમસ્કારનો 'ન'કાર કે કરેમિભંતેનો 'ક'કાર પણ મળતો નથી. આજે નમસ્કારના 'ન'કાર અને કરેમિભંતેના 'ક'કારની વાત થઈ તે યથાર્થ તત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ત્વ ન પામેલો હોય તેવાઓને માટે પણ સમજવી. સમ્યક્ત્વ સિવાયના જીવો તો શું પણ અભવ્યજીવો કે જેઓએ કોઈ કાળે મોક્ષ માન્યો નથી. માનતા નથી અને માનવાના નથી અને જેને મોક્ષની ઇચ્છા થઈ નથી, થતી નથી અને થવાની પણ નથી તેઓને પણ નમસ્કારનો 'ન'કાર કે કરેમિભંતેનો 'ક'કાર સારેજ મળે છે કે જ્યારે તેઓ મોહનીયકર્મની સિત્તેર કોડકોડ સાગરોપમની રિયલિટીમાંથી જોગજોસિત્તેર કોડકોડી સાગરોપમની રિયલિટી તોડી નાખી હજીકર્મી બને, તો પછી જે ભવ્યજીવો મોક્ષને માનવાવાળા અને ઇચ્છાવાળા હોય નમસ્કારના 'ન'કાર અને કરેમિભંતેના 'ક'કાર કરતાં ધણા આગળ વધીને વ્યવહારદષ્ટિથી પણ ધર્મનું જ્ઞાન અને ધર્મની આરાધના કરનારા હોય, તે જ્ઞાન અને આરાધનાની રિયલિટી અનંત ભવોએ મળતી દુર્લભ દત્તી તેને પામ્યા છે તો તેવા જીવો ધર્મિય પ્રાણીઓને ભક્તિ કરવા લાયક કેમ ન હોય ?

વ્યવહારસમક્ષિત અને વ્યવહાર વિરતિવાળાજ ભક્તિનું ભાજન.

શાસ્ત્રકારો તેનેજ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહે છે કે જેઓનું અંતઃકરણ વિરોધનાથ નીચુંકર ભગવાનને દેવ તરીકે, પંચમહાવ્રતપાલક

સુધુમદાભાષ્યોને મુરુ તરીકે અને વીતરાગ સર્વંત પ્રભુએ નિરૂપણ કરેલા ઇચ્છાવાદિ પદાર્થોને તત્ત્વ તરીકે માનતા હોય. આત્મ બ્યવહારસમ્બંધત્વ પણ જેને પ્રાપ્ત થયું હોય, તેઓ પણ મેદના મૂળને ઉમેરી નાખનારા દોષ કારક ન્યૂન અર્થપુદ્ગલપરાવર્તમા મોક્ષ પામે છે, નો તેવા બ્યવહારથી સમ્બંધર્થન ધારણ કરવાપૂર્વક જેઓ દેશથી કે સર્વથી વિર્ગીનને ધમણ કરવાની દરે પદોએલા હોવાથી શાસનના અનુસંગીઓને ભક્તિ કરવાનુંજ પામ છે.

મુજા થયેલ કરતાં પણ હુમુક્તની ભક્તિની આર્પેદિક અધિકતા.

જેઓ મોક્ષને પામ થએલા છે, તેઓની જે ભક્તિ કરવામાં આવે તે તેમના બદુમાનને જાગે અને ભક્તિ કરનારાના આત્માના ઉદ્ધારને જાગે છે. તેથી રીતે મોક્ષના પ્રાપ્તિ થકા મરિયા અને ચરેલા મદા-પુરોગની ભક્તિ તેમના મોક્ષના ધ્યેયને જાગે દોષ વાસ્તવિક રીતિએ મોક્ષાનુજ બદુમાન જણાવનાર છે, અને તેથી રીતે મોક્ષના ધ્યેયજાગની ભક્તિ કરનારે મનુષ્ય પણ પેતાના આત્માને તે મોક્ષના ધ્યેયજાગની ભક્તિ કરતાં મોક્ષની નજીકમાં પોતાના આત્માને સર્વ જાય છે. એટલુજ નહિ પણ જેની પોતે ભક્તિ કરે છે તે જીવ તેની ભક્તિના અનુમોદનથી અને પેતાનેજ પ્રાપ્ત થએલા ધર્મની પ્રસંસાથી અકચનીય સાક્ષ મેગવે છે. અર્થાત્ અપેક્ષાએ વિચારીએ તો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનારા અને વીતરાગ-દયાને પામેલાઓની કે નિરૂપદપણની દયાને પામેલા મદાપુરોગની ભક્તિ જેમ આત્મકમ્પાજ્ઞારક છે, તેમ જગર તે કરતાં કંઈક અધિકપણે ભક્તિનું પાત્ર અને ભક્તિ કરનાર બનેલી કમ્પાજ્ઞદયાની પ્રાપ્તિ વિચારતાં મોક્ષની સન્મુખ પ્રવાણ કરનારા પરમપુરોગોની ભક્તિશાવ સામવાથી છે.

મોક્ષની મુક્તની હુડી ધરાવનાર ધર્મપ્રેમીઓ.

જગી એ પણ ખ્યાન રાખવાનું છે કે સર્વંત પરમાત્માના શાસનને પામનારો અને વચાચક્તિ જયન્તમા જયન્ત પ

ચારિત્રની આરાધનામાં જોડાએલો ભવ્યઆત્મા અનંત પુદ્ગલપરાવર્ત સુધીના સંસારની સંભવિત રિચિતિનો નાશ કરે છે, અને મુદતની હુડીની માફક માત્ર કાંઈક ન્યૂન અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તને રાખીને બાકીના અનંત પુદ્ગલપરાવર્તના સંભવોને તોડનારા ભવ્ય આત્માઓ દરેક ગુણાનુશી જૈનને અનુમોદવા લાયક અને ભક્તિ કરવા લાયક કેમ હોય નહિ ?

મિથ્યાત્વદશામાં પણ કરાતી જૈનક્રિયાની ભક્તિયોગ્યતા.

વળી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે શાસ્ત્રને અનુસારે સમ્યગ્દર્શન જેવી અપૂર્વ ચીજ પ્રાપ્ત થવા પહેલાં પણ મિથ્યાત્વદશામાં જીવ રહ્યો હોય તે વખતે જો તે સમ્યગ્દર્શનાદિક માર્ગને અનુસરનારી જૈનશાસ્ત્રમાં દર્શાવેલી ક્રિયા કરતો હોય, તો તે પણ અનુમોદવા લાયક છે. તો પછી તેના કરતાં ઘણુંજ આગળ વધીને જે સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત કરી શક્યો છે, અથવા તો તે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિના સ્થાન કરતાં પણ અત્યંત આગળ વધીને વિરતિને ધારણ કરવાવાળો થએલો જીવ આદે તો દેશવિરતિવાળો હોય કે આદે તો સર્વવિરતિવાળો હોય, પણ તે ભક્તિનું પાત્ર બને તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

વંદનાદિ અને પ્રશંસાદિકના પાત્રોની જુદી જુદી સ્થિતિ.

એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે શાસ્ત્રોમાં સૂત્રકારોએ કહેલા વંદનના સૂત્રોનું ઉચ્ચારણ કરવાપૂર્વક વંદન, નમન કરવામાં ગુણોની અધિકતા જોવાની એટલે વંદના કરનારના ગુણો કરતાં વંદનીયના ગુણોની અધિકતા હોય તેમાં લાભ છે, છતાં પણ તેમાં શાસ્ત્રકારોએ એકલી આત્મપરિણતિને સ્થાન નહિ આપતાં વ્યવહારથી ચારિત્રમાં પ્રથમ મહેલાનેજ ગુણાધિક તરીકે ગણીને વંદન કરવા લાયક તરીકે ગણેલો છે, પણ ભક્તિ, પ્રશંસા અને અનુમોદનાને અંગે જોનારી અધિકારી ગુણાધિકપણું જોવાનું નથી અને તેથીજ તત્ત્વાર્થસૂત્રકાર મહારાજે પ્રમોદભાવનાના સ્થાન તરીકે સ્વગુણાધિક એવો શબ્દ નહિ લેતાં કેવળ

ગુણધર્મ એટલેજ માત્ર શબ્દ સીધા અને તેથી વીતરાગ સર્વેષ્ઠ ભગવાનેએ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિઓની કે દેહાવરતિઓની અંતર સક્રિયતા સંપૂર્ણતા વર્તનોની કરેલી પ્રશંસા મોખ્ખા ગણી શકાય.

સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ ગુણવાળાઓની પ્રશંસાનું દ્રશ્યયાતપક્ષ.

એ પણ ખ્યાનમાં રાખવાનું છે કે સમ્યગ્દષ્ટિઆદિની પ્રશંસા અને અનુભોદના એ વીતરાગનાક, કનકાવસિ, રત્નાવસિ અને શિશુ-પ્રતિમાની માફક ફક્ત લાભની ઈચ્છાવાળાએજ કરવાની છે તેમ નથી, કેમકે તે તપોમાં તે દીનકુલિવાળાને તે તપસ્યા નહિ કરતાં પણ અનિચ્છાર લાગે નહિ. પણ સમ્યગ્દષ્ટિઆદિની પ્રશંસા, અનુભોદના એ તે સ્વાસનને અનુસરવાળાઓને માટે દ્રશ્યમાન છે, અને તેથીજ સમ્યગ્દષ્ટિઆદિની પ્રશંસા અને અનુભોદનાથી સામ એટલે જીવિધ્યમાં ઉચ્ચ ઉચ્ચ સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્રઆદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય, એટલુંજ નહિ પણ જો તે સમ્યગ્દષ્ટિ કે ચિરંતિઆદિને પારણ કરનારાઓની પ્રશંસા, અનુભોદના કે બંધિત ન કરવામાં આવે તો સમ્યગ્દર્શન કે મતના અતિ-ચારે લાગે છે, અને તેથીજ તેને દર્શનાચારનો અતિચાર શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટ અક્ષરમાં જણાવ્યો છે. અર્થાત્ સમ્યક્ત્વવાળાની પણ પ્રશંસા ન કરે તે માત્ર પ્રભેદભાવનાના લાભથી ચૂકે એટલુંજ નહિ, પણ પોતાના આત્મામાં જિનેષ્ઠ ભગવાનના વચનો ઉપર યાચેલી અદ્વિતીય અદારથી સમ્યક્ત્વને પણ મંચિત કરે છે, માટે તે મંચિતતા દાખવાને અને સમ્ય-ગ્દર્શનાદિના ઉત્તરોત્તર લાભ મેળવવાને માટે સમ્યગ્દર્શનાદિવાળાની પ્રશંસા, અનુભોદના થવીજ જોઈએ.

વ્યવહારસમ્યક્ત્વની પણ લોકોત્તરતા.

વળી એ પણ ખ્યાનમાં રાખવાનું છે કે જૈનશાસ્ત્ર પ્રા જનનામાં બનાવેલા દેવ કે મુરુઓ બીજા શાસનોની માફક જ વાને સીધે કે અત્ર-પાણી આપવાને સીધે કે હવા, અન્નપાણી, દેવલોકના

સુખો કે રાજ્ય મહારાજપણના સુખો આપવાને લીધે મનાએલા નથી પણ સંસારમાં ગણાતા સ્ત્રી, પુત્ર, માતૃપિતા વિગેરે સંબંધીઓ કે ખાનપાન, સ્પર્શ, રસ વિગેરેના સુખો અગર ધન, ધાન્ય, રાજ્યઋદ્ધિ વિગેરેની સ્લાદેખીનું ત્યાગ કરવા લાયકપણું જણાવી તેનો ત્યાગ કરે તેથીજ તેમની પૂજ્યતા મનાએલી છે, માટે વ્યવહારદૃષ્ટિએ પણ વીતરંગ પરમાત્માને દેવ તરીકે, શુદ્ધ સાધુઓને ગુરુ તરીકે અને ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર કેવલી ભગવાનોએ નિરૂપણ કરેલા નિર્ગંથમાર્ગને ધર્મ તરીકે માને છે, અને તેથીજ દરેક શાસ્ત્રોમાં આલેખાયેલા શ્રાવકોને અંગે એજ વચનો આગળ મેલવામાં આવે છે

‘સદ્દામિ જં મંતે ! નિર્ગંથં પાવયજં પત્તિયામિ જં મંતે ! નિર્ગંથં પાવયજં રોણમિ જં મંતે ! નિર્ગંથં પાવયજં’ અર્થાત્ નિર્ગંથ પ્રવચનના અર્થ, પરમાર્થ અને શેષ અનર્થના પગથીએ તથાવિધ શુદ્ધિના અભાવે ન પણ ચઢ્યો હોય, તો પણ જેને નિર્ગંથ પ્રવચનની શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને રૂચિ થઈ હોય તે ખરેખર ધન્ય આત્મા હોઈ દરેક સમ્યગ્દર્શનવાળાને પ્રશંસનીય અને અનુમોદનીયજ હોય છે, અને વ્યવહારિક સમ્યક્ત્વ કે જે અરિહંત મહારાજને શુદ્ધ દેવ તરીકે, શુદ્ધ સાધુઓને ગુરુ તરીકે અને જિનેશ્વર મહારાજને કરેલા તત્ત્વનેજ નર નર તરીકે સ્વીકારવાની પ્રતિજ્ઞારૂપ હોવાથી તેવી પ્રતિજ્ઞાવાળાને લોકોત્તરપણું મળી જાય છે, તે પણ ખરેખર આદ્યોભાગ્યનીજ દશા છે, અને તેથીજ વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શનવાળાને પણ પ્રશંસવો અને અનુમોદવો તે દરેક ધર્મપ્રેમીની કરજ છે.

માર્ગને પ્રાપ્ત કરનારની પ્રશંસાર્થી

તેના અવિરતિ આદિ અવયુષ્ણાની અનુમોદના કેમ નહિ ?

આ સ્વયં એમ શંકા નહિ કરવી કે માત્ર સમ્યગ્દર્શન પામ્યા પછી દશ તે આત્મામાં અવિરતિના વિકારો જગત્કલ્પ હોવાથી તેના ને અવિરતિના પાપોનું અનુમોદન ને પ્રશંસા અને અનુમોદન

કરનારને સાગરી, કેમકે સાત્ત્વકારો જેઓમાં સમ્યક્ત્વ છે, પણ મતને અંગે પાસત્યાદિકપણું છે, તેઓને વંદનાદિક કરવાથી તે પાસત્યાદિકોના પાપનું અનુમોદન કરી પાપ બાંધનાર તરીકે ગણવામાં આવે છે, તે પછી બધી અવિરતિવાળાની પ્રસંસા કરવાદ્વારા અવિરતિના અનુમોદનથી પાપ કેમ નહિ થાય ? આવી સકા નહિ કરવાનું કારણ એજ કે સમ્યગ્દર્શિની પ્રસંસા અને અનુમોદના કરતી વખત માત્ર સમ્યગ્દર્શિઓની પ્રાપ્તિ અને તેના પોષણની દૃષ્ટિ હોય છે અને તેના અવિરતિપ્રજ્ઞાદિના વિકારોને તે તે પ્રસંસા કરનાર અને પ્રસંસાનું પાત્ર બંને પણ ધિક્કારે છે, અને તેથી જે વસ્તુ તરફ ધિક્કાર છે તેની અનુમોદનનો પ્રસંગ આવતોજ નથી, અને તેજ કારણથી અહીં અવિરતિની અનુમોદના સામગ્રી નથી પણ પાસત્યાદિકને જે વંદન, નમસ્કાર કરાય છે તે સ્વપણું પારીનિજ કરાય છે, અને પાસત્યાદિકમાં સ્વપણાને સાધકના ગુણોજ નહિ હોવાથી તે પારણાવાળા માર્ગને ચૂકે છે એ સ્પષ્ટ છે, તેથી તે વંદના કરનાર અને કરાવનાર બંને તે હીનાચારપણાના અનુમોદક અને પોષક બને, અને તેથી પાપમય કરનાર થાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

ગુણરાજાની ગુણની અનુમોદના કરતાં

તેના અવગુણની અનુમોદના આવી પડતી નથી.

આ વાતની અનુકૂળતાએજ આપણે સાત્ત્વકારની દૃષ્ટિએ આગર્હ, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણને પરમેશ્વરીપદમાં સમાવ્ર કરી પંચપરમેશ્વરી માની રાખીએ, નહિતર તે આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુઓ હમરથ દયામાં હોવાથી તેમનું અસર્વદાપણું, અસર્વદર્શિપણું અરીતથમપણુંઆદિ અનુમોદનીય ઘર્ષજનક અને તેથી તેમને તેજ નિપાનાં કમોંના ભાગી આપણે નમસ્કાર કરનારા ઘર્ષએ અને તે દૃષ્ટિએ ભગવાન અરિહંત મહારાજન પણ પોતંગવાળા હોય ત્યાં સુધી આત્માની ચંચળતા પારણ કરવાવાળા અને દબચળી દિંસના પણ કરનારા હોઈ જો તેમને પણ વંદના, નમસ્કાર

કરીએ તો તે આત્માની ચંચળતાદિકના અનુમોદન કરનારા આપણે યદ્યપે, અને તેથી માત્ર સર્વશુભસંપન્ન સિદ્ધમહારાગ્નનેજ પરમેષ્ઠી તરીકે માનવાનું રહે, માટે શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલા પાંચે પરમેષ્ઠીને પૂજ્ય ગણનારા પુરુષોએ માત્ર ધારેલા શુણ્ણની જ અનુમોદનાનું કૃણ માનવાનું રહે છે; પણ તે પંચપરમેષ્ઠીમાંથી કોઈનામાં કોઈપણ કપાયઆદિ દોષ હોય તો તેનું અનુમોદન કોઈપણ પ્રકારે થતું નથી, પણ તે કપાયાદિ દોષો તરફ હંમેશાં ધિક્કારજ રહેલો હોય છે. એટલે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુને પરમેષ્ઠી માની તેમને વંદના, નમસ્કારઆદિ કરવામાં અને આરાધવામાં જેમ તેમના કપાયઆદિક બંધ હેતુએ કે ઇન્દ્રિયાદિ આસ્ત્રવેતી અંશે પણ અનુમોદના થઈ પાપબંધ થતો નથી, તેવી રીતે સમ્યગ્દર્શિની પ્રશંસા, અનુમોદના વિગેરે સમ્યગ્દર્શનને અંગેજ થાય છે, માટે તે સમ્યગ્દર્શનવાળાની પ્રશંસા, અનુમોદનામાં આચાર્યોદિ પરમેષ્ઠીના વંદન, નમસ્કારઆદિની માફક લાભ જ છે, પણ ધિક્કારાદિ રહેલી એવી અવિરતિ સમ્યગ્દર્શિ શુભાણે રહેલી અવિરતિના અનુમોદનને નામે અંશમાત્ર પણ હાનિ નથી,

મુમુક્ષુપણાથી કપાયવાળાઓ પણ પરમેષ્ઠી મહારાજ.

એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે મિથ્યાત્વ અને અવિરતિની માફક કપાય એટલે કોઈ, માન, માયા અને લોભ એ પણ કાંઈ એકી હાનિ કરનારી ચીજ નથી. છતાં જેમ ધિક્કારને લીધે તેમનું અનુમોદન વંદનાદિકમાં થતું નથી. તેવી રીતે અત્રે પણ અવિરતિનું અનુમોદન તેના ધિક્કારને લીધે થતું નથી. મિથ્યાત્વના ધિક્કાર સાથે મિથ્યાત્વનું સમકીર્તિ તરીકે પ્રશંસન અને અનુમોદન કરવાનો તો પ્રસંગ જ આવે નહિ, કેમ કે સમ્યગ્દર્શનાદિ કે તેને અનુચરતા શુણ્ણની પ્રાપ્તિ અને પારખુ કર્યા સિવાય શુણ્ણીપણે પારવાનું પગથીઉંજ નથી, માટે મિથ્યાત્વના ધિક્કારપૂર્વક સમ્યક્ત્વને નામે મિથ્યાત્વની પ્રશંસા અને અનુમોદના કરવી જોઈએ એવા વિચારને અપકાશજ નથી. તત્ત્વ એટલું

‘ કે દિંસાદિ સગરે પાપરથાનકર્મા પશુ પિષ્કારપશુની દષ્ટિપૂર્વક પ્રવત-
નારો હોવા છતાં પણ માત્ર સમ્યગ્દર્શનને ધારણ કરનારો ભગ્ય-આત્મા
મહાપુરુષજ ગણાય, અને તેના પ્રશંસા અનુભોદનાદિ કરવાં ફરજપાત જ
ગણાય અને તેથી જેમ પ્રતધારીને કાલાતિક્રમ કરીને જ્ઞાન ન હેતું એ
મનનો અતિચાર એટલે અક્ષમ્ય દોષ છે, તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિના ગુણોની
પ્રશંસા ન કરવી તે પણ દોષ જ છે.

એકલા સમ્યગ્દર્શનને અંગે પાત્રપણું.

આવી રીતે જ્યારે માત્ર સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરવાવાળો પણ
ભક્તિનું પાત્ર ગણાય ત્યારે શાસ્ત્રકારો જે-

‘આશ્રાયમમ્મહિદ્વી જ્ઞદ્વયસં મુગેયમ્’ ॥ એમ કહી શાસ્ત્રકારો
ચારિત્રપ્રાપ્ત અને દેશવિરતિધારકની ઉત્તમતાની અપેક્ષાએ જન્ય-પણું
જણાવવા છતાં ભક્તિને પાત્રપણું અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિને છે એવું ને
જણાવેલું છે ને જરોયર કુઞ્ઞિતસંગત જ છે.

દુર્ધર પ્રકાશય’ અને સંમિતિઆદિને ધારણ કરનારાઓની માફક
સમ્યગ્દર્શનની દેવોને પણ પ્રશંસનીયતા.

આમજ જણુઆ પ્રમાણે માર્ગાનુસારિપણને જાગે કે સમ્યગ્દર્શનની
પ્રાપ્તિને જાગે તે સમ્યગ્દર્શન અને માર્ગાનુસારિપણને પ્રાપ્ત કરનારાની
પ્રશંસા અને અનુભોદના કરવી તે દરેક સમ્યગ્દર્શનવાળાનું કાર્ય છે,
અને તેથી જ દંડ વિગેરેએ અનેક સમ્યક્ત્વવાનું એવાની દેવતાની સજ્જાઓ
વચ્ચે પણ પ્રશંસા કરી એ વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ છે, અને તેવી જ રીતે
અનેક સમ્યગ્દર્શનવાળાઓને અનેક દેવતા અને દેવોએ ચિંતામાંજ.
સામાન્ય મણિ, જોષધિ, આશુપણ વિગેરે આપેલાં તે દારાએ સમ્યગ્દર્શનનું
મહામાન જણાવી ભક્તિ કરેલી શાસ્ત્ર સાંભળનારાઓની જ્ઞાન મહાર નથી

માર્ગ આરાધકોની ભક્તિમાં

સાવધ-નિરવધપણાના વિચારનો અભાવ.

કેટલાકે સાધુમહારાજોને સાવધનો લાગ હોવાથી સાવધન-રૂપવાળી ભક્તિ ન હોય, પણ આવકો કે જેઓને સર્વસાવધનો પ્રત્યાખ્યાન નથી તેઓએ પણ નિરવધજ ભક્તિ કરવી જોઈએ એવું કહેતાં વિચાર કરવાની ઘણી જરૂર છે, કેમકે જેમ જિનેશ્વર મહારાજની દ્રવ્યપૂજા સર્વસાવધના લાગવાળા સાધુઓને કરવી યોગ્ય નહિ છતાં પણ આવકોને દેશવિરતિ હોવાથી તે દ્રવ્યપૂજા કરવામાં સ્વરૂપથી સાવધનપણું છતાં પણ સંસારને પાતળા કરવાનું કહી સ્પષ્ટપણે નિર્જેરા જણાવી છે, તો જેમ પૂજા કરનારની સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિને માટે કરાતી દ્રવ્યપૂજામાં સાવધનપણું નુકસાન થાય તે ગણવામાં આવતું નથી, તેવી રીતે સમ્યગ્દર્શનને ધારણ કરવાવાળા મહાપુરુષોની ભક્તિમાં સ્વ અને પર ઉભયનું સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ થતું હોવાથી સાવધનપણાનો લાભ આગળ કરવો તે સમજદારની દૃષ્ટિને શોભે તેમ નથી.

માર્ગવાળાની ભક્તિમાં સાધિકરણપણાઆદિનો વિચાર

એ મિથ્યાત્વ.

વળી કેટલાકે સમ્યગ્દર્શન આદિવાળાની ભક્તિને અંગે સાધિકરણ અને નિરધિકરણપણાનો વિચાર આવકોને અંગે કરે છે, તેઓએ પણ વિચારવું જોઈએ કે તીર્થંકર મહારાજના આગમનની વધામણી લાવનાર મનુષ્યોને કરોડો સોનેયા અને રૂપીયા આપવામાં આવે, અથવા ભગવાન તીર્થંકર સંવત્સરીદાન આપે, તો તેમાં શું સાધિકરણ ગણીને પાપચંદ્ર ગણવો? શાસ્ત્રકારો તો વધામણીના દાનને ભક્તિ તરીકે ગણાવે છે અને સંવત્સરીદાનને અનુકંપાનું અંગ ગણાવે છે. એવી રીતે સાધિકરણ-નિરધિકરણની અવેક્ષાએ ભક્તિનું અંધવાચાલકપણું ગણવું જતાં અનુકંપાદાન પણ હોવાનું પડશે.

જિંદગીમાં જીવોનો સતત નાશ કરતો હોય તોપણ તેને નાશ નહીં કરેલા જીવો અનંતગુણ છે તેથી તે બધાની દયાનો લાભ મળી જાય અને તેથી કોઈપણ જીવ ચાહે તેવો હિંસક હોય તેને દુર્ગતિએ જતું રહેજ નહિ, પણ આ વાત કોઈપણ શાસ્ત્ર કે શાસ્ત્રાનુસારી માનતો મનાવતો છે જ નહિ, અને તેથી તથા શ્રીજ્ઞાતાસૂત્રમાં કહેલા મેધકુમારદ્વારા માત્ર સસલાની કહેલી અનુકંપાના દૃષ્ટાંતથી દરેક શાસ્ત્રાનુસારીને માનવત્વે કરજ પડશે કે બચાવવાની બુદ્ધિ તે જ અનુકંપા છે, અને તેથી જ બચાવનારને માત્ર બચાવવાની બુદ્ધિરૂપી અનુકંપાનું જ ફળ મળે છે.

અનુકંપા અને અહિંસાના વિષયોની ભિન્નતા.

જો પણ યાદ રાખવું કે હિંસા વર્જવાની બુદ્ધિ તે વ્રતનો વિષય છે, અને અનુકંપા કરવી તે સમ્યક્ત્વનો વિષય છે. અને તેથી બચાવવાની બુદ્ધિવાળાને અનુકંપાનું ફળજ મળે છે, પણ બચનારના પાપોનું અનુમોદન લાગતું નથી, તેવી રીતે અહીં પણ સમ્યગ્દર્શનવાળા જીવની ભક્તિ કરતાં તે ભક્તિ કરનાર મહાપુરુષને સમ્યગ્દર્શનાદિની અનુમોદના, સહાય, વિગેરે દ્વારાએ લાભજ ચાય છે, પણ તે સમ્યગ્દર્શનવાળાને કરેલા પાપોનું અનુમોદન તે ભક્તિ કરનારને લાગતું નથી, માટે દર્શનની શુદ્ધતાને કે સામાન્ય દર્શનમાત્રને ધારણ કરનારાઓની ભક્તિમાં સાવચ-નિરવધપાત્રું સાધિકરણ-નિરધિકરણપાત્રું વિચારવું કે વિચારવાને કહેવું તે મિથ્યાદર્શન સિવાય બીજું કંઈજ નથી.

વિરતિવાળાઓની વિશેષપાત્રતા અને

ચારિત્રપદના આરાધન માટે તેની ભક્તિ.

મહારાજન શ્રીપાળ ચારિત્રપદને આરાધન કરનારા હોઈ વિશેષે વિરતિવાળાઓની ભક્તિ કરવામાં લીન થઈ ચારિત્રપદનું આરાધન કરે છે એ વાત આપણે ઉપરની ગાથામાં 'નિરદહવરાળ મત્તિદર્શણ' એ પદથી જોઈ ગયા. જ્યારે સામાન્યપણે સમ્યગ્દર્શન પામનાવાળાનો જન્મ પણ કૃતાર્ય અને સકળ ગાળાય, અને તેથી તે સમ્યગ્દર્શન પામનારો

ઉદ્દેશીને તેનું આરાધન કરીએ તે ગુણોને રોકવાળા કર્મોનો તેથી નાશ થાય. સ્થૂલભદ્રસ્વામી, જંબૂસ્વામી સરખા મદાપુરુષોનું સ્મરણ, કીર્તન જે તેમના ઘ્નિયર્થના ગુણને અંગે કરવામાં આવે છે, તે આરાધન કરનારને ઘ્નિયર્થ પ્રાપ્ત કરાવનાર, સ્થિર કરાવનાર કે દૃઢ કરાવનાર થાય છે, અને તેથી જ કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રીહૃદયંદ્રસૂરિયો યોગશાસ્ત્રની અંદર સ્થૂલભદ્રાદિ મદાપુરુષોના સ્મરણની વખતે તેમના તે મૈથુનનિવૃત્તિના ગુણને સ્મરણ કરવાનું જણાવે છે, અને તેના કૃપા તરીકે પણ ત્યાં જ ઘ્નિયર્થની પ્રાપ્તિ, સ્થિરતા અને રક્ષણ સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં સૂચવે છે. તેથી રીતે અહીં પણ વિરતિને ધારણ કરવાવાળા મદાપુરુષોને કે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન ગુણોવાળા જરૂર હોય છે, પણ અહીં ચારિત્રપદ્ધતિ આરાધનાનો પ્રસંગ હોવાથી અને ચારિત્રને રોકનારાં કર્મોને નાશ કરવાનો ઉદ્દેશ હોવાથી તે વિરતિવાળાના વિરતિરૂપી ગુણને આગળ કરીને ભક્તિ કરવાનું જણાવેલું છે.

યતિધર્મનો રાગ એજ સમ્યગ્દર્શનાદિની જડ.

સ્પષ્ટશબ્દોમાં કહીએ તો જોને એ દિંસાદિક પાપના પરિહારથી યતિધર્મ એટલે સાધુધર્મની ઉપર અનુરાગ ઉદ્ભવ્યો નથી, કર્તવ્યતા તરીકે વિચારેનો વિગળપ્રવાહ પ્રવર્ત્યો નથી, તેણે મેળવવાના મનોરથોની માળા મહાલતી થઈ નથી, ત્યાં સુધી સમ્યગ્દર્શનની ભગવાન વીતરાગપરમાન્માની પૂજા વિગેરે કરાતી ક્રિયા; સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પીપધ વિગેરે દેશવિરતિનાં વર્તનો તથા ધન, ધાન્ય, કુટુંબકુળીલો, માતાપિતા, પુત્ર, સ્ત્રી અને દુનિયાની તમામ મોજ-મઝાઓ છોડીને અંગીકાર કરેલી અનગારતા કેવળ દુનિયાના દેખાવનો ભાગ છે, માટે દરેક સમ્યગ્દષ્ટિ, દેશવિરતિવાળા કે સર્વવિરતિવાળાઓએ આગળ જાણાવેલા દિંસાદિક પાપના પરિહારરૂપ યતિધર્મ એટલે સાધુધર્મ ઉપર અવિદ્યપણે રાગ રાખવો એ સમ્યગ્દષ્ટિપણાદિકની અગમ કળા છે.

સમ્યગ્દર્શનને ધરાવનારની ઉત્તમતા અને તેઓની અદ્યતા.

જગતની અંદર સામાન્ય શુભોની પ્રાપ્તિ થતી એ સુરક્ષ છે. તે પાછી સમ્યગ્દર્શનાદિ જેવા અવ્યાપાધપદના અવ્યાદત સાધનને પ્રાપ્ત કરવા માટે નરીત્યદ્વાર ધણા ઓછાજ હવેલો દોષ તે સ્વાભાવિકજ છે. શાસ્ત્રકાર મહારામ્નઓ પણ સમ્યગ્દર્શન પામેલાની સંખ્યા જગતના સર્વજીવોના અનંતમા ભાગેજ માને છે. જ્યારે સમ્યગ્દર્શન એ કેવળ માનસિક કે આત્મવિચારણીય ગ્રીજ છે, કેમકે તે શુદ્ધતત્ત્વની શ્રદ્ધાસ્વરૂપજ છે. તે શુદ્ધસ્વરૂપની શ્રદ્ધા ધરાવનારો સમ્યક્ત્વવાળો મુરુપ અદાર પાપરચાનકમાંથી માત્ર મિથ્યાદર્શનશબ્દ નામના અદારમા પાપ-રચાનકનેજ ત્યાગ કરનારો દોષ છે, એટલે માત્ર ખોટી માન્યતા અને શ્રદ્ધાનેજ છોડવાની દોષ છે. દિંસા વિગેરેની પ્રવૃત્તિરૂપ પાપીના સત્તર પાપરચાનકોમાંથી એક પવ્વ પાપરચાનકને પોતપોતાનાં કે ત્યાગ કરવાનું તેને નિયમિત મેનું મળી નથી. માત્ર શ્રદ્ધા ધરાવનારોની સંખ્યા પવ્વ જ્યારે નાના છે, તો પાછી તે શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ

વ્યવહાર સમ્યક્ત્વવાળા ગણાય અને છતાં પણ તેની ક્રિયા જે દોષપાત્ર ગણવામાં આવે તો પછી અભવ્ય જીવો કે જેઓ કોઇપણ કાળે સમ્યક્ત્વ પામ્યા નથી, પામતા નથી અને પામશે પણ નહિ એટલુંજ નહિ પણ જેને મોક્ષની એક અંશે પણ ધ્વજા થઇ નથી, થતી નથી કે યશે પણ નહિ, તેવાઓ દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની જે ક્રિયા કરે તેમાં તો દોષનો કુંગરજ હોવો જોઇએ, અને એ દોષના કુંગરના હિસાબે તો દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની ક્રિયા કરનાર મિથ્યાદષ્ટિ કે અભવ્ય જીવો મરીને તરત નરક કે તિર્થંચની દુર્ગતિમાંજ જવા જોઇએ, પણ સર્વજ્ઞ મહારાજનાં શાસ્ત્રો તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે કે મિથ્યાદષ્ટિ કે અભવ્ય જીવો હોય તોપણ તે દેશવિરતિની ક્રિયાથી આરમ્ભ દેવલોક સુધી અને સર્વવિરતિની ક્રિયાથી નવઐવેયક સુધીના દેવપણાની પ્રાપ્તિ અનંતર ભવમાંજ તે ક્રિયાના પ્રતાપેજ કરે છે. આ હકીકત વિચારનાર મનુષ્યો ક્રિયાના કટ્ટર દુરમનોના દોરવાયા દોરાઇ જઇને ગુણકાણાની પરિણતિના અભાવને નામે ક્રિયાને દોષિત માનવા કે કહેવા તૈયાર થશેજ નહિ.

હિંસાદિથી વિરતિ ન થાય તોપણ

હિંસાદિને પાપરૂપ માનવાં તે વ્યાજબી છે.

વળી 'કેટલાકોનું' કહેવું એમ થાય છે કે જેઓએ હિંસાદિક પાપોની વિરતિ હમણાં કરી નથી, નજીકના કે દૂરના ભવિષ્યમાં કરવાને માટે શક્તિ-માન થાય તેમ પણ નથી, તેવાઓ હિંસાદિક પાપોને પાપ તરીકે માને અને કહે તે એક જ્ઞાતનો દોષ નહિ તો બીજું શું ? કેમકે બારે મહિના, ત્રીસે દિવસ અને સાડે ઘડી હિંસાદિક પાપો આચરવાં, તેની વિરતિ કરવી નહિ, અને એ હિંસાદિક—'પાપ છે પાપ છે'—એમ પોકારવું એ વાચાત્તપણાનું કાર્ય નહિ તો બીજા શાનું કાર્ય ગણાય ? આતું કહેવાવાળા પ્રથમ જે તે હિંસાદિક પાપોનો પરિહાર કરતા હોય તોપણ તેમનું ઉપર પ્રમાણેનું બોલવું યોગ્ય નથી. તો પછી જેઓ પોતે હિંસા, જુક, ચારી, ધ્રોગમન અને પરિમદમાં રાચ્યામાચ્યા રહે અને તેને પાપ તરીકે પણ

સમ્યક્ત્વવાળાને ખાખે વૈયાવચ્ચગાદિકાર્યના નિયમોની આજ્ઞા

વળી સમ્યક્ત્વને ખારણ કરનારો મનુષ્ય સ્થૂણદિ સાથે જોડાયેલો છે. આથી જોઈએ તો તેને અને બીજા ઉત્તરગુણોને પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક ધારણ કરવું જોઈએ. ધોમ તોપણ દરેક સમ્યગ્દર્શનવાળા જીવને સુર અને દેવતા વૈયાવચ્ચ પ્રતિષ્ઠા તો જરૂર હોય જ નોંધવું, કેમકે શાસ્ત્રકારો સમ્યગ્દર્શિના જળાવતાં જૈનશાસ્ત્રોને સાંભળવાની ઇચ્છા અને ધર્મના સમર્થન વિહીનતા સાથે સુર, દેવતા વૈયાવચ્ચનો નિયમ હોયો નોંધવું એવું નોંધવું ચિદ્ર સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. અર્થાત્ દેવ, સુરના વૈયાવચ્ચ વર્ગિત મનુષ્યોને સમ્યગ્દર્શિ તરીકે માનવાની પણ શાસ્ત્રકારો મનાઈ છે, તો સમ્યગ્દર્શિને સુર, દેવતા વૈયાવચ્ચનો નિયમ હોય જ અને તે તે સમ્યગ્દર્શિ જીવ મહાપુરુષોને પણ બક્તિવું પાત્ર અને તે ચોક્કસ

આવરતસમ્યગ્દર્શિ પણ જૈનધર્મને અંગે તીર્થંકરોને નમ્ર
એકલા સમ્યક્ત્વવાળા પણ આ

નિલોકનાથ તીર્થંકરભગવાન પ્રથમ સમવસરણમાં શ્રીચતુર્વિધ તીર્થના નામે નમસ્કાર કરે છે. અને તે તીર્થંકરો પ્રવચનની આ તરીકે જે સાધુ, સાધ્વી આવક, આવિકા ગણવામાં આવે છે, આવકશાસ્ત્રી આવિરતસમ્યગ્દર્શિ અને દેશચિરતિ બંને વર્ગ હોય છે. જો કે કેટલીક જગ્યા પર વતધારીનો અધિકાર હોવાનો જોઈએ આવકની ઉગ્રી દ્વદ્વ બતાવવાની હોવાથી સમ્યક્ત્વ પામ્યા બેથી નવ પદ્યોપમ સંધીની સ્થિતિનો દાય કરવાથી મળતી દેશવિ ખારણ કરનારાઓને આવક તરીકે ગણાવેલા છે, પણ તે તે સામાન્ય આવકનું સંજ્ઞા નહિ કહેતાં સંજ્ઞાપદી આવક અને આવકને બાદ્ય તરીકે જણાવેલા છે, અને તેથી જ શાસ્ત્રોમાં 'દમગમ' બંને માત્ર સમ્યક્ત્વને ખારણ કરનારા આવક એમ સામાન્ય આવક સંજ્ઞા સમ્યક્ત્વ ખારણ કરતા પૂર્વે જિનગમનું 'પાણ અપા' છે. વળી આવકવર્ગનિર્ણય વિગેરેમાં એકલા સમ્યક્ત્વ ખારણ કરનારને પણ આવ

સમ્યક્ત્વવાળાને પણ વૈયાવચ્ચઆદિકાર્યના નિયમોની આવશ્યક

વળી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો મનુષ્ય સ્થૂલદિંસાથી વિરમી
રૂપ આણુવતોને અને ખીજા ઉત્તરગુણોને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ધારણ કરનારો
હોય તોપણ દરેક સમ્યગ્દર્શનવાળા જીવને ગુરૂ અને દેવતા વૈયાવચ્ચ
પ્રતિજ્ઞા તો જરૂર હોવીજ નોંધ્યો, કેમકે શાસ્ત્રકારો સમ્યગ્દષ્ટિનાં વિ
જળાવતાં જૈનશાસ્ત્રોને સાંભળવાની ઈચ્છા અને ધર્મના રાગરૂપી ભે
ચિહ્નોની સાથે ગુરુ, દેવતા વૈયાવચ્ચનો નિયમ હોવો નોંધ્યો એવું એ
ત્રીજું ચિહ્ન સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. અર્થાત્ દેવ, ગુરૂના વૈયાવચ્ચથી
વંચિત મનુષ્યોને સમ્યગ્દષ્ટિ તરીકે માનવાની પણ શાસ્ત્રકારો મનાઈ કરે
છે, તો સમ્યગ્દષ્ટિને ગુરૂ, દેવતા વૈયાવચ્ચનો નિયમ હોય જ અને તેથી
તે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ મહાપુરુષોને પણ ભક્તિવું પાત્ર બને તે ચોક્કસ છે.

અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ પણ જૈનધર્મને અંગે તીર્થંકરોને નમનીય
એકલા સમ્યક્ત્વવાળા પણ આવકો.

ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરભગવાન પ્રથમ સમવસરણમાં શ્રીચતુર્વિધ સંધને
તીર્થના નામે નમસ્કાર કરે છે. અને તે તીર્થ એટલે પ્રવચનના આધાર
તરીકે જે સાધુ, સાધ્વી આવક, આવિકા ગણવામાં આવે છે, તેમાં
આવકશબ્દથી અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ અને દેશવિરતિ બંને વર્ગ લેવાના
હોય છે. જે કે કેટલીક જગો પર વ્રતધારીનો અધિકાર લેવાનો હોવાથી
અથવા આવકની ઉંચી દૃઢ બતાવવાની હોવાથી સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી
એથી નવ પદ્યોપમ સુધીની સ્થિતિનો કાય કરવાથી મળતી દેશવિરતિને
ધારણ કરનારાઓને આવક તરીકે ગણાવેલા છે, પણ તે તે સ્થાને
સામાન્ય આવકનું સક્ષણ નહિ કહેતાં શુદ્ધપદ્ધતિ આવક અને ઉત્કૃષ્ટ
આવકને સક્ષય તરીકે ગણાવેલા છે, અને તેથીજ શાસ્ત્રોમાં ‘દમગણવાવયા’
એટલે માત્ર સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારાજ આવકો એમ સામાન્ય આવકનું
સક્ષણ સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવા પૂર્વક જિનવચનનું શ્રવણ ગણ્યું છે. વળી
આવચ્ચકનિયુક્તિ વિગેરેમાં એકલા સમ્યક્ત્વ ધારણ કરનારને પણ આવક

કહેવા માગીએ તો પહેલા અને એથા ગુણકાણામાં કાંઈપણ ફરક રહે નહિ, કેમકે પહેલે ગુણકાણે રહેલો જેમ દિંસાદિકરૂપી પાપના કચરામાં ખૂંચી ગએલો છે તેવી રીતે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિ જીવ માત્ર સમ્યક્ત્વ પામ્યો છે, પણ દિંસાદિક પાપસ્થાનકોથી ખસ્યો નહિ હોવાથીજ તેનું સમ્યક્ત્વ દિંસાદિક દોષમાં રગદોળાઈ જાય, અને જો તેમ રગદોળાય તો અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિપણાની સ્થિતિને એથા ગુણસ્થાનક તરીકે ગણાવી શકેજ નહિ. કહેવું જોઈએ કે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટિપણાની સ્થિતિને ગુણસ્થાનક તરીકે વિન્નપણે જણાવીને શાસ્ત્રકારોએ દોષ દેખવાની સ્થિતિમાં ઘન પડાઓ નાખી દીધા છે.

ગુણોની પ્રશંસા ન કરવામાં તુકશાન

પણ દોષને ન નિંદા તેમાં નહિ.

એક વાત એ પણ સમજવાની છે કે અન્ય જીવોના અદ્યગુણોની પણ પ્રશંસા કરવાથી તે પ્રશંસા કરનારો મનુષ્ય પોતાના ગુણોને આડે આવતા કોનો તે પ્રશંસાના પ્રભાવે નાશ કરી ભવિષ્યમાં ગુણોને મેળવનાર થાય, પણ તેના અવગુણો કે દોષોની નિંદા કરવાથી તો કાંઈ પણ જાતની નિર્જરો કે તે નિર્જરને લીધે કાંઈપણ જાતનો વર્તમાનનો કે ભવિષ્યનો લાભ તે દોષવાળાની નિંદાથી મેળવી શકેજ નહિ, એટલુંજ નહિ પણ કદાચ દોષરહિતને આપણી દષ્ટિએ દોષવાળો ધારીને જો નિંદાના કાર્યમાં ઉતરવામાં આવે, તો તે નિંદા તે સામા પુરુષને કલંક દેનારી જ થાય, અને તેથી તે નિંદા કરનારના આત્માની શી દશા થાય ? કદાચ માની લાઈએ કે અમુક વ્યક્તિમાં અમુક દોષો નક્કી જ છે તો પણ તેની નિંદા કરવામાં નિંદા કરનારને કાંઈપણ જાતનો લાભ નથી. વળી ગુણવાન પુરુષના આત્મામાં રહેલા ગુણોની પ્રશંસા કૃત્તવ્ય મદારાજ કરતા હતા, પરંતુ કાંઈપણ કાળે કાંઈના પણ દોષોને તે પ્રદણ કરતા ન હતા. આ તેમની આદતની પ્રશંસા શક્યમદારાજે દેવસભામાં કરી અને તેની શ્રદ્ધા નહિ કરતા કોઈક દેવતાએ પરીક્ષા માટે દાંતની નિર્માળતા જતાં પણ

સર્વ અંગે દોષોએ ભરેલો કુતરો વિકુલ્યો, અને તે કુતરો એવા તો દુર્ગંધી વિકુલ્યો કે જેની દુર્મંધના જોરે કૃષ્ણ મહારાજનું આપું ઘરકર તે કુતરાની દુર્મંધને લીધે રસ્તો ઊઢીને અવટ રસ્તે ચાલવા માંડ્યું. તેજ પ્રસંગે કૃષ્ણમહારાજ ગુણમાલી દોવાથી લરકરની પેઠે કુતરાની મંધથી માર્ગ ઊઝાળે નહિ એટલુંજ નહિ, પણ તે કુતરાની પાસે આવ્યા, અને તેના મધા દોષોની ઉપેક્ષા કરી કેવળ નિર્મળ દાનના ગુણો જાહેર કર્યા, કે જેથી તે પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવતાને શક્રમહારાજનું વચન સાચું માનવું પડ્યું, અને તે પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થએલા કૃષ્ણ મહારાજને વરદાનમાં અશ્વિ ઉપદ્રવને સમાવવાવાળી બેરી આપવાનો પ્રસંગ આવ્યો. આ ઉપરથી દરેક ધર્મપ્રેમીઓએ દોષોના દોષોની ઉપેક્ષા કરવી અને અદ્ય પણ ગુણની પ્રશંસા કરવી તેજ જરૂરી છે એમ સ્પષ્ટ સમજાશે. જે કે દોષની નિંદા કરવી તેને પ્રયત્નદેષ તરીકે આગળ જણાવેલો છે, પણ તે દેષ નિંદા કરનારના આત્માની અંદર રહેલા દોષોની નિંદાને અંગેજ સમજવો, પણ અન્ય વ્યક્તિના નામે તેના દોષો કહેવા કે તેની નિંદા કરવી તે પ્રયત્નદેષ કહેવાયજ નહિ.

ગુણમર્યાસાને અભાવે ગમ્હાધિપતિને શુકશાન.

શાસ્ત્રોમાં સાંભળીએ છીએ કે સમર્થ એવા એક ગમ્હાધિપતિએ અન્યમતના વાહીની સાથે વાદ કરી જપ મેળવી આવેલા પેતાના સિમ્બના ગુણની પ્રશંસા ન કરી તેમાં તેઓને બચકર વિપત્તિઓમાં સપડાવું પણ અર્થાત્ ગુણીના ગુણોની પ્રશંસા કરવી એ ફરજિયાત નહિ કરવામાં અનુપમુંદણા નામનો દોષ અને કપંચિત્ અરિયરીકરણનો દોષ પણ સામે, અને અવાતસમ્બનો દોષ તો બેઠેલોજ છે, અર્થાત્ લેહાવર ગુણવાનની પ્રશંસા દોષને જાહાને નહિ કરવામાં તો ઉપર જણાવેલા ત્રણ દોષો જરૂર સામે, પણ દોષોચાગાના દોષ નહિ કહેવામાં ગાંધિપણ જાતનો અંશે પણ દોષ કહી શકાય નહિ.

અન્ય દાપ અને દાપીઓને પણ

નિંદવાથી સમિતિ ને મહાવ્રતમાં ખામી.

સાધુઓની ભાપાસમિતિમાં પણ અને ખીજા મૃપાવાદવિરમણ મહા-
વ્રતમાં પણ એવાજ વચનને શાસ્ત્રકારોએ અવકાશ આપ્યો છે, કે જે
વચન જુઠું હોય નહિ, પણ સત્ય હોય તેટલું બધું યોલીજ દેવું જોઈએ
એવો ભાપાસમિતિ કે ખીજા મહાવ્રતમાં નિયમ છેજ નહિ, અર્થાત
જોલવું તે સાચું જોલવું એ ધર્મપ્રેમી અને ધર્મઆચરવાવાળાનું કર્તવ્ય
ગણાય, પણ સાચું હોય એટલા માત્રથી વગર કાયદાનું અને તુકશાન
કરનારું પણ યોલીજ દેવું એવો નિયમ સમિતિ કે ખીજા મહાવ્રતને
અંગે નથી પણ તે તો દુર્જનતાની પરાકાષ્ઠાને અંગે જ છે. શ્રી
દશવૈકલિક વિગેરે સૂત્રોમાં શિષ્યને શિષ્યાગણના કે તત્ત્વનિરૂપણની
જરૂરીઆતના પ્રસંગને છોડી કુશીલિયાની નિંદા કરવાનો પણ નિષેધ
સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં કહેલો જણાય છે. તો જ્યારે કુશીલિયા સરખાની
નિંદા કરવાનો શાસ્ત્રકારોએ નિષેધ કર્યો તો તેથી સ્પષ્ટ થયું કે નિર્ગુણ
અસ્પદોષી કે મહાદોષી કોઈની પણ નિંદા કરવાનો હક કોઈને પણ
શાસ્ત્રદષ્ટિએ કે સર્વજનની દષ્ટિએ મળી શકેજ નહિ.

કૃષ્ણ મહારાજની ગુણદૃષ્ટિ.

શાસ્ત્રોથી સાંભળીએ છીએ કે કૃષ્ણ મહારાજ ઉત્તમ પુરુષ હોઈને
હજારો દોષોમાં પણ છુપાએલા ગુણને ગુણ તરીકે પારખી કાઢી તેની
પ્રશંસા કરતા આવ્યા છે, એમ સ્પષ્ટપણે સમજી શકાશે, પણ જેની રીતે તે
આચાર્ય પોતાના શિષ્યના ગુણની પ્રશંસા ન કરી, તેથી પોતાના
આત્માને બચકર આપત્તિમાં મેદ્યો, તેની રીતે કોઈ પણ ગરજાધિપતિ,
આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ કે શ્રાવકે ખીજા વ્યક્તિના દોષોની નિંદા ન
કરી, તેમાં એક અંશે પણ આપત્તિ કોઈપણ શાસ્ત્રમાં કોઈપણ સ્થાને
જગ્યાવવામાં આવેલી નથી, અને તેથી ધર્મપ્રેમીઓએ શાસ્ત્રકારના જગ્યાવા

પ્રમાણે પોતાના આત્માની નિંદા કરવી તેજ જરૂરી છે. જ્યારે ગુણની પ્રશંસા એ જરૂરી વિષય છે તો પછી પોતાના આત્માના ગુણોનું આત્મચાદન કરી અન્યના ગુણોની પ્રશંસા કરવી એજ સર્જનાનું કર્તવ્ય છે.

ઉચ્ચગોત્રને બાંધવાનો રસ્તો પરગુણપ્રશંસા ને દાપાખ્યાદિન.

તત્ત્વાર્થસૂત્રકાર પણ ૨૫૪ સંદેહમાં જણાવે છે કે તેઓજ ઉચ્ચગોત્ર બાંધી શકે કે જેઓ અન્યની પ્રશંસા કરે અને પોતાની નિંદા કરે, તથા પોતાના છતા ગુણો પણ દાંકે અને બીજાના ઉપચારથી આવી શકે એવા અસદ્ગુણોની પણ પ્રશંસા કરે પોતાના દોષો જાહેર કરે ને બીજાના દાંકે પણ જેઓ તેનાથી વિરૂદ્ધપણે એટલે પરની નિંદા અને આત્માની પ્રશંસા, પોતાના છતા દોષોને દાંકવા અને બીજાના અછતા દોષો માવા એ નીચગોત્ર બાંધવાનુંજ કારણ છે. આ બધી વસ્તુરિચયિતને સમજનારો સામાન્ય મનુષ્ય પણ ઉત્કૃષ્ટ એવા અને આખા જીવનમાં આજેજ જવ મળી શકે એવા સાધુધર્મ ઉપર કેમ રાગ ન ધારે ? અને તેથી જ મહારાજ શ્રીપાળજી ગુણનુસાગીની લક્ષ્મીમાં લખેલ સદ્દેશ સાધુધર્મના રાગદ્વારાએ ચારિત્રપદનું આરાધન કરે છે.

મનની સુન્દરતા અને સ્થિરતાનું ફલ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અરિહંત મહારાજ વિગેરે આઠે પદની આરાધના જે રીતે મહારાજ શ્રીપાળજીએ કરી, તે સામાન્ય રીતે જોઈ મળે, પણ તે આઠે પદની આરાધનામાં મનની સુંદર દશા થવી એ પહેલે નંબરે જરૂરી છે, તેમજ મોક્ષ જવાવાળા મનુષ્યોને પણ મનની સુન્દરતાની અનિવાર્ય જરૂર છે, માટે મનની શુદ્ધિને આરાધન કરનારાઓએ અવશ્ય આદરવી જોઈએ, અને મોક્ષે જનારા દરેકે મનની શુદ્ધિ જરૂર આદરેલીજ છે. મનની શુદ્ધિ એજ નિઃકાચિત ક્રમેને તોડનારી વસ્તુ છે. સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણ મોક્ષમાર્ગે દોષ નિર્જરાનું સાધન છે, પણ અનિઃકાચિત ક્રમેજ તેનાથી તૂટે છે. નિઃકાચિત ક્રમેને

તોડવાનું સામર્થ્ય મનની સુંદરતા સિવાય ખીજા કોઈમાં હોજ નહિ. આ વસ્તુ વિચારતાં જરૂર એમ કહેવું પડશે કે મનની સુંદરતા એજ મોક્ષની જડ છે, અને તેથી જ કેટલીક જગો પર કહેવામાં આવે છે કે—

‘મન एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः’ ।

‘મોક્ષમાર્ગસ્ય લીપિકા एकैव मनसः शुद्धिः’ ।

અર્થાત્ એકલી મોક્ષની શુદ્ધિ તેજ મોક્ષમાર્ગની દીવી છે. વસ્તુતઃ કોઠાકોઠ સાગરોપમોનાં બાંધેલાં કર્મોમાં જે જે કર્મો અનિકાચિત હોય, તે ભક્તિદ્વારાએ, જપદ્વારાએ કે તેવાં ખીજાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોદ્વારાએ તૂટી શકે. અર્થાત્ તે તે અનુષ્ઠાનોથી તે તે કર્મોનો ઉપક્રમ થઈ તે તે કર્મો જલદી ભોગવાઈ ને તૂટી જાય, પણ જે કર્મો નિકાચિત હોય તેનો ઉપક્રમ ખીજા કોઈ ભક્તિઆદિ કાર્યદ્વારાએ થઈ શકતો નથી, પણ માત્ર મનની સુંદરતાનું સ્થૈર્યપણું તેજ તે નિકાચિત કર્મોને તોડી શકે છે, અર્થાત્ કહેવું જોઈએ કે જીવે ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવા પહેલાં બાંધેલાં અનેક ભવોનાં નિકાચિત કર્મો જે વિષય, કપાય, આરંભ, પરિશ્રદ્ધ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષની અત્યંત તીવ્ર પરિણુતિએ બાંધેલાં છે, તેનો ક્ષય જો આ મનની સુંદરતાના સ્થૈર્યથી ન કરી શકાય તો મોક્ષ થઈ શકે જ નહિ, કારણ કે કર્મોનો સર્વથા ક્ષય થાય તોજ મોક્ષ થઈ શકે, અને નિકાચિત કર્મો હોય ત્યાં સુધી તો મોક્ષ થવાનો સંભવજ ક્યાંથી હોય ? એટલું જ નહિ પણ મનની સુંદરતાની સ્થિરતાદ્વારાએ જે નિકાચિત કર્મોનો ક્ષય ન થાય, અને ક્રમસરજ જે તે નિકાચિત કર્મો ભોગવવાં પડે તો તે નિકાચિત કર્મો ભોગવતી વખત અહુલનાએ પરિણામની અશુદ્ધિ તીવ્ર રહેવાથી ફેર નિકાચિત કર્મોનો બંધ થાય, અને તેથી રીતે નિકાચિતની પરંપરા ચાલતાં, મોક્ષ તો શું ? પણ મોક્ષના માર્ગની પ્રાપ્તિ પણ મુરદેહ થઈ જાય, માટે મોક્ષની સાધનાને અંગે નિકાચિત કર્મોને ક્ષય કરનારી વસ્તુ માનવીજ જોઈએ, અને તેમાં પણ કર્મનું નિકાચિતપણું થવું, તે વચન કે કાયાના યોગના પ્રભાવે થઈ શકતું નથી.

પણ મનના યોજના પ્રભાવેજ થાય છે, તેથીજ તેને તોડવા માટે પણ મનની સુંદરતાની અને સ્થિરતાનીજ જરૂર રહે, અને તે મનની સુંદરતાની સ્થિરતા તેનુંજ નામ ધ્યાન, અને તે ધ્યાન ખાર જાતના તપમાં છ પ્રકારનો જે અભ્યંતર તપ તેનો એક ભેદ છે. તેથી તે તપપદની ટેલથી જરૂરછે તે સહેજે સમજાશે.

મનની સુંદરતા ને સ્થિરતાના ઉપાયો ને તેમાં તપનું સ્થાન.

વળી મનની સ્થિરસુંદરતા મેળવવામાં જો કાર્યપણુ જાણા કરનાર હોય તો તે માત્ર ઈદ્રિયના વિષયોજ છે, કેમકે મનનું કામ સ્વતંત્રપણે કાર્ય દિવસ પણ ચાલતું નથી. તે મન તો માત્ર ઈદ્રિયોએ અનુભવેલા વિષયોમાંજ રાગનું, માનનું તેના સકલ્પો કરવા અને તેની પ્રાપ્તિને માટે ઈદ્રિયોએ અનુભવેલા કે જાણેલા પાપોને કરવા, કરાવવા તૈયાર થવું તેજ મનનું કામ છે, તેથી મનની સ્થિરસુંદરતાને રાખવાની જોને ઇચ્છા હોય તે મનુષ્યે ઈદ્રિયોને જહેકાવનાર માર્ગથી જરૂર દૂર રહેવું જોઈએ, જો કે જાણ સંજોગોથી જહેકાવનારા વિષયો છે, પણ જો મનની સુંદરતા રહી શકે તો તે જાણ સંજોગો ઈદ્રિયોને જહેકાવીને મનને જગાડી શકતા નથી, તેથી તે મનને નહિ જગડવા દેવા માટે ઈદ્રિયોના પોષક પદાર્થો ઉપર કાણુ મેળવવોજ જોઈએ, અને જો તે ઈદ્રિયોના પોષક પદાર્થો ઉપર કાણુ મેળવવામાં આવે, તો ઈદ્રિયોના વિકારો જન્મ પામી શકેજ નહિ, અને ઈદ્રિયોની ઉન્નતતા ન થાય તો મનની ઉન્નતતા થતી નથી, તેમજ પ્રથમ કંપચિત્ થએલી મનની ઉન્નતતા આપેઆપ નાશ પામે છે, તેથી મનની સુંદરતા ઇચ્છનારે ઈદ્રિયોના વિકારો રોકવા અને ઈદ્રિયોના વિકારોને રોકવાની ઇચ્છાવાળાએ ઈદ્રિયોના પોષક તત્ત્વોને દૂર કરવા માટે કે ઇચ્છા કરવા માટે અનયન-આદિક તપસ્થા આદરવીજ જોઈએ, અને તેથી નવમે પદે તપની આરાધના થી ધીપાળ મહારાજ કેવી કરે છે તે જોઈએ :-

આસંસાદિરહિઠં બહિરઽમંતરં તવોકર્મ્મમ્ ।

જહસત્તોઽ કુળંતો સુદ્ધતવારાહણં કુળદ્ ॥ ૧૧૭૮ ॥

આશંસાદિ છોડવાની આવશ્યકતા.

સામાન્ય રીતે સામાન્ય બુદ્ધિવાળા જનો ‘નમો તવસ્સ’ ની જપમાળાઓ ગણીને તપપદનું આરાધન કર્યું છે એમ માનીને કૃતાર્થ થાય છે. વધારેમાં નવપદછની ઓળા કરી તપપદના આયંગિલોથી પોતાને કૃતાર્થ માને છે, તેઓએ આ શ્રીપાળ મહારાજના તપપદની રીતિ ધ્યાનમાં લેવી. જગતમાં ચોર, ધાડપાડુ વિગેરેના બંદોબસ્ત કરીનેજ ધનનું રક્ષણ કરી ભોગવટો કરાય છે, તેવી રીતે જે બાહ્ય, અભ્યંતર જે પ્રકારનું થઇને બાર પ્રકારનું તપ છે, તેને અંગે ચોર કહો. ધાડપાડુ કહો કે લૂંટારા કહો તે બીજા કોઈજ નહિ પણ પીઠ્ઠગણિક વસ્તુની આકાંક્ષા વિગેરે છે. આ બધા કે આવતા બધામાં તપના પ્રભાવે કે ધર્મના પ્રભાવે પીઠ્ઠગણિક વસ્તુની જે ઇચ્છા કરવી તે આશંસા કહેવાય. અને તેજ ઇચ્છા જે અસાધારણ રૂપ પકડે તો તે નિયાણારૂપ થઈ જાય છે, અને તે આશંસા અને નિયાણું, તપના સાધ્યરૂપ મોક્ષને દૂર ને દૂર ફેંકી દે છે, માટે મોક્ષની ઇચ્છાવાળાએ તપ કરતાં આશંસા, નિયાણું, અવિધિ, અપરિણામ વિગેરે તપના દોષો છોડવા જોઈએ. એવી રીતે નિરાશંસપણું મોક્ષસાધનને અંગે અગ્રપદપણું ભોગવતું હોવાથી આચાર્ય શ્રી રત્ન-શેખરસૂરિ મહારાજે તપપદના આરાધનમાં તપના બેદો જણાવતાં પહેલાં આશંસાદિ દોષરહિતપણે તપ કરવાથી જ તપનું આરાધન થાય છે એમ જણાવ્યું મહારાજન શ્રીપાળ તપપદનું આરાધન કરતાં અનશનઆદિક છ બાહ્ય પ્રકારના તપ અને પ્રાયશ્ચિત્તઆદિ છ અભ્યંતર પ્રકારના તપને નિરાશંસપણે આદરતાં તપપદની આરાધનામાં પ્રવૃત્ત થએલા છે અનશ-નાદિ છ બાહ્યબેદો અને પ્રાયશ્ચિત્તઆદિ છ અભ્યંતર બેદોને આ નિગંધની શરૂઆતમાં કાંઈક જણાવેલા દોષ તેનું વિવેચન લખવું ઉચિત ધાર્યું નથી. છતાં વિસ્તારને દેખવાની ઇચ્છાવાળાએ શ્રીભગવતીમૂવનું પગીસમું શનક, આંખપાનિક નામનું ઉપાંગ વિગેરે શસ્ત્ર દેખવાં જરૂરી છે.

તપ કરવાની આવશ્યકતા રવીકારવા છતાં તેમાં સ્વાદ્વાદને સ્થાન.

આ જરૂર પ્રકારના તપમાં કેટલાક જીવો શાસ્ત્રમાં કહેલ-

હો દુ તવો વાયશ્વે જિજ્ઞ મનો મંગુર્ન વ ચિન્તેદ્ ।

જેન વ હંદિવદ્વાનિ જેન વ જોગા વ દ્વાર્ષતિ ॥

અર્થાત્ જે તપથી મન, પર્મ પર્મ અને પચ્ચક્રાણુ-
અગ્નિ ઉપર દેવયુક્ત મનવાઓ ન થાય વગી જે તપથી ચક્ષુઆદિ
ઈન્દ્રિયોને ન નિવારી શકાય તેવું તુકથાન ન થાય અને જે તપ કરતા
સંબંધના થોથો બનિવ્યને માટે નાશ ન પામે, તેવું જ તપ કરવું જોઈએ.
આવી રીતે શાસ્ત્રકારોએ નિરૂપણ કરેલું છતાં જોએ શક્તિને વિચાર ન
કરતાં તપસ્થઓ કરે છે, અથવા તે જે પંચામિતપ વિગેરેની
જ્ઞાનાપના કરી મન વિગેરેની ચાહે જો સ્થિતિ થાય તોપણ તપની
કર્તવ્યતા માની તપને પોતાની અવગણ્યા થાય ત્યાં સુધી પણ તપને
વગળી થોડા લાભે થકું દારવાનું કરે છે, તેવી રીતે મહારાજ ભીષાજી
તપનું આરાધન કરતા ન હતા, પણ તેઓ તે શક્તિ પ્રભાણેજ તપ
કરી તપપદ્તું આરાધન કરતા હતા.

આવી રીતે ભીષાજી મહારાજે નવે પદ્તું આરાધન, તપસ્થા અને
ગિનઅગ્નિની બક્તિપૂર્વક કયું અને તે સાડી ચાર વર્ષ સુધી આરાધન
કર્તા પડી તેવું ઉજ્જમલું કરવા માંડ્યું, તેને પ્રસંપ થી રીતે આવ્યો ?
અને તેમજે ઉજ્જમલું થી રીતે કયું ? એ વિગેરે વર્ણન કરવું જરૂરી
દેવતાથી તે સંબંધમાં કંઈક કહીશું.

નવે પદાની આરાધનાની પૂર્ણતા સુધી

શ્રીસિદ્ધચક્રનું જરૂરી પૂજન ને બક્તિ.

મહારાજ ભીષાજી દ્વય અને જાવ જને પ્રકારની બક્તિથી તપ પદોનું
આરાધન કરતાં હમેશાં સિદ્ધચક્રની પૂજા કરતા હતા, તે વાન આચાર્ય
મહારાજ શ્રી રત્નસેખરસુરિજી નીચેની ગાથાથી જણાવે છે.-

પ્રકારે આરાધના કરવાની છે, તેવીજ રીતે શક્તિસંપન્ન પુરુષે આ બારે પ્રકારની તપસ્યાની અંદર પણ વીર્ય ફેરવીને વીર્યાચારને આરાધનાની જરૂર છે, અને તેથીજ વીર્યાચારના છત્રીસ ભેદો, જ્ઞાનાચારઆદિકના ચોવીસ અને આ તપ આચારના બાર મળીને ગણેલા છે, અને આજ કારણથી દશવૈકલિક વિગેરેમાં પણ—

બળિગૂહિયબલવીરિઓ, પરક્રમદ જો જહુત્તમાઉત્તો ।

જુંજહ ઇ જહાથામં, નાયઁવં વીરિઆયારો ॥

અર્થાત્ તેજ વીર્યાચાર જાણવો કે જેમાં શારીરિક બળ અને માનસિક વીર્ય જેટલું હોય તેટલું જ્ઞાનાચાર આદિ છત્રીસ આચારોમાં ફેરવવામાં આવે, પણ અંશે પણ તેનું ગોપવનું થાય નહિ, અને શાસ્ત્રોમાં કહેલા આચારોમાં વીર્યાચાર ફેરવવાના રિવાજ મુજબ ગરોળર ઉપયોગવાળો છતો પોતાના બળવીર્યને ફેરવે, અને પરાક્રમ કરે, તેમજ મન, વચન અને કાયાના યોગોનો પ્રયત્ન પોતાના બળવીર્યની સ્થિતિ પ્રમાણે જરૂર કરે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટપણે સમજાશે કે વીર્યાચારના છત્રીસ ભેદો હોવાનેજ લીધે તપસ્યાના બાર ભેદો પણ શક્તિવાળાને માટેજ ફરજિયાતજ છે. વીર્યાચારના જે ત્રણ ભેદો ગણાય છે તે ક્રમત મન વચન કાયાના વીર્યની અપેક્ષાએ જાણવા અને તે શક્તિવાળાને માટેજ ફરજિયાત છે.

તપનું આપેક્ષિક ફરજિયાતપાત્રું હોવાનું કારણ,

તપસ્યા એ ઔદયિક નથી ક્ષાયોપશમિક છે.

એ કહેવાનું કારણ એ કે જૌહ્નદર્શનાંદ જેવા ક્રમતોએ શક્તિપ્રીતોની તપસ્યાને દેખીને તપસ્યાને દુઃખરૂપે જ મનાવી છે તેનો આશોપ જૈન-મતને લાગુ પડતોજ નથી. જૈનમતની તપસ્યા દેખાદિકની સાંતિથી બરેલી અને આત્માને વિશિષ્ટ આનંદ આપનારી હોઇને ચારિત્રમોહનીય કર્મના ક્ષાયોપશમથીજ થવાવાળી છે એક અંશે પણ જૈનમતની તપસ્યા ઔદયિકરૂપે એટલે પાંડેલા બને આનંદના પાપના ઉદયથી

કરવાની નથી. છતાં જો એવી ત્યાગની પરિણતિથી અને કમંદાપ કરવાદારાએ મોક્ષની પ્રાપ્તિને મારે કરાવી તપસ્યા જો પાપના ઉદ્વેષી થતી માનવામાં આવે તો પછી જોદાસનમાં પણ આદરવા લાયક તરીકે મનાયેલું 'અગ્રયજ્ઞ' અને રાત્ર્યર્ચકરિતો ત્યાગ કરવા દ્વારાએ પરિમદને ત્યાગ એ પૂર્વભવના મહાપાપના ઉદ્વેષી થએલો માનવો પડે, અને તે અપેક્ષાએ તેમના સંસારી ભક્તો કરતાં તેમના સાધુ મહાત્માઓ મહા દુઃખદગ્ધા અને પ્રચુર પાપી મનાવા જોઈએ, પણ આ વાતને જો અંશે પણ ખુદ જોદાસનવાળો તે શું? પરંતુ કેટલેક આસ્તિક મનુષ્યો માની શકે તેમ નથી, તે પછી જોદાસને તપસ્યામાં પેતાની અદક્ષિ જાહેર કરવી તેજ બ્યાજની હતી, અને હાં તે પેતાની શક્તિને જેને તપસ્યામાં ફેરવી શકે નથી તેવી બૂઠ યાચ છે એમ જણાવવું જોઈતું હતું. પણ તે નહિ કરતાં જોદાસને જે તપસ્યાને દુઃખરૂપે વર્ણવી છે તે કેવળ સિદ્ધાંતોએ દાસને ખાટી કઠી એ ઉખાણાનેજ અનુસરે છે.

તપથી કથંચિત્ કાપ્યમીઠા છતાં શમસારપણું.

જો કે જેમ અગ્રયજ્ઞપાલનમાં તથા પરિમદના ત્યાગમાં દષ્ટિ-વિપર્ણસ અને તૃષ્ણાને કાષ્ટમાં ભેદનાં સજ્જક મહેનત પડે છે, છતાં તે અગ્રયજ્ઞ અને આકિંચન્ય પરમ ક્ષાત્રચાળીને પ્રાપ્ત દેવ એમ મણવામાં આવે છે, અને જન્મમાં પણ દીરા, મોતી વિગેરેના વેપારી દીરા, મોતી વિગેરેના વેપાર કરતાં કુખા, તૃપ્તા, શીત, તાપ વિગેરેનાં દુઃખો વેપારમાં થતા મોટા ભાગની અપેક્ષાએ તે શીતારિક્તને દુઃખરૂપે ગણના નથી. તેવી રીતે અહીં પણ જ્યાં સુધી આત્માને સર્વસંપણું કે જોદાસની અપેક્ષાએ નિર્વંણ પ્રાપ્ત થાય નહિ, ત્યાં સુધી દરેક જીવ પાપે કરાએલો છે તો તેજ દુરંત અને સંસારમાં ભમણ કરાવનારા પાપનો દાપ કરી અભ્યા-જાપ સુખની હમેશાં સંપત્તિ રહે તે રૂપ મેલ્લનો સામ વિચારનારા મનુષ્ય માત્ર કથંચિત્ રૂપે કાપાને જ થતી પીડાને અપીડાને તેમાં આદર્શ જ નથી.

સ્વરૂપ દેખાડતાં સમ્યક્ત્વ એ જીવનો ગુણ છે, કે સમ્યક્ત્વપણે પરિણમેલો જીવ સમ્યગ્દર્શન છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે, છતાં પણ સ્વામિત્વ અને અધિકરણને અંગે એક, બે કે ઘણી ભગવાન્ જિનેશ્વરોની પ્રતિમાઓને દેખીને સમ્યક્ત્વ પમાતું હોવાથી અજીવ સંબંધી અને અજીવમાં રહેલું સમ્યક્ત્વ માન્યું છે. ઉપર જણાવેલા શાસ્ત્રોમાં અજીવના સ્વામિત્વ અને આધારને જણાવતાં ક્રક્ત જિનેશ્વર મહારાજની પ્રતિમાઓ લીધી છે, પણ આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, કે સાધુઓની મૂર્તિઓ લેવામાં આવી નથી, તેનું કારણ જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ આચાર્યોદિકની મૂર્તિ માટે કહેલો અધિકાર ફરી જોઈ જવો. આ ઉપર કહેલી હકીકત વિચારતાં રહેજે સમજશે કે ભગવાન તીર્થંકરોની પ્રતિમાને ભરાવનાર તથા આરાધનાર મનુષ્ય ભવ્ય-જીવોને શિદ્ધિની સીડીઓ સ્વાધીન કરે છે, અને આટલું બધું ફળ હોવાથીજ ભગવાન્ જિનેશ્વરોની મૂર્તિઓને ભરાવવાના તથા તેની પૂજા-આદિથી આરાધના કરવાના મોક્ષ સુધીનાં ફળો શાસ્ત્રકારો સ્થાન સ્થાન ઉપર જણાવે છે. ભગવાન્ સર્વજ્ઞની મૂર્તિનો આટલો બધો પ્રભાવ હોવાથી સામાન્ય રીતે પણ સજ્જનોએ જિનેશ્વરોની મૂર્તિઓ ભરાવી તેની આરાધના કરવી જોઈએ તો પછી ઉજ્જમણને માટે ઉજ્જમાળ થયેલા ઉત્તમ પુરુષોએ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિઓ તપના પદની સંખ્યાના પ્રમાણમાં ભરાવવી જરૂરી જ હોય તેમાં આશ્ચર્ય જ શું?

ઉજ્જમણમાં ચંદરવા-પુંઠીયા.

ઉજ્જમણને અંગે જે ચંદરવા વિગેરે ભરાવવામાં આવે છે તે રીતિ નવી નથી, કેમકે શ્રાદ્ધવિધિ અને ધર્મસંગ્રહ સરખા પહેલાનાં ગ્રંથોમાં ચંદ્રોદય આદિ ઉપકરણો હહેરાં વગેરે માટે જણાવવામાં આવેલાં છે, અને વસ્તુતાએ વિચારીએ તો જિનેશ્વર મહારાજની પાછળ ભામંડળ રહેતું જ હતું કે જે ભામંડળનું તેજ સ્પર્શ કરતાં તો શું ! પણ આર મ્યું કરતાં અધિક હતું. તો પછી સામાન્ય સોનારૂપાના કસગથી ભરેલા ચંદરવા ભગવાનની પૂઠે બાંધવાને માટે તૈયાર કરાય તે કાર્ય

તરીકે નહિ પણ જરૂરી અમર દેરા કે સંધની શોભાની ખાતર જો ચંદરવા-પુંડીઆ આપે તો તે અધિકારીઓએ પહેલાંનાં ચંદરવા-પુંડીઆ ઠાઠપણુ યોગ્ય દેરા ઉપાશ્રયમાં આપી દેવાં જોઈએ, પણ જો અધિકારીઓ તેવી ઉદ્વરતા ન જતાવે અને નવા નવા ચંદરવા-પુંડીઆ ઘર્ષ પહેલાના ચંદરવા-પુંડીઆની પેટી-પેટારામાં સંધરીને જો તેને સડવાનો કે બગાડવાનો પ્રસંગ ઉભો કરે તો ખ્યાન રાખવું જોઈએ કે તે ચંદરવા-પુંડીઆ વિગેરે દેવદત્ત કે ધર્મદા મિશ્કતનો તે અધિકારી નાશ કરનારો ધર્ષ દૂનનારોજ થાય છે, અને તેથી અધિકારીઓને એજ યોગ્ય છે કે નવાં આવેલાં ચંદરવા-પુંડીઆની બીજા દેરા કે ઉપાશ્રયે ન આપી શકે તો પહેલાંના ચંદરવા-પુંડીઆ વિગેરે તો બીજા દેરા ઉપાશ્રયે જરૂર આપી દેવજ જોઈએ. અધિકારીઓએ ખ્યાન રાખવું જોઈએ કે બધા ઉપાશ્રયે અને બધા મામે અને દરેક વખતે ચંદરવા-પુંડીઆ વિગેરેનું ઉજમણું કરનારા દોતા નથી, અને તેથી જે જે નાના કે મોટા દેરામાં નાના કે મોટા ઉપાશ્રયમાં ચંદરવા ન હોય ત્યાં તે ચંદરવા-પુંડીઆ અપવાધી પોતે ધર્મદા મિશ્કતને નાશ કરનારપણામાંથી બચે છે, અને તે તે ગમોની પ્રજામાં ધાર્મિક ઉશ્વાસ અને ધાર્મિક જહુમાનને પ્રવર્તાવનારા થાય છે. ચંદરવા-પુંડીઆ પહેલાંના કે નવા આપવામાં સામરમવાળાની સામણી ઉપર ખ્યાન નહિ આપતાં જે જે જગોપર જરૂરી હોય, ધર્મનો ઉશ્વાસ વધારે હોય, અને તેની અછત મટી ન શકે એવું હોય તેવી જગોપર તે ચંદરવા-પુંડીઆ વિગેરે આપવાં એજ ચંદરવા-પુંડીઆની અંગે વિવેક કરેલો ગણાય.

ચંદરવા-પુંડીઆના આસેબો સંબંધી.

આજકાલ ચંદરવા અને પુંડીઆમાં પૂત્તપદાર્થોના આસેબો ઠરથમાં આવે છે. અને તે આસેબોમાં કેટલાક સમજુ ગણાતા મનુષ્યે સદાચક્રારક અને છે, પણ તેઓએ તેવા આરાખ-પુરપોના ચંદરવા-પુંડીઆમાં આસેબો કરવા તે ઠાઠપણુ પ્રકારે ઉચિત

નથી, કેમકે ચંદ્રવા-પુંડીઆ વિગેરે ત્રિલોકનાથ તીર્થકર ભગવાનના અને વર્તમાન સાધુના બહુમાન અને શોભાને માટે ઉપયોગમાં લેવાના હોય છે, તો તેવાં શોભાના સાધનોમાં પૂજ્ય અને આરાધ્ય પદાર્થોની ગોઠવવા તે ખરેખર પૂજ્ય અને આરાધ્ય પદાર્થોની રમકડાંની કાટડીમાં મેલવા જેવું છે. તેમાં વળી વર્તમાનકાળમાં સાધુઓની પાછળ તે ચંદ્રવા-પુંડીઆ બાંધવામાં આવે તો વર્તમાનકાલીન સાધુઓએ ખરેખર વિચાર કરવો જોઈએ અને તેનો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નિર્ગેહ કરવો જોઈએ. ભરત મહારાજ અને બાહુગણજી મહારાજ સરખા અગ્યાધાપદને પામનારા તથા વજ્રવામીજી મહારાજ સરખા શાસનના અદ્વિતીય પ્રભાવક પુરુષો જે ચંદ્રવા-પુંડીઆમાં આલેખાગેશ હોય, ચંદ્રવા-પુંડીઆને વર્તમાનકાલના ચારિત્રની તદ્દન શિથિલતાવાળા સાધુ મહાત્માઓ પુઠે બાંધવામાં ઉપયોગ કરી તેવા મહાપુરુષોને પુઠ દબને બેસે તે એક વિવેકની કણીવાળાને પણ જાગૃતું નથી. વળી જિનેશ્વર મહારાજના મંદિરમાં પણ તેવા મહાપુરુષના આલેખવાળા ચંદ્રવા-પુંડીઆ ઉપકરણ તરીકે અને સાધન તરીકે રહે તે આરાધ્ય અને આરાધનાના સ્વરૂપને જાણનારાઓને માટે લાચક તો નથીજ. આરાધ્ય-પુરુષના આલેખનો ઉપયોગ સાધન તરીકે ઉપકરણ તરીકે થાય તે કોઈ પણ પ્રકારે ઉચિત ગણાય નહિ. કેટલાકોની એવી ધારણા હોય છે કે ચંદ્રવા માથા ઉપર બધાતા હોવાથી તથા પુંડીઆમાં પણ પુઠ આવે તેટલો ભાગ કારો રાખીને બાકીના ભાગમાં પૂજ્ય-પુરુષોનો આલેખ કરવામાં આવે તો તેમાં આશાતનાનો સંભવ નથી. આવું કહેનારાઓએ સમજવું જોઈએ કે આરાધ્ય-પુરુષોના આલેખો માથા ઉપર રહે ॥ ચંદ્રવામાં કે પુઠ લાગે તેટલો ભાગ ટાળીને બાકીના પુંડીઆમાં કરવામાં આવે તો તેમાં પુઠ કરવાનો દોષ ન લાગે, પણ તે આરાધ્યની આરાધનાને અંગે ઉપકરણ-પાતું થઈ જાય એ બોધું જોઈતીય નથી. વાસ્તવિક રીતે તો ચંદ્રવા-પુંડીઆની અંદર દંદ્ર, સૂર્ય, ચંદ્ર, આકાશપ્રાતિદાય વિગેરેના આલેખો થાય અગર વૈરાગ્યદર્શક આલેખો કરવામાં આવે તેજ ઉચિત ગણાય.

ચંદરવા આદિના માપો.

ચંદરવા અને પુંડીઆ કરનારાઓએ જે દહેરા અગર ઉપાશ્રવમા આપવાનો વિચાર કર્યો હોય તે દહેરા અગર ઉપાશ્રવનાં પછવાઈના માપથી ચંદરવા-પુંડીઆ કરાય તેા કેટલીક વખતે ચંદરવા-પુંડીઆ સારાં છતાં પણ સારે સ્થાને બાધવામાં તેની નિષ્પયોગિતા યાપ છે તે થવાનો વખત આવે નાંદ.

ત્રિગડા કરાવવાની જરૂર.

ઉજમણું કરનારે ચંદરવા અને પુંડીઆની સાથે ત્રિભુવનનાયક નીચું કરને રત્નાવપુત્રની વખતે ત્રિરાજમાન કરવાના ત્રિગડા અને ચિંદાસનો પુંડીઆના પ્રમાણમાં જરૂર કરવાં જોઈએ, ઉજમણું કરવાવાળાં બામ્બણી જ્યારે ઉજમણાના પ્રમાણમાં ઊંડ કર્યાં હોય અને તે દરેક ત્રિગડા નહિ પધરાવે તે પછી તે ઉજમણું દેખીને અનુમેદન અને અનુકરણ કરવાવાળા બીજા પદ્મપ્રેમીઓ તેમ ન કરે તે સ્વાભાવિક છે, મારે સક્તિસંપન્ન બામ્બણી પુરુષોએ ઉજમણાના જેટલા ઊંડ કર્યાં હોય તેટલાં ત્રિગડા ત્રિરાજમાન કરવાજ જોઈએ કે જેથી પોતાને આરાધના થવા સાથે બીજાઓને તે અનુકરણ કરવાને સાચક થાય.

ઉજમણામાં ઉદ્ધરતાની આવશ્યકતા.

ઉજમણું કરવાવાળાઓએ ખ્યાન રાખવું. જોઈએ કે ઉવાપન જેવો પ્રસંગ પોતાની જિંદગીમાં વારંવાર તે આવે નાંદ, તે પછી જોઈક બામ્બના યોગે મળેલે અપૂર્વ ઉજમણાનો અવસર સાચવવા સંકોચરહિતે સ્થાન બાપવું જોઈએ નહિ. સંકોચરહિતી ખરમાએકું નાણું જેટલું અમ્યું હોય તેટલું જઢારે તે દેખાવ આપે છે, પણ તે જઢારના દેખાવ કરતાં ઉદ્ધરરહિતે લીધે બામ્બને મળવે જોઈતો સામ મેળવવા મારે તે અપૂર્વ અવસરે તે તૈયાર થવું જોઈએ.

ઉજમણા કરનારને ઉપાશ્રય કરવાની ને ઉદ્ધરવાની જરૂર.

ઉજમણું કરવાવાળાઓ જેવી રીતે ચંદ્રવા-પુંડીઆનું કાંઈક અંશે ધ્યાન રાખે છે, તેવું તે લોકો ઉપાશ્રય જેવા ધર્મસ્થાનને માટે ધ્યાન રાખતા હોય એમ ધણુંજ ઓછું બને છે. ઉજમણાવાળા તો શું ! પણ ખીજા મંદિર વિગેરેને બંધાવનારા મહાતુભાવો સ્વતંત્ર આગવા મંદિર બંધાવવા તૈયાર થાય છે, પરંતુ તેઓનું પણ લક્ષ્ય ઉપાશ્રય તરફ તેવી રીતે હોય એમ લાગતું નથી, કેમકે એક એક શેડીઆએ સ્વતંત્ર રીતે મંદિરો બંધાવેલાં ઘણા ગામોમાં દેખીએ છીએ પણ એવી રીતે સ્વતંત્ર-પણે ઉપાશ્રયને બંધાવનારા કોઈકજ ગામમાં કોઈકજ ભાગ્યશાળીઓ નીકળતા જણાય છે. જે કે આ ઉપરથી દહેરાસર બંધાવવાનું કાર્ય ચઢતું નથી કે ઉતરતું છે એમ કહેવાની મતલબ નથી, પણ ઉપાશ્રય એ ધર્મનું જગરદસ્ત સ્થાન છે. ભાવસ્તવની પ્રવૃત્તિનું મુખ્ય ધામજ ઉપાશ્રય છે, કેમકે ઉપાશ્રયમાં સામાયિક, પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ વિગેરે જે ક્રિયાઓ શ્રાવકો નિભ કરે તે તેટલા વખતનો તેટલા પૂરતો ભાવસ્તવજ છે. સામાયિક અને પ્રતિક્રમણનું ભાવસ્તવપણું હોવાને લીધેજ તે સામાયિક, પૌષ્ઠ આદ્યાં છતાં દ્રવ્યસ્તવ એટલે જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાની પૂજનો નિષેધ કરવામાં આવે, જે તે સામાયિક, પ્રતિક્રમણ કરતાં પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજરૂપ દ્રવ્યસ્તવ જે અધિકતાવાળો હોય તો તેમાં નિષેધ કરવામાં આવત નહિ.

સામાયિકાદિ ને દ્રવ્યપૂજનો બલાખલવિચાર.

જે કે કેટલીક જગો પર સામાયિક કરવાનું કાર્ય મેલીને પણ પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજરૂપ દ્રવ્યસ્તવનું કાર્ય કરવાનું જણાવવામાં આવે છે, પણ તેનો અર્થ સામાયિક અને પૌષ્ઠ કરતાં દ્રવ્યપૂજનનું કાર્ય અધિક છે એમ નહિ, પણ સામાયિકની ક્રિયા સ્વતંત્ર છે, જ્યારે પૂજનની ક્રિયા સામગ્રીને આધીન રહે છે. વળી સામાયિક પૌષ્ઠ તે કરનારના આત્માને ઉદ્ધરનાર છે, જ્યારે ભગવાનની દ્રવ્યપૂજ તે કરનારના આત્માને

અને ખીજા તે દેખીને અનુમોદના કરનારના આત્માને ઉદ્ધરનારી છે, અને આજ કારણથી શાસ્ત્રકારોએ ધેરથી સામાયિક કરીને ઉપાધ્યે જવાનો અધિકાર થીમતો સિવાયને માટે રાખ્યો. અને થીમતોને માટે સામાયિકનું તેટલો વખત મોકું થાય અને તેટલો વખત સામાયિક ન પણ થાય તોપણ આકાંક્ષા સાથે સામાયિક કરવા જવાનું શાસ્ત્રકારોએ કરમાન કર્યું, કારણ કે તે બાહ્યાકાંક્ષાથી બાળજીવોને ધણાને શાસનની અને ધર્મની અનુમોદના ઘર્ષ ધણો લાભ થવાનો પ્રસંગ આવે, તેમજ શીજનેશ્વર ભગવાનની પૂજાથી અને શાસનની શોભાથી સાધ્ય તે વિરતિનુંજ રહે છે. ભગવાન દરિદ્રદર્શિજી મોકુખા સંપદોમાં કહે છે કે - જે મનુષ્યને વિરતિ કરવાનું ખોય ન હોય તે મનુષ્ય જિનેશ્વર ભગવાનની જે દ્વ્યપૂજા કરે તે ભાવપૂજના કારણમૂલ દ્વ્યપૂજા નથીજ, પણ માત્ર અપ્રધાનને દ્વ્ય ગણીએ તેની અપેક્ષાએજ તે દ્વ્યપૂજા છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટપણે સમજી શકાશે કે જે કથંચિત્ સામાયિક પૌષ્પ કરતાં જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમાની દ્વ્યપૂજા પ્રથમ નંબરે આદરણીય જણાવી છે, તે દ્વ્યપૂજાને ભાવપૂજાની કારણતાની અપેક્ષાએજ જણાવેલી છે. આ વસ્તુને સમજ્યા પછી કયો સુઘ મનુષ્ય સામાયિક, પૌષ્પ વિગેરે ભાવસ્તવના સ્થાનમૂલ એવા ઉપાધ્ય તરફ આદરવાનો નિર્દિશાય ?

વ્યાખ્યાનશ્રવણ એ પણ ચૈત્ય કરવાનો મોટો લાભ.

એક વાત સાંભોમાં જે ધણે રચાને કહેવામાં આવી છે, એ પણ ખ્યાનમાં રાખવા જેવી છે, ને તે એ કે જિનેશ્વર મહારાજના ચૈત્યોના લાભને જણાવતાં મોકુખા સંપદોમાં જણાવે છે કે સદુ મહાત્માઓના દર્શન અને તેમના વ્યાખ્યાનોના શ્રવણનો મહાલાભ મળે, માટે ચૈત્યાદિક દિવામાં કથંચિત્ દ્યોદિંસા થાય તોપણ તે કરવા લાયક છે. આવી રીતે ચૈત્યની દ્યોદિંસામાં જ્યારે વ્યાખ્યાનશ્રવણના લાભનો ઉદ્દેશ ગણવામાં આવે તો પછી તે વ્યાખ્યાનશ્રવણનો લાભ કેવો અપૂર્વ દેવો

નેઈ એ તે સહેજે સમજાય તેવું છે, અને તે વ્યાખ્યાનશ્રવણનું મુખ્ય સ્થાનજ વર્તમાનના ઉપાશ્રયોજ છે.

ઉપાશ્રયો શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને અંગેજ હોય છે.

ઉપાશ્રયના આ લાભની સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે ઉપાશ્રયો સાધુ નિમિત્તે હોતા નથી અને હોવા નેઈએ પણ નહિ, કેમકે ઉપાશ્રય બંધાવનારા અને ઉપાશ્રયમાં જનારા સર્વ લોકો સ્પષ્ટ રીતે એ વાત સમજી શકે છે કે ગામમાં જે પ્રમાણે વ્યાખ્યાનને શ્રવણ કરનારાઓ અને તહેવારોમાં પ્રતિક્રમણ કરનારાઓનું હોય છે, તેને આધારેજ ઉપાશ્રયનું માપ હોય છે. આપણે દેખીએ છીએ કે ઉપાશ્રયો હજારો મનુષ્યોની બેઠકની સગવડ ધરાવનારા હોય છે, ત્યારે સાધુઓની સંખ્યા કોઈ દિવસ પણ તેટલા પ્રમાણમાં આવનારી હોતી નથી. કદાચ એમ કહી શકે કે ઉપાશ્રયના હોલ સિવાય બાકીના ઓરડા વિગેરેના સ્થાનો સાધુને માટેજ હોય છે, તો તેમાં પણ પ્રથમ દષ્ટિએ તો તે ઓરડાની બેઠક ગૃહસ્થોની હાજરીને અંગેજ કરવી પડે છે, અને ગૃહસ્થોમાં પણ પૌષ્ઠ કરનારો સર્વ વર્ગ ઉપવાસ કરનારો હોતો નથી, અને જેઓ ઉપવાસ ન કરી શકે તેવા હોય તે બંધાને પોતાને ઘેરે એકાસણા આદિક કરવાની સગવડ હોય નહિ અને તેથી તે પૌષ્ઠવાળાને એકાસણાદિ કરાવવા માટે ઓરડાદિકની જરૂર પડે તે સ્વાભાવિકજ છે, એવીજ રીતે સ્થંડિલ અને માત્રાની ભૂમિ પણ પૌષ્ઠ કરનારને જરૂર નેઈએ અને જે પૌષ્ઠ કરનારાઓની સંખ્યા ધ્યાનમાં રાખીને ઉપાશ્રયને આંગણે લીધેાતરી ન બિગે, લીલકૂલ ન થાય અને માત્રાને ઉપરા ઉપરી પરકવનું ન પડે, અને પરકવતાં રેલા ન ઉતરે એવી સગવડ કરવામાં આવેલી દેખીજ નેઈએ, અને જે તેવી સગવડ ઉપાશ્રયને કરવાવાળાઓએ પહેલેથી કરેલી હોય તો જે દેટલીક વખત મોટા પર્વના દિવસોમાં પણ અત્યંત આવશ્યક તરીકે ગણેલા પૌષ્ઠાદિકને કરવા માટે ભાવિક વર્ગની મોટી સંખ્યા તૈયાર હોય છે, છતાં તેના કારભારીઓને તેના

દિવસે તે દિવાને કરતાં કર્મને પણ રોકવા પડે છે તે રોકવાનો વખત આવેજ નહિ. શાસ્ત્રકારો સાધુને માટે પણ તેવાજ ઉપાશ્રયમાં ઉતરવાનું જણાવે છે કે જે ઉપાશ્રયની પાસે રથદ્વિત્ત અને માગને માટે સગવડનાચાણી જમીન દોષ ચોમાસું ધાવકના હોવાના ગુણો ગણાવતાં પણ શાસ્ત્રકારો રથદ્વિત્તભૂમિની સગવડને જૂઠી જતા નથી, પણ આગમજ કરે છે. આ જર્ણુ વિચારતાં ૨૫૪ યસો કે સામાયિક, પોષધ અને વ્યાખ્યાનને માટે ઉપાશ્રય નામના સ્થાનની પહેલે નજરે જરૂર છે.

ઉપાશ્રય એ એક શ્રીસંઘની ઓફિસ.

એક અપેક્ષાએ એમ કહીએ તો તે અનિશ્ચયોક્તિ નથી કે શ્રી ચતુર્વિધ સંઘની દરેક કાર્ય કરવાની ઓફિસ જો દોષ તો તે ઉપાશ્રયજ છે. ખ્યાન રાખવું જોઈએ કે જોએ આકાર નહિ માનવાને અંગે કે આરંભને અંગે મૂર્તિને નહિ માનનારા છે, તેઓ પણ ધર્મશ્રવણના ગ્ધાન તરીકે સરથાનું સ્થાન કે જેને આપણે આપણી અપેક્ષાએ ઉપાશ્રય કહી શકીએ તેને તે માનેજ છે, આવી રીતે એક અપેક્ષાએ ચૈત્યને મૂર્તિ કરતાં અત્યંત ઉપયોગી અને ચૈત્ય અને મૂર્તિના મહિમાને ઉત્પલ કરનાર, દેહાવનાર અને વધારનાર એવા ઉપાશ્રયની તરફ નૈનકામ કે તેના શીર્ષતો બેદરકારી ધરાવે તે અસાધી સર્ધ શકાય તેવું નથી.

ઉજમણું કરનારાઓએ જ્ઞાનની આરાધના કેમ કરવી ?

ઉજમણું કરનારાઓએ એ ખ્યાલ તો જરૂર રાખવો જોઈએ કે ઉજમણું સમ્બદ્ધાંન, જ્ઞાન, ચારિત્રની આરાધના કરનારાઓની બક્ષિને અંગેજ સજ્જતા પામે છે, અને જો એમ છે તો પછી ઉજમણું કરનારે જેવી રીતે સમ્બદ્ધાંનને અંગે નવીન ચૈત્ય, શુદ્ધીકાર, પ્રતિષ્ઠા તથા તેની પૂજનની સર્વ સામગ્રી અને ચંદરવા-પુંડીઅતિ અંગે જે ખર્ચ કરવો તેના કરતાં અધિક નહિ તો તેટલું ખર્ચ તો ચારિત્ર અને જ્ઞાનને અંગે થવું જોઈએ. તત્ત્વદષ્ટિ ધરનારા ઉજમણા કરનારાઓએ

પોતાને જેટલી રકમ ઉજમણાને અંગે ખર્ચવી હોય તેના ચાર હિસ્સા કરી એકેક હિસ્સો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચારિત્રને અંગે અને તેને ધારણ કરનારા સાધર્મિકાની લક્ષિતને અંગે ખર્ચવો નોંધ્યો. વર્તમાનકાળમાં ઉજમણું કરનારાઓ ઉજમણા માટે ખર્ચવા ધારેલા નાણાંનો મોટો ભાગ ચંદરવા-પુઠીઆં પાછળ અને સાધર્મિકની લક્ષિત પાછળજ ખર્ચે છે. ઘણી જગો પર દેખીએ છીએ કે વીસ, પચીસ કે પચાસ હજાર સરખા રૂપીઆની મોટી રકમ ખર્ચીને ઉજમણું કરવામાં આવે છે, પણ તેમાં સમગ્ર જૈનશાસનના મૂળરૂપ એવા જ્ઞાનને એટલે શ્રુતજ્ઞાનને આરાધવામાં ઘણીજ લૂઠી પ્રવૃત્તિ થાય છે. ઉજમણાના પ્રમાણમાં પણ જ્ઞાનને અંગે વિચારીએ તો માત્ર નામની રકમ, જ્ઞાન ઉદ્ધાર તરફ કે જ્ઞાન ધરવા તરફ ખર્ચાય છે. જો એમ ન હોય તો આટલે બધે સ્થાનકે ઉજમણું થાય છે, તો જૈનશાસ્ત્રોનો ધણો ભાગ અનુદ્ધરિત રહેત કેમ ? મંદિર મૂર્તિઓ તરફ જેવું તેને નવાં કે ઉદ્ધરિત કરવા માટે લક્ષ્ય છે, તેના ઘણા થોડા ભાગે પણ જ્ઞાનીઓ ઉત્પન્ન કરવા માટે પ્રયત્ન કર્યો હોય કે કરતા હોય એમ જણાતું નથી. જૈનવર્ગનો ધણો ભાગ બહુકે સર્વ કામ પોતાના સાધુઓને વિદ્વાન્ થયેલા જોવા ઇચ્છે છે, પણ તેમને વિદ્વાન્ બનાવવાને માટે ધણો ઓછોજ ભાગ ઉદ્ધરતાથી ખર્ચવા તૈયાર હોય છે.

સાધુઓને ભણાવવા માટે પંડિતો રાખવા કે-કેમ ?

કેટલાકોનું તો કહેવું એમ થાય છે કે ભણેલા ગુરુઓએજ પોતાના શિષ્યો કે પોતાની પાસે આવેલા સાધુઓને ભણાવવા જોઈએ, કેમકે જિનેશ્વર મહારાજના ગણધરો ૩૦૦-૩૫૦ અને ૫૦૦-૫૦૦ને વાચના આપતા હતા, તો પછી વર્તમાનમાં ભણેલા સાધુઓ સાધુઓને કેમ ભણાવે નહિ ? અને ભણેલા સાધુઓજ જો પોતાના સાધુઓને ભણાવે તો વિદ્વાન્ ઉત્પન્ન કરવા માટે જૈનકામને જરા પણ ચિંતા કરવાની રહે નહિ. જૈનકામ તો કદાચ જો અમારું સાધુઓ દોષ અને તેના એકાને ભણાવવાનું હોય, તેને

માટે જ ચિંતા કરે. આ સર્વ કથન દર્શક સમજ્યા પછી જ છે, તેમ પ્રથમ તે મહાપરોની પામે વાચના લેનારા, મહાપર મહારાજ વિચરતા હતા તે કાળમાં સાંસારિક વ્યવહારને માટે દરેકને તૈયાર થવું પડતું હતું. તેમાં સંસ્કૃત અને આર્યી બાણીના જ મુખ્ય ભાગ હતા અને તેથી બાણીયને માટે તેઓને કાંઈ પણ કરવું પડતું નહિ, અને અને તેથીજ પાંચસો, પાંચસોની વાચના પણ સાથે થઈ શકતી હતી, પણ વર્તમાનમાં તે પણ સાધુ મહાત્માઓને પ્રવચ્ચા લીધા પછી શરૂ થાય છે. તેમજ તે બાણીય અને તેની વ્યુત્પત્તિ મેળવવા માટેજ રોકાવો પડે છે, તે તેઓએ બાણીય અને વ્યુત્પત્તિ મેળવવા માટે પાંડિત્યની સામગ્રી આદિની સદૃશ્યોને સમજા કરવી પડે તે સ્વાભાવિક છે, વળી જિનેશ્વર બચવાની પાસે દીક્ષા લેનારો વર્તમાનમાં પણ મોટો દોષ છે, અને તેથી પાછળથી વધવાવાળા નાના વર્તમાનમાં તેમજ વર્તમાનમાં કરાવી શકે, પણ વર્તમાનમાં તે તેમ મોટા સમુદાયમાં પડેલેથી દીક્ષિત થવું એ સંજવિત નથી અને થવું પણ નથી. વર્તમાનમાં તે છૂટી છૂટી દીક્ષાઓ થાય છે, અને તેથી બધાને અભ્યાસ એક કરાવે શકાય અને રહે એ તે પ્રવચ્ચ સાધુસંસ્થાના દૂષી અને સમય-ધર્મથી સંઘર્ષને માત્ર વાચાગતાને અંગેજ કહેવાતું અને વળી દરેક સાધુ જુદી જુદી વખતે દીક્ષિત થતા હોવાને લીધે તેમના શુદ્ધ બહેલા દોષ તેમજ દરેકને જુદા જુદા પાઠ આપવામાં પડેલી ન હોય તે સ્વાભાવિક છે, અને તેથી સાધુસમુદાયને વિદ્યાન બનાવવા માટે આવશે એ ધ્યાન આપવું એ પહેલે નંબર નરૂરી છે આ કહેવાને અર્થ એ નથી કે બહેલા સાધુઓએ પોતાના સમુદાયને બચાવે નહિ. બહેલા સાધુઓએ પોતાની સમુદાયને બચાવવા માટે તે તનતોડ મહેનત કરવી જ નેહાયે, પણ બહેલા સાધુઓ, મદ્ય કરવાને સક્તિમાન હોય તેવા પોતાના સાધુઓને બચાવે તેમજ નેત્રી મદ્યસક્તિ થઈ નથી તેઓએ માટે પાંડિત્યની જરૂર રહે તે સહેજે સમજી શકાય તેવી ચોક્કસ જાણ છે. વળી જે જે વિષયો સિધ્ધો બચવા માટે અમર જે જે

૨૯૮]

વિષયોમાં તે ધણી ઉંચી લાઈનનું જ્ઞાન મેળવવા માગે, તે તે વિષયો અને તેવું તેવું ઉંચું જ્ઞાન દરેક ગુરુ મહારાજમાં હોય એમ માનવું તે કોઈપણ પ્રકારે વ્યાજબી નથી. વળી અભણ સાધુઓને શિષ્ય થવાની વાત કરીને તે સમયધર્મોએ સનાતન શાસનના સત્યને સરકાવી દીધું છે. શાસ્ત્રમાં દીક્ષા દેવાનો હક અભણને કોઈ દિવસ પણ આપવામાં આવ્યો નથી, છતાં કદાચ કોઈ અભણ હોય અને તેણે પોતાના કુટુંબના કે સંબંધવાળાને દીક્ષા આપી હોય તો તેવાઓને મારે પણ વિદ્વાન બતાવવા તરફ લક્ષ રાખવું એ આવકારવું જરૂરી કર્તવ્ય છે.

ઉંચા તત્ત્વજ્ઞાનને જાણવા, સાંભળવા ને પ્રચારવાની ઈચ્છા હોય તો શું કરવું?

ધ્યાન રાખવું કે સાધુઓ પાસેથી જાંઝા તત્ત્વજ્ઞાનને સાંભળવાની ઈચ્છા જૈનકોમથી ત્યારે જ સફળ કરી શકાશે કે જ્યારે તેઓ વિદ્વાનનાવવાની કામકામ સગવડ પૂરી પાડશે. વર્તમાનની સ્થિતિ દેખીએ : કોઈપણ આવકે કોઈપણ સાધુને ઉંચા તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી વાત પૂર નોંધે એ જ નહિ, અને કદાચ પૂછે તો આવકોની રીતિઓને અનુસંધાન કરનારા એમ કહી શકે કે સ્કૂલ અને કોલેજ વગર ઉંચા અભ્યાસિવાય શી રીતે ખુલાસા મેળવવાના ભાગ્યશાળી જનના તૈયાર થવા

શ્રુતજ્ઞાનનો ઉદ્ધાર કરનાર સંસ્થાની આવશ્યકતા.

વળી મંદિર આંધવાના મિત્રીઓ ઘણી જગોપર મળે છે, ચંદ્રવા-પુંડીઆં ભરનારા કારીગરો ઘણી જગોપર મળે છે, પણ જ્ઞાનના ઉદ્ધારની એવી કોઈપણ સગવડ કરી આપનારી કોઈપણ સંસ્થા દવાતિમાં નથી એ જૈનકોમને ખરેખર વિગારવા જેવું છે. ઉત્તરમાં કરનારા ભાગ્યશાળીને મોટી રકમ જ્ઞાન ખાતે ખર્ચવાનું મન થાય તોપણ જૈન-કોમમાં તેની કોઈ સંસ્થા નથી કે ચંદ્રવા-પુંડીઆં વિગેરેની માફક તે

ઉત્તમણું કરનારને લાખો શ્લોકોના સખાવવાની સમગ્ર કરી આપે, કે લાખો શ્લોકોનું શુદ્ધ રીતિસર મુદ્રણ કરી દે. આ યાન આરાધનના પ્રસંગને અંગે નથી, નથી એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તે વાચક કે શ્રોતાને વાંચી કે સાંભળી રહેવા માટે નથી, પણ તે કાર્યની સિદ્ધિને માટે કમર કરી જૈનકોમના બાઅચાળીઓએ ઉત્તમણું કરનાર બાઅ-વંતના યાન આરાધનના કાર્યમાં સંપૂર્ણ રીતે મદદગાર થવું જોઈએ. જૈનકોમમાં એવી સરચાની દબુ ત્રીજ છે કે જે સરચા ઉત્તમણું કરનારાઓને પ્રસ્તુત લખાવણું કે છપાવણું કે તેના સાધનો પૂરાં પાડી યાન આરાધનના કાર્યને બળવરામાં મદદ કરનાર થાય.

સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન બન્નેની આવશ્યકતા છતાં
જ્ઞાનપ્રચારની આવશ્યકતા.

તો કે સમ્યગ્દર્શન એજ મોક્ષમાર્ગનું મૂળ છે. સમ્યગ્દર્શનથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિના આંતરાર્નો નિષ્પન્ન થઈ શકે છે, અને તેથીજ સમ્યગ્દર્શનને ધર્મના મૂળ, દાર, પ્રતિષ્ઠાન, આધાર, બાજન અને નિધિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, અને સમ્યગ્દર્શનવાળાને જ મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ જ દેખવાર તરીકે મણવામાં આવે છે. જો સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો આરાધક-પણાની દૃષ્ટિએ તેને અધિગેય મણવામાં આવે છે, પણ તે સમ્યગ્દર્શન છવાઈ તત્ત્વોના દેવ, રેવ અને ઉપાદેવપણાના નિમગ્ન હોય છે.

અનુભવજ્ઞાન કેને કહેવું ?

છવાઈ તત્ત્વોના દેવ, ઉપાદેવપણાના નિમગ્ન સિદ્ધાંત છવાઈ તત્ત્વોનું યાન દેવ, ઉપાદેવ વિભાજન તરીકે ન થવું હોય, પણ માત્ર રેવ પદાર્થ તરીકે મણેવું હોય તો તે છવાઈ તત્ત્વોનું યાન તો શું ? પણ કંઈક ન્યૂન રચપૂર્વક સુધીનું યાન હોય તો પણ તે યાનરૂપ નજીક નથી. આ ઉપરાંત જે કેટલાકોના મનમાં કંઠા રહે છે કે જે પૂર્વજન મુન મહાવિદેહના પ્રમાણુવાળા કામ નમણા દાંથીએ લખી કઠાવ તેવાં

તત્વાર્થસૂત્ર વિગેરેમાં 'સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ' એવું સૂત્ર સમ્યગ્દર્શનની મુખ્યતાવાળું છતાં પણ 'સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ' એવું સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રધાનતા અને પ્રથમતાવાળું સૂત્ર જણાવે છે, અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિવાળાને સમ્યગ્જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ ઘણીજ જરૂરી છે અને તે સમ્યગ્જ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું સાધન વર્તમાનકાળમાં પુસ્તકો સિવાય બીજું કંઈજ નથી, માટે ઉજ્જમાયું કરવાવાળાઓએ સમ્યગ્દર્શનના સાધનો તરફ અને સાધુઓને પંડિત બનાવવાને માટે જેવી રીતે ઉદારતા કરાય, તેવી જ રીતે બદકે તેનાથી પણ સમ્યગ્જ્ઞાન એ આખા શાસનની જડ હોવાથી અધિક ઉદારતા કરીને આરાધવા જેવું છે. વસ્તુતાએ ઉજ્જમાયું કરનારાઓએ મહારાજ કુમારપાળ, વસ્તુપાળ તેજપાળ, સંત્રામ સોની વિગેરે ભાગ્યશાળીઓએ કરોડો રૂપીઆ ખર્ચીને જ્ઞાન-ભંડારો મુદ્રણકળા નહોતી તે વખતે લખાવીને પણ ક્યાં છે, તો પછી વર્તમાન જમાનામાં મુદ્રણકળાનો લાભ ઉઠાવી મુદ્રિત કરવાદ્વારાએ કે લખાવવાદ્વારાએ એક એક જ્ઞાન-ભંડાર કરવો જ જોઈએ.

જ્ઞાનના સાધનો સારાં અને આદર કરવા લાયક કરવાં.

વળી ભગવાનને ગિરાજમાન કરવાને રથાને આગળ પાછળ તરીકે દક્ષિણેના ચંદરવા અને પુંઠીઆં કરાવવામાં આવે તો જ્ઞાનને માટે શા માટે તેવાં અત્યંત સુશોભિત અને અનુમોદના કરાવે તેવાં ચાંદીનાં, કાચના કે ચંદન, કપૂર વિગેરે લાકડાંના નાના કે મોટા કળાટો કરવામાં ન આવે ? આપણે તપાસીશું તો માલમ પડશે કે ભગવાનની આંગી અને ધરેણી બનાવવાનો જેટલો ઉદ્દેશ ઉજ્જમાયું કરનારાઓને હોય છે, તેનો અંશ પણ ઉદ્દેશ પુસ્તકોના કિંમતી કે સારાં પુંકા કરવામાં કે જરીઆનના કે રેશમના રૂમાલોથી જ્ઞાનની ભક્તિ કરવાના ભાવો થતા નથી કે પ્રત્યક્ત પણ થતી નથી, પણ તે વસ્તુ જ્ઞાનની કિંમત ઉજ્જમાયું કરનારને સમજાઈ નથી એમ જ મૂલ્યવે છે, જે જ્ઞાનની કિંમત સમજાઈ હોય તો દેવતાઓ જેમ ભગવાનની પ્રતિમાની માફક જ પુસ્તકરત્નોને આરાધે છે અને રાખે છે, તેવી રીતે ઉજ્જમાયું કરાવનારાઓ પાત્ર કેમ ન રાખે ?

જ્ઞાનને વિચારધારી જનાવવા કેવલસાધનની જરૂર.

જ્ઞાન રાખવું કે રેવમેંડના પુખ્તારમે સરિસગ્લના પત્રો અને અરિપ ગ્લેન્ડ અસરેનાં છે, તે વર્તમાનના ઉજમજુ કરનાસમેએ પંજાબી અવધ, અગ્રીઆર અને કે મોડા અવધ પણ પવરમાં કેવલને પણ દાખલના મરજુન દાખોની મુદ્દા મારે ઉદરવને કવન કરે નહીં તેમ કાઠે નથી, જ્ઞાન રાખવું કે કાવળ, ત્યાંજ વિશેરે કરતાં પણ અને પવરમાં જ કેવલમેંડુ મુજાન પણ દાંચ કાળ સુધી મેંસુરિંધે સંધને જ્ઞાન રેનાડુ થી ઉજમજુ કરનાસમેએ ઉજમજુના મંડપમાં જ્ઞાનને મારે એવી અપુરે રમના અને મેંડાજુ કરી નેમમે કે જેમાં મુજાનમે કરનાં વિશ્વવ દોષ અને દર્શન કાંચ અવધસમેમાંના હોતી દષ્ટિ તે જ્ઞાનવિશ્વવ જેવની અપુરતા મેંડાવના અને રમનાને લીધે બેંચે અને મોડોને તેમ સચિત્ત જીવી તે તમ્મ પ્રાનંચમે વખત આવે

ઉજમજુ કરનાસમેએ ચારિત્ર કેમ આસપાસ ?

જેવી રીતે જ્ઞા જ્ઞાનને મારે ઉજમજુવાળાએ એક સારો જાગ અર્થવની જરૂર છે, તેવીજ રીતે મેંડાના દારણ, મેંડાનું અર્થતર કાંજુ અને સર્વનવથી મેંડાના કારણ તરીકે મનામેજા એવા ચારિત્રને મારે પણ જાણવના કરવા તાપર મુજું નેમમે, ચારિત્રના ઉપારમે મેંડી કાંજુમાં દોરો દોરો મેંડાનાં નેમમે, ચારિત્રના અર્થમેંડુ પછીજ ઉમે દરે નવમાન કરવું નેમમે, ચારિત્રના મેંડાસરે કરવાને મારે તેમેએ તાપર રેંડુ નેમમે, મેંડાનું નહિ પણ જેમ કુખ મેંડાસરે જાર નેમન લખી અને નવનેમન પેંડાજા એવી મેંડી દારણ નમરીમાં જે કેઈ ચારિત્ર એવા તેમર થવ તેને ચારિત્ર મેંડજુ કરતાં કોડુનિક, અર્થિક કે પાછા મેંડાના નિર્ધરની જે કાંજુજુ અમજુ દોષ તે દર કરવું આથે લીધું હતું, તેવી રીતે ઉજમજુ કરતાં ચારિત્રની આસ-

ધના કરવાવાળા ઇચ્છાવાળાઓએ ચારિત્રના અર્થી દરેક જીવોના દરેક પ્રકારના વિધો કે અગવડો દૂર કરવા માટે આવશ્યક પ્રયત્ન કરવાજ જોઈએ, કેમકે સામાન્ય નિયમ પ્રમાણે જે વસ્તુને આપણે ઉત્તમોત્તમ ગણીએ, અને જે વસ્તુની પ્રાપ્તિ દરેક જીવો કરે એવું ઇચ્છીએ, તેમજ જે વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરનારાઓને પરમેષ્ઠિપદમાં દાખલ કરી આરાધ્યકોટિમાં મેલીએ તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરનારા કૃષ્ણ મહારાજની માફક પોતાના ધરમાંથી કે અન્ય કુટુંબમાંથી ઉભા કરવા તો દૂર રહ્યા, પણ જેઓ સ્વયં તેવી ઉત્તમ વસ્તુને લેવાને તૈયાર થયા હોય તેના બાદ અંતરાયોને દૂર કરીએ નહિ કે તેની પૂરતી સગવડ પણ કરી દઈએ નહિ, તો તે કહેવાની આરાધ્યતા કે પૂજ્યતા ગણાય માટે ઉજ્જમાળું કરવાના અર્થોજિઓએ સમ્યગ્દર્શન, અને જ્ઞાનની માફકજ ચારિત્રનું પણ આરાધન યોગ્યરૂપે અને ઉદાર ભાવે કરવુંજ જોઈએ અને એ ઉજ્જમાળાના મંડપમાં ચારિત્રના ઉપકરણોનો વિભાગ પણ દેખનારની દૃષ્ટિને ખેંચવા સાથે અનુમોદનીય થાય તેવો બનાવવોજ જોઈએ. ઉજ્જમાળાને અંગે મહારાજ શ્રીપાળે સાધર્મિક વાત્સલ્યનો આદર કર્યો છે અને તેનો આદર સામાન્યરૂપે તો દરેક સ્થાને થાય છે, પણ તે આદર માત્ર ભોજન કરાવવા રૂપે થાય છે, તેની સાથે સાધર્મિકોની ભક્તિ અને બહુમાન થાય અને દરેક સાધર્મિક ઉપર વાત્સલ્યશુદ્ધિ એટલે હેતુશુદ્ધિ થાય તે દરેક ઉજ્જમાળું કરવાવાળાને ધણું જરૂરી છે.

આવી રીતે તપ અને ઉદાપનને માટે ઘણા વિસ્તારથી લખાયેલું ને જતાં જેઓ આ લેખને આદ્યંત વાંચી, વિચારી પોતાની શ્રદ્ધા અને રાજીમાં ઉતારશે કે જીવનને સમગ્રથી ઉતારવા પ્રયત્ન કરશે તો અમારે તા પ્રયત્ન સફળ થયોતો ગણીશું. મતિમંદતાથી કે અન્ય કોઈ કારણથી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ લખાયું હોય તેનો મિચ્છામિ દુષ્કર્ત્ત્વ દેવા સાથે શાસનની વ્યવસ્થાની અભિલાષા રાખી આ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

